AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ

WYDZIAŁ BEZPIECZEŃSTWA NARODOWEGO

ROZWIĄZANIA PROGRAMOWE I SYSTEMOWE W ZAKRESIE EDUKACJI DLA BEZPIECZEŃSTWA W INSTYTUCJACH PODLEGŁYCH MON

Praca naukowo-badawcza

Biblioteka Główna
Akademii Obrony Narodowej
S/9314
05-009314-002-0

WARSZAWA 2014

AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ

WYDZIAŁ BEZPIECZEŃSTWA NARODOWEGO

ROZWIĄZANIA PROGRAMOWE I SYSTEMOWE W ZAKRESIE EDUKACJI DLA BEZPIECZEŃSTWA W INSTYTUCJACH PODLEGŁYCH MON

Praca naukowo-badawcza

Biblioteka Główna
Akademii Obrony Narodowej
S/9314
05-009314-002-0

WARSZAWA 2014

AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ

WYDZIAŁ BEZPIECZEŃSTWA NARODOWEGO

ROZWIĄZANIA PROGRAMOWE I SYSTEMOWE W ZAKRESIE EDUKACJI DLA BEZPIECZEŃSTWA W INSTYTUCJACH PODLEGŁYCH MON

Praca naukowo - badawcza

Warszawa **2014**

Recenzent:

dr hab. Janusz Zuziak

Zespół autorski:
Płk dr hab. Andrzej Pieczywok: wstęp, rozdz. 1; rozdz. 2; rozdz. 3; rozdz. 4;
mgr Radomir Markut: rozdz. 1; rozdz. 5; bibliografia; zakończenie

	1	2 Akademia Obrony Narodowej	3	A

4
ROZWIĄZANIA PROGRAMOWE I SYSTEMOWE W ZAKRESIE EDUKACJI DLA BEZPIECZEŃSTWA W INSTYTUCJACH PODLEGŁYCH MON

5 Rozpoczęto: 2013 Zakończono: 2014	6 **kart: 200**	7

8	9

Spis treści

Wstęp.....5

1. EDUKACJA DLA BEZPIECZEŃSTWA W WYMIARZE INSTYTUCJONALNEGO WSPARCIA.....9

1.1. Pojęcie, przedmiot i zadania edukacji dla bezpieczeństwa 9

1.2. Podstawowe kategorie w edukacji dla bezpieczeństwa.....14

1.3. Edukacja dla bezpieczeństwa w przestrzeni badawczej.....24

1.4. System bezpieczeństwa narodowego.....32

1.4.1. Rola organów władzy w tworzeniu bezpieczeństwa.....37

1.5. Podsystem edukacji dla bezpieczeństwa 44

1.5.1. Ministerstwo Obrony Narodowej.....46

2. WPŁYW DZIAŁALNOŚCI WYCHOWAWCZEJ NA BEZPIECZEŃSTWO PERSONALNE ŻOŁNIERZY.....52

2.1. Środowisko wojskowe.....52

2.1.1. Funkcje wychowawcze środowiska wojskowego.....54

2.2. Główne cele i zadania działalności wychowawczej w SZ RP.....58

2.3. Działalność wychowawcza w kształtowaniu postaw obronnych żołnierzy.....61

2.3.1. Wiedza obywatelska.....61

2.3.2. Postawy wobec tradycji oręża polskiego.....63

2.3.3. Uczestnictwo w przedsięwzięciach edukacyjnych i imprezach o charakterze patriotycznym.....65

2.3.4. Przygotowanie kadry zawodowej do pracy wychowawczej.....66

2.3.5. Spędzanie czasu wolnego i aktywność kulturalna.....81

2.4. Wnioski i propozycje w zakresie wpływu działalności wychowawczej na bezpieczeństwo żołnierzy.....83

3. BEZPIECZEŃSTWO W OBSZARZE DZIAŁALNOŚCI DEPARTAMENTU WYCHOWANIA I PROMOCJI OBRONNOŚCI.....87

3.1. Strategia zarządzania informacją MON oraz Sił Zbrojnych.....88

3.2. Strategie zarządzania wizerunkiem MON oraz Sił Zbrojnych.....91

3.3. Struktura, cel i zadania Departamentu Wychowania i Promocji Obronności.....99

3.4. Promocja bezpieczeństwa i obronności w Wojskowym Centrum Edukacji Obywatelskiej.....108

3.4.1. Istota, cel i treść promocji bezpieczeństwa oraz obronności.....108
3.4.2. Zadania i struktura Wojskowego Centrum Edukacji Obywatelskiej.....111
3.5. Zakres działania innych jednostek DWiPO.....120
4. WYŻSZE KURSY OBRONNE W SYTEMIE EDUKACJI DLA BEZPIECZEŃSTWA 121
4.1. Organizacja Wyższych Kursów Obronnych.....121
4.1.1. Istota i cel.....121
4.1.2. Podstawy prawne.....125
4.2. Realizacja Wyższych Kursów Obronnych w AON.....130
4.2.1. Problematyka zajęć.....134
4.2.2. Uczestnicy kursów.....138
5. FORMY I METODY PROMOCJI BEZPIECZEŃSTWA NA PRZYKŁADZIE STOWARZYSZEŃ I ORGANIZACJI WOJSKOWYCH.....143
5.1. Podstawy prawne funkcjonowania stowarzyszeń i organizacji społecznych.....146
5.2. Zadania organizacji pozarządowych i stowarzyszeń w edukacji dla bezpieczeństwa....151
5.3. Formy i metody promocji bezpieczeństwa i obronności na przykładzie wybranych stowarzyszeń i organizacji wojskowych.....160
5.3.1. Liga Obrony kraju.....160
5.3.2. Związek Strzelecki „Strzelec".....167
5.3.3. Stowarzyszenie Szwadron Jazdy Rzeczypospolitej Polskiej.....169
5.3.4. Stowarzyszenie „Rodzina Wojskowa".....171
5.3.5. Stowarzyszenie Tradycji Polskiego Oręża im Marszałka J. Piłsudskiego.....175
5.3.6. Towarzystwo Wiedzy Obronnej.....178

Zakończenie.....189
Bibliografia.....192

WSTĘP

Bezpieczeństwo stało się wartością, której znaczenie docenia codziennie każdy człowiek i całe społeczeństwo, a naukowcy próbują je zdefiniować, zbadać i wyjaśnić. Jest obiektem starań, troski i dążeń, pragnień i zabiegów ludzi. Potrzeba bezpieczeństwa należy do najważniejszych, najbardziej podstawowych potrzeb psychicznych. Niezaspokojenie tej potrzeby powoduje nie tylko doraźne przeżycia lękowe, prowadzić może do trwałych zaburzeń w funkcjonowaniu układu nerwowego, co skutkować będzie zaburzeniami w funkcjonowaniu emocjonalnym i społecznym, a niekiedy może też rzutować na sferę poznawczą człowieka.

Taką swoistą szansą, którą należy wykorzystać w dążeniu ludzkości do ideałów wolności, pokoju i sprawiedliwości społecznej jest edukacja. Jest ona jedną z podstawowych dróg kształtowania bezpieczeństwa człowieka, wpływająca na jego postawy, wartości, wiadomości i umiejętności niezbędne w zapobieganiu, radzeniu sobie w sytuacjach zagrożeń i usuwaniu ich skutków.

Przygotowanie społeczeństwa do przeciwdziałania różnym zagrożeniom nie może być traktowane wyłącznie jako zadanie dla rodziny, szkoły, Policji, czy też Państwowej Straży Zawodowej. Dlatego też i inne instytucje państwowe w tym zakresie mają obowiązek do celowego, planowego i systematycznego oddziaływania. Ważne miejsce w tym wypadku należy przypisać instytucjom MON oraz Siłom Zbrojnym RP, które tworzą podsystem militarny w systemie bezpieczeństwa narodowego. Ministerstwo Obrony Narodowej dość aktywnie uczestniczy w szeroko pojętej edukacji dla bezpieczeństwa-zarówno poprzez działania ukierunkowane na kreowanie pozytywnego wizerunku armii w społeczeństwie, jak i poprzez popularyzowanie i propagowanie spraw obronnych i bezpieczeństwa. Dotychczasowa analiza form i metod realizacji przedsięwzięć z zakresu edukacji na rzecz bezpieczeństwa przez instytucje MON dowodzi, że istnieje zapotrzebowanie na nowe rozwiązania organizacyjne i programowe. Z powodu braku podziału kompetencji dotyczących kierowania i realizacji sprawami bezpieczeństwa w niektórych instytucjach MON do dziś nie wiadomo kto zasadniczo odpowiada za podejmowanie decyzji w tworzeniu programów z zakresu edukacji dla bezpieczeństwa. Ponadto brak jest też szerszej wymiany poglądów dotyczących skuteczności realizowanych przedsięwzięć.

Szczególne znaczenie w kreowaniu właściwych postaw i wartości, zdobywaniu wiadomości i umiejętności w obszarze przeciwdziałania różnym zagrożeniom odgrywa edukacja dla bezpieczeństwa. Jest ona jedną z podstawowych dróg kształtowania

bezpieczeństwa, radzenia sobie w sytuacjach trudnych i konfliktowych. Edukacja dla bezpieczeństwa jest istotną częścią procesu dydaktyczno-wychowawczego i działań profilaktycznych, ukierunkowanych głównie na wychowanie obywatelskie, komunikacyjne oraz na edukację prozdrowotną i ekologiczną. Uznaje się ją również za niezbędny element wychowania oraz przygotowania do pracy i życia we współczesnych warunkach. Zaczątki edukacji dla bezpieczeństwa pojawiają się w rodzinie, a później ulegają stałym modyfikacjom pod wpływem: środków masowego przekazu, szkoły, grupy rówieśniczej, pracy zawodowej i samokształcenia. Bardzo wiele zmian w świadomości obronnej ludzi powodują konkretne uwarunkowania bezpieczeństwa – zarówno wewnętrznego, jak i zewnętrznego. Nie bez znaczenia pozostają ogólne warunki życia, poziom zagrożeń politycznych, militarnych, bezpieczeństwa publicznego itp.

Edukacja jest pojęciem szerszym od wychowania, kształcenia i samokształcenia, bowiem pojęcie to obejmuje wielość instytucji i procesów społecznych, które przygotowują ludzi do uczestnictwa w kulturze i kształtują ich osobowość w określonym kierunku intencjonalnym, wyrażanym przez system preferowanych wartości. To intencjonalne przygotowywanie dokonywane jest w przestrzeni wypełnionej wieloma procesami społecznymi, które stymulowane są, między innymi, przez media, związki wyznaniowe, akceptowane światopoglądy oraz instytucje państwowe i systemy polityczne. Stąd też edukacja znajdowała się i znajduje pod wpływem określonych koncepcji filozoficznych, naukowych, religijnych i aksjologiczno-ideologicznych.

Edukacja dla bezpieczeństwa, która powinna stale przystosowywać się do zmian społecznych, nie zaniedbując przekazywania osiągnięć, podstaw i rezultatów ludzkiego doświadczenia. W okresie, gdy społeczeństwo informacyjne rozwija się, stwarzając różnorodne możliwości dostępu do danych i faktów, edukacja dla bezpieczeństwa powinna wyposażyć każdą osobę w umiejętność posługiwania się informacjami, ich gromadzenia, selekcjonowania, porządkowania, wykorzystywania, zarządzania nimi.

Stąd też głównym zamiarem zespołu autorskiego było przeprowadzenie badań w wytypowanych jednostkach organizacyjnych MON m.in. w Departamencie Wychowania i Promocji Obronności, Wojskowym Centrum Edukacji Obywatelskiej oraz Akademii Obrony Narodowej, które w znaczącym stopniu przyczynią się do podniesienia jakości kształcenia (szkolenia) z zakresu edukacji dla bezpieczeństwa.

Na podstawie tematu pracy oraz obszarów badawczych określono następujące cele badań:

1. Identyfikacja wymagań odnośnie wykorzystania różnych instytucji Ministerstwa Obrony Narodowej w realizacji zadań z zakresu edukacji dla bezpieczeństwa.
2. Określenie istoty i treści edukacji dla bezpieczeństwa w wymiarze instytucjonalnego wsparcia.
3. Wyodrębnienie charakterystycznych dla poszczególnych instytucji MON funkcji w sferze edukacji dla bezpieczeństwa.
4. Wypracowanie wniosków optymalizujących rozwiązania programowe i organizacyjne w zakresie realizacji edukacji dla bezpieczeństwa w wybranych instytucjach MON.

Na podstawie analizy tematu i celów badań sformułowano następujące problemy badawcze:

1. Jakie i w jaki sposób zamierzenia programowe z zakresu edukacji dla bezpieczeństwa realizują poszczególne instytucje MON?
2. Jakie jednostki organizacyjne (instytucjonalne) MON najbardziej popularyzują i propagują kwestie obronności i bezpieczeństwa w społeczeństwie?
3. Jakie stosuje się główne formy i metody promocji bezpieczeństwa w badanych instytucjach?
4. W jakim zakresie działalność wychowawcza realizowana w Siłach Zbrojnych RP ma wpływ na bezpieczeństwo żołnierzy?
5. W jakim kierunku powinny zmierzać ewentualne zmiany programowe (treściowe) i organizacyjne w edukacji dla bezpieczeństwa w badanych instytucjach i organizacjach (stowarzyszeniach) wojskowych?

W procesie badań wykorzystane zostały następujące metody:

- metoda zbierania sądów i opinii (ankieta);
- metoda badania dokumentów;
- metoda statystyczna.

Otrzymane tą drogą wyniki analiz powinny stać się przedmiotem dyskusji w ramach konferencji naukowych organizowanych zarówno przez AON, Departament Strategii i Planowania Obronnego MON, jak i pozostałe badane instytucje.

Praca może być przydatna również w Biurze Bezpieczeństwa Narodowego, Wojskowym Centrum Edukacji Obywatelskiej (WCEO) oraz AON w zakresie planowania, organizacji i realizacji przedsięwzięć z zakresu edukacji dla bezpieczeństwa. Ponadto otrzymane tą drogą wyniki badań, wskażą nauczycielom akademickim w AON i WCEO, co

powinni zmienić i doskonalić w czasie prowadzenia zajęć dydaktycznych z uczestnikami (kursantami, studentami), aby przebiegały one prawidłowo, skutecznie i efektywnie.

Praca składa się z pięciu zasadniczych rozdziałów. Pierwszy dotyczy edukacji dla bezpieczeństwa w wymiarze instytucjonalnego wsparcia. Są w nim zawarte takie główne elementy, jak: pojęcie, przedmiot i zadania oraz podstawowe kategorie edukacji dla bezpieczeństwa. Wiele miejsca poświęcono roli organów władzy w tworzeniu bezpieczeństwa oraz podsystemowi edukacji dla bezpieczeństwa. Kolejny rozdział zawiera ocenę wpływu działalności wychowawczej na bezpieczeństwo personalne żołnierzy. Szczególnej uwadze poddano główne cele i zadania działalności wychowawczej w SZ RP oraz ocenę działalności wychowawczej w kształtowaniu postaw obronnych żołnierzy. W tej części pracy zaprezentowano szereg wyników badań przeprowadzonych wśród żołnierzy, które w głównej mierze dotyczyły wiedzy, postaw i przygotowania kadry do pracy wychowawczej oraz aktywności społecznej i kulturalnej. Trzeci rozdział pracy charakteryzuje działalność Departamentu Wychowania i Promocji Obronności w zakresie zarządzania informacją i wizerunkiem MON oraz Sił Zbrojnych, promocji bezpieczeństwa i obronności w Wojskowym Centrum Edukacji Obywatelskiej oraz działań w tym zakresie innych jednostek podległych DWiPO. Następny rozdział zawiera informację dotyczące funkcjonowania Wyższych Kursów obronnych w systemie edukacji dla bezpieczeństwa. Szczególnej uwadze poddano następujące kwestie: istotę i cel kursu, podstawy prawne, sposoby realizacji WKO w AON, tematykę szkolenia kursowego oraz opis osób uczestniczących w tego typu kursach. Szczegółowo przeanalizowano motywy i oczekiwania kursantów wobec procesu szkolenia, w tym oceniono program szkolenia, zasadnicze treści realizowane w czasie zajęć dydaktycznych oraz wartości i cele prowadzenia kursu. Znaczną część rozdziału zawiera ocenę metodyki prowadzenia zajęć przez wykładowców. Ostatni rozdział pracy, to charakterystyka form i metod promocji bezpieczeństwa na przykładzie wybranych stowarzyszeń i organizacji wojskowych.

ROZDZIAŁ I
EDUKACJA DLA BEZPIECZEŃSTWA W WYMIARZE INSTYTUCJONALNEGO WSPARCIA

Bezpieczeństwo jako dziedzina wiedzy obejmuje szeroki zakres problemów, których nie da się zamknąć w jeden niezmienny schemat. Jest wartością, której znaczenie docenia codziennie każdy człowiek i całe społeczeństwo. Jest obiektem starań, troski i dążeń, pragnień i zabiegów ludzi. Potrzeba bezpieczeństwa należy do najważniejszych, najbardziej podstawowych potrzeb psychicznych. Niezaspokojenie jej powoduje nie tylko doraźne przeżycia lękowe, może też prowadzić do trwałych zaburzeń w funkcjonowaniu układu nerwowego. Taką swoistą szansą, którą należy wykorzystać w kształtowaniu poczucia bezpieczeństwa, jest edukacja. Jest ona jedną z podstawowych dróg kształtowania bezpieczeństwa człowieka – wpływa na jego postawy, wartości, wiadomości i umiejętności niezbędne w zapobieganiu, radzeniu sobie w sytuacjach zagrożeń i usuwaniu ich skutków. Jednym z istotnych obszarów w edukacji jest jej ciągłość. Zasadność tego stwierdzenia w sposób komplementarny wyraził w swoim raporcie J. Delors: „Uczyć się, aby wiedzieć. Uczyć się, aby działać. Uczyć się, aby żyć wspólnie. Uczyć się, aby być”[1].

W nowocześnie pojmowanej edukacji dla bezpieczeństwa szczególnie istotne jest to, by dorośli, młodzież i dzieci mogli bardziej rozwijać swoją osobowość i przygotowywać się do dorosłego i obywatelskiego życia. Nieprzypadkowo też współczesne problemy edukacji dla bezpieczeństwa pozostają w ścisłym związku z refleksją badawczą nad człowiekiem i jego funkcjonowaniem w społeczeństwie.

1.1. Pojęcie, przedmiot i zadania edukacji dla bezpieczeństwa

Edukacja to proces zdobywania wiedzy, na który składa się zarówno wychowanie, jak i kształcenie, które powiększa stan wiedzy danej osoby oraz rozwija określone cechy i umiejętności. Należy również zwrócić uwagę, że „edukacja to ogół procesów, których celem jest zmienianie ludzi, stosownie do panujących w danym społeczeństwie ideałów i celów wychowawczych”[2].

---

[1] *Edukacja – jest w niej ukryty skarb* Raport Jacquesa Dolorsa dla UNESCO Międzynarodowej Komisji do Spraw Edukacji dla XXI wieku, Warszawa 1998, s. 85–98.

[2] S. Zalewski, *Polityka bezpieczeństwa państwa a edukacja obronna*, Warszawa 2001, s. 41.

Edukacja dla bezpieczeństwa jest nierozerwalnie związana z systemem bezpieczeństwa narodowego. Najważniejszą funkcją każdego państwa demokratycznego jest zapewnienie bezpieczeństwa narodowego państwa jako instytucji, a zwłaszcza bezpieczeństwa obywateli. Pojęcie „edukacja dla bezpieczeństwa" jest naturalną konsekwencją stale poszerzającego się zakresu treściowego takich terminów, jak „przysposobienie wojskowe", „edukacja obronna" i „wychowanie obronne". W przeszłości przygotowanie wojskowe i obronne wiązano głównie z zapewnieniem możliwości przeciwstawienia się zagrożeniom zewnętrznym. Współcześnie natomiast chodzi przede wszystkim o kształtowanie zdolności państw i społeczeństw do radzenia sobie także z wieloma innymi zagrożeniami, wywierającymi wpływ na poziom (stan, jakość) bezpieczeństwa personalnego i strukturalnego[3].

W literaturze pedagogicznej edukację obronną definiowano jako przygotowanie społeczeństwa, ze szczególnym uwzględnieniem systemu kształcenia młodzieży szkolnej i akademickiej, do wypełniania zadań humanitarnych w celu minimalizowania następstw i likwidacji skutków awarii, katastrof, klęsk żywiołowych w czasie pokoju, a także czynników rażenia podczas działań wojennych[4].

Pojęcie „edukacja dla bezpieczeństwa" pojawiło się w procesie badań nad systemem bezpieczeństwa RP, prowadzonych w Akademii Obrony Narodowej w latach 1993–1995[5], chociaż – rzecz jasna – nie jest to pojęcie określające nieznane dotąd zakresy edukacyjnej działalności szkoły, bowiem kształcenie obronne młodzieży zawsze uznawano za jeden z priorytetowych celów państwa. W tych latach nastąpiły istotne zmiany w interpretowaniu tradycyjnie ujmowanej edukacji obronnej społeczeństwa, co sprawiło, że możliwe stało się zastąpienie jej terminem „edukacja dla bezpieczeństwa". Określenie to posiada bardzo rozległy zakres treściowy, bowiem wiąże się z wychowaniem patriotycznym, obywatelskim, moralnym i obronnym. Jako składnik wychowania w ogóle ma ukierunkowywać i scalać te wysiłki edukacyjne, które sprzyjają kształtowaniu postaw patriotyczno-obronnych. Edukacja dla bezpieczeństwa powiązana jest szczególnie z: polityką, systemem oświaty, państwem, władzą i całym systemem jej sprawowania, a jej zagadnienia ważne są zarówno dla całego społeczeństwa, jak i dla poszczególnych jednostek[6].

---

[3] R. Jakubczak, J. Flis, *Bezpieczeństwo narodowe Polski w XXI wieku*, Warszawa 2006, s. 428.
[4] T. Siuda, K. Zaczek-Zaczyński, *Edukacja obronna*, [w:] R. Stępień (red), *Współczesne zagadnienia edukacji dla bezpieczeństwa*, Warszawa 1999, s. 98–99.
[5] Zob. np. R. Stępień (red), *Edukacja dla bezpieczeństwa*, materiały z konferencji naukowej 23–24 maja 1994 r., Warszawa 1994; E. Jezierski, W. Magoń (red.), *Edukacja obronna w systemie bezpieczeństwa Polski*, Bydgoszcz 1997; J. Kardas, *Edukacja obronna w Polsce*, Warszawa 1999.
[6] Zob. R. Stępień (red), *Współczesne zagadnienia...*, wyd. cyt., s. 9–11.

Edukacja dla bezpieczeństwa – w tym intencjonalnym oddziaływaniu i przechodzeniu, które kształtuje osobowość człowieka kulturalnego – podkreśla wagę troski o trwanie, przetrwanie i doskonalenie życia, odpowiedzialność za jego realizację i prolongowanie. Jest także jednym z komponentów wychowania oraz przygotowania do pracy i życia we współczesnych warunkach. W konsekwencji Ministerstwo Edukacji Narodowej przyjęło formułę edukacji dla bezpieczeństwa jako obowiązkowego w systemie oświaty obszaru nauczania. Zgodnie z przepisami prawa oświatowego dyrektor szkoły, tworząc szkolny zestaw programów nauczania i program wychowawczy, jest zobowiązany do realizowania zadań z dziedziny edukacji dla bezpieczeństwa, stosownie do obowiązujących podstaw programowych kształcenia ogólnego, a także odpowiednio do danego środowiska, w jakim uczeń się wychowuje, z uwzględnieniem lokalnych zagrożeń dla bezpieczeństwa[7].

Obszar znaczeniowy edukacji dla bezpieczeństwa odwołuje się do wartości ogólnoludzkich, uniwersalnych, humanistycznych. Zalicza się do nich m.in.: wolność, odpowiedzialność, godność, podmiotowość, humanizm, pluralizm, rozwój, szczerość, uczciwość, sprawiedliwość, autonomię, samostanowienie, odpowiedzialność każdego za siebie i innych oraz upominanie się o nią. W wychowaniu i kształceniu istotne są też takie wartości, jak: tolerancja, poszanowanie odmiennych opinii, miłość bliźniego, przeciwstawianie się egoizmowi i konsumpcyjnemu stosunkowi do życia, niezależność działania[8].

Według definicji, zaproponowanej przez B. Rudnickiego przez edukację dla bezpieczeństwa można rozumieć: „ogół procesów oświatowo-wychowawczych, obejmujących kształcenie i wychowanie oraz szeroko pojętą oświatę, zmierzających do przygotowania młodzieży i dorosłych do działania w sytuacjach zagrażających egzystencji ludzi i narodu oraz funkcjonowaniu państwa”[9].

Koncentrując się na ostatecznym zdefiniowaniu pojęcia „edukacja dla bezpieczeństwa”, można – za R. Stępniem – stwierdzić, że jest to: „określony system dydaktyczno-wychowawczej działalności rodziny, szkoły, wojska, środków masowego przekazu, organizacji młodzieżowych i stowarzyszeń, zakładów pracy oraz instytucji państwowych i samorządowych, ukierunkowanej na kształtowanie systemu wartości, upowszechnianie wiadomości i kształtowanie umiejętności ważnych dla zapewnienia

---

[7] Tamże, s. 35.
[8] W. Puślecki, *Kształcenie upodmiotowiające ucznia*, „Toruńskie Studia Dydaktyczne” 1997, nr 11, s. 72.
[9] B. Rudnicki, *Edukacja dla bezpieczeństwa i jej interpretacja*, [w:] R. Stępień (red.), *Edukacja dla...*, wyd. cyt., s. 62.

bezpieczeństwa narodowego"[10]. Rozumienie edukacji dla bezpieczeństwa ma wymiar wielopłaszczyznowy, wielowątkowy i interdyscyplinarny. W ujęciu podmiotowym dotyczy w zasadzie trzech zasadniczych aspektów[11]:

– bezpieczeństwa człowieka (jednostki), wyposażonego w charakterystyczny dla niego system wartości i norm społecznych, które dotyczą także jego imperatywów, związanych z bezpieczeństwem indywidualnym,

– bezpieczeństwa grupy ludzi, która chce czuć się bezpieczna w różnych sytuacjach społecznych (interpersonalnych),

– bezpieczeństwa sformalizowanych pod względem prawnym, struktur państwowych i międzynarodowych, takich jak: gmina, powiat, województwo, państwo czy grupa państw, które ze względu na swój zasięg terytorialny stanowią odpowiednio o bezpieczeństwie lokalnym, narodowym i międzynarodowym.

Edukacja dla bezpieczeństwa jest więc częścią edukacji narodowej, a w jej zakresie szczegółowym można wyróżnić edukację: obywatelską, ekonomiczną, prawną, obronną, prospołeczną, zdrowotną, ekologiczną.

Według B. Rudnickiego poszczególnym rodzajom zagrożeń można przyporządkować odpowiednie dziedziny edukacji dla bezpieczeństwa: politycznego, militarnego, gospodarczego, psychospołecznego i ekonomicznego. „Przez edukację dla bezpieczeństwa politycznego będziemy rozumieli ogół oddziaływań oświatowo-wychowawczych, zmierzających do kształtowania kultury politycznej społeczeństwa oraz postaw wobec zagrożeń politycznych. Edukacją dla bezpieczeństwa militarnego nazwiemy ogół oddziaływań obejmujących kształcenie i wychowanie obronne społeczeństwa, zmierzających do zachowania niepodległości narodu i państwa oraz ochrony życia i ludzi w stanach zagrożenia wojennego i wojny. Przez edukację dla bezpieczeństwa gospodarczego będziemy rozumieli ogół oddziaływań oświatowo-wychowawczych, zmierzających do kształtowania świadomości ekonomicznej społeczeństwa i postaw wobec zagrożeń gospodarczych. Edukacją dla bezpieczeństwa publicznego nazwiemy ogół oddziaływań oświatowo-wychowawczych, zmierzających do kształtowania świadomości prawnej społeczeństwa oraz postaw i zachowań w sytuacjach zagrażających obywatelom i porządkowi publicznemu. Edukacją dla bezpieczeństwa psychospołecznego nazywać będziemy ogół oddziaływań oświatowo-wychowawczych, zmierzających do kształtowania moralności społeczeństwa oraz

[10] Zob. R. Stępień (red), *Współczesne zagadnienia...*, wyd. cyt., s. 11.
[11] Por. W. Kitler, *Istota bezpieczeństwa narodowego*, [w:] *Edukacja obronna społeczeństwa*, red. B. Wiśniewski, W. Fehler, Białystok 2006, s. 16.

postaw wobec zagrożeń psychospołecznych. Edukacją dla bezpieczeństwa ekologicznego nazwiemy ogół oddziaływań oświatowo-wychowawczych, zmierzających do harmonijnego współżycia ludzi z przyrodą oraz postaw i zachowań w sytuacjach zagrożeń ekologicznych"[12]. Wymienione wyżej dziedziny edukacji dla bezpieczeństwa przenikają się i są ze sobą wzajemnie powiązane.

Można przyjąć, że teoretyczne podstawy edukacji dla bezpieczeństwa tkwią przede wszystkim w tych koncepcjach filozoficznych, psychologiczno-pedagogicznych i socjologicznych, które rozpoznają naturę człowieka i odpowiadają na pytanie, kim jest człowiek, a szczególnie wskazują na bezpieczeństwo jako potrzebę naturalną w życiu człowieka. Równocześnie edukacja dla bezpieczeństwa czerpie wiedzę z teorii filozoficznych, aksjologiczno-etycznych i pedagogicznych traktujących bezpieczeństwo jako wartość szczególnie cenną i ukierunkowującą działalność wychowawczą, w toku której następuje internalizacja różnych jego komponentów. Można zatem mówić z jednej strony o teoretycznym filarze edukacji dla bezpieczeństwa, wynikającym z założeń psychologii bezpieczeństwa, a określającym „materiał naturalny", jakim jest podmiot edukacji, a z drugiej – o aksjologii bezpieczeństwa ukazującej cele oraz efekty edukacji. W obszarze psychologii bezpieczeństwa szczególnie ważna dla rozwoju edukacji dla bezpieczeństwa jest teoria potrzeb. W procesie wyjaśniania istoty edukacji bardzo duże znaczenie mają motywy ludzkich zachowań. Zachowania ludzi określane jako instynktowne w większości stanowią rezultat uczenia się. Wynika stąd wiele przesłanek powodzenia oddziaływań edukacyjnych w szkole i w innych instytucjach wychowawczych.

Podsumowując teoretyczne rozważania, dotyczące istoty i obszarów znaczeniowych edukacji dla bezpieczeństwa, można stwierdzić, że jest ona procesem ciągłym obejmującym szereg działań, do których należą m.in.[13]:

– przekazywanie wiedzy w zakresie występowania zagrożeń,

– kształtowanie „bezpiecznych" zachowań i postaw,

– motywowanie do podejmowania działań mających na celu zapewnienie bezpieczeństwa,

– upowszechnianie koniecznej wiedzy i umiejętności z zakresu przeciwdziałania zagrożeniom,

– uświadamianie skali oraz rodzaju potrzeb w sytuacjach trudnych,

– rozwijanie poczucia odpowiedzialności za podejmowanie określonych działań,

---

[12] B. Rudnicki, *Edukacja dla bezpieczeństwa*..., wyd. cyt., s. 63.

[13] J. Gołębiewski, *Edukacja dla bezpieczeństwa*, „Edukacja dla bezpieczeństwa. Czasopismo dla dyrektorów nauczycieli", styczeń–luty 2001, nr 1(2), s. 50–54.

– wyrabianie odpowiednich nawyków (zachowań) w sytuacjach zagrożenia,

– pielęgnowanie wartości w odniesieniu do życia i zdrowia człowieka.

Z punktu widzenia potrzeb praktycznych można wymienić następujące funkcje edukacji dla bezpieczeństwa:

– wdrożeniową, przystosowującą osoby do życia społeczno-zawodowego oraz umiejętnego działania zespołowego,

– korekcyjną, umożliwiającą korygowanie postaw i zachowań zgodnie z szeroko pojętymi wymogami i normami społecznymi,

– socjalizacyjną, polegającą na kształtowaniu i doskonaleniu prospołecznych wartości, postaw i zachowań typu egzystencjalnego,

– stymulacyjną, mającą na celu wyrobienie nawyku optymalnego zaangażowania w realizację różnorodnych przedsięwzięć, skutecznie eliminujących zagrożenia,

– osobotwórczą, przejawiającą się w ustawicznym kształtowaniu i doskonaleniu osobowo-zawodowych przymiotów, związanych z rozwojem osobowości i doskonaleniem umiejętności dotyczących bezpieczeństwa w pracy zawodowej.

1.2. Podstawowe kategorie w edukacji dla bezpieczeństwa

Z punktu widzenia rozpatrywanej problematyki do zasadniczych kategorii w edukacji dla bezpieczeństwa można zaliczyć: wartości narodowe, czyli uświadomione przekonanie o pozytywnych cechach danych rzeczy, zjawisk; potrzeby jako chęć ich zaspokojenia; stałe cele jako stateczne i pożądane skutki działania i interesy, które w tym wypadku będą oznaczać formę i sposób wyrażania i ukierunkowania realizowanych potrzeb i osiąganych stałych celów z punktu widzenia korzyści, jakie ma przynieść określone działanie[14].

W ujęciu potocznym wartość utożsamiana jest z cechami różnych przedmiotów, charakteryzującymi ich: użyteczność, jakość, cenność, dobroć i piękno. Wartościowy to mający dużą wartość, cenny i pożądany[15]. Można więc powiedzieć, że wartością mogą być pozytywnie oceniane cechy dowolnych rzeczy, ale i stanów rzeczy (w tym stosunków i oddziaływań), sytuacji i zdarzeń, idei lub instytucji, którym jednostka i/lub społeczeństwo (także państwo) przypisuje ważną rolę (w życiu), konieczną do rozwoju, a dążenie do ich osiągnięcia traktowane jest jako konieczność ze względu na ich zaspokajanie. Wśród wielu

[14] Zob. J. Kukułka, *Zaspokajanie potrzeb i rozwiązywanie konfliktów w stosunkach międzynarodowych*, [w:] *Stosunki międzynarodowe – geneza, struktura, dynamika*, red. nauk. E. Haliżak, R. Kuźniar, Warszawa 2000, s. 244; L. Krzyżanowski, *Podstawy nauk o organizacji i zarządzaniu*, Warszawa 1994, s. 178.

[15] Zob. *Podręczny słownik języka polskiego*, przedruk na podst. wydania M. Arcta z 1939 r., Warszawa 1957, s. 397.

rozważań na temat wartości na uwagę zasługuje syntetyczna – aczkolwiek wartościowa poznawczo – analiza tego pojęcia, dokonana przez L. Krzyżanowskiego. Przyjął on w konsekwencji, iż: „Wartością nazywamy wytwór odczuć, przeświadczeń lub przekonań jakiegoś podmiotu: jednostki ludzkiej, grupy społecznej, innej społeczności, wspólnoty kulturowej lub społeczeństwa globalnego, o tym, co w rzeczywistości przyrodniczej i psychospołeczno-kulturowej jest pozytywnie oceniane i uznawane za godne pożądania i dążeń"[16].

Aktualnie trudno sobie wyobrazić projektowanie, czy też doskonalenie jakiejkolwiek organizacji bez sprecyzowania systemu wartości, który powinna ona realizować. Zarówno klasyczna struktura organizacji, jak i te najnowocześniejsze (procesowa, sieciowa, hipertekstowa, klastrowa, fraktalna, wirtualna, kolażowa) muszą bazować na jasnym uporządkowaniu: aksjologicznym, ontologicznym, epistemologicznym i metodologicznym, niezbędnym do tworzenia i udoskonalania tych struktur[17]. Wartości w świadomości ludzkiej są uporządkowane według jakiejś hierarchii. Tę hierarchię ustala każda jednostka w toku swojego rozwoju. Tak samo wartości mają charakter grupowy. W jednym i drugim przypadku potrzeba ich zaspokojenia wymusza podjęcie odpowiednich działań albo – i to dość często – ich zaniechanie[18].

Na ogół zgodna jest opinia, że treść bezpieczeństwa narodowego wywodzi się z wartości narodowych, które w latach 70. określił badacz serbski Dymitriewicz, a potem rozwinął J. Kukułka i zmodyfikował R. Zięba. Owe wartości obejmują[19]:

- przetrwanie (państwa jako niezależnego podmiotu stosunków międzynarodowych, narodu jako wyróżnionej grupy etnicznej, biologiczne przeżycie ludności). Jest to wartość naczelna, dla której każde państwo (i społeczeństwo) gotowe jest poświęcić inne wartości, gdyż nie mogą być one zachowane w sytuacji zagrożenia istnienia samego podmiotu;
- integralność terytorialną, która nadal (i często) stanowi główny równoważnik bezpieczeństwa;

---

[16] L. Krzyżanowski, *Podstawy nauk...*, wyd. cyt., s. 143.

[17] Zob. P. Grajewski, *Organizacja procesowa*, Warszawa 2007; A. Stabryła (red. nauk.), *Doskonalenie struktur organizacyjnych przedsiębiorstw w gospodarce opartej na wiedzy*, Warszawa 2009.

[18] W. Kitler, *Bezpieczeństwo narodowe. Podstawowe kategorie, dylematy pojęciowe i próba systematyzacji*, Warszawa 2010, s. 28.

[19] Zob. R. Zięba, *Kategoria bezpieczeństwa w nauce o stosunkach międzynarodowych*, [w:] red. nauk. D.B. Bobrow, E. Haliżak, R. Zięba, *Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe u schyłku XX wieku*, Warszawa 1997, s. 10; Por. W. Łepkowski, L. Mucha, *Bezpieczeństwo narodowe a walki niezbrojne (studium)*, Warszawa 1991, s. 11; J. Marczak, J. Pawłowski, *O obronie militarnej Polski przełomu XX i XXI wieku*, Warszawa 1995, s. 78–81; A. Madejski, *Wystarczalność obronna – kontrowersje i realia*, [w:] *Wystarczalność obronna*, red. P. Sienkiewicz, Warszawa 1996.

• niezależność polityczną, czyli brak uzależnienia państwa (ściślej – władz państwowych) od wpływu różnych podmiotów w zakresie sprawowania władzy politycznej w wymiarach wewnętrznym i zewnętrznym (również tradycyjny równoważnik bezpieczeństwa);

• jakość życia (standard życia, poziom rozwoju społeczno-gospodarczego, jakość stosunków społecznych, zakres praw i swobód obywatelskich, dorobek kulturalny, styl i jakość życia, przyjazne i bezpieczne środowisko naturalne, bezpieczeństwo życia, zdrowia i mienia – minimalizacja zagrożeń życia, zdrowia i mienia wynikających z działalności człowieka i działania sił natury, perspektywy rozwoju).

Wartościom nieodłącznie towarzyszą potrzeby, które stanowią jedną z ważniejszych kategorii w edukacji dla bezpieczeństwa. Potrzeby są zasadniczymi motywami działania na rzecz osiągania pożądanych wartości, a więc pozytywnie określanych stanów rzeczy w określonych warunkach. Stopień i zakres ich realizacji stanowi o istnieniu i rozwoju danego podmiotu. Nie każda wartość stanowi przedmiot pożądania zarówno ze względu na możliwości danego podmiotu (brak zdolności nabywczej), jak i jej użyteczność (wartość dostrzegana, lecz nieprzydatna, nie niezbędna do życia, przetrwania i rozwoju)[20], jeśli bowiem wartością jest uświadomiona i oczekiwana cecha czegoś lub kogoś, to potrzeba jest chęcią jej utrzymania, a także poczuciem braku, a jednocześnie chęcią zaspokojenia. Potrzeby mogą dotyczyć wartości: materialnych, społecznych, kulturowych, duchowych i intelektualnych, niezbędnych do funkcjonowania jednostki, każdej grupy społecznej oraz sformalizowanej organizacji, którą tworzą ludzie.

Potrzeby w zakresie bezpieczeństwa narodowego, jak to trafnie ujął J. Marczak, oznaczają: „(...) uświadomione i konieczne dążenia do przygotowania państwa na wszystkich szczeblach i we wszystkich dziedzinach jego organizacji dla ciągłej skutecznej ochrony i obrony interesów i wartości narodowych przed zagrożeniami militarnymi i niemilitarnymi w warunkach niepewności i postępu – zapewniające przetrwanie narodu i jego wartości, pomyślność i dobrobyt oraz tworzenie korzystnych warunków dla obecnych i przyszłych pokoleń (...)[21]. W podobnym duchu istotę potrzeb zwanych ogólnospołecznymi wyraża E. Zieliński w słowach: „Potrzeby ogólnospołeczne są uosobieniem dążności całego

[20] Ciekawie ujmują to P. Dobrowolski i S. Wróbel, klasyfikując potrzeby polityczne jako: racjonalne i nieracjonalne; realne i idealne; prawdziwe i fałszywe oraz intelektualne i pozaintelektualne. P. Dobrowolski, S. Wróbel, *Wprowadzenie do nauki o polityce*, Katowice 1987, s. 100.

[21] J. Marczak, *Potrzeby i udział społeczeństwa w tworzeniu bezpieczeństwa narodowego*, [w:] *Wojskowe wsparcie władz cywilnych i społeczeństwa – założenia przygotowania i użycia*, cz. 2 (opracowanie końcowe), kier. nauk. W. Kitler, Warszawa 2004, s. 94; zob. J. Marczak, *Społeczeństwo w tworzeniu bezpieczeństwa narodowego*, [w:] R. Jakubczak, J. Marczak, K. Gąsiorek, W. Jakubczak, *Podstawy bezpieczeństwa narodowego Polski w erze globalizacji*, Warszawa 2008, s. 98–106.

społeczeństwa do suwerenności, walki, integracji, sojuszy i koalicji z podmiotami w otoczeniu międzynarodowym, autorytetu międzynarodowego, solidarności, odrębności i tożsamości"[22]. Nietrudno zauważyć, że w obydwu wypadkach, jak i w ujęciu wielu innych autorów potrzeby narodowe są niemal tożsame z potrzebami w dziedzinie bezpieczeństwa narodowego, a ujmując to inaczej– wszelkie potrzeby narodowe przeplecione są gęsto nicią bezpieczeństwa, bez której nie miałyby szans spełnienia. Potrzeby te mają niejako dwojaki charakter. Jedne z nich wynikają z faktu funkcjonowania społeczeństwa w organizacji państwowej, z którą się ono utożsamia i której losy wpływają na losy społeczności lokalnej[23] (tu spełnia się istota żywotnych i ważnych celów bezpieczeństwa narodowego). Drugie zaś mają charakter wybitnie lokalny, a więc w małym stopniu wpływają na losy państwa i narodu jako całości, lecz z punktu widzenia społeczności lokalnej wymagają troskliwej opieki i realizacji.

W teorii i praktyce spotyka się różne podejścia do tej problematyki. Uogólniając, można przyjąć, że potrzeby można podzielić według kryteriów podmiotowego i przedmiotowego.

W podejściu podmiotowym potrzeby dotyczą[24]:

– każdej jednostki zależnie od jej wieku, pozycji społecznej, sytuacji materialnej, rozwoju psychofizycznego i środowiska, w którym żyje (cywilizacyjnego, społecznego i naturalnego),

– grup społecznych formalnych (rodzina, organizacje społeczne, zawodowe, polityczne) i nieformalnych,

– całej grupy państwowej – wartości wspólne dla całego społeczeństwa zamieszkującego dane państwo,

– społeczności międzynarodowej – wartości wspólne dla środowiska międzynarodowego.

Powyższy podział ma charakter umowny, lecz jednocześnie pozwalający na dostrzeżenie złożoności istoty różnych rodzajów bezpieczeństwa w zależności od podmiotu, którego dotyczą. Najliczniejsza bez wątpienia jest grupa potrzeb o charakterze indywidualnym. Każda bowiem jednostka, w zależności od sytuacji, w jakiej się znajduje (m.in. od wieku, wykształcenia, środowiska społecznego, pozycji ekonomicznej, światopoglądu, stanu psychofizycznego, umiejętności dostosowania się do zmian w otoczeniu, a także posiadania oparcia w społeczeństwie, a także w państwie), różnie odczuwa i wartościuje potrzeby z zakresu bezpieczeństwa. Można by wręcz powiedzieć, że

[22] E. Zieliński, *Nauka o państwie i polityce*, Warszawa 1999, s. 214.

[23] Póki co, i na długo jeszcze aktualna jest teza Arystotelesa: „człowiek jest z natury stworzony do życia w państwie". K. Leśniak, *Arystoteles*, Warszawa 1989, s. 199.

[24] W. Kitler, *Bezpieczeństwo narodowe. Podstawowe kategorie*..., wyd. cyt., s. 30.

BIBLIOTEKA GŁÓWNA AON
Nr ewid. .....

nie ma dwóch osób, które miałyby takie same lub prawie takie same potrzeby w dziedzinie bezpieczeństwa. Wynika to m.in. z tego, że człowiek czuje się bezpieczny w zależności od tego, jak ocenia swoje relacje z innymi ludźmi[25].

Są jednak potrzeby z zakresu bezpieczeństwa, które wielu ludzi uznaje za wspólne, co sprawia, że starają się oni o to, by je realizować razem, dla wspólnego ich zaspokojenia. W efekcie otrzymuje się następujące rozdaje potrzeb w dziedzinie bezpieczeństwa[26]:

– indywidualne (różne dla każdej jednostki), które powinny być rozpatrywane z punktu widzenia każdej jednostki z osobna,

– grupowe, wynikające z konieczności realizacji zrównoważonych (w drodze konsensusu) potrzeb indywidualnych, a także potrzeb wyższego rzędu – wspólnych dla danej grupy po jej pojawieniu się,

– ogólnonarodowe, stanowiące szczególną modyfikację i wypadkową potrzeb indywidualnych i grupowych, których dodatkowa wartość wynika z faktu pojawienia się takich czynników, jak: władza, terytorium wraz z jego granicami i społeczeństwo (naród), a także inni uczestnicy stosunków międzynarodowych,

– z zakresu bezpieczeństwa międzynarodowego, dotyczące jednostki i wielorakich grup społecznych, a także stanowiące dążenia wielu podmiotów stosunków międzynarodowych w drodze porozumienia, walki lub braku jakiegokolwiek współdziałania) do realizacji celów wspólnych.

Z punktu widzenia podejścia przedmiotowego potrzeby z zakresu bezpieczeństwa, mniej lub bardziej uświadomione, dotyczą m.in. następujących dziedzin:

- bezpieczeństwa i porządku publicznego oraz sprawiedliwości, a w tym: zwiększenia wykrywalności i egzekucji w zwalczaniu wykroczeń i przestępstw przeciwko życiu i zdrowiu, mieniu, przemocy w rodzinie, szkole i środowisku społecznym; przeciwdziałania demoralizacji i przestępczości nieletnich, alkoholizmowi, narkomanii; zapewnienia pomocy ofiarom przestępstw i wykroczeń; poprawy bezpieczeństwa ruchu drogowego; zapewnienia ochrony dóbr materialnych, w tym infrastruktury krytycznej; zapobiegania przestępczości zorganizowanej, korupcji; zwiększenia udziału społeczeństwa w tej działalności itp.[27];
- bezpieczeństwa powszechnego, obejmującego: usprawnienie jakości działania służb ratowniczych; zapewnienie natychmiastowej doraźnej pomocy materialnej i opieki

[25] Tamże, s. 30.
[26] Tamże, s. 31.
[27] Por. J. Marczak, *Społeczeństwo w tworzeniu bezpieczeństwa narodowego*, [w:] R. Jakubczak, J. Marczak, K. Gąsiorek, W. Jakubczak, *Podstawy bezpieczeństwa narodowego*, wyd. cyt., s. 104.

psychologicznej, w tym religijnej; zapewnienie tymczasowego schronienia, wyżywienia, pomocy medycznej i innej formy pomocy społecznej; wspieranie tworzenia pomocnych (pozarządowych) form ochrony ludności i ratownictwa; poprawę bezpieczeństwa w miejscach wypoczynku; sprawną organizację pomocy humanitarnej itp.;

- ochrony zdrowia oraz bezpieczeństwa sanitarno-epidemiologicznego, a w tym: stworzenia warunków sprawnej opieki zdrowotnej; zwiększenia dostępności do usług medycznych w miejscu zamieszkania; ograniczenia ryzyka zachorowań ludzi i zwierząt oraz zapobiegania chorobom odzwierzęcym; zapobiegania naruszeniom przepisów BHP, norm technologicznych i żywieniowych itp.;
- ochrony środowiska i gospodarki odpadami, a w tym: poprawy jakości wód, gleby, wody i powietrza; ochrony przyrody ożywionej i nieożywionej; egzekwowania oraz zwalczania naruszeń przepisów w zakresie gospodarki odpadami; edukacji ekologicznej społeczeństwa;
- ochrony dorobku kulturowego i tożsamości narodowej, w tym m.in.: kultywowania dziedzictwa narodowego; poszanowania różnic światopoglądowych i etnicznych; ochrony dziedzictwa kulturowego narodu (duchowego i materialnego);
- bezpieczeństwa ekonomicznego, obejmującego: stabilizację gospodarczą; styl i jakość życia, dobrobyt materialny; dostęp do pomocy społecznej w sytuacjach ekstremalnych; dostęp i możliwość wyboru miejsca pracy, godziwe zarobki itp.;
- oświaty i wychowania, w tym m.in.: równości szans dzieci i młodzieży, a nawet dorosłych; dostępu do publicznych form edukacji, w tym wychowania (muzea, biblioteki, ośrodki kultury); dostępu do obiektów sportowo-rekreacyjnych; kształtowania wiedzy, umiejętności i nawyków (zachowania się) w sytuacjach trudnych; pomocy psychologiczno-pedagogicznej; integrowania społeczeństwa wokół wspólnych inicjatyw lokalnych;
- bezpieczeństwa społecznego, czyli przede wszystkim ochrony, którą zapewnia społeczeństwo swoim członkom, rodzinom i dzieciom poprzez zapobieganie zubożeniu i nędzy spowodowanej spadkiem zarobków, chorobą, macierzyństwem, dyskryminacją w zatrudnianiu, bezrobociem, niepełnosprawnością, podeszłym wiekiem i śmiercią[28];
- bezpieczeństwa państwa (w tym głównie bezpieczeństwa: militarnego, ekonomicznego, politycznego, ekologicznego, społecznego i porządku konstytucyjnego), które obejmuje: ochronę i obronę przed naruszeniem suwerenności państwa, jego integralności terytorialnej;

[28] Choć problematyka ta wiąże się z innymi, to wyodrębniono ją tu ze względu na przedmiot i zakres problemów, z którymi się wiąże. Zob. J. Marczak, *Społeczeństwo w tworzeniu bezpieczeństwa narodowego*, wyd. cyt., s. 104.

ochronę tożsamości narodowej wobec następujących procesów globalizacyjnych; zachowanie suwerennej władzy; ochronę wolności i praw człowieka i obywatela itp.;

• bezpieczeństwa międzynarodowego, obejmującego te same wartości, co w zakresie bezpieczeństwa państwa, których realizacja jest uwarunkowana, wynika i jest możliwa poprzez realizację określonych działań na arenie międzynarodowej[29].

Wymienione wyżej dziedziny, w których artykułowane są potrzeby w zakresie szeroko pojętej edukacji dla bezpieczeństwa, można by sprowadzić do dwóch zasadniczych obszarów. Pierwszy z nich dotyczy tego zakresu potrzeb, które wynikają z faktu funkcjonowania społeczeństwa w państwie. Ponieważ państwo narażone jest na wiele zagrożeń, przeżywa wiele sytuacji trudnych (politycznych, gospodarczych, społecznych, kulturowych), społeczeństwo odczuwa – bezpośrednio lub pośrednio – skutki tego stanu rzeczy i w konsekwencji oczekuje, że zapewnione mu będą godziwe warunki bezpiecznego bytu i rozwoju. Drugi zaś dotyczy trudów życia codziennego. W każdej chwili i w każdym czasie ludzie (ich zdrowie, życie, dobra i środowisko) narażeni są na negatywne skutki rozwoju cywilizacyjnego, działalności przestępczej, klęsk żywiołowych lub krócej – negatywnej działalności człowieka lub działania sił natury[30].

Państwo, jak każda złożona struktura społeczna, kieruje się określonymi celami, które stanowią o istocie jego istnienia jako określonej wspólnoty ludzi, zajmującej pewien obszar terytorialny i akceptującej usankcjonowany prawem i normami społecznymi zbiór wartości. Realizacja celów państwa jest jego naturalnym przeznaczeniem, w innym przypadku jego istnienie nie byłoby uzasadnione[31]. Ogólnie rzecz ujmując, należy stwierdzić, że przeznaczeniem państwa jest realizacja potrzeb wszystkich jego składników (elementów), stanowiących wspólną wartość, którą można określić celem działalności państwa. Cel ten stanowi zaś szczególną pochodną potrzeb społecznych oraz możliwości państwa wynikających z jego potencjału i swoistego „przyzwolenia" na ich realizację ze strony otoczenia międzynarodowego.

Do stałych celów państwa (zwanych też narodowymi) zalicza się m.in.: siłę moralną i materialną państwa, wysoką pozycję międzynarodową, dobrobyt, rozwój i stabilność gospodarczą, zachowanie tożsamości narodowej, ukształtowane i zoptymalizowane

[29] W. Kitler, *Bezpieczeństwo narodowe. Podstawowe kategorie*..., wyd. cyt., s. 32.
[30] Tamże, s. 33.
[31] Tamże.

środowisko międzynarodowe oraz bezpieczeństwo narodowe (państwa)[32]. Taki podział celów państwa wynika zapewne z potrzeby wyróżnienia najwyższych (priorytetowych) wartości, do których osiągnięcia naród zmierza. Wiążą się one ze sobą i niewątpliwie stanowią ucieleśnienie najwyższej potrzeby, jaką może być przetrwanie narodu w strukturze państwa jako samodzielnego i niezależnego podmiotu stosunków międzynarodowych.

Pomijając złożoną kwestię relacji zachodzących między rządzącymi a rządzonymi, trzeba się zgodzić z faktem, iż w państwie jedynym i najwyższym suwerenem w sferze władzy, a więc niezależnym od wszelkiej innej władzy, jest władza państwowa, nieograniczona podmiotowo i przedmiotowo[33]. Dlatego też cele państwa będą wyznaczane zawsze przez władze tego państwa, zaś droga dochodzenia do takiego efektu będzie różna w zależności od: typu państwa, formy i stylu rządzenia, aktywności społecznej, kultury politycznej itp. W państwie demokratycznym, gdzie społeczeństwo obywatelskie może wyrażać swoje interesy indywidualne i grupowe wobec przymusowej organizacji powszechnej[34], proces wyznaczania jego celów, w tym celów bezpieczeństwa narodowego, odbywa się z bezpośrednim i pośrednim udziałem całego narodu. W konsekwencji można przyjąć, że cele państwa w podstawowym zarysie będą tożsame z celami narodowymi.

Każdy z podmiotów stosunków międzynarodowych ma swoją, sobie właściwą, sferę interesów narodowych, co w efekcie powoduje występowanie zjawiska rozbieżności i/lub wspólnoty tychże interesów w sferze stosunków międzynarodowych, jak i wewnętrznej. Wzajemna zależność interesów narodowych, głównie najważniejszych państw, kształtuje porządek światowy. Odkrycie wspólnych i rozbieżnych obszarów stanowi podstawę racjonalnego i sprawnego działania państwa na arenie międzynarodowej. Problematyce interesów narodowych poświęca się głównie uwagę z punktu widzenia stosunków międzynarodowych, a co za tym idzie – zaniedbuje się kwestie interesów narodowych w aspekcie wewnętrznym (wewnątrzpaństwowym). W dobie współczesnej nie jest to do końca właściwe, a to zarówno ze względu na postęp w sferze globalizacji, jak i istnienie wielu grup interesów (politycznych, gospodarczych, społecznych) w wymiarze wewnętrznym[35].

---

[32] Zob. R. Zięba, *Główne kierunki polityki zagranicznej Polski po zimnej wojnie*, Warszawa 2010, s. 53–64; R. Wróblewski, *Podstawowe pojęcia z dziedziny polityki bezpieczeństwa, strategii i sztuki wojennej*, Warszawa 1993, s. 13.
[33] Zob. E. Zieliński, *Nauka o państwie i polityce*, wyd. cyt., s. 18.
[34] Zob. W. Lamentowicz, *Państwo współczesne*, Warszawa 1993, s. 51.
[35] W. Kitler, *Bezpieczeństwo narodowe. Podstawowe kategorie*..., wyd. cyt., s. 37.

Zwykle interesy narodowe stawia się w hierarchicznej nadrzędności wobec celów narodowych[36], przyjmując, że interes narodowy to zespół celów, które państwo stara się urzeczywistniać w pierwszej kolejności, albo że interes narodowy stanowi zespół ogólnych i stałych celów, na rzecz których działa naród. Poza tym większość definicji interesów narodowych jest zawiła i nieostra. Idąc tokiem takiego rozumowania, z którego wynika, że interesy narodowe są również zespołem celów (bo jedynie realizowanych w pierwszej kolejności, najważniejszych), to logicznie rzecz ujmując, można powiedzieć, że „cele" są pojęciem szerszym aniżeli „interesy". W toku dalszych rozważań przedstawiono jednak argumenty za innym postrzeganiem istoty interesów narodowych[37].

Wedle I. Popiuk-Rysińskiej: „Interes można więc określić jako pożądane stany rzeczy, które są osiągane lub chronione przez podmioty lub – innymi słowy – takie dobra, których brak lub niedobór, aktualny bądź antycypowany, wywołuje działanie podmiotu. Mogą one przyjmować różną postać: rzeczy, wartości, stosunków, właściwości środowiska lub samego podmiotu"[38]. W tym wypadku takie rozumienie interesu odpowiada przyjętemu w niniejszym opracowaniu rozumieniu potrzeb. Omawiając interesy polityczne, M. Chmaj i M. Żmigrodzki stwierdzają: „Wszelkie zaś potrzeby jednostek, grup społecznych, które wyrażają konieczność zbiorowego współdziałania w celu opanowania obiektywnych warunków istnienia i rozwoju w zakresie danej potrzeby, możemy nazwać interesem jednostek (jednostkowym) lub grup społecznych (zbiorowym, społecznym)"[39]. Również i tym razem wychodzi na to, że interesy to potrzeby, choć pojawia się nieznaczny sygnał, z którego wynika, że interesy są potrzebami, które jednak wymagają przekonania, że osiągnięcie określonych warunków istnienia i rozwoju będzie możliwe dzięki odpowiednim zachowaniom i współdziałaniu z innymi.

Niezwykle cenne jest ujęcie L. Krzyżanowskiego, który o poczuciu interesu pisze, iż jest ono: „(...) przekonaniem, że działania zmierzające do realizacji wywodzonych z wartości celów będą pod jakimś względem dla podmiotu korzystne, a więc efekty będą większe od poniesionych nakładów"[40]. Najpełniej istotę interesu wyraża następujące stwierdzenie tegoż autora: „Z pozycją podmiotu w strukturze społecznej związane jest również pojęcie interesu, przez który można rozumieć relację między jakimś obiektywnym, istniejącym i przyszłym stanem stosunków społecznych (organizacyjnych) a oceną tego stanu przez podmiot z punktu

---

[36] Zob. S. Koziej, *System bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej*, t. 2 – *Polityka i strategia bezpieczeństwa państwa XXI wieku*, Warszawa 2004, s. 65–66.
[37] W. Kitler, *Bezpieczeństwo narodowe. Podstawowe kategorie*..., wyd. cyt., s. 37.
[38] I. Popiuk-Rysińska, *Uczestnicy stosunków międzynarodowych, ich interesy i oddziaływania*, [w:] *Stosunki międzynarodowe – geneza, struktura, dynamika*, red. nauk. E. Haliżak, R. Kuźniar, Warszawa 2000, s. 99.
[39] M. Chmaj, M. Żmigrodzki, *Wprowadzenie do teorii polityki*, Lublin 1998, s. 67.
[40] L. Krzyżanowski, *Podstawy nauk*..., wyd. cyt., s. 177.

widzenia korzyści, jakie przynieść ma działanie, których miarą jest dostępność dóbr w szerokim tego słowa znaczeniu (...) lub – innymi słowy – udział w podziale dóbr i wpływ na ten podział"[41]. Chodzi więc głównie o korzyści, co wynika z klasycznego rozumienia interesu, czyli jakiejś sprawy – rzeczy do załatwienia (zysku), przyczyny pobudzającej do wzięcia udziału w czymś, ale i z kimś.

W obszarze rozumienia, czym są interesy narodowe, ważne jest stwierdzenie J. Kukułki: „W toku realizacji potrzeby aspiracyjne przekształcają się w potrzeby operacyjne[42], które przejawiają się jako interesy. Są one formą wyrażania i ukierunkowania realizowanych potrzeb, a zarazem tworzą ogniwo łączące owe potrzeby z celami narodów, państw czy innych grup kierowniczych"[43]. Można zatem przyjąć, że interes narodowy to postawy (zachowania), formy wyrażania i wszelkie działania na arenie międzynarodowej i wewnątrzpaństwowej, uznawane w danym momencie za ważne dla rozwoju i funkcjonowania państwa (narodu), a więc ukierunkowane na realizację potrzeb i celów narodowych, z punktu widzenia oczekiwanych korzyści. To wszelkie zabiegi służące osiąganiu oczekiwanych stanów rzeczy (rezultatów), zoperacjonalizowane (dostosowane) do procesów, zdarzeń, relacji i reguł wynikających z określonej sytuacji, w jakiej się znajduje państwo. W efekcie wartości i cele mają charakter względnie stały, potrzeby się zmieniają, a co za tym idzie – interesy to specyficzna gra na arenie międzynarodowej i wewnątrzpaństwowej, dzięki której otacza się troską wyznawane wartości i osiągane cele, a zarazem realizuje się określone potrzeby[44].

W tym miejscu należy stwierdzić, że przede wszystkim państwo musi stać na straży interesów narodowych, gdyż żadne inne kraje czy organizacje nie zapewnią mu należytej ochrony, tym bardziej gdy nie dostrzegają takich starań po stronie zainteresowanego. Zdaniem M. Dobroczyńskiego, każde państwo prowadzi politykę pod kątem własnych interesów, co oznacza: „Po pierwsze, że interes własny jest interesem nadrzędnym. Że każde

---

[41] Tamże, s. 178.

[42] Tę swoistą operacjonalizację potrzeb narodowych wyraził K. Skubiszewski, który do zadań priorytetowych, podyktowanych żywotnymi interesami Polski w Europie, zaliczył m.in.: ugruntowanie europejskiej orientacji Polski przez stopniowe włączanie jej do struktur integracyjnych; współtworzenie nowego ładu europejskiego, utrwalanie i rozwój dobrych stosunków z sąsiadami; utrwalanie i rozwój nowych powiązań regionalnych; rozwój dwustronnej współpracy we wszystkich dziedzinach z państwami Europy Zachodniej i Ameryki Północnej. Zob. K. Skubiszewski, *Racja stanu z perspektywy polskiej*, „Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej", Warszawa 1994, s. 35–44.

[43] J. Kukułka, *Zaspokajanie potrzeb*..., wyd. cyt., s. 244.

[44] Kwestie natury wewnątrzpaństwowej stają się dzisiaj równie ważne jak międzynarodowe, a to zarówno z uwagi na złożoność systemu politycznego w państwie, jak i pojawienie się wielu graczy zewnętrznych na rynkach: gospodarczym, finansowym, medialnym i politycznym (np. finansowanie partii politycznych ze źródeł zewnętrznych).

państwo dąży w zasadzie, a w każdym razie głównie, do własnego rozwoju. Jeśli może to zrobić cudzym kosztem, to najprawdopodobniej do tego będzie dążyć"[45].

Szczególnym przypadkiem interesów państwa (narodowych) jest racja stanu. Zazwyczaj jest ona pojmowana jako nadrzędny interes państwa, a co za tym idzie – należy do kategorii interesów, lecz ze względu na znaczenie znajduje się na samym wierzchołku ich hierarchicznego porządku. Racja stanu bowiem to system najżywotniejszych wewnętrznych i zewnętrznych interesów państwa, preferowanych w jego działalności[46]. Przyjmuje się, że racja stanu to: „(...) ustalenia uznające potrzeby państwa za najwyższe dobro oraz działania te potrzeby uwzględniające, przy równoczesnym zespoleniu interesów grupowych, tak aby nie osłabiły państwa i nie rozbijały jego jedności"[47]. Istotą kategorii racja stanu, wyrażającej nadrzędność interesu ogólnego państwa jako całości względem interesów szczegółowych – jak to określa F. Znaniecki: „(…) jest takie zespolenie i zharmonizowanie interesów grupowych, aby ich rozbieżność nie osłabiała państwa i nie rozbijała jego jedności"[48]. Do racji stanu zalicza się: „(...) takie warunki, dzięki którym państwo jest zdolne bezpiecznie istnieć, zachować integralność swego terytorium i suwerenność swej władzy, swobodnie kształtować swą formę, korzystnie współpracować i pokojowo konkurować z innymi państwami oraz cywilizacyjnie się rozwijać"[49].

Na zakończenie warto podkreślić, że w edukacji dla bezpieczeństwa można też wyróżnić inne kategorie, m.in.: twórczość, wyobraźnię, innowację, rozwój poznawczy i moralny, samorealizację, osobowość, wartości i normy kulturowe, postawy, motywację, transgresję, podmiotowość, tolerancję, rytuał, zmianę społeczną, anomię społeczną, globalizację, opór, ironię, kulturę popularną itd.

1.3. Edukacja dla bezpieczeństwa w przestrzeni badawczej

Badacze podejmujący problem bezpieczeństwa z pozycji *securitologii* i *auksologii* – nauk o bezpieczeństwie, w centrum uwagi stawiają człowieka, jego potrzeby i wyznawane przez niego wartości. Nauka o bezpieczeństwie zajmuje się w swojej istocie systematycznym rozpatrywaniem problemów życia ludzi i działalności organizacji społecznych. Jej paradygmatem nie jest jakaś abstrakcyjna zasada poznawcza, lecz występujące w praktyce

[45] M. Dobroczyński, *Międzynarodowe związki gospodarki z polityką*, Toruń 1994, s. 16.
[46] W. Kitler, *Bezpieczeństwo narodowe. Podstawowe kategorie*…, wyd. cyt., s. 40.
[47] *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, Warszawa 2002, s. 118.
[48] F. Znaniecki, *Kult państwa*, [w:] *Polska myśl demokratyczna w ciągu wieków. Antologia*, Warszawa 1986, s. 300.
[49] W. Lamentowicz, *Państwo współczesne*, wyd. cyt., s. 42.

problemy istnienia, rozwoju i normalnego funkcjonowania człowieka i organizacji społecznych. Człowiek i organizacje społeczne są przedmiotem zainteresowania wielu dziedzin nauki i dyscyplin naukowych o rodowodzie znacznie wcześniejszym od stosunkowo młodej, dopiero kształtującej się nauki o bezpieczeństwie. Podmiotem zainteresowania ponownie stał się człowiek, jak również tworzone przez ludzi grupy społeczne, a nie tylko państwo i władza w tym państwie.

Do nowych poszukiwań badawczych w zakresie bezpieczeństwa i edukacji dla bezpieczeństwa można przyjąć dwa główne źródła inspiracji – przemiany zachodzące we współczesnej nauce i przeobrażenia w praktyce edukacji. Obserwowane dziś faworyzowanie epistemologicznego pluralizmu, preferowanie zmiany, podmiotowości itp. – jako kategorii przeciwstawnych dotychczasowym zasadom teorii i praktyki życia społecznego – spowodowały, że wiedza gromadzona przez wiele lat przez nauki o bezpieczeństwie (nauki wojskowe) stała się w znacznej części niewystarczająca. Większą trwałość zachowały treści bardziej wolne od ideologicznego obciążenia, oparte na zasadach racjonalności logiki, powstałe w wyniku badań podstawowych. Dostrzegając znaczenie ogólnego kontekstu przeobrażeń metodologicznych w edukacji dla bezpieczeństwa, warto zasygnalizować najpierw ogólne tendencje przemian we współczesnej epistemologii nauki, a następnie wskazać na niektóre problemy metodologiczne tożsamości nauk o bezpieczeństwie, jej teoretyczne założenia oraz związki z praktyką. Przyjęcie takiego zakresu odniesienia nie jest podejściem nowym. Idzie tu jednakże o zasygnalizowanie w tych obszarach kilku kwestii, które wydają się ważne (chociaż niekiedy dyskusyjne) w poszukiwaniach współczesnych podstaw badań w zakresie metodologii bezpieczeństwa[50].

Poszukując związków i zależności bezpieczeństwa w kontekście metodologicznym, należy zwrócić uwagę, że w ostatnim okresie pojawiła się nowa dyscyplina naukowa – nauki o bezpieczeństwie. Wszystko to spowodowało, że na potrzeby tych nauk tworzony jest nowy paradygmat, którego początków należy poszukiwać w końcowej fazie okresu uprawiania nauk wojskowych, kiedy to naukowcy zaczęli obserwować coraz liczniejsze zaburzenia. Obecnie trwa rewolucja naukowa związana z przekształceniem nauk wojskowych w dwie nowe dyscypliny naukowe – nauki o bezpieczeństwie i nauki o obronności.

Metodologia badań teorii bezpieczeństwa narodowego osadzona jest wokół zbioru różnych teorii naukowych, m.in.: teorii polityki i stosunków międzynarodowych, teorii organizacji i zarządzania, ogólnej teorii czynu skutecznego oraz teorii państwa i prawa.

---

[50] J. Saran, *Niektóre metodologiczne implikacje współczesnych przeobrażeń w edukacji dorosłych*, [w:] *Teraźniejszość i przyszłość edukacji dorosłych*, Toruń 1997, s. 33.

W przedmiocie poznania nauk o bezpieczeństwie można dostrzec wplatanie się aksjologii w wątki ontologiczne, epistemologiczne i metodologiczne. Innymi słowy – system aksjologiczny coraz bardziej wchodzi w zakres tworzenia się podstaw ontologicznych, metodologicznych i epistemologicznych bezpieczeństwa narodowego.

Zdaniem A. Glena, w zarysowanej sytuacji problemowej, dotyczącej wyznaczania podstaw poznawczych nauk o bezpieczeństwie, zasadne staje się uzyskanie odpowiedzi na następujące pytania[51]:

1. Jak należy się posługiwać formowanym systemem wartości w badaniach bezpieczeństwa narodowego?
2. Jaką strukturę poznania należy uznać za adekwatną do potrzeb budowania podstaw ontologicznych bezpieczeństwa narodowego?
3. Jakimi przesłankami metodycznymi i dlaczego należy kierować się w poznaniu bezpieczeństwa narodowego?
4. Jaka struktura języka opisu odda najbardziej adekwatnie istotę pojmowania bezpieczeństwa narodowego?

Przedmiotem badań w naukach o bezpieczeństwie są współczesne systemy bezpieczeństwa w wymiarach militarnym i niemilitarnym oraz ich funkcjonowanie na różnych poziomach organizacyjnych. Systemy te obejmują działania instytucji o charakterze państwowym, rządowym, samorządowym, przedsiębiorstw i organizacji społecznych.

Przedmiotami bezpieczeństwa – w ujęciu ogólnym – mogą być[52]:

– przedmioty jednostkowe, np. człowiek, urządzenie techniczne, organizm itd.,
– przedmioty typu organizacje, np. przedsiębiorstwo, państwo, UE,
– wielkie systemy złożone: środowisko przyrodnicze, środowisko społeczne, system międzynarodowy itp.

Podmioty badań bezpieczeństwa to człowiek, społeczeństwo, cywilizacja. Z kolei główne cele badań bezpieczeństwa to: ustalenie zależności dotyczących bezpiecznego rozwoju świata, poznanie i uporządkowanie oraz klasyfikacja i systematyzacja złożonych zdarzeń, procesów i zjawisk w obszarze bezpieczeństwa działalności ludzkiej, jak również wypracowanie przedsięwzięć pozwalających na uprzedzanie, lokalizację i likwidację zaistniałych lub mogących zaistnieć zagrożeń[53].

---

[51] A. Glen, *Podstawy poznawcze bezpieczeństwa narodowego*, „Zeszyty Naukowe AON" 2011, nr 2, s. 11.
[52] R. Wróblewski, *Przedmiot i metoda nauki o bezpieczeństwie narodowym*, [w:] P. Sienkiewicz, M. Marszałek, H. Świeboda (red.), *Metodologia badań bezpieczeństwa narodowego. Bezpieczeństwo 2010*, t. II, Warszawa 2011, s. 72.
[53] Tamże.

Według R. Szpyry bezpieczeństwo jako dyscyplina naukowa powinno obejmować system wiedzy o zagrożeniach oraz organizacjach, strukturach, strategiach i sposobach przeciwdziałania tym zagrożeniom w skali lokalnej, narodowej i globalnej. Zatem przedmiotem badań tej dyscypliny będą głównie: identyfikacja zagrożeń, rozwój sytuacji kryzysowych, projektowanie systemów i poszukiwanie sposobów zapewniających utrzymanie bezpieczeństwa na oczekiwanym poziomie[54].

R. Wróblewski uznaje, iż nauki o bezpieczeństwie narodowym można wstępnie zdefiniować jako dyscyplinę badawczą, zajmującą się badaniem warunków przetrwania i rozwoju społeczeństwa i na tej podstawie projektowaniem systemów bezpieczeństwa w aspekcie zapewnienia pewności istnienia tych warunków[55].

Centralnym problemem w naukach o bezpieczeństwie narodowym jest tworzenie wiedzy w zakresie bezpieczeństwa narodowego, zaś celem jest dostarczanie wiedzy: naukowej – wskazującej prawidłowości występujące w przedmiocie badań, prognostycznej – ukazującej tendencje rozwojowe procesów bezpieczeństwa, oraz praktycznej – przedstawiającej dyrektywy praktycznego działania (wskazującej, jak działać efektywnie).

Zdaniem S. Zajasa, nauki o bezpieczeństwie powinny obejmować przede wszystkim całokształt problematyki bezpieczeństwa w wymiarze pozamilitarnym. Przedmiotem badań tej dyscypliny powinny być współczesne systemy bezpieczeństwa, ich funkcjonowanie na różnych poziomach organizacyjnych (globalnym, państwowym, lokalnym), w których uczestniczą różne służby i instytucje administracji publicznej[56].

Szczególny charakter badań nad bezpieczeństwem odnosi się zarówno do teoretycznych, jak i metodologicznych podstaw procesu badawczego. Wynika on zwłaszcza z interdyscyplinarnego charakteru, gdyż w swojej istocie przebiega na „styku" nauk społecznych, empirycznych, wojskowych i technicznych. Dlatego też aparat pojęciowy stosowany podczas badań bezpieczeństwa jest w dużej mierze zbieżny z aparatem pojęciowym wielu nauk[57]. W tym kontekście można przyjąć, że podstawę paradygmatu bezpieczeństwa podmiotu tworzą: komunikacja, idee, narzędzia, które służą zapewnieniu istnienia, rozwoju oraz zaspokajaniu pragnień, a także uczucia, namiętności[58]. W związku z powyższym, odnosząc się do bezpieczeństwa podmiotu, można wskazać cztery podstawowe

---

[54] R. Szpyra, *Problemy wyłaniania się elementów nauki o bezpieczeństwie z nauk wojskowych*, „Zeszyty Naukowe AON" 2011, nr 2, s. 41.

[55] R. Wróblewski, *Przedmiot i metoda nauki o bezpieczeństwie narodowym*, [w:] P. Sienkiewicz (red.), *Metodologia badań bezpieczeństwa narodowego*. Materiały z konferencji naukowej, Warszawa 2010.

[56] S. Zajas, *Nauki wojskowe a nauki o bezpieczeństwie i obronności*, [w:] P. Sienkiewicz (red.), *Metodologia badań*..., wyd. cyt.

[57] T. Jemioło, A. Dawidczyk, *Wprowadzenie do metodologii badań bezpieczeństwa*, Warszawa 2007, s. 7.

[58] K. Darwin, *O pochodzeniu człowieka*, Warszawa 2009.

obszary, na które składają się odpowiednio następujące elementy:

– komunikowanie się, przestrzeń komunikacji, narzędzia,

– idee, ideologie, dogmaty, doktryny,

– narzędzia służące do urzeczywistnienia komunikacji i idei,

– odczucia, przeświadczenia, doznania.

Elementy te wzajemnie się uzupełniają, tworząc podstawy wiedzy oraz teorii poznania. Mają także utylitarne zastosowanie w kontekście tworzenia bezpieczeństwa podmiotu, jego przekształcania i projektowania jako przyszłych pożądanych stanów, a tym samym określania charakteru bezpieczeństwa, jego przestrzeni i form, które określają jego podmiot i przedmiot. Ponadto same w sobie są źródłem poznania. Charakterystyka przedmiotu badań nauk o bezpieczeństwie narodowym dotyczy następujących warstw[59]:

– ontologicznej, czyli struktury ontycznej badanego przedmiotu: składników rzeczywistości i ich powiązań; sposobu istnienia (obiektywne – subiektywne, realne – konceptualne itp.),

– epistemologicznej, poszukującej odpowiedzi na pytanie, czy jest on poznawalny i jakie są granice i wartości jego poznania,

– metodologicznej, dotyczącej metod badania (metody, techniki i narzędzia badawcze – własne i zapożyczone z innych nauk),

– aksjologicznej, poszukującej odpowiedzi na pytanie, jak być powinno oraz jakie wartości, normy etyczne i efektywnościowe powinny obowiązywać w systemie bezpieczeństwa narodowego.

A zatem badanie i ocena stanu bezpieczeństwa państwa powinny obejmować trzy podstawowe obszary problemowe:

- wyzwania i zagrożenia;
- podmiotową strukturę bezpieczeństwa;
- przedmiotową strukturę bezpieczeństwa.

Celem badań nauki o bezpieczeństwie narodowym winno być dostarczanie wiedzy naukowej[60]:

– poznawczej, wskazującej prawidłowości występujące w przedmiocie badań,

– prognostycznej, wskazującej tendencje rozwojowe procesów bezpieczeństwa,

– praktycznej, wskazującej dyrektywy praktycznego działania (jak działać efektywnie).

---

[59] T. Jemioło, A. Dawidczyk, *Wprowadzenie do metodologii...*, wyd. cyt., s. 63.
[60] Tamże, s. 84.

Gdy weźmie się pod uwagę założenia programowe współczesnej edukacji dla bezpieczeństwa, okazuje się, że obszary badań i programy kształcenia w tym zakresie opierają się przede wszystkim na koncepcji tworzenia wiedzy pewnej, określonej „ponad" edukacją. Na te problemy zwracali uwagę np. w latach 30. XX wieku Sergiusz Hessen, a współcześnie Anna Sawisz, Tomasz Szkudlarek oraz inni autorzy[61]. Podstawowym zabiegiem w edukacji dla bezpieczeństwa budowanej na takich podstawach staje się wyjaśnianie „obiektywnych" znaczeń rzeczywistości. Wyjaśnianie rozpoczyna się od wcześniej utworzonych definicji, uogólnień, reguł, teorii, których nie poddaje się już: namysłowi, korekcie, dekonstrukcji ich założeń, refleksji prowadzącej do odsłonięcia wstępnych założeń ich formułowania, nie odsłania się historii ich powstania.

Metodologiczne reguły tworzenia wiedzy z zakresu edukacji dla bezpieczeństwa zakładają zwrócenie się do badacza (nauczyciela), który nie opisuje neutralnie rzeczywistości, lecz sam, osobiście uczestniczy w poznawanym przedmiocie, ze swego indywidualnego rozumienia i miejsca dokonuje obserwacji, intuicyjnego wczucia się, pozostawiając w obrazie rzeczywistości piętno własnej, niepowtarzalnej indywidualności.

Szczególną rolę w metodologii edukacji dla bezpieczeństwa odgrywa auksologia bezpieczeństwa – jako dział refleksji i badań naukowych koncentrujących się wokół zagadnień dotyczących rozwoju powiązanego z procesami szeroko rozumianej edukacji o bezpieczeństwie. Auksologia wiąże więc procesy kształtowania poczucia bezpieczeństwa z procesami edukacyjnymi i traktuje je jako immanentne i uniwersalne cechy procesu życia i przetrwania człowieka. Przedmiot badań auksologii bezpieczeństwa odnosi się więc do przestrzeni rozwoju i edukacji człowieka. Jego związek z bezpieczeństwem jako dziedziną i kategorią jest dość wyraźny, gdyż stanowi subdyscyplinę, która włącza się swymi badaniami w teorię i praktykę bezpieczeństwa oraz kierunki badań. Widoczny jest tu silny związek z naukami humanistycznymi i społecznymi (m.in. filozofią, socjologią, psychologią, czy też pedagogiką).

Auksologia bezpieczeństwa to badanie i ocena stanu bezpieczeństwa państwa. Podstawowymi pojęciami, związanymi z auksologią bezpieczeństwa – obok wartości,

[61] S. Amsterdamski, *Między historią a metodą, spory o racjonalność nauki*, Warszawa 1983; A. Walicki, *Słowo wstępne*, [w:] S. Hessen, *Studia z filozofii kultury*, Warszawa 1968, s. 45–46; T. Szkudlarek, *Pojęcie prawdy a postulat nauczania prawdziwego*, „Kwartalnik Pedagogiczny" 1989, nr 2; A. Sawisz, *Socjologiczna krytyka edukacji i jej społeczne implikacje wokół tzw. „nowej socjologii oświaty"* (materiały powielone); M. Kozakiewicz, *„Monistyczna" szkoła w pluralistycznym społeczeństwie*, „Kwartalnik Pedagogiczny" 1983, nr 2; T. Hołówka, *Myślenie potoczne. Heterogeniczność zdrowego rozsądku*, Warszawa 1986; L. Fleck, *Powstanie i rozwój faktu naukowego. Wprowadzenie do nauki o stylu myślowym i kolektywie myślowym*, Lublin 1986.

autonomii i wolności – są: rozwój, edukacja, kreatywność, postawy, kultura, poczucie, potrzeba, świadomość, zagrożenie, wiedza, umiejętności.

Osobliwością badań bezpieczeństwa jest fakt, iż nie można stosować wprost metod charakterystycznych dla nauk pokrewnych, ani prostej sumy tych metod. Problematyka badań obejmuje bowiem rozległe obszary ludzkiego poznania (ekonomię, socjologię, filozofię, psychologię, ekologię itd.). Przemawia to za poszukiwaniem nowej metodologii, charakterystycznej dla badań nad bezpieczeństwem, która byłaby swoistą syntezą metodologii wielu nauk[62].

Ogólną metodę nauki o bezpieczeństwie narodowym nazywa się indukcyjno-dedukcyjną i zarazem projektową[63]. Metoda ta polega na uzyskiwaniu twierdzeń, włącznie z ich operacjonalizacją do poziomu dyrektyw praktycznych, oraz na koncepcyjnym przygotowaniu zmiany i wprowadzeniu jej w życie.

Wśród metod wykorzystywanych w badaniach bezpieczeństwa ważne miejsce zajmuje analiza porównawcza. Głównym problemem, występującym podczas stosowania analizy porównawczej, okazuje się trafność doboru odpowiednich parametrów porównania. W badaniach o bezpieczeństwie wyodrębnienie tych parametrów jest zabiegiem skomplikowanym. Nie można tego dokonać w odniesieniu do zjawisk zachodzących realnie w obszarze bezpieczeństwa (np. operacje wojskowe). Porównanie w tym przypadku może mieć charakter pośredni i szacunkowy.

Wśród wielu metod pozyskiwania informacji o zagrożeniach dla bezpieczeństwa narodowego szczególne miejsce zajmuje analiza dokumentów. Może ona stanowić podstawową lub uzupełniającą metodę pozyskiwania informacji. Bardzo ważnym zabiegiem jest tu dokonanie doboru dokumentów, które mogą posłużyć jako źródło informacji pierwotnej, przy czym im większa ilość dokumentów poddawana jest badaniom, tym większy jest stopień wiarygodności pozyskanej informacji.

W badaniach bezpieczeństwa człowieka, społeczeństwa i państwa ważną rolę odgrywa poznanie opinii publicznej. Pozwala ono uzyskać informację pierwotną, która może być z dużą korzyścią wykorzystana do poprawy skuteczności zarządzania bezpieczeństwem. Doboru badanych można dokonywać w oparciu o teorię prawdopodobieństwa, a także metodą kwot. Najczęściej jednak w badaniach dotyczących ilościowej i jakościowej oceny bezpieczeństwa narodowego wykorzystuje się opinie ekspertów. Podstawową trudnością jest

---

[62] E. Dubas, *Wokół paradygmatu uniwersalności w edukacji dorosłych*, [w:] E. Dubas, *Uniwersalne problemy andragogiki i gerontologii*, Łódź 2007, s. 47.
[63] T. Jemioło, A. Dawidczyk, *Wprowadzenie do metodologii...*, wyd. cyt.

proces oceny ich kompetencji. Za kryterium doboru ekspertów przyjmuje się na ogół „progowy poziom kompetencji", który zależy od doświadczenia, jakie zdobyli, zajmując się problematyką badanej sfery bezpieczeństwa.

W badaniach poszczególnych sfer bezpieczeństwa duże znaczenie odgrywa metoda obserwacji. Podstawową trudnością jest tu jednak umiejętność wykorzystania wyników obserwacji w całokształcie przebiegu procedury badawczej. Obserwacja naukowa wymaga przestrzegania zasady systematyczności w zakresie uzyskiwania rezultatów obserwacji. Występuje przy tym problem ilości obserwacji i interwałów czasowych między kolejnymi czynnościami w jej prowadzeniu. W badaniach bezpieczeństwa metodę obserwacji stosuje się w połączeniu z innymi sposobami pozyskiwania informacji, przy ścisłym przestrzeganiu założonej metodologii badań.

We współczesnych badaniach różnych sfer bezpieczeństwa szeroko wykorzystuje się metody matematyczne, intuicyjno-logiczne oraz kombinowane. Dlatego też przy określaniu stanu bezpieczeństwa narodowego, z uwzględnieniem zewnętrznych i wewnętrznych zagrożeń, badacze starają się uciekać od zbytecznej matematyzacji analizy naukowej.

Metoda scenariuszy stosowana jest szeroko w różnych krajach podczas planowania rozwoju ofensywnych i defensywnych systemów uzbrojenia. Planowanie rozwoju sił zbrojnych z wykorzystaniem metody scenariuszowej opiera się na politycznej ocenie sytuacji. Amerykańscy specjaliści z zakresu planowania wykorzystują ściśle określone warunki, występujące na poziomie państwa, regionu i w skali globalnej. Uważają bowiem, iż takie podejście jest nieodzowne dla sformułowania zadań lub ustalenia możliwości (oznak) wystąpienia sytuacji kryzysowej.

W początkach lat 50. ubiegłego stulecia amerykańscy uczeni opracowali w Rand Corporation tzw. metodę delficką. W początkowym okresie była ona stosowana w badaniach problematyki wojskowo-politycznej i wojskowo-technicznej, występującej w relacjach między głównymi mocarstwami jądrowymi. Po dziesięciu latach stosowania tej metody podjęto decyzję o jej odtajnieniu, co stworzyło możliwości wykorzystania jej do badania wielu problemów, które występowały w stosunkach międzynarodowych na linii Wschód – Zachód[64].

Metoda gier symulacyjnych została opracowana w 1954 roku w Rand Corporation i w początkowym okresie była stosowana do prowadzenia gier wojennych o wojenno-politycznych uwarunkowaniach. Później zaczęto ją stosować także w zakresie

[64] Tamże, s. 56.

prognozowania. W zależności od stopnia uczestnictwa w grach ludzi można wyróżnić następujące ich rodzaje:

- gry realizowane wyłącznie przez system symulacyjny,
- gry realizowane przez system symulacyjny z udziałem ludzi,
- gry realizowane wyłącznie przez samych ludzi.

Każdy rodzaj gry obejmuje trzy podstawowe etapy: jej przygotowanie, przebieg i analizę. Na etapie przygotowania określa się cel i zadania gry oraz przyjmuje się obiekt imitacji. Często z myślą, aby uczestnicy gry sprawnie wykonywali nakazane im czynności, imituje się sytuację przeszłą. Pozwala to uczestnikom gry na utrwalanie stosowania metody analogii. Określa się wówczas zakres ograniczeń przybliżających grę do sytuacji realnej z jednoczesnym jej uproszczeniem oraz wprowadza się dane wyjściowe w postaci scenariusza. W drugim etapie strony gry, po uzyskaniu odpowiedniej informacji i zapoznaniu się z ograniczeniami, prowadzą grę pod nadzorem zespołu kontrolnego, który ocenia prawidłowość jej przebiegu. W etapie analizy rezultatów określa się efekty gry. Na ogół wyróżnia się dwa rodzaje analizy: zorientowaną na rezultat końcowy i specjalną. Pierwsza z nich przeznaczona jest do zbadania alternatywnego rozwoju sytuacji politycznej i oceny wpływu realizowanych przedsięwzięć. Analiza specjalna obejmuje węższe cele, jak chociażby te o charakterze wojskowym. Określa się przy tym np. efektywność użycia poszczególnych rodzajów sił zbrojnych, lub też ich kombinacji, w tym ocenia się możliwość wpływu każdego z nich[65].

W literaturze przedmiotu można dostrzec, że podstawową metodą naukową, stosowaną w badaniach bliżej nierozpoznanych zjawisk, jest eksperyment. Nie sposób jednak metody tej stosować do badania tak rozbudowanych systemów w warunkach ich rzeczywistego funkcjonowania. Pewną, lecz nie do końca wiarygodną metodę mogą stanowić ćwiczenia, czy też gry wojenne.

1.4. System bezpieczeństwa narodowego

Integracja i współdziałanie społeczeństwa z zachodnimi strukturami gospodarczymi i polityczno-obronnymi stwarzają konieczność zmiany sposobu myślenia i działania we wszystkich dziedzinach funkcjonowania państwa, w tym także w dziedzinie bezpieczeństwa. Powinno się ono skupiać na jasno i spójnie sprecyzowanych celach państwa, jak również stworzeniu jednolitego systemu w sferze edukacji dla bezpieczeństwa. Przygotowanie

[65] Tamże, s. 57.

społeczeństwa do przeciwdziałania różnorodnym zagrożeniom nie może być traktowane wyłącznie jako zadanie dla szkoły, wojska, straży pożarnej czy policji. Nie może być również pozbawione celowego i planowego charakteru oraz systematyczności oddziaływań. Dlatego zagadnienia edukacji dla bezpieczeństwa (ratownictwa i obrony cywilnej) powinny być traktowane jako forma edukacji powszechnej i całożyciowej. Ważne miejsce w tym wypadku należy przypisać: środkom masowego przekazu, organizacjom i stowarzyszeniom, zakładom pracy, Kościołowi, partiom politycznym, a także organom władzy centralnej i lokalnej.

Z powodu braku wyraźnego podziału kompetencji dotyczących kierowania sprawami bezpieczeństwa w państwie do dziś nie wiadomo, za co w tej sferze odpowiada państwo, za co samorząd, a za co przedsiębiorca lub zwykły obywatel. Nieudolność w kierowaniu akcją przeciwpowodziową w 2009 roku jest najlepszym dowodem na to, że w sferze zapobiegania i likwidacji różnego rodzaju zagrożeń (w tym klęsk żywiołowych) brakuje określenia odpowiednich struktur *i* rozdzielenia kompetencji. Aby odbywało się to zgodnie z demokratycznymi zasadami kierowania państwem, wymagane są jasno sformułowane przepisy prawne, określające na podstawie konstytucji zadania obronne w różnych stanach zagrożenia – dla organów władzy wobec państwa i społeczeństwa oraz dla obywatela względem państwa.

Za bezpieczeństwo narodowe w sferze wykonawczej odpowiada Rada Ministrów. Narzędzia obronne, zwane środkami polityki bezpieczeństwa, określane są przez organ ustawodawczy. Rząd określa kształt i powinności poszczególnych ogniw wykonawczych, konstruuje budżet bezpieczeństwa oraz decyduje o polityce bezpieczeństwa. Kierownicy poszczególnych dziedzin funkcjonowania państwa (resortów, równorzędnych) i terenowe organy administracji ogólnej odpowiadają za realizację polityki bezpieczeństwa państwa w sferze swoich kompetencji i na administrowanym obszarze. Za całokształt przedsięwzięć związanych z bezpieczeństwem narodowym (z wyjątkiem działań operacyjnych sił zbrojnych) na obszarze jednostki podziału terytorialnego (województwo, powiat, gmina) odpowiada właściwy organ władzy i administracji państwowej, którego powinności powinny być uregulowane ustawami stworzonymi w czasie pokoju.

Zgodnie ze *Strategią bezpieczeństwa narodowego RP* nadrzędnym celem strategicznym Rzeczypospolitej Polskiej jest zapewnienie korzystnych i bezpiecznych warunków realizacji interesów narodowych poprzez: eliminację zewnętrznych i wewnętrznych zagrożeń, redukowanie ryzyka oraz odpowiednie oszacowanie

podejmowanych wyzwań i umiejętne wykorzystanie pojawiających się szans. Do głównych celów strategicznych Rzeczypospolitej Polskiej w dziedzinie obronności należą[66]:

– zapewnienie niepodległości i suwerenności Rzeczypospolitej Polskiej, jej integralności i nienaruszalności granic,

– obrona i ochrona wszystkich obywateli Rzeczypospolitej Polskiej,

– tworzenie warunków do zapewnienia ciągłości realizacji zadań przez organy administracji publicznej oraz inne pomioty właściwe w obszarze bezpieczeństwa narodowego, w tym odpowiedzialne za funkcjonowanie gospodarki i innych obszarów, istotnych dla życia i bezpieczeństwa obywateli,

– tworzenie warunków do podwyższania zdolności obronnych państwa, jak też zapewnienie gotowości do realizacji obrony w układzie narodowym i sojuszniczym,

– rozwijanie partnerskiej współpracy wojskowej z innymi państwami, zwłaszcza sąsiednimi,

– realizacja zobowiązań wynikających z członkostwa Polski w NATO i Unii Europejskiej,

– zaangażowanie w międzynarodowe operacje reagowania kryzysowego, prowadzone w pierwszej kolejności przez NATO i UE, a także przez ONZ, czy też w ramach doraźnych koalicji.

Dla zapewnienia realizacji interesów narodowych i celów strategicznych w dziedzinie bezpieczeństwa Rzeczpospolita Polska organizuje i rozwija zintegrowany system bezpieczeństwa narodowego (SOP). Jego częścią składową jest system obronny państwa, powołany dla przeciwstawiania się wszelkim zagrożeniom żywotnych interesów narodowych. System ten jest zintegrowany z sojuszniczym systemem bezpieczeństwa poprzez wspólne procedury działania w sytuacjach kryzysowych i w czasie wojny oraz udział w sojuszniczym planowaniu obronnym. SOP składa się z trzech podsystemów (dwa ostatnie mają charakter podsystemów wykonawczych):

– podsystemu kierowania obronnością państwa – utworzonego z organów władzy i administracji publicznej wraz z obsługującymi go urzędami i niezbędną infrastrukturą oraz organów dowodzenia Sił Zbrojnych RP;

– podsystemu militarnego – utworzonego z Sił Zbrojnych RP;

– podsystemu niemilitarnego – utworzonego ze struktur wykonawczych administracji publicznej, przedsiębiorców oraz innych jednostek organizacyjnych.

---

[66] *Strategia obronności Rzeczypospolitej Polskiej. Strategia sektorowa do strategii bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2009, s. 7.

Przez *kierowanie bezpieczeństwem narodowym* rozumie się działalność organów władzy i administracji publicznej obejmującą: definiowanie interesów narodowych i celów strategicznych w dziedzinie bezpieczeństwa, planowanie działań strategicznych prowadzących do osiągnięcia tych celów, programowanie i organizowanie przygotowań państwa w dziedzinie bezpieczeństwa oraz koordynowanie i nadzór nad realizacją planów i programów stosownie do potrzeb wynikających z kształtowania się środowiska bezpieczeństwa[67].

System (podsystem) kierowania bezpieczeństwem narodowym (państwa) to część systemu bezpieczeństwa narodowego przeznaczona do kierowania jego funkcjonowaniem, obejmująca organy władzy publicznej i kierowników jednostek organizacyjnych, które wykonują zadania związane z bezpieczeństwem narodowym. Zalicza się tu również organy dowodzenia Sił Zbrojnych RP wraz z organami doradczymi i aparatem administracyjnym (sztabowym) oraz procedurami funkcjonowania i infrastrukturą (stanowiska i centra kierowania oraz zarządzania, system łączności)[68]. Zasadniczym elementem podsystemu kierowania bezpieczeństwem narodowym jest podsystem kierowania obronnością państwa. Tworzą go powiązane organizacyjnie i informacyjnie organy władzy i administracji publicznej (wraz z obsługującymi go urzędami i niezbędną infrastrukturą) oraz kierownicy jednostek organizacyjnych, które wykonują zadania związane z obronnością, jak też organy dowodzenia Sił Zbrojnych RP, adekwatnie do ich hierarchicznego podporządkowania i prawnie określonych kompetencji. Przeznaczony jest on do zapewnienia optymalnych warunków do sprawnego podejmowania decyzji oraz ciągłego i trwałego koordynowania działań przez organy władzy i administracji publicznej wszystkich szczebli oraz organy dowodzenia Sił Zbrojnych RP w czasie pokoju, kryzysu, a przede wszystkim – wojny. Doraźne i stałe struktury zarządzania kryzysowego (zespoły i centra) będą wykorzystane do rozwijania elementów podsystemu kierowania obronnością państwa[69].

Podsystem militarny tworzą Siły Zbrojne RP. Wykonują one zadania wynikające z *Konstytucji RP*, *Strategii bezpieczeństwa narodowego RP* i *Strategii obronności RP*, uszczegółowione w *Polityczno-strategicznej dyrektywie obronnej RP* oraz stosownych, narodowych i sojuszniczych planach operacyjnych. Siły Zbrojne RP są apolityczne i podlegają cywilnej oraz demokratycznej kontroli. Są one podstawowym elementem systemu obronnego państwa, przeznaczonym do skutecznej realizacji polityki bezpieczeństwa

---

[67] J. Pawłowski, *System kierowania bezpieczeństwem narodowym – teoria i praktyka*, [w:] J. Pawłowski (red.), *Współczesny wymiar bezpieczeństwa. Między teorią a praktyką*, Warszawa 2011, s. 58.
[68] Tamże.
[69] *Strategia obronności Rzeczypospolitej Polskiej. Strategia sektorowa*..., wyd. cyt., s. 13.

i obronnej. Zwiększające się spektrum ich zadań wymusza zmiany w procesie planowania obronnego oraz okresową aktualizację podstawowych założeń planistycznych, w tym szczególnie misji i zadań sił zbrojnych. Utrzymują one gotowość do realizacji zadań związanych z: obroną i ochroną nienaruszalności granic RP; udziałem w działaniach antyterrorystycznych w kraju i poza nim; udziałem w rozwiązywaniu lokalnego lub regionalnego konfliktu zbrojnego na obszarze odpowiedzialności NATO lub poza nim; udziałem w operacji obronnej poza obszarem kraju odpowiednio do zobowiązań sojuszniczych. Współuczestnictwo w misjach mających na celu ustabilizowanie sytuacji międzynarodowej oraz w operacjach reagowania kryzysowego i humanitarnych wymaga utrzymywania przez Siły Zbrojne RP sił i zdolności do: udziału w operacjach pokojowych i reagowania kryzysowego prowadzonych przez NATO, UE, ONZ oraz innych operacjach, wynikających z porozumień międzynarodowych; udziału w operacjach humanitarnych prowadzonych przez organizacje międzynarodowe, rządowe i inne; współpracy wojskowej w zakresie rozwoju i stosowania środków budowy zaufania i bezpieczeństwa[70].

Pozamilitarne struktury obronne tworzą: administracja rządowa, samorząd terytorialny oraz inne podmioty i instytucje państwowe, a także przedsiębiorcy, na których nałożono obowiązek realizacji zadań na rzecz obronności państwa. Podsystem ten realizuje zadania obejmujące: zapewnienie sprawnego i bezpiecznego funkcjonowania państwa, zasilanie zasobami ludzkimi i materiałowymi Sił Zbrojnych RP oraz jednostek organizacyjnych odpowiedzialnych za bezpieczeństwo wewnętrzne państwa, a także zadania wynikające z obowiązków państwa-gospodarza, zapewnienie ochrony i zabezpieczenie podstawowych potrzeb bytowych ludności oraz tworzenie warunków do jej przetrwania[71].

Najogólniej rzecz ujmując, praktyka kierowania bezpieczeństwem narodowym, a także w innych obszarach działań państwa wskazuje na potrzebę doprecyzowania podziału kompetencji między organami władzy wykonawczej. Przyjęty w *Konstytucji RP* dwupodział władzy wykonawczej w państwie może w praktyce stwarzać określone trudności w obszarze kierowania bezpieczeństwem narodowym. Dotyczy to w szczególności sytuacji, gdy kompetencje prezydenta i Rady Ministrów przenikają się bez wyraźnego rozgraniczenia obszaru zadaniowego lub są współzależne (prezydent zatwierdza na wniosek prezesa Rady Ministrów). Rozgraniczenie podziału kompetencji byłoby możliwe przez przyjęcie ustawy

[70] Tamże, s. 20–21.
[71] Tamże, s. 14–15.

kompetencyjnej, jednoznacznie określającej m.in. zakres odpowiedzialności organów władzy wykonawczej w obszarze kierowania bezpieczeństwem narodowym[72].

1.4.1. Rola organów władzy w tworzeniu bezpieczeństwa[73]

Podstawą organizacji i sprawnego funkcjonowania demokratycznego państwa jest znana zasada trójpodziału i równowagi władzy ustawodawczej, wykonawczej i sądowniczej. Podział ten stanowi swoisty pomnik europejskiej kultury prawnej, pozostając żywą i w dalszym ciągu przydatną zasadą.

Władzę ustawodawczą w Polsce sprawują Sejm i Senat, władzę wykonawczą – Prezydent RP i Rada Ministrów, władzę sądowniczą – sądy i trybunały. Każdy z tych organów współuczestniczy w tworzeniu bezpieczeństwa narodowego i obrony narodowej, koncentrując się na działaniach stanowiących ich istotę, wynikającą z konstytucyjnej roli w państwie. W procesie tworzenia podstaw bezpieczeństwa narodowego Sejm i Senat odgrywają szczególną rolę, polegającą na stanowieniu przepisów prawa powszechnie obowiązującego w postaci ustaw. Parlament może też podejmować uchwały, wśród których występują akty normatywne, a ponadto – realizując funkcję ustrojodawczą – dysponuje prawem dokonywania zmian w obowiązującej konstytucji (art. 235).

Sejm i **Senat** mają szeroki zakres kompetencji, który nie ogranicza się tylko do stanowienia norm prawnych, zajmujących wysoką pozycję w systemie źródeł prawa. Obie izby parlamentu odgrywają również rolę kreacyjną[74], polegającą na powoływaniu i odwoływaniu konstytucyjnie wskazanych centralnych organów państwa. Mają prawo kontroli wykonywania ustaw, a Sejm dysponuje prawem kontroli rządu i ministrów. Może także stosować środki odpowiedzialności parlamentarnej (wotum nieufności) zarówno w stosunku do rządu (odpowiedzialność solidarna – art. 158), jak i poszczególnych ministrów (odpowiedzialność indywidualna – art. 159). W razie naruszenia konstytucji lub ustaw albo popełnienia przestępstwa przez członków Rady Ministrów Sejm ma prawo postawienia ich w stan oskarżenia przed Trybunałem Stanu. Z kolei Zgromadzenie Narodowe może podjąć taką uchwałę w stosunku do prezydenta RP (odpowiedzialność konstytucyjna – art. 145). Rola kontrolna parlamentu przejawia się również w działalności organów wewnętrznych Sejmu i Senatu, spełniających funkcje pomocnicze. Chodzi tu przede wszystkim o komisje

[72] J. Pawłowski, *System kierowania bezpieczeństwem*..., wyd. cyt., s. 64.
[73] R. Jakubczak (red.), *Obrona narodowa w tworzeniu bezpieczeństwa III RP. Podręcznik dla studentek i studentów*, Warszawa 2004, s. 74–84.
[74] *Polskie prawo konstytucyjne*, red. W. Skrzydło, Lublin 1998, s. 210.

parlamentarne, np. Komisję Obrony Narodowej, Komisję Spraw Zagranicznych czy Komisję ds. Służb Specjalnych, które odgrywają ważną rolę w działalności parlamentu w zakresie bezpieczeństwa narodowego.

Zakres kompetencji Komisji Obrony Narodowej obejmuje kwestie obrony państwa, dotyczące zwłaszcza: działalności sił zbrojnych, systemu oraz funkcjonowania obrony terytorialnej kraju i obrony cywilnej, wykonywania obowiązków w dziedzinie wzmacniania obronności przez organy państwowe i przedsiębiorstwa, organizacje spółdzielcze i społeczne oraz przez obywateli, a także spraw przemysłu obronnego.

Szczególną rolę spełnia Komisja ds. Służb Specjalnych, która opiniuje projekty nie tylko ustaw, lecz również rozporządzeń wykonawczych dotyczących służb specjalnych, oraz ocenia akty normatywne w zakresie ich działalności. Ponadto do jej uprawnień należy opiniowanie: kierunków pracy służb specjalnych na podstawie informacji przedstawianych przez szefów tych służb; wniosków w sprawie powołania poszczególnych osób na stanowiska szefów i zastępców; projektu budżetu w części dotyczącej służb specjalnych. Komisja dokonuje oceny współdziałania cywilnych i wojskowych służb z organami ścigania oraz bada zasadność i przedmiot skarg dotyczących służb specjalnych.

Formą działań kontrolnych parlamentu jest także wyrażanie zgody na ratyfikację umów międzynarodowych oraz na wprowadzenie stanu wyjątkowego i wojennego lub przedłużenie okresu stanu klęski żywiołowej i stanu wyjątkowego.

Prezydent RP jest ważnym samodzielnym podmiotem w konstytucyjnym systemie ustrojowym. Realizuje koncepcję równoważenia władz, a nie tylko częścią dualistycznej władzy wykonawczej. Ogólną charakterystykę urzędu Prezydenta RP zawierają przepisy art. 126 konstytucji:

„1. Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej jest najwyższym przedstawicielem Rzeczypospolitej Polskiej i gwarantem ciągłości władzy państwowej.

Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej czuwa nad przestrzeganiem Konstytucji, stoi na straży suwerenności i bezpieczeństwa państwa oraz nienaruszalności i niepodzielności jego terytorium.

Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej wykonuje swoje zadania w zakresie i na zasadach określonych w Konstytucji i ustawach".

Wśród konstytucyjnych uprawnień prezydenta szczególne miejsce zajmują kompetencje w zakresie zwierzchnictwa wobec sił zbrojnych, obronności i bezpieczeństwa państwa w czasie pokoju i wojny. Konstytucja ustanawia prezydenta najwyższym zwierzchnikiem Sił Zbrojnych RP (art. 134, ust. 1). Jest to model zwierzchnictwa biernego,

w którym nie mieści się funkcja faktycznego naczelnego dowództwa i kierowania Siłami Zbrojnymi RP. Konstytucja rozgranicza uprawnienia prezydenta jako zwierzchnika sił zbrojnych oraz uprawnienia rządu do kierowania nimi. Wynika to z ustrojowej roli sił zbrojnych, opartej na zasadzie neutralności w sprawach politycznych oraz poddania ich cywilnej i demokratycznej kontroli (art. 26). W czasie pokoju prezydent sprawuje zwierzchnictwo nad siłami zbrojnymi za pośrednictwem ministra obrony narodowej, który posiada uprawnienia do rzeczywistego kierowania siłami zbrojnymi we współpracy z wojskowymi strukturami dowodzenia, a w szczególności z szefem Sztabu Generalnego WP i dowódcami rodzajów sił zbrojnych. Zakres zwierzchnictwa prezydenta został określony w art. 134 konstytucji:

„1. Prezydent mianuje i odwołuje Szefa Sztabu Generalnego i dowódców rodzajów sił zbrojnych.

2. Prezydent mianuje, na wniosek Prezesa Rady Ministrów, Naczelnego Dowódcę Sił Zbrojnych.

3. Prezydent nadaje, na wniosek Ministra Obrony Narodowej, określone w ustawach stopnie wojskowe".

Ponadto w myśl art. 136 prezydent, na wniosek prezesa Rady Ministrów, zarządza powszechną lub częściową mobilizację i decyduje o użyciu sił zbrojnych do obrony państwa.

Dopełnienie uprawnień prezydenta stanowi ustawa z 21 listopada 1967 roku *o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej*[75] (art. 4a), gdzie stwierdza się: „Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej, stojąc na straży suwerenności i bezpieczeństwa państwa, nienaruszalności i niepodzielności jego terytorium, w szczególności:

1) zatwierdza, na wniosek Prezesa Rady Ministrów, strategię bezpieczeństwa narodowego;

2) wydaje, na wniosek Prezesa Rady Ministrów, w drodze postanowienia, Polityczno-Strategiczną Dyrektywę Obronną Rzeczypospolitej Polskiej oraz inne dokumenty wykonawcze do strategii bezpieczeństwa narodowego;

3) zatwierdza, na wniosek Prezesa Rady Ministrów, plany krajowych ćwiczeń systemu obronnego i kieruje ich przebiegiem;

4) postanawia, na wniosek Prezesa Rady Ministrów, o wprowadzeniu albo zmianie określonego stanu gotowości obronnej państwa;

[75] Ustawa z 21 listopada 1967 r. *o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej*, DzU 2002, nr 21, poz. 205.

5) może zwracać się do wszystkich organów władzy publicznej, administracji rządowej i samorządowej, przedsiębiorców, kierowników innych jednostek organizacyjnych oraz organizacji społecznych o informacje mające znaczenie dla bezpieczeństwa i obronności państwa;

6) inicjuje i patronuje przedsięwzięcia ukierunkowane na kształtowanie postaw patriotycznych i obronnych w społeczeństwie".

Ponadto Prezydent RP określa, na wniosek ministra obrony narodowej, główne kierunki rozwoju sił zbrojnych oraz ich przygotowań do obrony państwa, a także uczestniczy w odprawach kierowniczej kadry Ministerstwa Obrony Narodowej oraz Sił Zbrojnych RP i może je zwoływać.

Rada Ministrów stanowi główne ogniwo władzy wykonawczej. Prowadzi politykę wewnętrzną i zagraniczną, kieruje administracją rządową i sprawuje ogólne kierownictwo w dziedzinie stosunków z innymi państwami i organizacjami międzynarodowymi. W zakresie bezpieczeństwa zewnętrznego i wewnętrznego państwa Rada Ministrów spełnia szczególnie ważną funkcję. Jest to tym bardziej istotne, że te sfery działania pozostają na pograniczu kompetencji prezydenta, Rady Ministrów i odpowiednich ministrów (przede wszystkim spraw zagranicznych, obrony narodowej, spraw wewnętrznych i administracji). Realizacja zadań w tym zakresie podejmowana jest przez odpowiednich ministrów, działających jednak w myśl zasad polityki państwa wytyczanej przez Radę Ministrów, której powierzono sprawowanie w tej dziedzinie ogólnego kierownictwa.

Zgodnie z art. 146 konstytucji Rada Ministrów odpowiada m.in. za: zapewnienie bezpieczeństwa wewnętrznego państwa oraz porządek publiczny, zapewnienie bezpieczeństwa zewnętrznego, sprawowanie ogólnego kierownictwa w dziedzinie obronności. Ponadto do jej zadań szczegółowych w dziedzinie bezpieczeństwa zewnętrznego i obronności należy[76]:

– opracowywanie projektów strategii bezpieczeństwa narodowego,

– planowanie i realizacja przygotowań obronnych państwa, zapewniających jego funkcjonowanie w razie zewnętrznego zagrożenia bezpieczeństwa i w czasie wojny, w tym planowanie przedsięwzięć gospodarczo-obronnych oraz zadań wykonywanych na rzecz Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej i wojsk sojuszniczych,

– przygotowanie systemu kierowania bezpieczeństwem narodowym i organów władzy publicznej do funkcjonowania na stanowiskach kierowania,

---

[76] Tamże.

– utrzymywanie stałej gotowości obronnej państwa, wnioskowanie do Prezydenta RP o jej podwyższanie w razie zewnętrznego zagrożenia bezpieczeństwa i w czasie wojny oraz o jej obniżanie stosownie do zmniejszenia stopnia zagrożenia,

– określanie obiektów szczególnie ważnych dla bezpieczeństwa państwa, w tym obronności, oraz przygotowania ich szczególnej ochrony,

– przygotowanie na potrzeby obronne państwa i utrzymywanie w stałej gotowości jednolitych systemów obserwacji, pomiarów, analiz, prognozowania i powiadamiania,

– przygotowanie systemu stałych dyżurów na czas zewnętrznego zagrożenia bezpieczeństwa państwa i w czasie wojny,

– określanie zasad wykorzystania służby zdrowia i infrastruktury technicznej państwa na potrzeby obronne, w tym sposobu zabezpieczenia przestrzeni powietrznej i wód terytorialnych w razie zewnętrznego zagrożenia bezpieczeństwa państwa i w czasie wojny,

– zapewnienie funkcjonowania systemu szkolenia obronnego w państwie,

– prowadzenie kontroli stanu przygotowań obronnych w państwie.

Minister Obrony Narodowej jest naczelnym organem administracji państwowej w dziedzinie obronności państwa. W świetle *ustawy z 14 grudnia 1995 roku o* urzędzie Ministra Obrony Narodowej do zakresu jego działania należy m.in.:

– kierowanie w czasie pokoju całokształtem działalności Sił Zbrojnych RP,

– przygotowywanie założeń obronnych państwa, w tym propozycji dotyczących rozwoju i struktury sił zbrojnych,

– realizowanie generalnych założeń, decyzji i wytycznych Rady Ministrów w zakresie obrony państwa i koordynowanie realizacji wynikających z nich zadań,

– sprawowanie, w zakresie powierzonym przez Radę Ministrów, ogólnego nadzoru nad realizacją zadań obronnych przez organy administracji państwowej, instytucje państwowe, samorządy, przedsiębiorców i inne podmioty,

– sprawowanie ogólnego kierownictwa w sprawach wykonywania powszechnego obowiązku obrony,

– określanie celów, kierunków i zadań szkolnictwa wojskowego,

– zawieranie umów międzynarodowych wynikających z decyzji Rady Ministrów, dotyczących udziału polskich kontyngentów wojskowych w międzynarodowych misjach pokojowych i akcjach humanitarnych oraz ćwiczeń wojskowych prowadzonych wspólnie z innymi państwami lub organizacjami międzynarodowymi,

– współdziałanie z innymi organami państwowymi, organami samorządu terytorialnego i organizacjami społecznymi.

Wojewoda – według obowiązujących przepisów prawa – ponosi pełną odpowiedzialność za bezpieczeństwo i ma w tej dziedzinie szczególne uprawnienia. Zapewnia współdziałanie wszystkich jednostek organizacyjnych administracji rządowej i samorządowej, działających na obszarze województwa. Ponadto kieruje ich działalnością w zakresie zapobiegania zagrożeniom: życia, zdrowia lub mienia, środowiska, bezpieczeństwa państwa i utrzymania porządku publicznego oraz ochrony praw obywatelskich, a także zapobiegania klęskom żywiołowym i innym nadzwyczajnym zagrożeniom, jak również w zakresie zwalczania i usuwania ich skutków. W sytuacjach nadzwyczajnych wojewoda może wydawać polecenia obowiązujące wszystkie organy administracji rządowej i samorządu terytorialnego.

Samorządy terytorialne współuczestniczą w tworzeniu bezpieczeństwa narodowego i obrony narodowej, realizując w tej dziedzinie zadania określone ustawami. Do samorządu wojewódzkiego należą np. sprawy dotyczące szeroko rozumianego bezpieczeństwa: promocja i ochrona zdrowia, kultura i ochrona jej dóbr, zagospodarowanie przestrzeni, ochrona środowiska, drogi publiczne i transport, obronność, bezpieczeństwo publiczne. W gestii samorządu powiatowego znajdują się m. in. sprawy: ochrony zdrowia, ochrony dóbr kultury, zagospodarowania przestrzennego i nadzoru budowlanego, ochrony środowiska i przyrody, porządku publicznego i bezpieczeństwa obywateli, ochrony przeciwpowodziowej i zapobiegania innym nadzwyczajnym zagrożeniom życia, zdrowia i środowiska, jak też obronności i współpracy z organizacjami pozarządowymi. Szczebel powiatowy jest podstawowym i zasadniczym poziomem reagowania kryzysowego.

Samorząd gminy realizuje zadania publiczne o znaczeniu lokalnym, niezastrzeżone dla innych organów. Zadania te, służące zaspokojeniu potrzeb wspólnoty samorządowej, są wykonywane jako zadania własne. Należą do nich: ochrona środowiska, drogi gminne oraz organizacja ruchu drogowego, ochrona zdrowia, utrzymanie gminnych obiektów użyteczności publicznej. Organy gminy są również uprawnione do nakładania świadczeń osobistych i rzeczowych na rzecz obronności na podstawie wniosków organów wojskowych. W tym miejscu należy podkreślić, że starostowie, wójtowie, prezydenci i burmistrzowie są szefami obrony cywilnej.

Z punktu widzenia bezpieczeństwa szczególnie ważne znaczenie mają **przedsiębiorcy**, którzy realizują zadania na rzecz obronności. *Ustawa z 23 sierpnia 2001 roku o* organizowaniu zadań na rzecz obronności państwa przez przedsiębiorców określa, że są to przedsiębiorcy, którzy podejmują zadania w zakresie: mobilizacji gospodarki, militaryzacji, planowania operacyjnego, szkolenia obronnego mającego na celu

przygotowanie załogi do wykonywania zadań obronnych, a ponadto w zakresie wynikającym z obowiązków państwa-gospodarza. Chodzi głównie o tych przedsiębiorców, których przedmiotem działalności jest:

–eksploatacja lotnisk i portów morskich,

–kolportaż,

–nadawanie programów radiowych i telewizyjnych,

–produkcja, transport i magazynowanie produktów naftowych,

–produkcja, remont lub modernizacja uzbrojenia i sprzętu wojskowego,

–realizacja obrotu specjalnego,

–transport,

–usługi pocztowe,

–usługi telekomunikacyjne,

–wytwarzanie, dystrybucja i przesyłanie gazu ziemnego, paliw płynnych oraz energii elektrycznej.

Zadania na rzecz obronności realizowane przez przedsiębiorców wykonujących działalność gospodarczą na terytorium RP organizują organy administracji rządowej.

Obowiązek udziału **obywateli** w obronie państwa wynika z konstytucyjnej zasady powszechności obrony (art. 85). Zakres ich powinności określa ustawa *o powszechnym obowiązku obrony RP*. Należą do nich:

–pełnienie służby wojskowej,

–służba w obronie cywilnej,

–odbywanie przysposobienia obronnego,

–uczestniczenie w samoobronie ludności,

–pełnienie służby w jednostkach zmilitaryzowanych,

–pełnienie służby zastępczej,

–wykonywanie świadczeń na rzecz obrony.

Szczególną formą obowiązku obrony jest uczestniczenie obywateli w szkoleniu z zakresu samoobrony. Przedsięwzięcia te mają charakter zajęć podstawowych i ćwiczeń praktycznych, a udział w nich ludności jest powszechny. Ogólnym celem powszechnej samoobrony jest przygotowanie do przetrwania w warunkach użycia broni masowego rażenia oraz ochrony przed innymi działaniami nieprzyjaciela w czasie wojny, a także do udziału w zwalczaniu klęsk żywiołowych i zagrożeń środowiska oraz usuwania ich skutków. W ramach przygotowania do samoobrony obywatele mogą być zobowiązani do:

– przygotowania ochrony budynku lub lokalu mieszkalnego oraz mienia osobistego,

– zabezpieczenia własnych źródeł wody pitnej i środków spożywczych przed zanieczyszczeniem i skażeniem,

– utrzymania i konserwacji posiadanego oraz przydzielonego sprzętu i środków ochrony,

–utrzymania i konserwacji domowych pomieszczeń ochronnych,

– wykonania innych czynności, mających na celu ochronę własnego życia, zdrowia oraz udzielania pomocy poszkodowanym.

Obowiązki te mogą nakładać na obywateli wójtowie lub burmistrzowie (prezydenci miast).

1.5. Podsystem edukacji dla bezpieczeństwa

Aby cały system bezpieczeństwa państwa funkcjonował prawidłowo i aby całe społeczeństwo brało czynny udział w tym systemie, należy to społeczeństwo do tego przygotować. Edukacja dla bezpieczeństwa – w nowym znaczeniu – powinna być jednym z podstawowych przedsięwzięć organizacyjnych i doskonalących w systemie obronnym państwa. Jest najbardziej efektywną, a także najtańszą formą przeciwdziałania zagrożeniom. Edukacja stanowi podstawową drogę kształtowania bezpieczeństwa ludności. Ma ogromny wpływ na postawy, wartości, wiedzę i umiejętności konieczne do prawidłowego zachowywania się na wypadek zagrożeń.

Kształcenie w zakresie bezpieczeństwa odnosi się do całego społeczeństwa, tak więc proces ten obejmuje zarówno dzieci, młodzież, jak i osoby dorosłe. Bezpośrednia edukacja dorosłych jest trudna, ponieważ w zorganizowanej formie można ją prowadzić jedynie w postaci dobrowolnych kursów i szkoleń. Dlatego też w wielu krajach w edukacji dorosłych (głównie środowiskowej) wykorzystuje się oddziaływanie dzieci na rodziców i dorosłych. Taka współpraca różnych grup społecznych lub zawodowych przyczynia się również do integracji środowiska lokalnego. Integracja, kształtowanie poczucia przynależności do wspólnoty, tworzenie więzi środowiskowych i międzypokoleniowych zwiększa poczucie odpowiedzialności za stan środowiska lokalnego, a w sytuacjach kryzysowych poczucie bezpieczeństwa mieszkańców[77].

R. Krawczyński przyjmuje następujące twierdzenia związane z edukacją społeczeństwa w zakresie bezpieczeństwa:

[77] K. M. Żaczek-Zaczyński, *O skuteczności wdrażania i zarządzania szkolną edukacją dla bezpieczeństwa*, [w:] „Edukacja dla Bezpieczeństwa", maj–czerwiec 2006, nr 3(29), s. 10–12.

1. Skuteczność działania społeczeństwa demokratycznego jest umiejętnością samoorganizacji oraz zaangażowania w sprawy społeczne i regionalne, włączając w to zapewnienie sobie bezpieczeństwa.

2. Żadne, nawet najlepiej zorganizowane społeczeństwo, państwo nie jest w stanie wyeliminować wszystkich zagrożeń.

3. Ochrona ludności i ratowanie życia ludzkiego to dziedziny, które powinny podlegać stałemu doskonaleniu i rozwojowi.

4. Współpraca w zakresie poprawy bezpieczeństwa powinna wiązać się z inicjatywą zarówno samorządu terytorialnego, jak i społeczeństwa.

5. Zakres tej działalności powinien uwzględniać potrzeby ludności w tym zakresie oraz specyfikę terytorialną, ekonomiczną i społeczną.

6. Należy uświadamiać ludzi, że każdy z nas ma wpływ na własne bezpieczeństwo.

7. Wspólne i skoordynowane działania wszystkich elementów i sektorów ochrony ludności mogą przyczynić się do skutecznego przeciwdziałania zagrożeniom oraz minimalizować ich skutki.

8. Przygotowanie społeczeństwa na wypadek występowania sytuacji o charakterze nadzwyczajnym jest konstytutywnym etapem w obszarze ochrony ludności. Realizacją tego zadania zajmuje się edukacja społeczeństwa w zakresie bezpieczeństwa.

9. Skuteczność ochrony ludności i poziom świadomości na temat zagrożeń zależą nie tylko od sposobów edukacji, ale również od momentu jej rozpoczęcia. W tym zakresie powinna ona obejmować również najmłodsze dzieci.

10. Duże rezultaty w zakresie edukacji społeczeństwa osiąga się, bazując na doświadczeniach i rozwiązaniach przyjętych w innych krajach[78].

Ośrodkiem, który w istotny sposób wpływa na bezpieczeństwo kraju, jest Biuro Bezpieczeństwa Narodowego, które służy prezydentowi pomocą oraz wsparciem w wykonywaniu jego zadań w zakresie bezpieczeństwa narodowego, w tym obronności, a także realizuje powierzone przez niego zadania w tym zakresie.

Zgodnie z obowiązującym na dzień dzisiejszy prawem w Polsce funkcjonuje kilka ośrodków decyzyjnych zajmujących się organizacją i realizacją edukacji dla bezpieczeństwa. Są to: Urząd Rady Ministrów (URM), Ministerstwo Obrony Narodowej (MON), Ministerstwo

[78] R. Krawczyński, *Samoobrona powszechna, obrona cywilna i zarządzanie kryzysowe a edukacja społeczeństwa w zakresie ochrony ludności*, [w:] *Katastrofy naturalne i cywilizacyjne. Zagrożenia i reagowanie kryzysowe*, red. M. Żuber, Wrocław 2006, s. 21–22.

Edukacji Narodowej (MEN), Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego (MNiSzW) oraz Ministerstwo Spraw Wewnętrznych (MSW).

W **Urzędzie Rady Ministrów** problematyka edukacji dla bezpieczeństwa jest realizowana na podstawie założeń programowych poszczególnych ministerstw i departamentów. Szczególnie widoczna jest w Ministerstwie Edukacji Narodowej, Ministerstwie Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Ministerstwie Obrony Narodowej i Ministerstwie Spraw Wewnętrznych.

W strukturze **Ministerstwa Obrony Narodowej** instytucjami, które zajmują się szeroko pojętą edukacją dla bezpieczeństwa, są następujące departamenty: Departament Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Departament Polityki Bezpieczeństwa Międzynarodowego, Departament Wychowania i Promocji Obronności, Departament Strategii i Planowania Obronnego oraz Departament Prasowo-Informacyjny.

W **Ministerstwie Edukacji Narodowej** problematyką edukacji dla bezpieczeństwa głównie zajmują się: Departament Młodzieży i Organizacji Pozarządowych, Departament Kształcenia Ogólnego i Wychowania oraz Departament Kształcenia Zawodowego i Ustawicznego.

Edukacja dla bezpieczeństwa w **Ministerstwie Nauki i Szkolnictwa Wyższego** jest zasadniczo realizowana przez Departament Nadzoru i Organizacji Szkolnictwa Wyższego.

W ramach **Ministerstwa Spraw Wewnętrznych** podległymi instytucjami, które realizują problematykę dotyczącą edukacji dla bezpieczeństwa, są: Straż Graniczna, Państwowa Straż Pożarna i Policja.

Holistyczne myślenie o bezpieczeństwie powoduje, że nie można lekceważyć jakichkolwiek zagrożeń, albowiem nawet potencjalnie najmniejsze zagrożenie może generować kolejne itd., tym samym mając wpływ na bezpieczeństwo państwa. Dlatego też działalność państwa nie może być postrzegana jedynie pod kątem zagrożeń militarnych, lecz winna dotyczyć maksymalnie wielu obszarów. Demokratyzacja struktur społecznych powoduje, że ludzie czują się bardziej zagrożeni patologiami społecznymi czy ekologicznymi niż militarnymi.

1.5.1. Ministerstwo Obrony Narodowej

MON dość aktywnie uczestniczy w szeroko pojętej edukacji na rzecz bezpieczeństwa – zarówno poprzez działania ukierunkowane na kreowanie pozytywnego wizerunku sił zbrojnych w społeczeństwie i na świecie, jak i poprzez popularyzację i propagowanie spraw obronnych i bezpieczeństwa w społeczeństwie. W obu obszarach najważniejszą jednostką

organizacyjną resortu obrony jest Departament Wychowania i Promocji Obronności. Jeśli chodzi o wizerunek sił zbrojnych, wykorzystuje się również działalność promocyjną innych podległych jednostek organizacyjnych:

– dowództw rodzajów sił zbrojnych,
– Dowództwa Operacyjnego Sił Zbrojnych,
– Dowództwa Garnizonu Warszawa,
– Komendy Głównej Żandarmerii Wojskowej,
– Inspektoratu Wsparcia Sił Zbrojnych,
– Inspektoratu Wojskowej Służby Zdrowia,
– uczelni i szkół wojskowych.

Działalność promocyjna sił zbrojnych w resorcie obrony narodowej polega głównie na:

– kształtowaniu w kraju i za granicą pozytywnego wizerunku żołnierza polskiego, Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej oraz Ministerstwa Obrony Narodowej,
– kształtowaniu świadomości obronnej obywateli Rzeczypospolitej Polskiej,
– tworzeniu klimatu zaufania i aprobaty społecznej dla sił zbrojnych oraz ich zadań realizowanych w kraju i za granicą,
– budowaniu społecznego zaplecza sił zbrojnych przez pozyskiwanie partnerów do działalności na rzecz bezpieczeństwa i obronności państwa,
– realizowaniu zadań na rzecz pozyskiwania najlepszych kandydatów do zawodowej służby wojskowej i pracy w resorcie obrony narodowej.

Departament Wychowania i Promocji Obronności, obok działań ukierunkowanych na kreowanie pozytywnego wizerunku sił zbrojnych i polskich żołnierzy, zapewnia także materiały promocyjne dla: komórek organizacyjnych ministerstwa, polskich kontyngentów wojskowych, ataszatów obrony przy przedstawicielstwach dyplomatycznych Rzeczypospolitej Polskiej, wojskowych obserwatorów misji organizacji międzynarodowych, zespołów łącznikowych przy organizacjach międzynarodowych i w międzynarodowych strukturach wojskowych, polskich przedstawicielstw wojskowych przy organizacjach międzynarodowych i międzynarodowych strukturach wojskowych oraz żołnierzy zawodowych pełniących służbę poza granicami państwa w stałych przedstawicielstwach Rzeczypospolitej Polskiej przy organizacjach międzynarodowych. W działalności promocyjnej departament oraz inne jednostki organizacyjne współpracują także z: organami administracji publicznej, organizacjami pozarządowymi, mediami, podmiotami gospodarczymi, szkołami, uczelniami i placówkami naukowymi oraz innymi partnerami

społecznymi, w sposób określony w obowiązujących przepisach, dotyczących wprowadzenia zasad współpracy resortu obrony narodowej z organizacjami pozarządowymi i innymi partnerami społecznymi, pod warunkiem że nie prowadzą one działalności politycznej.

Popularyzacja i propagowanie spraw obronnych i bezpieczeństwa w społeczeństwie przez MON (Departament Wychowania i Promocji Obronności) obejmuje szereg różnych działań. Są one określone w *Planie przedsięwzięć na rzecz bezpieczeństwa realizowanych przez MON*, który obejmuje m.in.:

- popularyzację i propagowanie spraw obronności i bezpieczeństwa,
- uroczystości rocznicowe,
- szkolenie paramilitarne (obronne),
- zamierzenia sportowo-obronne.

W ramach pierwszego obszaru zamierzeń realizuje się następujące cykliczne przedsięwzięcia:

- konkursy (m.in. ogólnopolski konkurs poświęcony Józefowi Piłsudskiemu; konkurs *„Moja służba wojskowa”*; konkurs wiedzy o Wojsku Polskim; konkurs wiedzy o kampanii wrześniowej itp.),
- konferencje popularnonaukowe,
- forum dyskusyjne,
- konwersatoria i seminaria,
- podróże historyczno-wojskowe,
- przedsięwzięcia integracyjne z Sojuszem Północnoatlantyckim oraz związane z „Partnerstwem dla Pokoju”.

Wśród głównych zamierzeń w ramach drugiego obszaru można wyróżnić np. marsz szlakiem powstania styczniowego, a także liczne obchody rocznicowe, m.in. z okazji:

- wyzwolenia obozu koncentracyjnego Oświęcim-Brzezinka,
- wyzwolenia Warszawy,
- zamachu na gen. SS Franza Kutscherę,
- imienin i urodzin Marszałka Józefa Piłsudskiego,
- akcji Szarych Szeregów pod Arsenałem.
- wyzwolenia hitlerowskich obozów koncentracyjnych,
- zbrodni katyńskiej,
- wybuchu powstania warszawskiego,
- Dnia Weterana Misji Pokojowej,
- bitwy pod Lenino,

– obrony Twierdzy Modlin,
– walk na Westerplatte,
– agresji Niemiec na Polskę.

Trzeci obszar zamierzeń obejmuje następujące przedsięwzięcia:
– zimowe obozy survivalowe,
– szkolenia łącznościowe i płetwonurkowe,
– kursy pierwszej pomocy przedmedycznej,
– obozy sportowo-obronne,
– rajdy,
– obozy przysposobienia lotniczego i spadochronowego,
– letnie obozy szkoleniowe,
– obozy szkolenia wojskowego,
– zloty grunwaldzkie,
– kursy działań specjalnych,
– szkolenia grup ratowniczych,
– obozy kondycyjne,
– rejsy.

Ostatni obszar zamierzeń obejmuje:
– zawody sportowo-obronne oficerów, żołnierzy rezerwy i weteranów,
– mitingi survivalowe,
– wielobój strzelecki,
– mistrzostwa w wieloboju spadochronowym,
– biegi na orientację,
– memoriały strzeleckie,
– międzynarodowe wieloboje sportowo-obronne.

Resort obrony narodowej poprzez Departament Społeczno-Wychowawczy podejmuje wiele różnych zamierzeń, których celem jest przygotowanie młodzieży do pełnienia zawodowej służby wojskowej. Praca na rzecz wychowania proobronnego młodzieży realizowana jest w różnych formach. Są to m.in.:

- współpraca ze stowarzyszeniami młodzieżowymi prowadzącymi działalność związaną bezpośrednio z obronnością państwa, której celem jest edukacja dla bezpieczeństwa młodzieży, kształtowanie jej postaw patriotycznych, proobronnych i obywatelskich. W ramach tej działalności resort obrony narodowej co roku zawiera szereg różnych

porozumień o współpracy z licznymi stowarzyszeniami, w tym z organizacjami prowadzącymi swą działalność w środowiskach młodzieżowych;

• zlecanie jednostkom niepaństwowym (w tym stowarzyszeniom młodzieżowym) zadań państwowych w dziedzinie obrony narodowej w następujących grupach:

– utrzymanie lotnisk i szkolenia lotniczego oraz spadochronowego w zakresie bezpieczeństwa,

– popularyzacja i propagowanie spraw bezpieczeństwa,

– szkolenie paramilitarne,

– szkolenie w zakresie sportów obronnych. Większość środków finansowych przeznacza się na popularyzowanie spraw obronności, szkolenie paramilitarne oraz szkolenie w zakresie sportów obronnych wśród młodzieży – podczas obozów, zimowisk i kolonii o charakterze szkoleniowo-wypoczynkowym. Należy podkreślić, że środki te są dalece niewystarczające na realizację tych zadań (brakuje ich głównie na utrzymanie lotnisk i lądowisk oraz szkolenie paramilitarne i szkolenie w zakresie sportów obronnych);

• prowadzenie cyklicznego Ogólnopolskiego Konkursu Historycznego *„Losy żołnierza i dzieje oręża polskiego"*, organizowanego wspólnie z Ministerstwem Edukacji Narodowej pod patronatem ministrów obrony narodowej, edukacji narodowej oraz kierownika Urzędu ds. Kombatantów i Osób Represjonowanych. Jego podstawowym celem jest kultywowanie tradycji oraz propagowanie wśród młodzieży historii oręża polskiego;

• organizowanie i prowadzenie kolejnych edycji Ogólnopolskich Zawodów Sportowo-Obronnych Stowarzyszeń Młodzieżowych o Nagrodę Ministra Obrony Narodowej i Szefa Sztabu Generalnego WP. Należy podkreślić, że część członków stowarzyszeń traktuje udział w tych zawodach jako etap przygotowania do zawodowej służby wojskowej (niektórzy z nich zostają następnie słuchaczami szkół wojskowych, m.in. WSO i akademii). Głównym celem tych zawodów jest:

– wyłonienie najlepszej reprezentacji wśród stowarzyszeń prowadzących wychowanie proobronne,

– promowanie sportów proobronnych w społeczeństwie,

– kształtowanie u młodzieży: odporności psychicznej, fizycznej, dyscypliny, zasad uczciwej rywalizacji oraz umiejętności specjalistycznych i predyspozycji do zawodowej służby wojskowej,

– sprawdzenie wiedzy i umiejętności obronnych zarówno indywidualnych, jak i zespołowych,

– przygotowanie młodzieży do służby w wojsku oraz formacjach obrony cywilnej;

- organizowanie, przed rozpoczęciem „akcji letniej", wspólnie z Ministerstwem Edukacji Narodowej (Kuratorium Oświaty), kursów dla wychowawców (opiekunów) i kierowników (komendantów) obozów i kolonii szkoleniowo-wychowawczych (o profilu proobronnym). Taki kurs organizowany jest corocznie i bierze w nim udział wielu uczestników i instruktorów (opiekunów) ze stowarzyszeń, które prowadzą dla młodzieży obozy o charakterze specjalistycznym (proobronnym, survivalowym). Uczestnicy kursu otrzymują uprawnienia do prowadzenia tego typu placówek;
- wypracowanie przez międzyresortowy roboczy zespół specjalistów (MON, MEN, MSW) projektu programu dla przysposobienia wojskowego (edukacji dla bezpieczeństwa), którego szczegóły zostały zawarte w dokumencie pt. *Autorskie założenia organizacyjno-programowe nauczania bloku przedmiotu edukacja dla bezpieczeństwa w gimnazjum i szkołach ponadpodstawowych – stanowiące element systemu edukacji dla bezpieczeństwa społeczeństwa, zwłaszcza młodzieży.*

Wiele miejsca resort obrony narodowej poświęca wspomaganiu (i jednocześnie współpracy) zapoczątkowanej w 1999 roku inicjatywy związanej z eksperymentem w zakresie edukacji obronnej młodzieży, która pozwala na organizowanie w szkołach średnich (po 2002 roku w szkołach ponadgimnazjalnych) klas o profilu wojskowym. Obecnie w wielu szkołach średnich w różnych regionach Polski istnieją klasy o profilu przysposobienia wojskowego (edukacji dla bezpieczeństwa).

Jednym z przejawów wspierania edukacji dla bezpieczeństwa jest coraz większe zaangażowanie jednostek wojskowych we współpracę ze szkołami i aktywny udział w realizacji programów przysposobienia obronnego i edukacji dla bezpieczeństwa, szczególnie programów innowacyjnych i eksperymentalnych prowadzonych w tzw. klasach wojskowych czy mundurowych. Cele główne tych inicjatyw to: inspirowanie do prowadzenia i wspierania edukacji dla bezpieczeństwa w szkołach w nowych uwarunkowaniach programowych, poprawa jakości innowacyjnych programów edukacji dla bezpieczeństwa oraz wymiana poglądów, poznanie mocnych i słabych stron współpracy szkół z jednostkami wojskowymi jako podstawy do zwiększenia efektywności współpracy resortu obrony narodowej ze szkołami oraz zapewnienia właściwych warunków funkcjonowania klas wojskowych.

ROZDZIAŁ 2
WPŁYW DZIAŁALNOŚCI WYCHOWAWCZEJ NA BEZPIECZEŃSTWO PERSONALNE ŻOŁNIERZY

2.1. Środowisko wojskowe

Różnorodne definiowanie terminu środowisko, implikuje wielość ujęć tego określenia w znaczeniu środowiska wojskowego. Ograniczając się do sposobu postrzegania go przez nauki społeczne, jako czynnika wpływającego na kształtowanie osobowości człowieka, na jego system wartości, wzory zachowań i postawy, spójrzmy na wojsko jako na jedną z wielu instytucji istniejących w życiu społecznym, zajmujących się tym problemem. Do podstawowych różnic wyodrębniających armię spośród pozostałych instytucji, można byłoby zaliczyć, szczególne nasilenie i połączenie następujących cech:[79]

- jest organizacją o przewadze więzi formalnej nad więzią personalną;
- jest instytucją biurokratyczną o strukturze hierarchicznej;
- jest środowiskiem społecznym o własnym systemie uwarstwienia;
- jest grupą bojową, zorganizowaną dla zwycięskiej walki.

Swoistość tej instytucji wynika ze ścisłego podporządkowania działalności celom militarnym, których osiągnięcie stanowi podstawowe kryterium przydatności armii. Znajduje to wyraz w jej strukturach organizacyjnych, formalnoprawnym systemie zależności służbowych, określonym toku życia i więzi między żołnierzami, uprawnieniach przełożonych, rozkazodawstwie, dyscyplinie wojskowej, a także wojskowej obyczajowości.

Prowadzona przez armię działalność szkoleniowa w czasie pokoju, ma w głównej mierze zapewnić możliwość realizacji zadań w okresie zagrożenia militarnego i wojny. W tym sensie wojsko można traktować jako metaforę szkoły realizującej specyficzny dla siebie program dydaktyczno-wychowawczy. Szkoły, o typowym charakterze goffmanowskiej organizacji totalnej, w której zachodzą specyficzne, nie występujące gdzie indziej zjawiska.

Na podstawie tej krótkiej charakterystyki możemy wyodrębnić pewną część środowiska zorganizowanego dla osiągnięcia określonych celów, którego charakter determinują wymienione cechy. Celami tymi, w zależności od stopnia ich konkretyzacji są między innymi:

- zapewnienie bezpieczeństwa strukturalnego i indywidualnego;
- osiągnięcie wysokiej gotowości bojowej wojsk;

[79] Zob. J. J. Wiatr, *Socjologia wojska,* Warszawa 1964, s. 29.

- przygotowanie pododdziałów do działań taktycznych;
- indywidualne wyszkolenie żołnierzy w przydzielonej specjalności bojowej;
- kształtowanie patriotycznych postaw żołnierzy,
- kształtowanie koleżeństwa.

W tym świetle postrzegamy środowisko wojskowe, jako produkt instytucji, która realizuje zadania wyprowadzone z wyżej wymienionych celów. Instytucja ta posiada określony system społeczny umożliwiający optymalizację podejmowanych przez nią działań.

Ujmując środowisko w relacji do instytucji w aspekcie organizowania w niej procesu szkolenia, moglibyśmy określić je, jako ogół warunków stworzonych przez tę instytucję dla osiągnięcia zakładanych celów. Taka definicja obejmuje swym zakresem jednak tylko wpływy pochodzące z oddziaływań formalnych i zamierzonych. Środowisko wojskowe ukierunkowane na uzyskanie określonych rezultatów dydaktyczno-wychowawczych, generuje także wiele ubocznych sytuacji i bodźców, uświadamianych lub nie przez struktury formalne, nie zawsze sprzyjających realizacji zadań. Należałoby więc poszukać określenia obejmującego cały obszar oddziaływań tego specyficznego środowiska na osobowość i kształtowanie postaw żołnierzy.

Wydaje się, że najbardziej uniwersalną definicję można sformułować, odwołując się do określenia środowiska szkolnego przez J. Pietera[80]. Analogicznie, środowiskiem wojskowym danego żołnierza, będzie ogół tych warunków, które wiążą się z faktem odbywania przez niego służby wojskowej. Krocząc drogą zaproponowaną przez W. Wincławskiego, można dokonywać obiektywizacji podejścia metodologicznego. Po zastąpieniu pojęcia środowiska indywiduum, pojęciem środowiska typowego, obszar środowiska wojskowego zostaje odniesiony do najczęściej powtarzających się interakcji, warunków i procesów wspólnych dla wszystkich żołnierzy danej zbiorowości. W zależności od stopnia obiektywizacji, środowisko wojskowe można odnosić do poszczególnych żołnierzy, grup żołnierzy lub elementów struktury formalnej instytucji: pododdziałów, oddziałów, związków taktycznych czy całej armii. Głównymi komponentami tak rozumianego środowiska wojskowego są:

- kadra zawodowa i żołnierze zasadniczej służby wojskowej;
- formalna i nieformalna organizacja społeczna systemu społecznego;
- tradycje i symbolika wojskowa;

[80] J. Pieter przez środowisko szkolne rozumie ogół tych warunków danego wychowanka-ucznia, które wiążą się z faktem, że uczęszcza on do szkoły. Zob. J. Pieter, *Poznawanie środowiska wychowawczego,* Wrocław–Kraków 1960, s. 167.

- baza dydaktyczna, środki finansowo-materiałowe wykorzystywane w procesie szkolenia i warunki socjalno-bytowe w pododdziałach.

Postrzegając w ten sposób środowisko wojskowe, większość jego obszaru znaczeniowego (nie uwzględniając bazy dydaktycznej, środków finansowo-materialnych, warunków socjalno-bytowych) opieramy na tradycyjnych koncepcjach środowiska społecznego. Wydaje się, iż w niektórych analizach uwarunkowań jakości szkolenia bojowego należałoby także uwzględnić wpływy na żołnierzy, grup do których odnoszą oni swe postępowanie oraz grup, z których czerpią wartości i wzory zachowań. Mogą to być grupy przynależności, ale także inne, silnie oddziałujące na daną jednostkę, potrafiące w znacznym stopniu wpływać na ich zachowanie. Socjalizacyjne oddziaływanie na żołnierza, środowiska wojskowego jako grupy przynależności, może więc okazać się mało skuteczne. Często bowiem ma miejsce tylko formalne uczestnictwo jednostki w grupie z powodu braku identyfikacji z nią.

2.1.1. Funkcje wychowawcze środowiska wojskowego

Z definicji środowiska wychowawczego wynika, że środowisko wojskowe posiada zbliżone właściwości i podobne funkcje. Jest zorganizowane celowo, dla kształtowania osobowości szkolonych żołnierzy pod kątem ich udziału w walce zbrojnej. Generowane przez niego bodźce wpływają zarówno na rozwijanie predyspozycji instrumentalnych, wynikających z nabywania przez żołnierzy wiedzy, umiejętności i nawyków, oraz tych wyrażających się w uczuciowo-wolicjonalnej sferze osobowości. Kształcenie społecznie pożądanego systemu wartości utylitarnych i duchowych oraz sfery emocjonalnej, wyrażające się w dążeniach do rozwijania takich cech charakteru jak: altruizm, uczciwość, honor, odpowiedzialność, odwaga, poszanowanie autorytetów, miłość do ojczyzny, szacunek wobec tradycji narodowych, jest bowiem niezwykle ważnym elementem w przygotowaniu obywateli do roli żołnierza. Są to wartości kształtowane nie tylko w armii i nie tylko dla niej istotne. Nasycony jest nimi w różnym stopniu proces wychowawczy w instytucjach takich jak: rodzina, szkoła, organizacja społeczna, zakład pracy. Wartości te spełniają bowiem w społeczeństwie funkcje wartości centralnych[81].

Proces szkoleniowo-wychowawczy w wojsku staje się więc naturalną kontynuacją edukacji urzeczywistnianej w środowisku cywilnym i stanowi istotną część życia społecznego

[81] Wartości , które są w danym społeczeństwie cenione i zalecane mogą mieć charakter wartości centralnych lub konfliktowych. Wartości centralne są akceptowane przez zdecydowaną większość członków danego społeczeństwa i stanowią dla nich swoisty „skarb" będący podstawą i gwarancją ciągłości społecznej. Zob. J. Mariański, *Młodzież między tradycją i ponowoczesnością*, Lublin 1995, s. 28.

młodych obywateli. W tym kontekście, środowisko wojskowe jest jednym z wielu środowisk wychowawczych, które na swej drodze życiowej spotyka człowiek. Środowisko wojskowe możemy więc rozpatrywać jako środowisko wychowawcze, opierając się na całym bogactwie jego teoretycznych koncepcji.

Mianem środowiska wojskowego moglibyśmy określić pewną wydzieloną strefę środowiska społecznego w wojsku, obejmującą bodźce pochodzące z oddziaływań celowych. Obszar tych oddziaływań byłby w dużym stopniu zbliżony do tego, który S. Kunowski odnosi do działań agosu i nazwa środowiskiem pedagogicznym. Mieszczą się tu tylko świadome oddziaływania kadry dowódczo-wychowawczej i instruktorskiej na żołnierzy, mające zapewnić osiągnięcie celów szkolenia.

Szczególnie ciekawa wydaje się być analiza wychowawczych walorów środowiska wojskowego w świetle definicji środowiska wychowawczego A. Przecławskiej czy też odniesienie ich do pojęcia sytuacji wychowawczej W. Cichonia. W tym spojrzeniu, interesują badaczy głównie układy stosunków pomiędzy uczestnikami procesu szkoleniowo-wychowawczego i świat symboli w którym one dokonują się. Środowisko wychowawcze jest tu „szczególną areną", w obrębie której odbywa się proces szkolenia i wychowania żołnierzy. Arena ta, jako metafora warunków społecznych procesu szkolenia, determinuje przebieg wydarzeń na niej odbywających się, lecz także sama będąc integralną częścią tego widowiska, musi posiadać odpowiednie właściwości, aby mogło ono przebiegać w miarę bez zakłóceń. Używając terminologii S. Kunowskiego, jest ona polem oddziaływań sił etosu. Rozpatrując środowisko wojskowe jako środowisko wychowawcze w kategoriach sytuacji wychowawczej W. Cichonia czy też w ujęciu A. Przecławskiej, do podstawowych jego elementów można zaliczyć kadrę i żołnierzy zasadniczej służby wojskowej oraz zachodzące między nimi więzi oddziaływania, a także konkretne warunki społeczne, w których to oddziaływanie się odbywa[82].

Środowisko wychowawcze można również utożsamiać z całokształtem oddziaływań instytucji wojska. Takie podejście wydaje się zasadne, gdyż jako środowisko zorganizowane celowo i świadomie, ma z góry założoną funkcję socjalizacyjną - współudział w przygotowaniu obywateli do określonej roli społecznej, a konkretnie do roli obrońcy ojczyzny. W tym przypadku środowisko wojskowe jest postrzegane, jako środowisko wychowawcze w ujęciu F. Znanieckiego.

---

[82] W. Cichoń, *Wartości – człowiek – wychowanie*, Kraków 1996, s. 114.

W takim kształcie, uwidaczniają się właściwości tego wielofunkcyjnego układu społecznego, pozwalające określić go także mianem agencji socjalizacyjnej. Jest więc pewną formą organizacji rzeczywistości społecznej w celu przekazu istotnych części kultury, które nie mogą być przekazane w toku samodzielnie zachodzących procesów socjalizacyjnych. W tym kontekście szczególnie interesująca staje się problematyka relacji między funkcjami założonymi i rzeczywistymi środowiska wojskowego oraz integracji oddziaływań poszczególnych jego komponentów.

Doświadczenia z konfliktów zbrojnych pokazują, że środowisko w którym przebiega proces szkolenia i wychowania żołnierzy jest istotnym czynnikiem silnie determinującym możliwości wykonywania zadań bojowych. Jest to oczywista prawda, akceptowana przez wszystkich, którzy złamują się procesem szkolenia. Ukształtowanie określonych umiejętności oraz nawyków u żołnierzy, a także zgranie pododdziałów może bowiem odbywać się w warunkach spełniających specyficzne dla wojska wymogi dydaktyczne. Dużo rzadziej zwraca się uwagę na społeczne uwarunkowania procesu szkolenia żołnierzy i konieczność kształtowania w pododdziałach silnych więzi osobowych, zapominając iż stosunek przyjaźni stanowi podstawowy element konstytuujący społeczność. Na znaczenie tego typu relacji w sformalizowanych strukturach wojskowych, wskazali już w latach pięćdziesiątych ubiegłego wieku Samuel Stouffer, Edward Shils i Morris Janowitz. W badaniach empirycznych stwierdzili oni względnie małą ważność prostej identyfikacji żołnierzy z symbolami organizacji wojskowej, państwem lub przyczynami z jakich prowadzona jest wojna. Badania wykazały natomiast bardzo silny związek między morale grup pierwotnych a efektywnością w walce. Tam gdzie warunki pozwalały na swobodne zawiązywanie się i funkcjonowanie grup pierwotnych i gdzie grupy te osiągnęły wysoki stopień zgodności, morale było bardzo wysokie, a opór efektywny, niezależnie od postaw politycznych żołnierzy. Podobnie w sytuacjach kryzysowych żołnierze pozostawali na swoich pozycjach, nie ze względu na konieczność obrony aktualnych wartości, lecz w wyniku lojalności wobec swych grup pierwotnych[83]. Efektywne działanie na polu walki zależy więc w dużym stopniu od sieci grup pierwotnych pokrywających formalne struktury organizacyjne wojska. Pododdziały, oddziały i związki taktyczne nie powinny być, (jak twierdzi E. Shils charakteryzując nowoczesną makrostrukturę społeczną) bezdusznymi, egoistycznymi „Gesellschaft", pozbawionymi miłości, wiary oraz jakichkolwiek sił integracyjnych

[83] Zob. J. Szmatka, *Jednostka i społeczeństwo. O zależności zjawisk indywidualnych od społecznych,* Warszawa 1980, s. 127 i 129.

z wyjątkiem interesu lub przymusu[84]. Podobne wyniki, wskazujące pozytywny wpływ grup nieformalnych na skuteczność rozwiązywania problemów przez struktury formalne otrzymano w badaniach cywilnych organizacji biurokratycznych.

Do podobnych wniosków doszli amerykańscy psychiatrzy poszukujący sposobów na uchronienie żołnierzy przed gwałtownym załamaniem na polu walki lub pozwalających na szybkie wyleczenie nerwicy wojennej. Wskazali na potęgę związków emocjonalnych pomiędzy walczącymi ramie w ramię mężczyznami. Abram Kardiner i Herbert Spiegel wskazywali, że najlepszą ochroną przed przemożnym strachem są silne więzi między żołnierzami, (także żołnierzami i dowódcami) Podobne wnioski wysunęli Grinker i John Spiegel. Stwierdzili oni, że w sytuacji stałego zagrożenia żołnierze popadają w skrajną zależność emocjonalną od reszty grupy oraz od swojego dowódcy. Wskazali, że najlepszą ochroną przed załamaniem psychicznym jest wysokie morale pododdziału.

Okazuje się więc, że wykonywanie przez żołnierzy zadań na polu walki uzależnione jest w znaczącym stopniu od jakości życia społecznego w formalnych strukturach wojskowych. Ta jakość rzadko kiedy jednak bywa przedmiotem celowych oddziaływań wychowawczych. Jest raczej wynikiem niezamierzonym, bardzo często sprzecznym z wymogami funkcjonowania żołnierzy i pododdziałów w sytuacjach zagrożenia. W okresie, w którym tak wielu żołnierzy polskich wykonuje zadania militarne, istnieje konieczność innego spojrzenia na środowisko społeczne, w którym odbywa się proces szkolenia wojskowego. Nie może ono być traktowane tylko jako czynnik sprzyjający lub utrudniający osiąganie celów dydaktycznych. Kształtowanie relacji społecznych w pododdziałach, ułatwiających żołnierzom znoszenie trudów związanych z wypełnianiem zadań oraz umożliwiającym im wypełnianie tych zadań, musi być jednym podstawowych z celów szkolenia.

To wymaga, aby w procesie nabywania wiedzy, umiejętności i nawyków jednocześnie kształtowane byłyby predyspozycje kierunkowe osobowości. Takie szkolenie powinno stwarzać żołnierzom okazję do przezwyciężania postaw egoistycznych na rzecz zaangażowania i uspołecznienia. Pożądane postawy prospołeczne, umiejętność współżycia i współdziałania, można osiągnąć wówczas, gdy w parze z indywidualnymi formami i metodami szkolenia, szeroko stosuje się pracę grupową i różne formy działalności zespołowej. W pedagogice silnie akcentuje się jedność tych procesów. Dążąc do modyfikowania tak postrzeganej osobowości, należy być świadomym, iż nauczając żołnierzy

[84] Por., tamże, s. 124.

nawet najprostszych czynności, wpływa się na ich postawy, motywacje oraz kształtuje określone cechy charakteru. Każde zatem zajęcie dydaktyczne prowadzone przez dowódcę, instruktora, wykładowcę, powinno zakładać osiąganie zarówno celów poznawczych jak i wychowawczych.

W grupie celowościowej jaką jest armia istnieje niezwykle silne uzależnienie efektów planowo organizowanej działalności szkoleniowej od oddziaływań nieintencjonalnych. Jak podkreśla Krzysztof Kiciński, efekty te są w dużej mierze wynikiem zintegrowania celowych oddziaływań dydaktyczno-wychowawczych z oddziaływaniami rozumianymi jako efekt uczestnictwa w dobrze zorganizowanej i sprawnie działającej instytucji. Tylko jedność tych dwóch wymiarów rzeczywistości, pierwszego wyrażającego się w języku wartości, wzorów osobowych, więzi międzyludzkich i drugiego wynikającego z perfekcyjnej organizacji, sprawności i efektywności działania grupy, może przynieść nam oczekiwane rezultaty szkolenia[85].

2.2. Główne cele i zadania działalności wychowawczej w SZ RP

Odpowiednio do kierunków przemian ustrojowych państwa oraz przebudowy Sił Zbrojnych RP przekształcaniu ulegały rozwiązania programowe i organizacyjne w zakresie działalności społeczno-wychowawczej. Istotne w tym względzie były zwłaszcza decyzje podjęte w latach 1997-2000 oraz w lutym 2002 r.

Działalność wychowawcza w Siłach Zbrojnych RP, jak zapisano w doktrynie szkoleniowej Sił Zbrojnych RP[86], jest integralną i nierozerwalną częścią dowodzenia, kierowania i szkolenia wojsk. Posiada duże znaczenie dla procesu kształtowania nowego „wnętrza" armii i jej stabilizacji. Sprzyja tworzeniu odpowiednich warunków dla sprawnego funkcjonowania wojska oraz wypełniania przez nie zadań bojowych i szkoleniowych czasu „P" i „W".

Głównym podmiotem działalności wychowawczej, zróżnicowanym, co do celów, treści, form i metod, w okresie lat 2000-2006, uznano żołnierzy zawodowych, kandydatów na żołnierzy zawodowych, żołnierzy służby okresowej, zasadniczej służby wojskowej, żołnierzy rezerwy, studentów odbywających przeszkolenie wojskowe i personel cywilny - przez cały okres służby i pracy w wojsku oraz poborowych powoływanych do odbycia służby. Założono,

---

[85] Por. K. Kiciński, *Uwagi o społeczno-wychowawczych problemach sił zbrojnych*, (w:) *Dylematy wychowania wojskowego. Materiały z narady na temat: „Społeczno-wychowawcze problemy sił zbrojnych i możliwości ich skutecznego rozwiązywania,* praca zbiorowa pod red. T. Jemioły, R. Stępnia, Warszawa 1997, s. 76.

[86] *Doktryna szkolenia Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2006, s. 27-28.

że zasadnicze zadania tej działalności realizowane winny być w jednostkach wojskowych, zwłaszcza w pododdziałach.

A oto główne cele działalności wychowawczej:

- kreowanie etosu żołnierza-obywatela, obrońcy Ojczyzny, opartego na fundamentalnych wartościach Konstytucji i przysięgi wojskowej, formowanie i upowszechnianie tych wartości w środowisku wojskowym oraz przenoszenie ich do środowisk cywilnych,
- wspieranie procesu dowodzenia i szkolenia realizowanego w jednostkach i instytucjach wojskowych,
- kreowanie modelu edukacji obywatelskiej opartego na konstytucyjnych zasadach polityki obronnej, w tym na zasadzie neutralności w sprawach politycznych oraz cywilnej i demokratycznej kontroli nad wojskiem,
- wypracowanie skutecznego systemu wsparcia psychologicznego kadry, żołnierzy i rodzin wojskowych; rozpoznawanie i analizowanie stanów odporności psychofizycznej wraz z konstruowaniem form i metod przeciwdziałania negatywnym postawom i zachowaniom,
- tworzenie warunków do przeciwdziałania patologiom społecznym wraz z wypracowywaniem form i metod przeciwdziałania im,
- tworzenie przyjaznej atmosfery służby oraz dbałość o warunki jej pełnienia,
- działanie na rzecz budowania społecznego zaplecza Sił Zbrojnych w odniesieniu do organizacji pozarządowych i stowarzyszeń prowadzących działalność proobronną.

Z przedstawionych celów działalności wychowawczej wynikają następujące zadania:

- kształtowanie postaw obywatelskich i rozumienia miejsca oraz roli Sił Zbrojnych w demokratycznym państwie prawa,
- wykorzystanie własnych i sojuszniczych doświadczeń, narodowych tradycji orężnych oraz nauki w motywowaniu żołnierzy do wzorowej służby, prezentowania postaw obywatelskich, identyfikowania się z jednostką wojskową i pododdziałem,
- rozpoznawanie i analizowanie nastrojów, operatywne reagowanie na przejawy nieprawidłowości w życiu wojska,
- tworzenie dobrego klimatu służby i pracy, rzetelne informowanie o polityce obronnej państwa, celach i kierunkach działalności resortu obrony narodowej, przyjętych i wdrażanych regulacjach dotyczących służby i pracy,
- upowszechnianie znajomości prawa, międzynarodowego prawa konfliktów zbrojnych, zasad etyki zawodowej, kształtowanie poczucia konieczności przestrzegania norm

i wzorów zachowań, odpowiedzialności w działaniu, propagowanie zasad partnerstwa w stosunkach interpersonalnych, rozwijanie więzi środowiskowych,

- kształtowanie warunków i mechanizmów wspierania autorytetu dowódcy - jego pozycji przywódcy,
- motywowanie do zaangażowanej służby, uświadamianie posiadanych uprawnień i ponoszonej odpowiedzialności, tworzenie warunków do wyróżniania i przestrzegania dyscypliny wojskowej i właściwe reagowanie na jej naruszanie,
- prowadzenie działalności w zakresie profilaktyki wychowawczej; rozwiązywanie problemów związanych z patologiami społecznymi w życiu wojskowym,
- troska o adaptację do służby wojskowej, prowadzenie działalności na rzecz higieny psychicznej i kondycji fizycznej w środowisku wojskowym,
- pogłębiania wiedzy ogólnej, rozwijania umiejętności zawodowych; inspirowanie żołnierzy do uczestnictwa w kulturze oraz kreowaniu życia kulturalnego, kształtowania świadomości i postaw proekologicznych,
- tworzenie warunków prawno-organizacyjnych i inspirowanie dowódców i innych osób funkcyjnych do rozwijania kompetencji społecznych,
- kreowanie pozytywnego wizerunku Sił Zbrojnych RP w kraju i za granicą, pozyskiwanie społecznej akceptacji dla polityki obronnej państwa poprzez pełne, wiarygodne i bieżące przedstawianie jej celów, potrzeb, niezbędnych środków, sposobów i efektów realizacji,
- wspieranie społecznych ogniw działających w środowisku wojskowym.

Określono następujące formy działalności wychowawczej w Siłach Zbrojnych RP:

- monitorowanie, analizowanie, przetwarzanie danych i formułowanie wniosków z obszaru problemów społecznych służby,
- profilaktykę wychowawczą, wsparcie psychologiczne i psychoprofilaktykę,
- kształtowanie dyscypliny wojskowej oraz prowadzenie spraw informacyjno-wyjaśniających i sprawozdawczo-ewidencyjnych w tej dziedzinie,
- edukację obywatelską, działalność instruktorsko-metodyczną, upowszechnianie tradycji i ceremoniału wojskowego,
- promocję obronności,
- współdziałanie duszpasterstw wojskowych z dowódcami i ogniwami wychowawczymi na wszystkich szczeblach dowodzenia w obszarze zadań działalności wychowawczej,
- kształtowanie więzi wojska ze społeczeństwem (integralny element współpracy cywilno-wojskowej),

- organizowanie i prowadzenie działalności kulturalnej, artystycznej, oświatowej i rekreacyjnej,
- działalność informacyjną i wydawniczą.

2.3. Działalność wychowawcza w kształtowaniu postaw obronnych żołnierzy

Istotnym celem działalności wychowawczej w wojsku jest kształtowanie postaw żołnierzy. Wychowanie w wojsku tradycyjnie związane było z oddziaływaniem na żołnierzy zasadniczej służb wojskowej. W armii zawodowej ma jednak również swoje uzasadnienie. Kształtowanie poczucia tożsamości narodowej, postaw obywatelskich i prospołecznych oraz zapobieganie zjawiskom patologii społecznych stanowi bowiem istotny obszar aktywności podejmowanej przez wojsko, a także ma wpływ na bezpieczeństwo personalne żołnierzy.

W kwestionariuszu ankiety zamieściliśmy kilka pytań dotyczących wpływu wybranej problematyki z zakresu działalności wychowawczej na bezpieczeństwo żołnierzy. Dotyczyły one: samooceny wiedzy respondentów o tradycjach jednostki wojskowej, ceremoniale wojskowym, kodeksie honorowym, prawnych aspektach dyscypliny woskowej. Pytaliśmy także o postawy wobec tradycji oręża polskiego, przygotowanie do pracy wychowawczej z podwładnymi, a także o aktywność kulturalną i formy spędzania czasu wolnego przez respondentów.

2.3.1. Wiedza obywatelska

Ważnym aspektem wychowania dla bezpieczeństwa jest działalność edukacyjna. W wąskim rozumieniu ma ona kształtować komponent poznawczy postawy poprzez dostarczanie określonej wiedzy. Informacje tworzące komponent poznawczy z kolei wpływają na emocje i skłonność do wydawania ocen o obiektach i zjawiskach, co rodzi u wychowanków tendencję do określonych zachowań. Istotą działalności edukacyjnej jest więc kształtowanie postaw o rozbudowanym komponencie poznawczym. Respondentów poprosiliśmy o dokonanie samooceny wiedzy, podstawowej i istotnej naszym zdaniem dla postawy obywatelskiej żołnierza[87]. Wyniki odpowiedzi prezentujemy w tabeli 1.

Tylko nieliczni respondenci wskazali w ankiecie, iż zdecydowanie wysoko oceniają wiedzę z dziedzin wymienionych w kwestionariuszu. Dominowały odpowiedzi w kategorii *raczej wysoko* i *raczej nisko*, przy czym liczba pozytywnych ocen swojej wiedzy była

[87] Badania zostały przeprowadzone w 2008 roku przez zespół autorski na próbie badawczej 250 osób w wytypowanych jednostkach organizacyjnych Wojska Polskiego, patrz praca naukowo-badawcza pod kierownictwem K. Loranty, A. Pieczywok, *Działalność wychowawcza w Siłach Zbrojnych RP. Stan obecny, przesłanki zmian oraz kierunki doskonalenia*, Warszawa 2008.

większa niż ocen negatywnych. Najczęściej zdecydowanie wysoko i raczej wysoko respondenci oceniali wiedzę z zakresu ceremoniału wojskowego. Deklarowane oceny, poza tymi dotyczącymi uwarunkowań bezpieczeństwa Polski i prawnych aspektów dyscypliny wojskowej, nie były zależne od stażu służby woskowej, przynależności do określonego korpusu osobowego czy wykształcenia.

Tabela 1. Wyniki odpowiedzi respondentów na pytanie: *Jak oceniasz swoją wiedzę dotycząca niżej wymienionych obszarów?* (dane w %)

Wyszczególnienie	Kategoria odpowiedzi					
	Zdecydowanie wysoko	Raczej wysoko	Raczej nisko	Zdecydowanie nisko	W ogóle nie posiadam wiedzy w tym zakresie	Trudno powiedzieć
1.Tradycje jednostki wojskowej	6,55	43,23	34,71	6,11	1,52	7,86
2.Prawne aspekty dyscypliny wojskowej (ustawy i rozporządzenia)	6,58	44,30	33,33	5,04	0,43	10,31
3.Ceremoniał wojskowy	6,78	53,82	27,57	4,38	0,22	7,22
4.Kodeks honorowy żołnierza zawodowego	8,75	45,95	30,20	3,72	2,40	8,97
5.Historia i życie społeczno-gospodarcze regionu, w którym pełnisz służbę wojskową	6,56	43,98	30,20	5,47	3,06	10,72
6.Uwarunkowania bezpieczeństwa Polski	6,34	48,79	27,13	4,59	0,87	12,25

Odsetek deklaracji znajomości prawnych aspektów dyscypliny wojskowej rósł wraz z rangą korpusu osobowego, do którego przynależeli badani (p = 0,00040; VC = 0,19). W grupie oficerów starszych 69,69% respondentów wskazało na wysoką i raczej wysoką znajomość tej problematyki, wśród oficerów młodszych takich ocen było 59,80 %, wśród podoficerów 52,09%, a w grupie szeregowych 44,00%. Oficerowie starsi częściej niż pozostali respondenci deklarowali również wysoką i raczej wysoką znajomość problemów związanych z uwarunkowaniami bezpieczeństwa państwa (p = 0,00724; VC = 0,17).

2.3.2. Postawy wobec tradycji oręża polskiego

Obraz przeszłości jaki dominuje w świadomości człowieka jest istotnym czynnikiem wpływającym na sposób interpretacji otaczającej rzeczywistości (poczucia bezpieczeństwa). Przeszłość silnie oddziałuje na tożsamość człowieka, stanowi odniesienie porównawcze dla wydarzeń teraźniejszych i celów do osiągnięcia. Nie można więc czynić refleksji o świecie wartości, w jakim żyje jednostka, nie pytając ją o stosunek do historii, której chcąc czy nie chcąc, stanowi kontynuację. W kwestionariuszu ankiety poruszyliśmy tę problematykę przede wszystkim w dwóch pytaniach. Respondentów zapytaliśmy:

- *Czy są takie wydarzenia w historii Polski, związane z działaniem polskich żołnierzy, z których jest Pan dumny?*
- *Czy są takie wydarzenia w historii Polski, związane z działaniem polskich żołnierzy, których się Pan wstydzi?*

W jednym i drugim przypadku ankietowani mieli do wyboru jedną z dwóch odpowiedzi: *tak* albo *nie*. Poprosiliśmy ich również, aby napisali, jakie to były wydarzenia. W tabeli 2 zamieszczone zostały wyniki odpowiedzi na pierwsze z pytań, a w tabeli 3, na drugie pytanie.

Tabela 2. Wyniki odpowiedzi respondentów na pytanie: *Czy są takie wydarzenia w historii Polski, związane z działaniem polskich żołnierzy, z których jest Pan dumny? (wartości z * dotyczą wyników uzyskanych w badaniu z 2003 roku)*

Treść odpowiedzi	% odpowiadających
1. Tak	83,45 72,90*
2. Nie	15,62 13,87*

Tabela 3. Wyniki odpowiedzi respondentów na pytanie: *Czy są takie wydarzenia w historii Polski, związane z działaniem polskich żołnierzy, których się Pan wstydzi? (wartości z * dotyczą wyników uzyskanych w badaniu z 2003 roku)*

Treść odpowiedzi	% odpowiadających
1. Tak	32,79 37,42*
2. Nie	65,59 45,81*

Znaczna część respondentów (83,45%) dostrzega w historii Polskie takie działania żołnierzy polskich, z których jest dumna. Tylko nieliczni nie udzielili twierdzącej odpowiedzi na to pytanie. Mniejszy odsetek ankietowanych niż w badaniu z 2003 roku wstydzi się za działalnie polskich żołnierzy , choć co trzeci dostrzega takie sytuacje w naszej narodowej historii. Podobnie jak w badaniu z 2003 roku zanotowano stosunkowo niski odsetek respondentów wskazujących fakt odczuwania wstydu z niektórych działań żołnierzy WP i jednocześnie skłonnych napisać, jakie to były wydarzenia. Takie zjawisko nie występowało przy odniesieniu się do wydarzeń będących powodem dumy.

Badanych poprosiliśmy również o dokonanie oceny swojej wiedzy o tradycjach oręża polskiego. Wyniki odpowiedzi prezentujemy w tabeli 4.

Tabela 4. Znajomość tradycji oręża polskiego

Kategoria odpowiedzi	% odpowiadających
1.Zdecydowanie wysoko	12,03
2.Raczej wysoko	46,60
3.Raczej nisko	27,35
4.Zdecydowan e nisko	3,50
5.W ogóle ni posiadam wiedzy w tym zakresie	2,18
6.Trudno powiedzieć	8,31

Ponad połowa ankietowanych wskazała, że zna tradycje oręża polskiego, aczkolwiek tylko 12,03% oceniło się w najwyższym stopniu zaproponowanej skali. Co trzeci badany przyznaje się jednak do małej wiedzy na ten temat.

2.3.3. Uczestnictwo w przedsięwzięciach edukacyjnych i imprezach o charakterze patriotycznym

Ważnym elementem działalności wychowawczej w wojsku wpływającym na kształtowanie właściwych postaw proobronnych jest organizowanie i udział w imprezach edukacyjnych o charakterze patriotycznym. Uczestnictwo i zaangażowanie w określone przedsięwzięcia zarówno korzystnie oddziałuje na sferę poznawczą jak również kształtuje komponent emocjonalno-oceniający postawy. Badanych zapytaliśmy, czy w ostatnim roku uczestniczyli w określonych przedsięwzięciach. Wyniki odpowiedzi prezentujemy w tabeli 5.

Najbardziej powszechną imprezą o charakterze patriotycznym spośród przedstawionych w kwestionariuszu ankiety okazały się *uroczystości patriotyczne organizowane przez miasto (gminę)*. W ciągu ostatniego roku wzięło w nich udział trzy czwarte ankietowanych. Znacznie mniej badanych uczestniczyło w *uroczystościach o charakterze religijnym* oraz *odwiedzało miejsca pamięci narodowej*. Stosunkowo mało popularnymi przedsięwzięciami okazały się: *wycieczka do muzeum, zwiedzanie miasta czy regionu* oraz *spotkanie kombatantami.*

Tabela 5. Wyniki odpowiedzi respondentów na pytanie: *Czy w ciągu ostatniego roku uczestniczyłeś(uczestniczyłaś) w poniżej wymienionych przedsięwzięciach?* (dane w %)

Wyszczególnienie	Kategoria odpowiedzi		
	Tak	Nie	Trudno powiedzieć
1. Wycieczka do muzeum	37,87	61,22	0,91
2. Spotkanie z kombatantami	13,49	85,81	0,70
3. Uroczystości patriotyczne(np. obchody świąt państwowych) organizowane przez miasto lub gminę, na terenie których odbywa Pan/Pani służbę wojskową	74,28	24,83	0,89
4. Uroczystości religijne o charakterze patriotycznym	46,36	52,04	1,59
5. Odwiedzanie miejsc pamięci narodowej	43,54	54,42	2,04
6. Zorganizowane zwiedzanie miasta lub regionu	20,51	77,38	2,10

Na podstawie prezentowanych wyników można założyć, że znaczna część badanych nie uczestniczy w wielu przedsięwzięciach o charakterze patriotycznym, a może nie uczestniczyła w ciągu ostatniego roku, w ani jednej takiej imprezie.

2.3.4. Przygotowanie kadry zawodowej do pracy wychowawczej

Dowodzenie we współczesnej armii pozostaje w ścisłym związku z działalnością dydaktyczną i wychowawczą. Dowódca powinien więc posiadać wszechstronne kwalifikacje pedagogiczne, specjalistyczne oraz wartości osobowe, które umożliwiały będą mu skuteczne kształtowanie właściwych postaw żołnierzy.

Istotną cechą działalności dowódczej jest dążenie do jej optymalizacji. Dzięki refleksyjnemu stosunkowi do efektów swojej pracy, dowódcy mogą sobie uświadomić popełnione błędy, naprawić je, korygować lub też projektować zupełnie nowe działania. Podstawowym warunkiem zaistnienia tego procesu jest posiadanie przez nich wiedzy naukowej, a w szczególności wiedzy pedagogicznej, która pomaga w rozwiązywaniu praktycznych problemów dydaktycznych i wychowawczych występujących podczas działalności służbowej. Respondentów poprosiliśmy więc o udzielenie odpowiedzi na pytanie: *W jakim stopniu teoretyczna wiedza pedagogiczna jest przydatna w pracy szkoleniowo-wychowawczej w wojsku?* Wyniki odpowiedzi prezentujemy w tabeli 6.

Tabela 6. Opinie kadry zawodowej o stopniu przydatności teoretycznej wiedzy pedagogicznej w pracy szkoleniowo-wychowawczej w wojsku

Kategoria odpowiedzi	% odpowiadających
1. Duży stopień	27,31
2. Raczej duży stopień	40,75
3. Raczej mały stopień	15,86
4. Mały stopień	6,61
5. Trudno powiedzieć	9,47

Przydatność teorii pedagogicznej w rozwiązywaniu problemów jakie występują w pracy szkoleniowo-wychowawczej dostrzega 68,06% badanych[88]. Tylko 27,31% określiło teoretyczną wiedzę pedagogiczną jako przydatną w dużym stopniu do rozwiązywania problemów praktycznych. Poglądy na ten temat nie są zależne od przynależności do korpusu osobowego czy poziomu wykształcenia. Więcej niż co piąty ankietowany ten związek

[88] W badaniu z 1998 roku takiego zdania było 54,8% respondentów (N = 385).

teorii z praktyką ocenił jako mały lub raczej mały. Prezentowane wyniki mogą świadczyć zarówno o strukturze wiedzy posiadanej przez respondentów, która w niewielkim stopniu odpowiada wymogom działania w realnych sytuacjach wychowawczych, niskim jej poziomie lub mało twórczych postawach kadry zawodowej.

Do ankietowanych skierowaliśmy również pytanie, w którym należało wyrazić opinie o zależności optymalizacji działalności szkoleniowo-wychowawczej od poszerzania i pogłębiania swojej wiedzy pedagogicznej. Wyniki odpowiedzi prezentujemy w tabeli 7.

Tabela 7. Wyniki odpowiedzi respondentów na pytanie: czy sądzisz że posiadając głębszą i bardziej rozległą wiedzę pedagogiczną, skuteczniej oddziaływałbyś (oddziaływałabyś) na żołnierzy w zakresie kształtowania dyscypliny i osiąganiu lepszych wyników w szkoleniu?

Kategoria odpowiedzi	% odpowiadających
1. Zdecydowanie tak	28,19
2. Raczej tak	40,09
3. Raczej nie	17,62
4. Zdecydowanie nie	3,08
5. Trudno powiedzieć	11,01

Taką zależność dostrzega 68,28% badanych, z czego 28,18% na udzielone pytanie odpowiedziało w kategorii *zdecydowanie tak.* Podobnie jak w przypadku odpowiedzi na poprzednie pytanie, co piąty ankietowany nie jest przekonany, iż lepsza znajomość teorii pedagogicznej w czymkolwiek mu pomoże.

W kwestionariuszu ankiety poprosiliśmy respondentów, aby ocenili przygotowanie kadry zawodowej do określonych oddziaływań wychowawczych. Wyniki uzyskanych opinii prezentujemy w tabeli 8.

Tabela 8. Ocena przygotowania kadry zawodowej do określonych przedsięwzięć wychowawczych (dane w %)

Wyszczególnienie	Kategoria odpowiedzi				
	Zdecydowanie dobrze	Raczej dobrze	Raczej źle	Zdecydowanie źle	Trudno powiedzieć
1. Praca z podwładnymi sprawiającymi trudności wychowawcze	7,44	38,94	31,72	10,72	11,15
2. Praca z podwładnymi mającymi trudności ze sprostaniem wymogom norm szkoleniowych	3,71	47,92	29,76	7,88	10,72
3. Zjednywacie podwładnych do realizacji uciążliwych zadań służbowych	5,50	45,88	29,07	8,15	11,45
4. Reagowanie dyscyplinarne	11,58	45,88	14,72	8,68	9,13
5. Dowodzenie w sytuacjach trudnych (walka zbrojna, zagrożenie życia, silny stres)	6,57	36,40	20,61	9,21	27,19

Niewielki odsetek respondentów ocenił przygotowanie żołnierzy zawodowych do określonych działań wychowawczych jako zdecydowanie dobre lub zdecydowanie złe. Dominowały odpowiedzi w kategorii *raczej dobrze*, znacznie mniej uzyskano odpowiedzi *raczej źle.* Najczęściej respondenci podkreślali dobre przygotowanie żołnierzy zawodowych do reagowania dyscyplinarnego.

Interesujące badania dotyczące kompetencji zawodowych do prowadzenia działalności wychowawczej przeprowadzone zostały z wykorzystaniem łączności

internetowej, przez pracowników Wojskowego Biura Badań Społecznych i dotyczyły między innymi oficerów korpusu wychowawczego.[89]

W sześciopunktowej skali, aż 88% badanych oceniło je na poziomie co najmniej czterech punktów. Równie wysoko ocenione zostało przez tych respondentów ich przygotowanie merytoryczne, co może sugerować, że podobnie jak inni badani przez nas żołnierze zawodowi, są zadowoleni z posiadanej wiedzy fachowej. Warto podkreślić, że oceny te są zbieżne z deklaracjami przedstawicieli korpusu wychowawczego, dotyczącymi znajomości celów i zadań struktur organizacyjnych (sekcji, wydziałów itp.), w ramach których realizują swoje zadania służbowe. Więcej niż 3 na 4 badanych deklaruje, że bardzo dobrze zna cele i wynikające z nich zadania działalności wychowawczej. Na tle tych wysokich samoocen, uwagę zwracają wyraźnie niższe oceny znajomości przez badanych przedstawicieli tego korpusu konkretnych obowiązków, wynikających z karty opisu danego stanowiska służbowego. Wprawdzie i w tym wypadku zdecydowana większość respondentów (ponad 67%) deklaruje szczegółową ich znajomość, to jednocześnie niemal 14% badanych przyznaje, że nie ma w istocie żadnej wiedzy na temat, zapisanych w karcie opisu stanowiska i podlegających ocenie, obowiązków.[90] Nawet jeśli przyjąć, iż większości badanych należących do tej grupy, zadania bieżące określają ich bezpośredni przełożeni, sytuacja ta musi niepokoić. Tym bardziej, że – jak wynika z omawianych badań prowadzonych przez Wojskowe Biuro Badań Społecznych - w nowo powstałym korpusie znaczą część (w przywoływanych badaniach - niemal 50% ogółu respondentów) stanowią żołnierze zawodowi nie mający w tym względzie większego doświadczenia, ponieważ w czasie gdy

[89] J. Zajdzik, M. Sińczuch, J. Dziedzic, *Funkcjonowanie korpusu wychowawczego Sił Zbrojnych RP*, Warszawa 2008, s. 10 i nast. Sondaż diagnostyczny, którego wyniki niemal w całej rozciągłości prezentujemy w tej części opracowania, był realizowany przez pracowników Wojskowego Biura Badań Społecznych w formie ankiety internetowej adresowanej do oficerów i pracowników organów wychowawczych. Jak podkreślają autorzy badań, zebrano tą drogą opinie około 1/8 osób, wykonujących zadania w tym korpusie. Mając na uwadze liczebność próby, zdecydowaną przewagę respondentów pełniących funkcje na obecnym stanowisku krócej niż dwa lata oraz to, że zbyt mały był w próbie udział osób reprezentujących najniższe szczeble organizacyjne korpusu wychowawczego, autorzy sprawozdania słusznie zauważają, że dla ukazania pełnego obrazu badanego korpusu należałoby odwołać się także do innych źródeł wiedzy. Świadomi metodologicznej niedoskonałości tych badań, zdecydowaliśmy się na przedstawienie w dalszej części opracowania ich wyników co najmniej z dwóch powodów. Po pierwsze – z braku innych, aktualnych oraz w miarę reprezentatywnych badań, i – po wtóre - dlatego, że wyniki tych badań są w wielu obszarach zbieżne ze spostrzeżeniami i ocenami autorów niniejszego sprawozdania, uzyskiwanymi podczas licznych (prowadzonych w ramach zajęć dydaktycznych i poza nimi) dyskusji i rozmów z oficerami wychowawczymi. Prezentując zatem rezultaty badań WBBS, jak również ich autorską interpretację, podejmujemy także w kilku przypadkach próbę własnego komentarza omawianych wyników.

[90] Tamże.

prowadzone były wspomniane badania, wykonywali swe obowiązki na obecnym stanowisku nie dłużej niż rok.[91]

Na pytanie skierowane do respondentów w kwestionariuszu ankiety, czy przełożeni jasno sprecyzowali im cele wychowawcze jakie należy osiągnąć w procesie szkolenia i dowodzenia, otrzymaliśmy w naszych badaniach nieco mniej optymistyczne wyniki niż pracownicy WBBS. Wyniki przedstawione zostały w tabeli 9.

Tabela 9. Wyniki odpowiedzi respondentów na pytanie: *Czy przełożeni jasno sprecyzowali Pau/Pani cele wychowawcze jakie należy osiągnąć w procesie szkolenia i dowodzenia.*

Kategoria odpowiedzi	% odpowiadających
1. Zdecydowanie tak	10,10
2. Raczej tak	38,29
3. Raczej nie	29,25
4. Zdecydowanie nie	12,50
5. Trudno powiedzieć	9,84

Tylko co dziesiąty badany w sposób zdecydowany wyraził opinię, iż takie cele zostały sprecyzowane. Nieznacznie większy odsetek ankietowanych równie zdecydowanie zaprzeczył, takiemu stwierdzeniu. W sumie 41,75% respondentów wyraziło negatywną opinię o sprecyzowaniu celów wychowawczych, które należy osiągnąć w procesie szkolenia i dowodzenia. W ten sposób dla znacznej części dowódców ograniczone zostały motywacyjne walory celów szkolenia i dowodzenia. Bez znajomości celów trudno bowiem aby taką funkcje spełniały. Brak celów wychowawczych do osiągnięcia w toku służby wojskowej może być wyrazem zapaści wychowawczej instytucji, niskich kwalifikacji pedagogicznych dowódców lub ich przekonaniu o niecelowości. W tym miejscu warto odwołać się również do odpowiedzi przedstawicieli korpusu wychowawczego na pytanie o znajomość celów i zadań swojego organu (sekcji, wydziału itd.). Respondenci, badani w 2008 roku przez pracowników WBBS, deklarując wysoki poziom zadowolenia z przynależności do korpusu wychowawczego, w większości stwierdzali jednocześnie, że

[91] Rozkład odpowiedzi dotyczących stażu pracy respondentów na obecnym stanowisku może odbiegać od danych odnoszących się do całego korpusu wychowawczego. Jak podkreślają sami autorzy badań, ze względu na specyficzny sposób pozyskiwania informacji (ankieta internetowa) (...) *badana populacja nie spełnia kryteriów losowości i nie wszystkie - kwotowości* . Jak już wspomniano, w badaniu uczestniczyło m.in. nieco mniej, niż wynikałoby to z rzeczywistego rozkładu, pracowników wojska pełniących obowiązki w strukturach wychowawczych, a jednocześnie – nieco więcej osób ze stanowisk kierowniczych w korpusie wychowawczym. (J. Zajdzik, M. Sińczuch, J. Dziedzic, *Funkcjonowanie*... dz.cyt., s. 5.)

zakres i treść tych zadań są im dobrze znane. Ocena ta pozostaje jednak w dość wyraźnej sprzeczności z deklarowaną przez nich znajomością własnych obowiązków, określonych w karcie opisu stanowiska[92].

Wydaje się że działalność wychowawcza w znacznej mierze jest uzależniona od skuteczności funkcjonowania służby wychowawczej. Przyjrzyjmy się temu problemowi. W tej części opracowania prezentujemy niemal w całej rozciągłości wyniki badań internetowych, przeprowadzonych w 2008 roku przez pracowników Wojskowego Biura Badań Społecznych[93].

Podejmując próbę określenia, jak funkcjonuje nowo powołany korpus wychowawczy w Siłach Zbrojnych, zwrócili się oni do przedstawicieli tego korpusu m.in. z prośbą. o ocenę rangi działalności społeczno – wychowawczej w ich macierzystej jednostce wojskowej. Zdaniem zdecydowanej większości respondentów (niemal 75% wszystkich badanych), działalność ta ma rangę *wysoką*, bądź nawet *bardzo wysoką*. Uwagę zwraca zarazem stosunkowo duży odsetek badanych prezentujących odmienną opinię. Niemal co szósty z nich ocenia rangę tej działalności jako *raczej niską*, zaś według prawie 6% respondentów jest ona *niska*. Pozytywne oceny jeszcze wyraźniej uwidoczniły się w odpowiedzi na pytanie dotyczące nowych zasad organizacji działalności wychowawczej w Wojsku Polskim. Niemal 85% badanych przedstawicieli korpusu wychowawczego jest zdania, że są to rozwiązania dobrze służące tej działalności, przy czym – co należy podkreślić - ponad połowa z nich ocenia je jako *zdecydowanie dobre*. Uzasadniając swoje stanowisko, badani wskazywali m.in. na takie pozytywne implikacje zmian w zasadach funkcjonowania korpusu osobowego wychowawczego, jak: większa samodzielność i bliższy kontakt z przełożonymi, wynikające z bezpośredniego podporządkowania dowódcom; większa możliwość wpływania na podejmowane przez nich decyzje, *bezpośredni kontakt ze stanami osobowymi,* a także – lepsze przygotowanie osób funkcyjnych realizujących zadania wychowawcze[94]. Warto w tym miejscu zauważyć, że podobne oceny prezentowali także uczestnicy prowadzonego w 2007 roku w Akademii Obrony Narodowej kursu dla oficerów wychowawczych. Analiza ich wypowiedzi w przygotowanym przez nas sondażu opinii już wówczas wskazywała na dość powszechne wśród respondentów poczucie ważności pełnionej funkcji i realizowanych zadań

---

[92] J. Zajdzik, M. Sińczuch, J. Dziedzic, *Funkcjonowanie* ..., cyt. wyd., s. 28 i nast. Obszerniejszy komentarz dotyczący opinii respondentów w tej kwestii prezentujemy w dalszej części niniejszego opracowania, poświęconej obecnym uwarunkowaniom funkcjonowania służby wychowawczej.

[93] Tamże, s. 13 i nast.

[94] Tamże, s. 44 i nast. Jakkolwiek wśród swobodnie prezentowanych wypowiedzi wyraźnie dominowały opinie pozytywne, zdarzały się także i takie, odosobnione wypowiedzi, które kwestionowały zasadność nowo wprowadzonych rozwiązań organizacyjnych i funkcjonalnych.

służbowych. Mniej lub bardziej krytycznie do nowo wprowadzonych rozwiązań organizacyjnych odniosło się w omawianych badaniach WBBS zaledwie niespełna 8% respondentów. Pozostali, stanowiący 7,6% wszystkich badanych, mieli – być może ze względu na stosunkowo krótki czas ich funkcjonowania - trudność z oceną zasadności i trafności tych rozwiązań.

Uzasadniając w swobodnych wypowiedziach bardziej konkretnie swe pozytywne opinie o nowych rozwiązaniach organizacyjnych, respondenci wskazywali najczęściej na takie, dające się już obecnie zauważyć, bardziej lub mniej wymierne ich następstwa, jak:

a) wspomniany już wcześniej wzrost rangi działalności wychowawczej, lepszy kontakt oficerów wychowawczych z dowódcami (bezpośrednie podporządkowanie kierowników sekcji, wydziałów i oddziałów dowódcom), a tym samym - większa samodzielność i autonomia struktur wychowawczych w realizacji codziennych zadań;
b) wyższe kompetencje struktur wychowawczych jako jedna z ważniejszych przesłanek wzrostu efektywności ich działania;
c) lepszy kontakt z kadrą zawodową i pozostałymi podmiotami działalności wychowawczej, a tym samym – większa możliwość kształtowania pożądanych postaw i zachowań;
d) ogólnie – korzyści, tak dla wojska, jak i społeczeństwa.

Z przedstawionymi wyżej pozytywnymi opiniami korespondowały także odpowiedzi respondentów na pytanie o wpływ nowej organizacji działalności wychowawczej na jej efektywność w poszczególnych obszarach. Najwyższą rangę (prawie 70% wskazań) uzyskała w tym kontekście kategoria: *współdziałanie wszystkich instytucji i osób odpowiedzialnych za pracę wychowawczą.* Zdaniem niemal 70 % respondentów, nowa organizacja tej działalności w Siłach Zbrojnych zwiększa jej efektywność. Inne, najczęściej wskazywane w omawianych badaniach obszary, w których efektywność – zdaniem respondentów – polepsza się, to w kolejności:

a) kształtowanie dyscypliny wojskowej (w tym – profilaktyka dyscyplinarna);[95]
b) współdziałanie ze społeczeństwem i promocja obronności;
c) wychowanie odwołujące się do tradycji;
d) informowanie o nastrojach;

[95] Porównanie tego wyniku z oceną profilaktyki dyscyplinarnej dokonaną przez uczestników wspomnianego już kursu dla oficerów wychowawczych, przeprowadzonego w Akademii Obrony Narodowej w 2007 roku wskazuje na wyraźnie zarysowującą się pozytywną tendencję. Dość powszechnie prezentowany był przez uczestników tego kursu wówczas pogląd, że roli profilaktyki często się nie docenia, a *sprawy dyscypliny stają się ważne dopiero wtedy* – jak argumentował jeden z respondentów – *gdy są problemy.*

e) profilaktyka patologii społecznych w środowisku wojskowym.

Najniżej, choć także ogólnie pozytywnie oceniony został wpływ nowych rozwiązań na działalność kulturalno – oświatową (niespełna 49% ocen pozytywnych i 34% ocen wskazujących, że nic się w tym obszarze nie zmienia) oraz kształtowanie postaw obywatelskich (46% ocen pozytywnych i 37% „neutralnych"). Pogląd, że w wyniku wprowadzonych rozwiązań organizacyjnych efektywność wymienionych wyżej dziedzin działalności wychowawczej pogarsza się prezentowany był bardzo rzadko, nie przekraczając w żadnej z tych dziedzin poziomu 4%. Na podkreślenie zasługuje natomiast fakt, że niemal co szósty badany nie zajął stanowiska w tej kwestii. Wynik ten można interpretować co najmniej dwojako: może to wynikać z niepełnej znajomości celów i zadań działalności wychowawczej w wojsku przez tych respondentów, bądź też - być przejawem postawy, że na wyprowadzanie uogólnień i wniosków jest jeszcze za wcześnie. Warto podkreślić, że w sondażu prowadzonym przez nas wśród uczestników kursu dla oficerów wychowawczych w 2007 roku, wypowiedzi świadczących o niepełnym rozumieniu swej roli zawodowej było nieco więcej. Były one jednak prezentowane niemal wyłącznie przez oficerów nie mających w tym względzie większego doświadczenia (staż służby na stanowisku oficera wychowawczego krótszy niż 6 miesięcy).

Wśród zdecydowanie rzadziej prezentowanych opinii krytycznych w kwestii przyjętych i obowiązujących obecnie rozwiązań w działalności wychowawczej, respondenci najczęściej zwracali uwagę (zarówno w pytaniach zamkniętych, jak i w swobodnych wypowiedziach na takie – ich zdaniem – mankamenty, jak:

a) niepełna obsada stanowisk wychowawczych (zwłaszcza na najniższych szczeblach dowodzenia), wynikająca m.in. ze zbyt niskich etatów;
b) niski prestiż działalności wychowawczej;
c) trudności materiałowe;
d) niepełne wykorzystywanie kompetencji zawodowych kadry i pracowników poszczególnych ogniw wychowawczych oraz zlecanie im mało istotnych, a jednocześnie absorbujących zadań.

Istotnym elementem omawianych badań był, postrzegany przez respondentów, wpływ procesu profesjonalizacji sił zbrojnych na poszczególne aspekty funkcjonowania korpusu wychowawczego. Więcej niż połowa z nich uważa, że w wyniku profesjonalizacji, zakres obowiązków oficerów tego korpusu zwiększy się. Dominuje też pogląd, że pomimo postępującego uzawodowienia sił zbrojnych nie zmniejszy się pole zadań działalności społeczno – wychowawczej. Nie zmieni się również - zdaniem największej grupy

respondentów - ranga korpusu wychowawczego. Niemały odsetek stanowią przy tym jednak badani, którzy przewidują, że zakres zadań wychowawczych może się poszerzyć, a wraz z nim – jeszcze bardziej wzrośnie znaczenie i ranga korpusu wychowawczego. Średnio jedynie co dziewiąty spośród uczestników omawianej internetowej ankiety prezentuje pogląd, że w wyniku profesjonalizacji zmniejszy się zakres obowiązków członków korpusu wychowawczego oraz spadnie jego ranga w strukturze Sił Zbrojnych.

W kontekście dokonujących się przeobrażeń i przewidywanego wzrostu obowiązków oficerów i pozostałych pracowników korpusu wychowawczego, badani ogólnie pozytywnie oceniają także obecny stopień ukompletowania jego struktur w macierzystej jednostce.. Niemal 84% z nich przyznaje, że organ ten jest ukompletowany co najmniej w 75%, zaś prawie 56% - że obsadzone są wszystkie etatowe stanowiska. Okazuje się też , że znaczne jest już w chwili obecnej „nasycenie" jednostek wojskowych psychologami. Jak wynika z deklaracji badanych pracowników korpusu wychowawczego, realizują oni zadania w ponad 78% organów wychowawczych. Oznacza to jednak, że w około 20% komórek wychowawczych, których członkowie uczestniczyli w badaniach, psychologów – konsultantów dowódcy ds. psychoprofilaktyki w dalszym ciągu nie ma. Nawet gdyby przyjąć, że wynik ten nie odzwierciedla rzeczywistej sytuacji i że psychologowie funkcjonują w większej części jednostek, to w kontekście obecnych i przyszłych wyzwań (w tym – związanych z coraz częstszym wykonywaniem przez żołnierzy zadań na różnego rodzaju misjach), wprowadzanie tych specjalistów do kolejnych struktur wojskowych staje się dziś jednym z ważniejszych wyzwań.

Niezależnie od sygnalizowanych przez część respondentów słabości, zdecydowanie przeważają pozytywne oceny przeobrażeń w funkcjonowaniu korpusu wychowawczego, zapoczątkowanych w 2006 roku. Wydaje się, iż jako jeden z lepszych wskaźników stosunku do tych zmian może przyjąć poziom zadowolenie, deklarowany przez przedstawicieli tego korpusu. Z badań, których rezultaty prezentujemy wynika, że, zdecydowana większość respondentów jest ogólnie zadowolona z dokonujących się przemian w funkcjonowaniu tego korpusu i osobistej przynależności do niego. Ciekawych informacji dostarcza analiza rozkładu ich odpowiedzi w odniesieniu do szczegółowych wymiarów zadowolenia. Jeśli za podstawę przyjąć procentowy udział kategorii: *jestem zadowolony,* wśród innych możliwych odpowiedzi różniących się zarówno znakiem, jak i nasileniem analizowanej cechy, to najwyższy wskaźnik takich jednoznacznie pozytywnych wyborów uzyskała *zgodność obowiązków służbowych z osobistymi zainteresowaniami* (ponad 44% wyborów). Warto podkreślić, iż sytuacja taka jest dla przebiegu i rezultatów działalności wychowawczej bardzo

korzystna, stanowi bowiem ważną przesłankę zaangażowania służbowego przedstawicieli tego korpusu i podstawowe źródło motywacji czynnościowej (ludzie chętniej robią to, co lubią). Na drugim miejscu (z tą samą liczbą wskazań) wśród uwarunkowań zadowolenia zawodowego znalazły się takie czynniki, jak: *zgodność obowiązków z posiadanym wykształceniem* oraz *satysfakcja z zajmowanego stanowiska służbowego*. Tylko nieznacznie niższy był udział procentowy opinii wskazujących jako źródło zadowolenia - na poczucie osobistej satysfakcji z możliwości *zaspokojenia ambicji zawodowych*(około 37 % wskazań).

Równie wysoki był odsetek respondentów deklarujących, że są *raczej zadowoleni*, mieszcząc się – w zależności od przyjętej w badaniach i ocenianej zmiennej – w zasadzie w przedziale 30 – 40 %. Niewielkim odstępstwem od tej reguły okazało się wcześniejsze doświadczenie zawodowe, na które jako przesłankę umiarkowanego zadowolenia wskazało blisko 44% badanych. Uwagę w tym kontekście zwraca także wysoka ocena atrakcyjności wykonywanych obowiązków służbowych. Więcej niż trzech na czterech respondentów deklarowało, że są *zadowoleni* lub *raczej zadowoleni* z tego właśnie powodu. Nawet jeśli przyjąć, że badani wybierający drugą z wymienionych kategorii (stanowiący około 40% wszystkich uczestników badań) nie są w pełni usatysfakcjonowani atrakcyjnością wykonywanych obowiązków, to i tak ogólny poziom wskaźnika satysfakcji należy uznać za wysoki. Tym bardziej, gdy uwzględni się stosunkowo krótki okres zdobywania doświadczeń zawodowych przez badanych pracowników korpusu wychowawczego.[96]

Warto też zwrócić uwagę na znaczne zróżnicowanie opinii badanych w kwestii oceny możliwości doskonalenia zawodowego (specjalistycznego). Czynnik ten powszechnie uznawany jest za jeden z ważniejszych motywatorów w pracy zawodowej.[97] Wprawdzie ponad połowa z nich zdaje się oceniać możliwości w tym względzie jako duże bądź umiarkowane (przy dość ryzykownym założeniu, że do takiej interpretacji upoważnia suma odpowiedzi: *zadowolony* i *raczej zadowolony*), to jednak aż co trzeci badany ocenia tę sytuację inaczej (17% *niezadowolonych* i 16% *raczej niezadowolonych*). W tym kontekście warto po raz kolejny odwołać się do opinii uczestników kursów dla oficerów wychowawczych organizowanych w AON na temat użyteczności tej formy podwyższania swych kwalifikacji. Zdecydowana większość (84%) respondentów, na pytanie: *Czy zarekomendowałbyś tego rodzaju kurs innym oficerom wychowawczym?* udzieliła jednoznacznie pozytywnej odpowiedzi (*zdecydowanie TAK*). Także pozostali ocenili tę formę

[96] J. Zajdzik, M. Sińczuch, J. Dziedzic, *Funkcjonowanie...*, dz.cyt., s. 23 i nast.
[97] Zob. m.in. A. Gick, M. Tarczyńska, *Motywowanie pracowników*, Warszawa 1999, s. 281; J. Penc, *Motywowanie w zarządzaniu*, Kraków 1996.

kształcenia ogólnie pozytywnie (odpowiedź: *raczej TAK*) . Na tę wysoką ocenę, obok wysoko ocenianego przez uczestników poziomu merytorycznego i metodycznego kursu, złożyła się – jak wynikało z prezentowanych przez oficerów opinii i ocen - także ranga i autorytet Akademii Obrony Narodowej jako uczelni odpowiedzialnej za jego realizację.

Wśród analizowanych w opisywanym badaniu wymiarów przynależności do korpusu wychowawczego, najczęściej wskazywanymi przyczynami (przesłankami) niezadowolenia były: nadmierne *obciążenie obowiązkami* oraz - na drugim miejscu - *nie w pełni satysfakcjonujące uposażenie* na zajmowanym stanowisku służbowym. Ponad 70% badanych, odpowiadając wprost na kolejne pytanie o ilość i rodzaj zadań faktycznie wykonywanych przez komórkę wychowawczą, w której pracują, jest zdania, że wykraczają one poza ich formalny zakres. Uzasadniając swoje stanowisko, do tego rodzaju zadań zaliczyli oni przede wszystkim *zadania związane z dyscypliną* (ponad 20% wskazań). Wydaje się to o tyle dziwne, że profilaktyka dyscyplinarna i reagowanie dyscyplinarne stanowią – zgodnie z zapisami dokumentów normatywnych jeden z głównych obszarów działalności wychowawczej w Siłach Zbrojnych.[98] Jedną z przesłanek tego rodzaju ocen mógł być zbyt duży poziom ogólności tej kategorii, powodujący, że część wskazujących na nią respondentów miała w istocie na uwadze czynniki, które stanowiły podstawę wyodrębnienia kolejnej grupy zadań, wykraczających - ich zdaniem – poza formalny zakres działań organów korpusu wychowawczego (biurokracja, nadmiar sprawozdań, meldunków itp.). Do takich zadań respondenci zaliczyli także: przygotowanie i prowadzenie konkretnych zajęć (zwłaszcza kształcenia obywatelskiego); organizowanie czasu wolnego; pozyskiwanie sponsorów dla działalności wychowawczej; organizowanie ceremonii wojskowych, promowanie wojska w społeczeństwie oraz współpracę z organizacjami spoza wojska. Zdaniem kilku procent badanych, poza formalny zakres obowiązków korpusu wychowawczego wykracza nawet działalność profilaktyczna i psychoprofilaktyczna. Być może pogląd taki prezentowali głównie ci, którzy odpowiadając na inne pytanie, deklarowali niepełną znajomość miejsca i zadań macierzystej komórki w strukturach korpusu wychowawczego.

Z omawianych badań wynika, że oficerowie wychowawczy pełnią wiele dodatkowych funkcji i obowiązków.[99] Najczęściej wskazywanymi przez nich spośród przedstawionej kafeterii funkcjami były: *rzecznik dyscyplinarny* (co drugi badany), *kurator sądowy* (ponad

[98] Zob. m.in.: *Wytyczne Sekretarza Stanu do spraw Społecznych i Profesjonalizacji w Ministerstwie Obrony Narodowej z dnia 27.08. 2008 r. do działalności wychowawczej i promocyjnej w resorcie obrony narodowej na 2009 rok*, „ Wojsko w Społeczeństwie"2008/2009, s. 138 i nast .

[99] J. Zajdzik, M. Sińczuch, J. Dziedzic, *Funkcjonowanie...*, dz.cyt., s. 26 i nast.

17% wskazań) oraz *mąż zaufania* (co dziesiąty badany). Odrębną, zagregowaną kategorię stanowiły wskazania na *inne funkcje i obowiązki* (ponad 47% wyborów). Najczęściej wymienianymi w ramach tej odpowiedzi przez badanych konkretnymi obowiązkami były: funkcje rzecznika (oficera) prasowego, funkcje związane z ewidencjonowaniem i odpowiadaniem na skargi i wnioski, organizowanie różnego rodzaju imprez, funkcje dotyczące spraw socjalno – bytowych oraz opieki nad rodzinami kadry. Deklarację, że nie pełni żadnych dodatkowych funkcji i obowiązków, złożył co szósty uczestnik badań.

Jest oczywiste, że jednym z głównych wyznaczników skuteczności działalności wychowawczej w każdym środowisku jest jej kontekst instytucjonalny oraz społeczny, zwłaszcza zaś – stosunek do tej działalności wszystkich podmiotów. W warunkach wojska szczególna rola w tym względzie przypada dowódcom.[100] Jak już wcześniej wspomniano, zdecydowana większość respondentów ocenia stosunek przełożonych poszczególnych szczebli do działalności wychowawczej jako *pozytywny* lub *raczej pozytywny*. Opinię, iż jest on *negatywny* lub *raczej negatywny* prezentowało w badaniach zaledwie niespełna 7 % badanych. Porównanie tych wyników z niepublikowanymi rezultatami wspomnianego wcześniej sondażu, jaki prowadziliśmy wśród oficerów wychowawczych uczestniczących w 2007 roku w kursach prowadzonych w Akademii Obrony Narodowej prowadzi do wniosku, że współdziałanie dowódców z przedstawicielami tego korpusu w realizacji zadań służbowych jest coraz bardziej efektywne. W sondażu prowadzonym przez nas, wprawdzie tylko na kilkudziesięcioosobowej, a zatem dalece niereprezentatywnej próbie, dość powszechnie prezentowany był wówczas pogląd, że wielu dowódców nie ma w istocie koncepcji wykorzystania oficerów wychowawczych. Jednocześnie już wówczas wielu respondentów podkreślało, że to dopiero początek niełatwego procesu budowania autorytetu i rangi przedstawicieli nowo powstałego korpusu.

Równie korzystnie przedstawiał się w prezentowanych badaniach WBBS rozkład odpowiedzi na pytanie o stosunek do działalności wychowawczej żołnierzy zasadniczej służby wojskowej[101]. Opinię, że jest on pozytywny prezentowało ponad 80% respondentów, zaś na postawę obojętną wskazywało niespełna 15% badanych. Nieco niżej oceniona została natomiast postawa kadry zawodowej jednostek, z których pochodzą respondenci. W tym

---

[100] Interesującą analizę głównych obszarów działalności wychowawczej w warunkach postępującej profesjonalizacji Sił Zbrojnych RP oraz wynikających stąd zadań dla poszczególnych ogniw zawiera artykuł M. Karaska, *System działalności wychowawczej w profesjonalnej armii – obszary, priorytety i uwarunkowania.* „Wojsko w Społeczeństwie" 2008/2009, s.47 i nast.

[101] W czasie, gdy prowadzono badania, co szósty spośród respondentów deklarował, że w jego macierzystej jednostce (instytucji) pełnią służbę wyłącznie żołnierze zawodowi.

przypadku odsetek ocen pozytywnych wyniósł 64, więcej też było odpowiedzi wskazujących na obojętny stosunek kadry zawodowej do działalności wychowawczej (27%).

Warto podkreślić, iż etatowi pracownicy korpusu wychowawczego wysoko oceniają także stosunek do nich kadry i żołnierzy zasadniczej służby wojskowej. Gdy idzie o kadrę zawodową, ogólnie pozytywnie ocenia tę relację niemal 80 % respondentów. Jeszcze korzystniej są postrzegani w jednostce – jak deklarują – przez żołnierzy zasadniczej służby wojskowej. Najwyżej ocenili respondenci stosunek do nich dowódców jednostek wojskowych. Choć autorzy badań nie komentują szerzej uzyskanych rezultatów, można przypuszczać, iż wynikają one - przynajmniej gdy idzie o kadrę zawodową - z ogólnie dobrze układającej się współpracy w realizacji zadań wychowawczych. Jedynie 7% badanych przedstawicieli korpusu wychowawczego ocenia współpracę z dowódcami pododdziałów , będącymi jednym z głównych ogniw w systemie działalności wychowawczej – jako złą lub raczej złą. Z kolei, gdy idzie o dowódców, podstawą tak wysokiej oceny jest prawdopodobnie, sprzyjający osiąganiu założonych celów klimat, jaki tworzą w środowisku wychowawczym swych jednostek wojskowych. Za taką interpretacją wyników zdają się przemawiać także opinie i oceny, prezentowane przez większość oficerów (w tym także dowódców pododdziałów i oddziałów) podczas różnego rodzaju zajęć na kursach prowadzonych w Akademii Obrony Narodowej. Trudniej jest natomiast odpowiedzieć na pytanie o źródła wysokiej oceny stosunku do działalności wychowawczej wystawianej – zdaniem respondentów – przez żołnierzy zasadniczej służby wojskowej. Być może jedną z ważniejszych przesłanek takiej oceny były pozytywne opinie przedstawicieli tej społeczności prezentowane najczęściej podczas bezpośrednich indywidualnych rozmów z pracownikami korpusu wychowawczego.

Proszeni o wskazanie instytucji bądź organizacji z którymi dobrze układająca się współpraca warunkuje wysoką efektywność działalności wychowawczej, respondenci wymieniali najczęściej te, które funkcjonując bezpośrednio w środowisku wojskowym, mają zakresy obowiązków zbieżne z funkcjami i zadaniami etatowych ogniw wychowawczych (m.in. kadra pododdziałów, rzecznicy dyscyplinarni, dziekani korpusów)[102]. Tylko nieznacznie niższy wskaźnik wyborów (ok. 33%) uzyskały instytucje oraz osoby, których działalność ukierunkowana jest głównie na respektowanie obowiązujących zasad prawa (policja, prokuratura wojskowa, żandarmeria, radcy prawni). Do instytucji, z którymi stałe współdziałanie co najmniej sprzyja, a często warunkuje osiąganie założonych celów

[102]J. Zajdzik, M. Sińczuch, J. Dziedzic, *Funkcjonowanie...*, dz.cyt., s. 30 i nast.

wychowawczych, respondenci zaliczyli także media (zwłaszcza lokalne), instytucje kultury, organizacje pozarządowe, jak również – instytucje i przedstawicieli samorządu terytorialnego. Częściej niż co piąty badany wskazywał na instytucje i placówki służby zdrowia, upatrując we współpracy z nimi możliwość ograniczenia skali zjawisk z obszaru patologii społecznej w wojsku (m.in. uzależnień). Na dalszych miejscach (poniżej 15% wskazań) znalazły się w kolejności takie instytucje, grupy i osoby, jak: szkoły, organizacje kombatanckie i paramilitarne, instytucje religijne i kapelani wojskowi, a także struktury wychowawcze (w innych jednostkach oraz funkcjonujące na wyższych szczeblach dowodzenia). W tym kontekście podzielić należy opinię autorów omawianego raportu, iż badani oficerowie i pracownicy reprezentujący różne ogniwa wychowawcze, ogólnie trafnie oceniają potrzeby i uwarunkowania skuteczności działalności wychowawczej w wojsku.

Uwzględniając fakt, że w chwili gdy prowadzono badania, korpus wychowawczy działał w nowej formule funkcjonalno – organizacyjnej od niedawna, jak również to, że część osób, która się w nim znalazła nie miała większego doświadczenia w realizacji tego rodzaju zadań[103], organizatorzy badań zamieścili w kwestionariuszu ankiety także pytanie o te obszary działalności wychowawczej, w których deficyt informacji merytorycznej i metodycznej jest przez badanych przedstawicieli korpusu wychowawczego najsilniej odczuwany. (zob. tabela 10).[104]

Tabela 10. Obszary działalności wychowawczej, w których występuje - zdaniem respondentów - największe zapotrzebowanie na wsparcie informacyjne

Wyszczególnienie	% wskazań
1. Prawo (rozumienie nowych aktów prawnych)	71
2. Współpraca ze społeczeństwem (kształtowanie wizerunku Sił Zbrojnych)	57
3.Pomoc psychologiczna	38
4.Działalność kulturalno – oświatowa	36
5.Dyscyplina wojskowa	28
6.Lobbing, molestowanie	27
7.Kształcenie obywatelskie	19
8.Profilaktyka alkoholowa	12

[103] W badaniach WBBS, których wyniki prezentujemy, osoby, których staż na obecnym stanowisku nie przekraczał jednego roku, stanowiły niemal połowę ogólnej liczby respondentów.
[104] J. Zajdzik, M. Sinczuch, J, Dziedzic, *Funkcjonowanie*..., dz.cyt., s. 33.

Jak można było przypuszczać, obszarem najczęściej wskazywanym (71% wyborów) było *prawo*. Wyłaniający się z badań obraz, choć niekorzystny, specjalnie nie zaskakuje, ponieważ braki i niedomagania w edukacji prawnej – zwłaszcza w kontekście zadań związanych z dyscypliną wojskową – od dłuższego już czasu były sygnalizowane nie tylko przez przedstawicieli korpusu wychowawczego, lecz także przez dowódców niższych szczebli. Drugim, najczęściej wymienianym przez respondentów obszarem działalności, której efektywność obniżana jest na skutek niedoboru informacji, okazała się *współpraca ze społeczeństwem*, ukierunkowana głównie na kształtowanie wizerunku Sił Zbrojnych (57% wskazań). Można przypuszczać (sprawozdanie nie zawiera bowiem komentarza odnoszącego się do tej kwestii), że respondenci odczuwają przede wszystkim niedosyt tzw. wiedzy proceduralnej, czyli wiedzy dotyczącej konkretnych form i metod realizacji zadań w tym zakresie. Niemal czterech na dziesięciu badanych przyznaje, że niewystarczająca jest także ich wiedza potrzebna do udzielania skutecznej pomocy psychologicznej. Jeśli uwzględnić fakt, że obecnie niemal w każdej jednostce wojskowej występuje psycholog, od którego można uzyskać niezbędną wiedzę i pomoc z zakresu profilaktyki stresu i radzenia sobie z nim (potwierdzają to także omawiane badania), taki wskaźnik wydaje się dość wysoki. W każdym razie doskonalenie współpracy między psychologami i innymi osobami funkcyjnymi (nie tylko w ramach struktur wychowawczych) pozostaje jednym z ważniejszych zadań działalności wychowawczej w wojsku.

Na dalszych miejscach wśród obszarów działalności wychowawczej, w których respondenci odczuwają deficyt informacji znalazły się: *działalność kulturalno – oświatowa* (ponad 36 % wskazań) oraz, co musi budzić szczególny niepokój - *dyscyplina wojskowa*. Wprawdzie na niedostatek informacji w tym obszarze wskazuje formalnie ok. 28% respondentów, ale odsetek osób sygnalizujących niedoinformowanie w kwestiach często bezpośrednio związanych z dyscypliną i determinujących jej poziom jest w rzeczywistości znacząco wyższy. Tak , na przykład, badani jako odrębne kategorie potraktowali *profilaktyką alkoholową* i *narkotykową*. Gdyby włączyć je (co wydaje się zasadne) do obszaru dyscypliny, okazałoby się, że deficyt informacji dotyczy w tym przypadku niemal co drugiego spośród badanych przedstawicieli korpusu wychowawczego. Trudno nie zgodzić się w tym miejscu z komentarzem autorów badań, którzy mając na uwadze znaczny instytucjonalny wysiłek ogniw koordynujących działalność wychowawczą w siłach zbrojnych na rzecz zapewnienia organizatorom i realizatorom tej działalności niezbędnych informacji merytorycznych i metodycznych), skłonni są interpretować ten wynik m.in. (...) *jako*

rezultat dużych zmian osobowych wśród ludzi prowadzących działalność wychowawczą i nieopanowania przez nich istniejącego warsztatu i posiadanych zasobów informacyjnych.[105]

2.3.5. Spędzanie czasu wolnego i aktywność kulturalna

Bardzo często w rozważaniach o wychowaniu w wojsku obszar oddziaływań instytucjonalnych ogranicza się wyłącznie do okresu służby w jednostce wojskowej pomijając w ten sposób tak istotną problematykę dla funkcjonowania człowieka jak czas wolny, rekreacja i relaksacja oraz rozwój osobowy. Te niedoceniane w wojsku obszary aktywności człowieka mają niezwykle ważny wpływ na jego możliwości radzenia sobie z codziennymi problemami służbowymi, mogą być wykorzystywane do kształtowania poczucia spójności środowiska wojskowego oraz systemu wartości sprzyjającego osiąganiu celów instytucjonalnych.

Chcąc uzyskać opinie badanych o tej problematyce umieściliśmy w kwestionariuszu ankiety dwa pytania dotyczące aktywności kulturalnej i spędzania czasu wolnego. W tabeli 11. przedstawiamy wyniki odpowiedzi na pytanie o sposoby spędzania czasu wolnego.

Tabela 11. Sposoby spędzania czasu wolnego przez respondentów (dane w %)

Wyszczególnienie	Kategoria odpowiedzi					
	Bardzo często	Raczej często	Raczej rzadko	Zdecydowanie rzadko	Nigdy	Trudno powiedzieć
1. Udaję się na zakupy	9,57	43,88	33,77	8,24	1,86	2,65
2. Oglądam telewizję	11,44	49,20	26,33	8,51	2,65	1,87
3. Czytam książki	5,31	36,17	40,95	13,56	2,66	1,33
4. Czytam prasę	11,96	55,31	23,67	7,18	1,32	0,53
5. Słucham muzyki	21,80	48,94	20,48	7,45	0,26	1,06
6. Korzystam z Internetu	36,97	42,02	15,16	3,72	1,59	0,53
7. Gram w gry komputerowe	7,97	11,17	30,05	28,72	21,27	0,79
8. Nadrabiam zaległości z pracy zawodowej	3,74	24,50	44,12	10,96	13,37	3,47
9. Spotykam się z kolegami z pracy	3,74	24,66	46,38	17,96	5,63	1,60
10. Chodzę na spacery	18,13	49,06	23,20	6,93	1,07	1,60

[105] Tamże, s. 32.

11. Uprawiam sport	20,53	40,80	29,06	6,93	0,53	2,13
12. Zajmuję się hobby	18,98	35,56	29,14	9,89	2,14	4,28
13. Wyjeżdżam za miasto w celach rekreacyjnych	9,06	34,40	37,86	12,53	3,73	2,40
14. Zajmuję się obowiązkami domowymi	10,67	67,47	14,67	3,20	0,80	3,20
15. Angażuje się w działalność społeczną	2,13	4,81	34,49	31,02	23,80	3,74

Spośród wymienionych form aktywności korzystanie z Internetu określone zostało przez badanych jako zajęcie najczęściej podejmowane w czasie wolnym. Łącznie w kategoriach odpowiedzi *bardzo często* i *raczej często* wskazało na to zajęcie 78,99% ankietowanych. Co piąty respondent bardzo często uprawia sport, a także słucha muzyki. Tylko u 5,31% badanych bardzo częstym zajęciem jest czytanie książek, a 54,51% stwierdziło, że czyta je *raczej rzadko* i *zdecydowanie rzadko*. Żołnierze zawodowi nie poświęcają raczej swego czasu wolnego na spotkania z kolegami z pracy. Tylko nieliczni angażują się w działalność społeczną, a 23,80% respondentów nigdy nie realizowało się w tej formie aktywności.

Wyniki odpowiedzi na pytanie dotyczące aktywności kulturalnej zamieszczamy w tabeli 12.

Tabela 12. Uczestnictwo w imprezach kulturalnych (dane w %)

Wyszczególnienie	Kategoria odpowiedzi					
	Częściej niż raz w miesiącu	Raz w miesiącu	Raz w kwartale	Raz na pół roku	Rzadziej niż raz w roku	Trudno powiedzieć
1. Kino	8,62	14,38	26,54	24,11	20,79	5,53
2.Teatr, opera, operetka	1,59	2,05	6,60	13,21	57,86	18,68
3. Inne imprezy kulturalne organizowane przez miasto	4,78	8,65	29,38	24,82	21,64	10,70

4. Imprezy kulturalne organizowane przez wojskowe ośrodki kultury	0,45	1,80	8,10	12,61	48,19	28,83

Wyniki badania opinii wskazują na rzadkie uczestniczenie żołnierzy w imprezach organizowanych przez wojskowe ośrodki kultury. Gdy zapytaliśmy badanych, jak oceniają ofertę kulturalną wojska, kierowaną do żołnierzy zawodowych okazało się, że 64,16% respondentów udzieliło odpowiedzi w kategoriach *raczej źle* i *zdecydowanie źle.* Stosunkowo wysoki był odsetek odpowiedzi w tej ostatniej kategorii i wynosił 32,52%.

Spośród wymienionych instytucji i imprez kulturalnych najczęściej można spotkać żołnierzy zawodowych w kinie oraz na imprezach organizowanych przez władze miasta.

2.4. Wnioski i propozycje w zakresie wpływu działalności wychowawczej na bezpieczeństwo żołnierzy

Przyjmując za podstawę założenia przyszłego środowiska bezpieczeństwa, uwarunkowań pola walki, koncepcji prowadzenia działań zbrojnych oraz postępującej rewolucji technologicznej, w opracowanej w 2007 roku „Wizji Sił Zbrojnych RP – 2030"[106], określając kształt i funkcje sił zbrojnych w perspektywie nadchodzących 20 lat, ujęto próbę odpowiedzi na pytanie – w oparciu o jakie wartości będą funkcjonowały Siły Zbrojne RP, jakie będzie znaczenie człowieka w Siłach Zbrojnych RP.

Ze strony potencjalnego przeciwnika będzie się można spodziewać prowadzenia działań zmierzających do osłabienia morale naszych wojsk i kształtowania wrogiej postawy lokalnego społeczeństwa wobec Sił Zbrojnych RP.

Fundamentem, na którym będzie mogła być budowana przyszła pozycja i znaczenie Sił Zbrojnych RP w społeczeństwie oraz na arenie międzynarodowej, jest historia i tradycja oręża polskiego oraz silnie ukształtowana więź pomiędzy siłami zbrojnymi, a społeczeństwem. Wynikała ona z tego, iż w dramatycznych chwilach naszej historii żołnierze wykazywali się heroizmem i poświęceniem, kojarzeniem się munduru żołnierza polskiego w kraju i poza jego granicami z zaufaniem oraz troską o bezpieczeństwo. Stąd też, służba narodowi i utrzymanie więzi ze społeczeństwem wymagają kształtowania

[106] *„Wizja Sił Zbrojnych RP – 2030. Projekt"*, Departament Transformacji MON, Lipiec 2007, s. 7.

odpowiedniej postawy obywatelskiej żołnierzy, opartej na patriotyzmie oraz poszanowaniu wartości państwa demokratycznego i godności człowieka[107].

Jednym z wyzwań dla Sił Zbrojnych RP będzie wypracowanie efektywnego mechanizmu pozyskiwania i utrzymania w swych szeregach właściwego pod względem jakości i liczebności personelu, w warunkach postępującego niżu demograficznego. Związane to będzie z koniecznością zapewnienia przez siły zbrojne konkurencyjnych (w odniesieniu do rynku cywilnego) warunków służby, możliwości podnoszenia kwalifikacji oraz rozwoju zawodowego. Niekorzystne tendencje demograficzne oraz zaostrzająca się konkurencja na rynku pracy w dalszej perspektywie mogą spowodować trudności w pozyskiwaniu i doborze przez Siły Zbrojnych RP odpowiednich kadr.

Z tego też względu odpowiedniemu przekształceniu ulęgną cele, treści, zakres, formy i metody działalności wychowawczej, organizacja, siły i środki jej prowadzenia:

1) pod względem podmiotów oddziaływania działalność ta skoncentrowana prawdopodobnie będzie na następujących grupach osób:
   - młodzieży będącej potencjalnymi ochotnikami do kontraktowej służby wojskowej, służby zawodowej oraz byłych żołnierzach w Narodowych Siłach Rezerwowych;
   - żołnierzach służby czynnej – kształtowaniu postaw patriotyczno-obywatelskich, właściwego morale, odpowiedzialności i zdyscyplinowania; ponadto – żołnierzach zawodowych i pracownikach wojska – umacnianiu świadomości i postaw zawodowo-wojskowych oraz kadrze dowódczej – wspieraniu przymiotów przewodzenia i kształtowaniu kompetencji społecznych,
   - weteranach walki zbrojnej i byłych żołnierzach zawodowych oraz ich rodzinach – osobach poszkodowanych, potrzebujących wsparcia ze względu na objawy PTSD, czy trudności z adoptacją (rekonwersją) po zakończeniu służby wojskowej,
   - społeczeństwie w kraju i poza granicami państwa (w miejscach realizowanych misji i zadań wojskowych) – promowaniu obronności oraz utrzymywaniu więzi i budowaniu poparcia dla realizowanych zadań przez siły zbrojne;
2) pod względem form i metod oddziaływania konieczna jest pełna profesjonalizacja działań, łącząca zawodową specjalizację z interdyscyplinarną kompetencją w zakresie spraw społecznych. Uzawodowienie Sił Zbrojnych i redukcja ich liczebności wpłynie

[107] Tamże , s. 16.

również na restrukturyzację stanowisk kadry i pracowników prowadzących działalność wychowawczą. Przy mniejszej liczbie personelu konieczne będzie osiągniecie nie mniejszych efektów wychowawczych. Jest to możliwe przy zmianie form i metod oddziaływania – w oparciu o nowoczesne metody przekazu, technik komunikacji społecznej, psychologicznego wsparcia - bez rezygnacji z metod bezpośredniego kontaktu,

3) zmiana celów, treści i form, restrukturyzacja sił zbrojnych oraz konieczność osiągnięcia większej kompatybilności z siłami zbrojnym innych państw NATO wymagać będzie dokonania odpowiednich zmian organizacyjnych (m.in. proponuje się powołanie korpusu i struktur morale – polskiego odpowiednika *Morale, Welfare and Recreation (MWR)*), uwzględniającego narodowe rozwiązania w zakresie wojskowej służby zdrowia i opieki psychologicznej, a także organów ochrony porządku prawnego, jak również związanych z ponoszeniem narodowych zasad ponoszenia odpowiedzialności karnej i dyscyplinarnej żołnierzy oraz pracowników wojska,
4) niezbędnym jest wypracowanie kompleksowego podejścia do zarządzania zasobami osobowymi, co powinno przejawiać się m.in. w nierozłącznym traktowaniu stanów czynnych i rezerw oraz zintegrowanym kierowaniu takimi sferami, jak: działalność kadrowa, personalna, socjalna oraz kształtowania morale (dotychczasowa działalność wychowawcza). Powyższa korekta wynika z konieczności kształtowania morale żołnierzy zawodowych i żołnierzy pełniących służbę w NSR, adekwatnie do programu profesjonalizacji sił zbrojnych oraz w związku ze standaryzacją NATO i zdolności do udziału w operacjach sojuszniczych i koalicyjnych,
5) wprowadzenie powyższych rozwiązań wymagać będzie zintegrowania zarządzaniem personelem wojskowym i cywilnym, np. poprzez utworzenie jednolitego pionu personalnego (kierowanego przez jednego z podsekretarzy stanu, grupującego komórki organizacyjne urzędu MON, obejmującego działalność kadrową, sprawy socjalne, morale, a także utrzymanie zdrowia) oraz przeniesienia tych rozwiązań organizacyjnych jednolicie na kolejne szczeble dowodzenia do szczebla jednostki wojskowej włącznie,
6) nowym wyzwaniom w zakresie społecznych kompetencji dowódcy oraz umiejętności pedagogicznych kadry morale i spraw socjalnych może sprostać jedynie personel gruntownie wykształcony (humanistyczne studia cywilne) i przygotowany do realizacji specyficznych zadań w siłach zbrojnych (przeszkolenia, doskonalenie

zawodowe, studia podyplomowe), wspierany przez dorobek naukowy i publicystyczny personelu wojskowych nauk społecznych wyższego szkolnictwa wojskowego, w szczególności akademickiego, które winno posiadać wymagane standardami ustawowymi grono kadry dydaktycznej,

7) utrzymanie dotychczasowej, zapewniającej wysoką skuteczność i szybkość działania, podmiotowej i przedmiotowej właściwości wojskowych organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości (prokuratury wojskowej i sądownictwa wojskowego) wobec żołnierzy, pracowników wojska, a także żołnierzy sił zbrojnych państw obcych i członków ich personelu cywilnego, przebywających na terytorium Rzeczpospolitej Polskiej, w tym w zakresie egzekwowania odpowiedzialności za popełnienie przestępstw pospolitych przez żołnierzy (przekazanie jurysdykcji w tym zakresie cywilnym organom ścigania i wymiaru sprawiedliwości zostało określone 1 stycznia 2008 r.).

ROZDZIAŁ III

BEZPIECZEŃSTWO W OBSZARZE DZIAŁANIA DEPARTAMENTU WYCHOWANIA I PROMOCJI OBRONNOŚCI

Siły Zbrojne RP są integralną częścią demokratycznego państwa prawnego, profesjonalną i apolityczną organizacją działającą z upoważnienia prawa i w zakresie obowiązującego ładu prawno-konstytucyjnego.

Realizacja konstytucyjnego prawa obywatela do informacji jest najważniejszym elementem polityki informacyjnej resortu Obrony Narodowej. Oznacza to, że obywatel ma prawo domagać się informacji o sprawach resortu, zarówno pozytywnych, jak i negatywnych, zaś resort ma obowiązek je udostępnić, bezpośrednio lub poprzez media. Świadomość tych obowiązków powoduje, że resort ON realizuje głównie aktywną politykę informacyjną.

Wolne i pluralistyczne media to podstawowy element systemu demokratycznego. To one informują, pośredniczą między odbiorcami a światem zewnętrznym, kreują obraz rzeczywistości społecznej, ustalają standardy zachowania. Hierarchizują rzeczywistość i legitymizują władzę.

Środki masowego przekazu odgrywają decydującą rolę w kształtowaniu postaw społecznych i opinii publicznej w odniesieniu do spraw wojska i obronności. Są one polem bitwy o umysły odbiorców, narzędziem walki informacyjnej, jednym z kluczowych instrumentów wsparcia dla prowadzonych operacji militarnych.

Dla znaczącej części społeczeństwa media są instytucją zaufania publicznego. Ich wzrastająca rola stanowi więc wyzwanie dla instytucji państwowych, w tym resortu Obrony Narodowej.

Stając się członkiem NATO i UE, przyjęliśmy nie tylko zobowiązania związane z unowocześnianiem systemów dowodzenia, łączności, techniki wojskowej, ale również właściwe dla instytucji demokratycznego państwa standardy informowania opinii publicznej.

Strategicznym celem polityki informacyjnej resortu obrony narodowej jest uzyskanie poparcia i zrozumienia opinii publicznej dla celów, zadań i działań, podejmowanych przez resort. Zgodnie z dokumentami normatywnymi NATO, za realizację polityki informacyjnej odpowiedzialni są dowódcy i szefowie jednostek organizacyjnych, a podlegli im oficerowie prasowi są traktowani jako eksperci i doradcy. Podstawą budowy sprawnego systemu informowania krajowej i zagranicznej opinii publicznej musi być świadomość dowódców w tym zakresie.

Cele polityki informacyjnej powinny być realizowane przez ogół personelu wojskowego i pracowników wojska w codziennej działalności służbowej. Przyjąć należy ponadto zasadę, że każdy żołnierz WP uczestniczący w operacjach połączonych lub służący w jednostce wojskowej może być uczestnikiem procesu informowania. W przypadku rekomendowania takiego żołnierza do wypowiedzi dla mediów powinien on otrzymać pomoc merytoryczną i metodologiczną ze strony fachowego personelu prasowego.

Zadania z zakresu zarządzania informacją w resorcie ON realizuje i koordynuje Centrum Informacyjne MON (CI MON), natomiast zadania z zakresu zarządzania wizerunkiem resortu wykonuje i koordynuje Departament Wychowania i Promocji Obronności MON (DWiPO MON).

Strategia ta nie tylko wskazuje cele, założenia i zasady zarządzania informacją i wizerunkiem ministerstwa Obrony Narodowej i Sił Zbrojnych RP, ale też w perspektywie średniookresowej określa organizacyjno-funkcjonalny kształt struktur służby prasowej WP oraz strategiczne obszary działań i przedsięwzięć w obszarze komunikacji społecznej.

3.1. Strategia zarządzania informacją MON oraz Sił Zbrojnych

Założenia polityki informacyjnej

Polityka informacyjną resortu Obrony Narodowej jest integralną częścią polityki informacyjnej rządu.

Zasady realizacji polityki informacyjnej resortu ON określa wyłącznie minister Obrony Narodowej.

W sprawach odnoszących się do całego resortu Minister Obrony Narodowej komunikuje się ze społeczeństwem osobiście, lub poprzez rzecznika prasowego MON i dyrektora Centrum Informacyjnego MON. Szefowie pionów i dowódcy wojskowi mają prawo wypowiadania się stosownie do swoich kompetencji.

Wyspecjalizowaną komórką organizacyjną koordynującą politykę informacyjną resortu, jest Centrum Informacyjne MON, a zadania z zakresu informowania realizowane są przez szefów jednostek i instytucji MON, z wykorzystaniem służby prasowej resortu.

Działalność informacyjna musi być aktywna i elastyczna, poprzedzona wnikliwą analizą sytuacji, potrzeb i możliwości resortu ON w danym obszarze zadań. Warunkiem dobrej realizacji postanowień strategii jest ponadto efektywna współpraca instytucji i jednostek organizacyjnych resortu ON, zaangażowanych w proces informowania.

Informowanie o sprawach wojska i obronności powinno odbywać się w sposób spójny. Promując odrębność rodzajów Sił Zbrojnych należy uwzględniać fakt, że wchodzą one w skład Wojska Polskiego. Dlatego należy unikać prezentowania w mediach stanowisk przeciwstawnych.

Intencją resortu ON we współpracy z mediami krajowymi jest dążenie do obiektywnego ukazywania rzeczywistego przebiegu procesów modernizacji i funkcjonowania Sił Zbrojnych, aby zapewnić jak najwyższy poziom merytoryczny przekazu medialnego.

Należy również dokonać przeglądu obowiązujących procedur w celu zapewnienia przedstawicielom mediów zagranicznych jak najlepszych warunków do realizowania czynności dziennikarskich, szczególnie wtedy, gdy wymaga tego interes narodowy i Sił Zbrojnych RP.

System współpracy z mediami należy ponadto doskonalić poprzez realizację przez CI MON oraz DWiPO - zgodnie z zakresem kompetencyjnym - szkoleń i warsztatów z zakresu komunikacji społecznej, uwzględniających specyfikę tematów związanych z wojskiem i obronnością.

Głównymi instrumentami polityki informacyjnej są:

- *public information* – działania w zakresie informacji publicznej, w tym wydawanie Biuletynu Informacji Publicznej w wersji elektronicznej;
- *media relations* – działania ukierunkowane na środki masowego przekazu, budowę relacji z mediami, pozwalających na skuteczne oddziaływanie za ich pośrednictwem na opinię publiczną;
- *public affairs* – działania ukierunkowane na budowę wzajemnie korzystnych relacji z instytucjami życia publicznego;
- *e-public relations* – działania z zakresu komunikacji społecznej, realizowane za pomocą Internetu (portal internetowy, poczta elektroniczna, prezentacje multimedialne) oraz intranetu.

Najistotniejszym narzędziem *e-public relations* jest portal internetowy resortu Obrony Narodowej: www.mon.gov.pl, składający się z 2 części – administrowanej przez CI MON części informacyjnej oraz administrowanej przez DWiPO części promocyjnej www.wojsko-polskie.pl.

Priorytety polityki informacyjnej

Za priorytetowe obszary aktywności w zakresie polityki informacyjnej uznać należy następujące kwestie:

1. Profesjonalizacja Sił Zbrojnych RP. Proces ten wymusił potrzebę przygotowania koncepcji kampanii informacyjnych i promocyjnych wspierających proces rekrutacji, adresowanych do zróżnicowanych (także w ujęciu terytorialnym) grup społecznych, z których wywodzą się kandydaci do służby.

Jednym z elementów aktywności w tym obszarze są więc działania wizerunkowe, promujące elitarność i prestiż zawodu wojskowego.

2. Modernizacja techniczna armii jako obszar transformacji o znaczącym pozytywnym potencjale wizerunkowym. Służy temu szczególnie ukazywanie nowego uzbrojenia i sprzętu wojskowego z perspektywy dobrze ulokowanych pieniędzy podatnika. Promowanie nowoczesnego charakteru sił zbrojnych (coraz większa kompatybilność, zdolność do działania na terytorium własnego kraju, jak i poza jego granicami) oraz personelu wojskowego o wysokich kwalifikacjach specjalistycznych, niezbędnych do obsługi nowego sprzętu i uzbrojenia wojskowego.

Wszystko to wymaga przygotowania długookresowych strategii działań informacyjno-promocyjnych, obejmujących przedsięwzięcia w skali ogólnopolskiej i lokalnej.

3. Operacje poza granicami kraju, będąc dużym wyzwaniem organizacyjnym, technicznym i finansowym, budzą duże zainteresowanie społeczeństwa i mediów. Należy przypuszczać, że w coraz większym stopniu będą one wymagały zintegrowanych działań z zakresu PR oraz operacji psychologicznych i informacyjnych.

4. Zmiany organizacyjno – strukturalne. Przegląd struktur Ministerstwa Obrony Narodowej i Sił Zbrojnych RP w związku z realizacją programu działań rządu „Solidarne Państwo" pozwala na ukazanie kierownictwa resortu ON jako sprawnego zarządcy pieniędzy publicznych. Proces ten wymaga rzetelnego uzasadniania wobec opinii publicznej decyzji podejmowanych w zakresie zmian organizacyjno – strukturalnych.

5. Budowa profesjonalnej służby prasowej resortu ON. Realizacja polityki informacyjnej resortu wymaga doskonalenia spójnego systemu informacyjnego, zwłaszcza na poziomie jednostek wojskowych i dowództw, opartego na etatowym personelu prasowym. Oprócz informowania zewnętrznego, ukierunkowanego na media, koncentruje się na doskonaleniu systemu informowania wewnętrznego o sprawach rzutujących na warunki służby i dyscypliny wojskowej.

Pozwala to na likwidację istniejących obecnie dysproporcji pomiędzy zdolnością do reagowania instytucji szczebla centralnego a możliwościami i wyposażeniem personelu realizującego zadania z tego zakresu na szczeblu jednostek wojskowych, w dowództwach

i garnizonach. Obecnie, poza Centrum Informacyjnym MON oraz niektórymi jednostkami organizacyjnymi SZ RP (SG WP, dowództwa RSZ), nie istnieje etatowa służba prasowa.

6. Wprowadzenie nowoczesnych, efektywnych systemów informacyjnych, ze szczególnym uwzględnieniem mediów elektronicznych. W związku z przewidywanym wzrostem dostępności Internetu dla obywateli oraz potrzebą poprawy sytuacji w zakresie informowania wewnętrznego, konieczne jest wypracowanie odpowiednich rozwiązań w zakresie wykorzystania wojskowej sieci teleinformatycznej.

7. Budowa optymalnego systemu funkcjonowania prasy wojskowej powinna doprowadzić do zracjonalizowania kosztów wydawnictw wojskowych oraz „otwarcia się" prasy wojskowej na rynek zewnętrzny.

8. Zapewnienie służbie prasowej kontyngentów wojskowych sprzętu i możliwości technicznych, niezbędnych do przekazywania opinii publicznej informacji o realizacji zadań przez żołnierzy biorących udział w misjach. Chodzi przede wszystkim o zwiększenie możliwości opracowywania i rejestrowania materiałów prasowych, telewizyjnych i radiowych, poprzez wyposażenie tych służb w zespoły typu „combat camera", przygotowywane do realizacji materiałów filmowych i fotograficznych poza granicami kraju, w czasie operacji sojuszniczych i koalicyjnych.

9. Doprecyzowanie i nadanie systemowego charakteru rozwiązaniom z zakresu reagowania kryzysowego. Z punktu widzenia *public relations* sytuacja kryzysowa to każde wydarzenie, każda sytuacja podważająca zaufanie, wiarygodność, naruszająca reputację podmiotu w oczach opinii publicznej. Jednocześnie kryzys to unikalna szansa na kształtowanie wizerunku organizacji jako profesjonalnej, odpowiedzialnej i racjonalnie działającej.

3.2. Strategia zarządzania wizerunkiem MON oraz Sił Zbrojnych

Zgodnie z kompetencjami, określonymi w Regulaminie Organizacyjnym MON, Departament Wychowania i Promocji Obronności prowadzi i koordynuje działalność promocyjną resortu Obrony Narodowej.

Rezultaty dotychczasowych działań o charakterze promocyjnym:

- działalności edukacyjnej i wychowawczej;
- upowszechniania historii i tradycji Wojska Polskiego;
- działalności kulturalno-oświatowej;
- działalności w obszarze sportu powszechnego;

- honorowych patronatów Ministra Obrony Narodowej;
- udziału w konferencjach, targach, przedsięwzięciach masowych (Festyn z okazji Święta Wojska Polskiego, rekonstrukcje bitew historycznych);
- wspierania organizacji pozarządowych (organizacyjne, programowe i finansowe);
- działalności wydawniczej;

inspirowanych i koordynowanych przez DWiPO MON potwierdzają, że są one skutecznym sposobem komunikowania się z otoczeniem społecznym, promowania i kreowania wizerunku resortu ON.

W celu doskonalenia i usystematyzowania dotychczasowych działań niezbędnym jest stworzenie skoordynowanego Systemu Promocji Obronności.

Do obszarów priorytetowych działalności promocyjno – informacyjnej, prowadzonej w Ministerstwie Obrony Narodowej i Siłach Zbrojnych RP, należą:

1. Opracowanie i koordynowanie Systemu Promocji Obronności.
2. Upowszechnianie rządowej deklaracji *„Patriotyzm Jutra"*.
3. Prezentacja procesu przemian w Siłach Zbrojnych RP (modernizacja techniczna, profesjonalizacja, restrukturyzacja) oraz rekrutacja kandydatów do służby wojskowej.
4. Promocja udziału Wojska Polskiego w misjach zagranicznych w ramach NATO, UE i ONZ oraz misjach koalicyjnych.
5. Promocja Wojska Polskiego za granicą.

OBSZAR PRIORYTETOWY 1

Stworzenie i koordynowanie Systemu Promocji Obronności.

Cel strategiczny:

Opracowanie Systemu Zarządzania Wizerunkiem tak, aby osiągnąć jak najwyższe wskaźniki zaufania społecznego.

Cele operacyjne:

- Stworzenie podstaw organizacyjno – prawnych, tak aby mógł funkcjonować System Promocji Obronności.
- Wpisanie w programy kształcenia - na wszystkich szczeblach i we wszystkich korpusach osobowych - zagadnień dotyczących promocji obronności i komunikacji tak, aby przeszkoleniem zostało objętych 100 % żołnierzy zawodowych i pracowników wojska.
- Stworzenie procedur reagowania kryzysowego umożliwiających zapobieganie, reagowanie, wychodzenie z kryzysu i odbudowę wizerunku.

- Rozbudowa narzędzi promocyjnych pozwalających skutecznie docierać do jak najszerszej opinii publicznej.

Działania:

- Opracowanie decyzji Ministra Obrony Narodowej – określającej systemowe założenia programowe oraz zasady organizacyjne prowadzenia działalności promocyjnej w resorcie Obrony Narodowej.
- Opracowywanie corocznych planów i monitoringu działalności promocyjnej resortu Obrony Narodowej.
- Rozszerzenie kompetencji oficerów odpowiedzialnych za działalność społeczno – wychowawczą o problematykę promocji obronności.
- Organizowanie szkoleń podnoszących kwalifikacje żołnierzy i pracowników oraz członków Korpusu Służby Cywilnej w zakresie promocji obronności.
- Promocja w Internecie – rozbudowa i uatrakcyjnienie części promocyjnej portalu internetowego MON, dostępnej także pod adresem www.wojsko-polskie.pl, administrowanej przez DWiPO MON.
- Wdrożenie katalogu identyfikacji wizualnej w Urzędzie Ministra Obrony Narodowej.
- Gromadzenie i udostępnianie materiałów oraz dokumentacji fotograficznej, filmowej i muzycznej związanej z promocją obronności.

OBSZAR PRIORYTETOWY 2

Upowszechnianie rządowej deklaracji *„Patriotyzm Jutra”*.

Cel strategiczny:

Budowanie społecznego zaplecza Sił Zbrojnych RP w celu zwiększania liczby partnerów społecznych, współpracujących z resortem Obrony Narodowej.

Cele operacyjne:

- Nawiązanie współpracy z samorządami terytorialnymi służącej zdobyciu ich poparcia dla inicjatyw obronnych i proobronnych.
- Rozwijanie współpracy z organizacjami pozarządowymi i szkołami na rzecz upowszechniania programów przeszkolenia obronnego, budowania zaufania do Wojska Polskiego i kultywowania jego tradycji.
- Wprowadzanie nowych form promocji obronności, poprzez różne źródła, adresowanych do jak największej liczby młodzieży.

Działania:

- Organizowanie, prowadzenie i udział w przedsięwzięciach promocyjnych: festyny, festiwale, konkursy, pokazy, wystawy, warsztaty, seminaria i konferencje, spotkania, prezentacje oraz zawody sportowo–obronne i rekonstrukcje historyczne.
- Kultywowanie – za pośrednictwem szkół i organizacji pozarządowych tradycji oręża polskiego.
- Inspiracja i wspieranie (programowe, organizacyjne, finansowe i promocyjne) organizacji pozarządowych współpracujących z resortem Obrony Narodowej.
- Organizacja szkoleń mających na celu podnoszenie kwalifikacji przedstawicieli organizacji pozarządowych w zakresie promocji obronności.
- Sprawowanie przez Ministra Obrony Narodowej patronatów honorowych nad przedsięwzięciami związanymi z obronnością państwa; określenie decyzją Ministra Obrony Narodowej zasad obejmowania patronatu i uczestnictwa w Komitetach Honorowych.
- Wprowadzanie nowych form promocji obronności, m. in.: działalność Grup Rekonstrukcji Historycznej, wydawnictwa w formie komiksu, koncerty młodzieżowych zespołów muzycznych oraz gry komputerowe.

OBSZAR PRIORYTETOWY 3

Prezentacja procesu przemian w Siłach Zbrojnych RP (modernizacja techniczna, profesjonalizacja, restrukturyzacja) oraz rekrutacja do służby wojskowej

Cel strategiczny:

Budowanie wizerunku Wojska Polskiego jako nowoczesnej, profesjonalnej, sprawnie działającej armii, spełniającej wymogi i standardy NATO.

Cele operacyjne:

- Pozyskiwanie najwartościowszych kandydatów do korpusów: szeregowych, podoficerów i oficerów zawodowych.
- Osiągnięcie stanu pełnej profesjonalizacji SZ RP szczególnie w jednostkach wojskowych przewidzianych do użycia poza granicami kraju w ramach operacji i misji NATO, ONZ i UE.
- Wspieranie tworzenia systemu rekrutacji i stworzenie spójnego systemu informowania o zasadach przyjmowania do wojska, tak aby informacje na ten temat docierały do potencjalnych kandydatów do służby wojskowej.
- Uzyskanie akceptacji środowiska wojskowego dla wprowadzanych w SZ RP nowych rozwiązań w sferze socjalno–bytowej.

- Uzyskanie społecznego poparcia dla wzrostu nakładów na siły zbrojne, bezpieczeństwo obywateli i obronność państwa.

Działania:

- Upowszechnianie wiedzy na temat *Programu rozwoju Sił Zbrojnych RP w latach 2007 – 2014.*
- Informowanie o wprowadzonych w Siłach Zbrojnych RP nowych rozwiązaniach w sferze socjalno–bytowej dla żołnierzy.
- Działalność wydawnicza; opracowywanie i druk wydawnictw w formie kalendarzy, plakatów, pocztówek i folderów, informatorów oraz broszur o Wojsku Polskim i obronności państwa.
- Produkcja i dystrybucja filmów promocyjnych oraz materiałów na nośnikach multimedialnych, dotyczących Sił Zbrojnych RP oraz obronności państwa.

OBSZAR PRIORYTETOWY 4

Promocja udziału Wojska Polskiego w misjach zagranicznych
w ramach NATO, UE i ONZ oraz misjach koalicyjnych

Cel strategiczny:

Budowanie społecznej akceptacji i poparcia dla zagranicznej aktywności Sił Zbrojnych RP.

Działania:

- Upowszechnianie wiedzy w zakresie współczesnych wyzwań i zagrożeń dla bezpieczeństwa.
- Promowanie działalności SZ RP w obszarze bezpieczeństwa i obronności w kraju międzynarodowej poza jego granicami, w ramach Sojuszu Północnoatlantyckiego, Unii Europejskiej, Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie oraz Organizacji Narodów Zjednoczonych.
- Przygotowywanie i dystrybucja materiałów informacyjnych i promocyjnych dla wojskowych placówek poza granicami kraju (ataszaty obrony, biura łącznikowe, przedstawicielstwa wojskowe) oraz PKW w misjach zagranicznych.
- Współpraca z CI MON w zakresie szkolenia i przygotowania kadry Polskich Kontyngentów Wojskowych, ze szczególnym uwzględnieniem kadry kierowniczej, oraz personelu ataszatów obrony w placówkach dyplomatycznych RP.

OBSZAR PRIORYTETOWY 5

Promocja Wojska Polskiego za granicą.

Cel strategiczny:

Postrzeganie Wojska Polskiego na arenie międzynarodowej jako wiarygodnego i skutecznego uczestnika procesu utrzymania pokoju na świecie.

Działania:

- Promowanie działalności SZ RP za granicą w zakresie współpracy międzynarodowej w obszarze bezpieczeństwa i obronności, w ramach Sojuszu Północnoatlantyckiego, Unii Europejskiej, Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie oraz Organizacji Narodów Zjednoczonych.
- Przygotowywanie i dystrybucja materiałów informacyjnych i promocyjnych dla wojskowych placówek poza granicami kraju (ataszaty obrony, biura łącznikowe, przedstawicielstwa wojskowe) oraz PKW w misjach zagranicznych.
- Przygotowywanie i dystrybucja materiałów informacyjnych i promocyjnych dla przedstawicieli wojskowego korpusu dyplomatycznego akredytowanego w RP.

Budowa sprawnego i elastycznego Systemu Promocji Obronności wymaga monitorowania jej przebiegu. Na całościową ocenę tego procesu składają się poszczególne oceny stopnia realizacji elementów systemu. W tym celu należy zapewnić:

1. Dokonywanie okresowych ocen funkcjonowania Systemu Promocji Obronności i jego elementów:
   a) na szczeblu jednostki i instytucji wojskowej – do końca stycznia za rok ubiegły (wnioski przesyłane do 15 lutego do dowódców rodzajów Sił Zbrojnych);
   b) na szczeblu RSZ – do końca lutego (wnioski przesyłane do DWiPO do 15 marca);
   c) w DWiPO - do końca marca w celu przeprowadzenia analizy i przedstawienia wniosków dla kierownictwa resortu Obrony Narodowej;
2. Prowadzenie monitoringu:
   a) badań opinii publicznej, dotyczących postrzegania wojska oraz spraw związanych z obronnością i bezpieczeństwem państwa, prowadzonych zarówno przez niezależne ośrodki, jak i Wojskowe Biuro Badań Socjologicznych (wskaźniki zaufania i niechęci do wojska jako instytucji, poparcia społecznego dla zaangażowania w misje stabilizacyjne i pokojowe poza granicami kraju);
   b) comiesięcznych analiz mediów, dokonywanych przez Centrum Informacyjne MON, wraz z uwzględnieniem wniosków;
   c) odwiedzin na internetowych stronach resortu Obrony Narodowej;
   d) źródeł wiedzy o naborze do zawodowej służby wojskowej poprzez badanie ankietowe wśród kandydatów na żołnierzy zawodowych;

e) patronatów honorowych sprawowanych przez resort Obrony Narodowej (liczba patronatów, zasięg oddziaływania i liczba uczestników biorących udział w objętym patronatem przedsięwzięciu);

f) ankietowe badanie jakościowe uczestników przedsięwzięć, prowadzonych i współorganizowanych przez Ministerstwo Obrony Narodowej, a w szczególności partnerów społecznych Ministerstwa (organizacje pozarządowe).

Uwzględniając dotychczasowe doświadczenia - związane z realizacją polityki informacyjnej, program transformacji sił zbrojnych, a także zobowiązania sojusznicze - zadania, wynikające ze strategii zarządzania informacją i wizerunkiem MON oraz SZ RP, należy realizować w krótko – średnio- oraz długookresowym horyzoncie czasowym.

Do końca października każdego roku na bazie strategii zarządzania informacją i wizerunkiem MON oraz Sił Zbrojnych oraz na podstawie właściwych programów rozwoju Sił Zbrojnych są opracowywane szczegółowe plany roczne, dotyczące realizacji zadań informacyjnych i promocyjnych.

Ponadto realizowane są inne, szczegółowe kampanie informacyjne i wizerunkowe, wynikające z bieżących potrzeb oraz ewentualnych zmian dotyczących strategicznych kierunków rozwoju SZ RP.

Najważniejsze zalecenia wynikające z niniejszej strategii:

1. Utrzymać dotychczasowe rozwiązania funkcjonalne w zakresie komunikacji społecznej w resorcie ON. Doskonalić system informowana wewnętrznego mając na uwadze fakt, że opinię społeczeństwa o wojsku i sprawach obronności kształtuje cały personel resortu ON. Szczególne znaczenie nadać informowaniu kadry i pracowników wojska o decyzjach rzutujących na warunki służby i pracy oraz dyscyplinę wojskową.
2. Projektując kampanię wizerunkową SZ należy mieć na uwadze kształt, charakter i misje Sił Zbrojnych do roku 2014.

   Mimo, że Siły Zbrojne są instytucją cieszącą się wysokim zaufaniem i szacunkiem w społeczeństwie, co potwierdzają sondaże opinii publicznej, wciąż jednak istnieje konieczność uzyskiwania wiarygodnej, rzetelnej wiedzy o rzeczywistym wizerunku wojska w percepcji społecznej.

   Podstawą jej pozyskania powinny być badania wizerunkowe, zlecane cyklicznie WBBS oraz podmiotom zewnętrznym. Wiedza ta jest warunkiem niezbędnym do przygotowania działań informacyjnych i promocyjnych w odniesieniu do wojska i sfery obronności państwa.

3. Wypracować jasny system komunikowania społecznego i realizacji zadań wynikających ze strategii zarządzania informacją i wizerunkiem Ministerstwa ON oraz SZ RP w oparciu o serwisy internetowe będące integralną częścią portalu internetowego www.mon.gov.pl.

   Informacje o departamentach, zarządach, jednostkach wojskowych powinny stanowić podstrony w/w serwisów z prawem do równoczesnego użytkowania adresów domyślnych. Zezwolenie na uruchomienie podstrony internetowej – po spełnieniu przez wnioskodawcę kryteriów wizualizacji, określonych przez DWiPO - wydaje CI MON.

   Za treści zamieszczanych informacji odpowiadają dyrektorzy, dowódcy i szefowie jednostek organizacyjnych i instytucji resortu ON.
4. Zwiększyć możliwości resortu w zakresie prowadzenia działalności informacyjnej i promocyjnej w odniesieniu do międzynarodowej opinii publicznej, w tym w szczególności opinii publicznej państw sojuszniczych i najbliższych sąsiadów Polski.
5. Utworzyć etatową służbę prasową w resorcie ON. Struktury etatowe utworzyć od szczebla brygady wzwyż. Celowe jest uwzględnienie w przyszłej strukturze służby prasowej stanowisk cywilnych, przeznaczonych dla absolwentów kierunków dziennikarskich, nauk społecznych itp.
6. Wprowadzić zmiany organizacyjno – funkcjonalne w wojewódzkiej i terenowej administracji wojskowej. Uwzględnić w tych zmianach potrzeby informowania, promowania i naboru do Sił Zbrojnych.
7. Organizować działania edukacyjne, skoncentrowane na kształceniu, podnoszeniu poziomu kompetencji żołnierzy wszystkich szczebli i pracowników wojska w zakresie informowania opinii publicznej i współpracy z mediami oraz kształtowania wizerunku w myśl zasady „każdy jest ambasadorem swojej instytucji w relacjach z otoczeniem".

   Włączyć problematykę komunikacji społecznej do programów edukacji wojskowej wszystkich korpusów osobowych w Siłach Zbrojnych RP – w wymiarze proporcjonalnym do kompetencji.
8. Zadania informacyjne i promocyjne w ramach operacji połączonych prowadzić zgodnie z założeniami dokumentu *Operacje Połączone* (Szt.Gen.Wewn.3/20/2001). W składzie kontyngentów uwzględniać stanowiska dla etatowego personelu prasowego i wychowawczego.
9. Wprowadzić szczegółowe instrukcje, określające zasady prowadzenia operacji informacyjnych i psychologicznych w operacjach poza granicami kraju, w tym w czasie kryzysu i wojny.

10. Opracować procedury reagowania kryzysowego dla poszczególnych typów kryzysów związanych z mediami. Dokonywać ich systematycznego przeglądu uwzględniając aktualny stan prawny i poglądy dotyczące zasad reagowania kryzysowego.
11. Rozwijać współpracę resortu ON z mediami, zwłaszcza elektronicznymi.
12. Stworzyć efektywny system wykorzystania środków na wydawanie prasy wojskowej.
13. Wdrożyć system monitoringu i oceny realizacji zadań wynikających ze strategii zarządzania informacją i wizerunkiem resortu ON. Raz w roku tematykę strategii uczynić przedmiotem dyskusji na posiedzeniu kierownictwa resortu ON.

3.3. Struktura, cel i zadania Departamentu Wychowania i Promocji Obronności MON

Przyjmując za celową popularyzację wojska i obronności w sposób systemowy w resorcie obrony narodowej powołano w 2002 roku Departament Wychowania i Promocji Obronności[108]. Do jego stworzenia przyczyniło się założenie, że promocją obronności identyfikowaną jako *„zespół celowo zorganizowanych czynności i działań zapewniających kreowanie pozytywnego wizerunku Ministerstwa Obrony Narodowej i Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej w kraju i za granicą* (...)" powinna zajmować się struktura organizacyjna prowadząca spójną, zsynchronizowaną, ciągłą i planową politykę[109]. Miejsce DWiPO w strukturze MON przedstawia rys. 1.

[108] Zarządzenie Nr 5/MON Ministra Obrony Narodowej z dnia 20 lutego 2002 r. w sprawie regulaminu organizacyjnego (Dz. Urz. MON z dnia 6 marca 2002 r., z późn. zm.).
[109] *Koncepcja promocji obronności*, materiał przedstawiony na posiedzeniu kierownictwa Ministerstwa Obrony Narodowej w dniu 30 października 2002 r., [w:] G. Rowiński, R. Pęksa, *Promocja obronności. Podstawy kreowania wizerunku wojska*, Warszawa 2004.

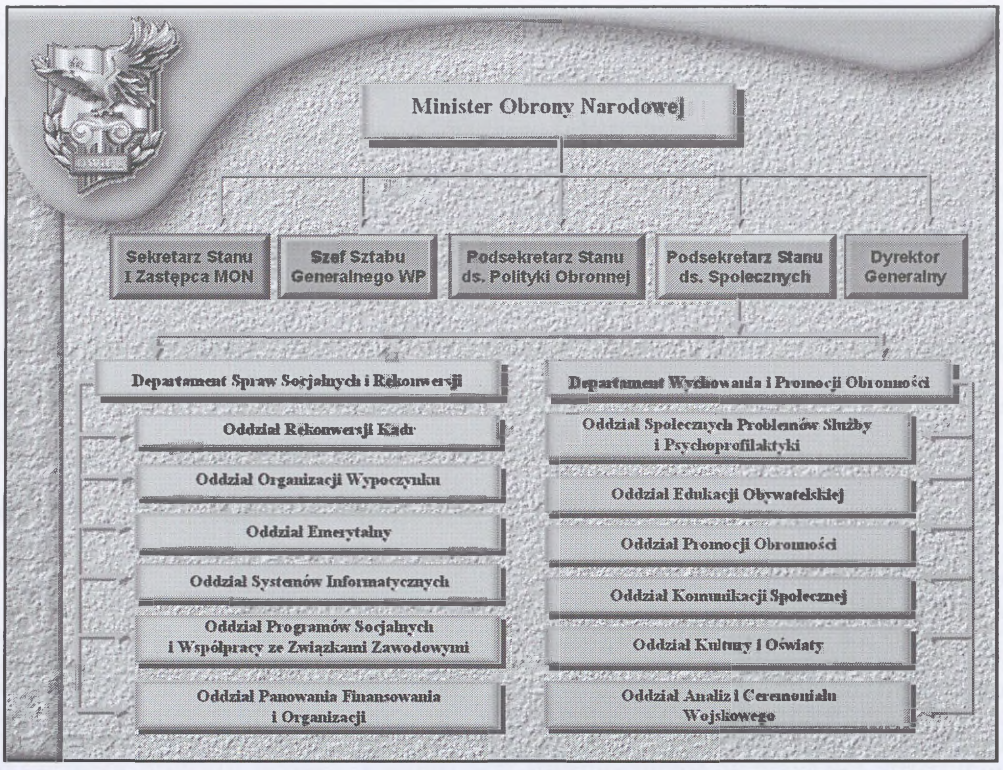

Źródło: *materiały promocyjne DWiPO MON (Dane pochodzą z 2009 r.)*

Rys. 1. Miejsce DWiPO w strukturze hierarchicznej MON

W strukturze DWiPO wyodrębniono sześć oddziałów przewidzianych do realizacji całego spektrum zadań i obowiązków tego departamentu. Są nimi:

1) Oddział Społecznych Problemów Służby i Profilaktyki,
2) Oddział Edukacji Obywatelskiej,
3) Oddział Kultury i Oświaty,
4) Oddział Komunikacji Społecznej,
5) Oddział Promocji Obronności,
6) Oddział Analiz i Ceremoniału Wojskowego.

W strukturze DWiPO znajdują się instytucje bezpośrednio podległe dyrektorowi departamentu. Są to:

1) Dom Wojska Polskiego,
2) Reprezentacyjny Zespół Artystyczny Wojska Polskiego,
3) Muzeum Wojska Polskiego,
4) Centralna Biblioteka Wojskowa,
5) Wojskowe Biuro Badań Historycznych,
6) Wojskowe Biuro Badań Społecznych.

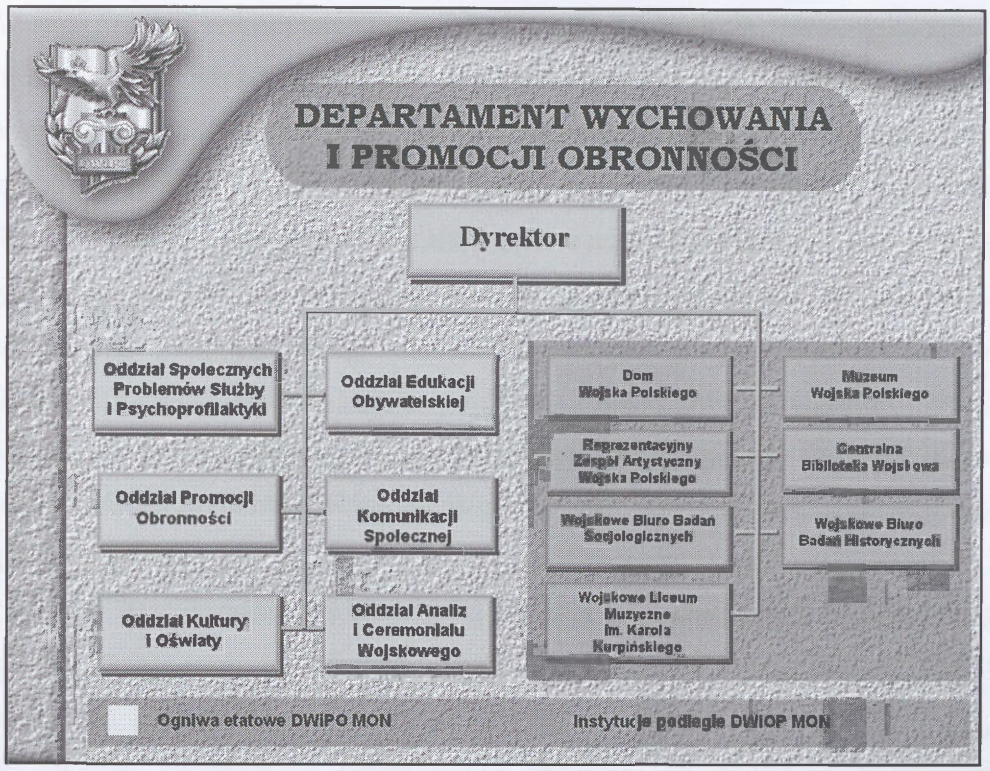

Źródło: *materiały promocyjne DWiPO MON (Dane pochodzą z 2009 r.)*

Rys. 2. Struktura Departamentu Wychowania i Promocji Obronności

Misją Departamentu Wychowania i Promocji Obronności jako zasadniczego elementu systemu promocji obronności jest:

- promocja bezpieczeństwa i obronności w kraju i zagranicą;
- współdziałanie z instytucjami państwowymi, samorządem terytorialnym, organizacjami pozarządowymi w zakresie stworzenia społecznie akceptowanego systemu obronności kraju.

Tak określona misja odzwierciedlona zostaje w działalności departamentu i podmiotów wykonawczych zmierzającej do osiągnięcia celu głównego identyfikowanego jako: stan pełnego społecznego poparcia działań sił zbrojnych i całego resortu Obrony Narodowej w kraju i w czasie realizacji operacji poza jego granicami. Celami cząstkowymi są: niwelowanie społecznych problemów służby i profilaktyki przeciw uzależnieniom, powszechnej edukacji obywatelskiej, kształtowanie właściwych form i metod komunikacji społecznej, promowanie tradycji oręża polskiego, kreowanie nowego kształtu kultury i oświaty.

Do zadań Departamentu Wychowania i Promocji Obronności należy[110]:

- programowanie działań promocyjnych w ramach systemu promocji obronności;

[110] A. Piskorz, K. Sikora, *ABC public relations w promocji obronności*, Warszawa 2006, s. 65-66.

– opracowywanie, wydawanie i dystrybucja materiałów promocyjnych;

– analizowanie skutków i ocena wyników działań promocyjnych;

– propagowanie w społeczeństwie i wojsku problematyki działalności organów przedstawicielskich korpusów osobowych i reprezentowanie potrzeb i interesów tych grup;

– promowanie tradycji orężnych w Siłach Zbrojnych i społeczeństwie;

– planowanie i organizowanie działań związanych z centralnymi uroczystościami państwowymi i wojskowymi, obchodami rocznic historycznych, świąt wojskowych i narodowych z udziałem wojskowej asysty, upowszechnianie ceremoniału wojskowego;

– promowanie działalności wojskowych instytucji kulturalnych i artystycznych w społeczeństwie;

– wskazywanie organizacjom pozarządowym zadań państwowych w zakresie edukacji obronnej i promocji obronności w społeczeństwie;

– określanie celów, zadań i form współpracy z innymi armiami w zakresie wychowania i promocji obronności.

Powyższe zadania DWiPO realizuje poprzez podział odpowiedzialności na poszczególne oddziały.

Oddział Społecznych Problemów Służby i Psychoprofilaktyki odpowiada za: rozpoznawanie społecznych problemów służby, analizowanie nastrojów i prognozowanie zagrożeń społecznych, określanie kierunków i głównych zadań w dziedzinie profilaktyki wychowawczej oraz działalności psychoprofilaktycznej, koordynowanie i nadzorowanie ich realizacji.

Oddział Edukacji Obronnej (od 01.01.2010 zmieniono strukturę, zakres zadań i nazwę, szerzej na ten temat w podrozdziale 3.4.) odpowiada za programowanie, koordynowanie i realizację zadań w sferze: edukacji obywatelskiej w środowisku żołnierskim, kształcenia proobronnego młodzieży, upowszechniania międzynarodowego prawa konfliktów zbrojnych, ochrony dóbr kultury na wypadek wojny.

Oddział Kultury i Oświaty odpowiada za: określenie głównych celów i zadań działalności kulturalno-oświatowej, artystycznej i turystyczno-rekreacyjnej.

Oddział Komunikacji Społecznej jest odpowiedzialny za: programowanie, koordynowanie i realizowanie współdziałania z instytucjami państwowymi, organami administracji samorządowej i organizacjami pozarządowymi w obszarze tworzenia obywatelskiego zaplecza systemu obronności państwa.

W strukturze organizacyjnej Oddział Analiz i Ceremoniału Wojskowego odpowiada za: programowanie, koordynowanie i realizację zadań w obszarze upowszechniania i kultywowania tradycji orężnych w siłach zbrojnych i społeczeństwie, nadawania nazw wyróżniających i patronów, opracowywania rodowodów jednostek, opracowywania i legalizacji prawnej wniosków nadania sztandarów, proporców i innych symboli wojskowych, organizowania ceremonii wojskowych i patriotycznych w kraju i poza jego granicami z udziałem wojska[111].

Oddział Promocji Obronności jako zasadniczy z rozpatrywanego problemu badawczego odpowiada za: programowanie, koordynowanie i realizowanie zadań wynikających z szeroko rozumianej promocji obronności w kraju i za granicą, realizowanej zgodnie z obowiązującymi regulacjami prawnymi.

Promocja bezpieczeństwa i obronności (szerzej w podrozdziale 3.4.1.) nie jest tylko domeną DWiPO, ale także pozostałych podmiotów systemu promocji obronności. Z tym, że Departament ten, pełni funkcje programowe i koordynacyjne tej działalności.

W zakresie obowiązków departamentu znajduje się: promocja bezpieczeństwa i obronności w kraju i za granicą, współpraca z państwowymi, organizacjami samorządu terytorialnego oraz organizacjami pozarządowymi w dziedzinie tworzenia obywatelskiego zaplecza systemu obronności. Podstawową komórką organizacyjną pozostającą w bezpośredni sposób związaną z promocją obronności jest Oddział Promocji Obronności.

Swoje zadania Odział Promocji Obronności realizuje poprzez stworzony na potrzeby MON cały system promocji obronności (rys. 3.).

[111] Tamże, s. 67.

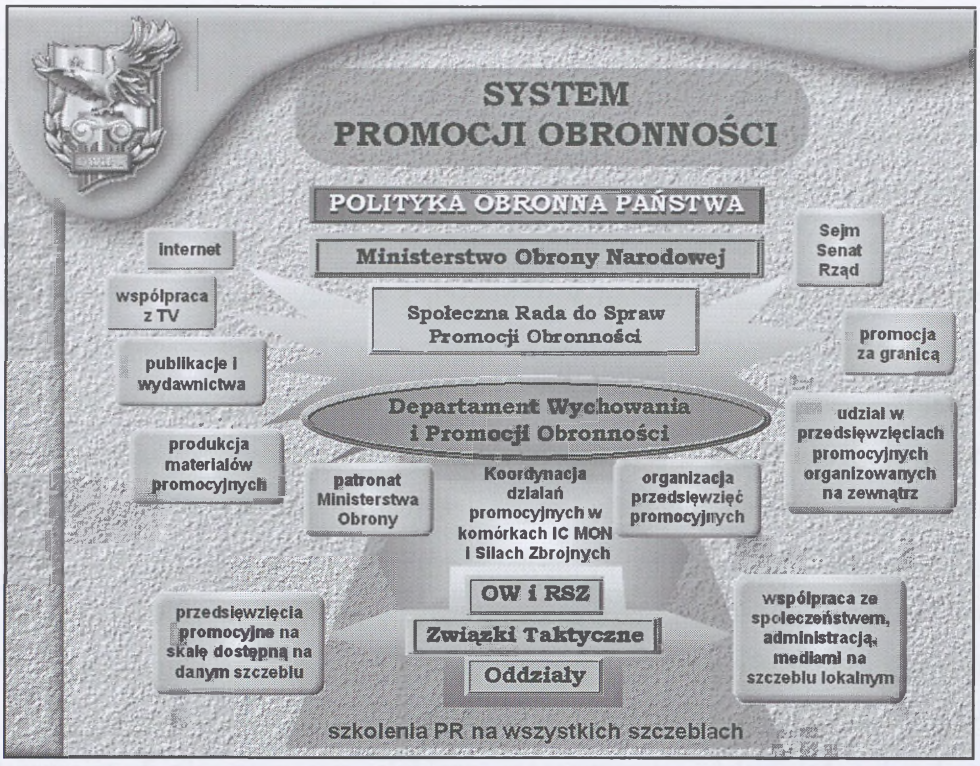

Źródło: *materiały promocyjne DWiPO MON (Dane pochodzą z 2009 r.)*

Rys. 3. System promocji obronności MON

System promocji bezpieczeństwa i obronności tworzony jest poprzez:

– wypracowanie i określenie kierunków działalności promocyjnej oraz zasad działalności promocyjnej w resorcie,

– określenie zasad odpowiedzialności poszczególnych instytucji i dowództw za prowadzenie działalności promocyjnej,

– określenie zasad prowadzenia działalności promocyjnej w sytuacjach kryzysowych, w misjach i procesie szkolenia,

– wskazanie zasad planowania oraz realizacji zadań promocyjnych,

– wskazanie zasad przekazu przez środki techniczne i sposobu publikowania w nich materiałów promocyjnych.

W skład systemu promocji bezpieczeństwa i obronności w resorcie obrony narodowej wchodzą następujące elementy: *podmioty kierowania, koordynacji i wykonawcze - nadawcy, odbiorcy - adresaci, cele, formy, metody, treści, zasady i środki* (rys. 4.).

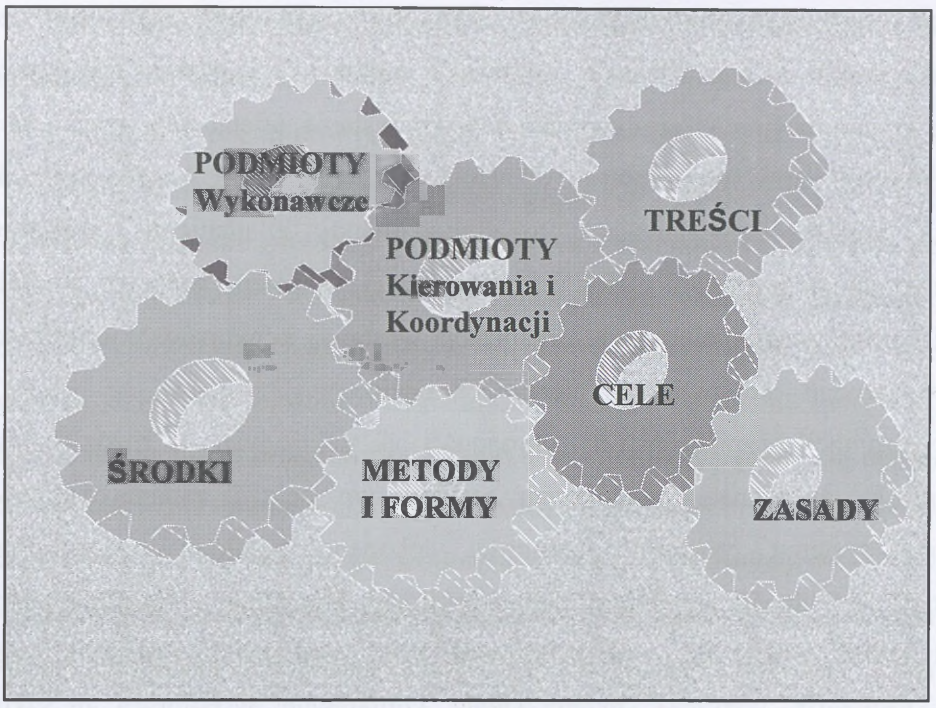

Źródło: *opracowanie własne*

Rys. 4. Elementy systemu promocji obronności MON

Podmiotem kierowania są wszystkie szczeble kierowania i dowodzenia w MON zaś podmiot wykonawczy to: elementy struktury Ministerstwa Obrony Narodowej, dowództwa RSZ, OW i podporządkowane im siły, organizacje rządowe i pozarządowe wchodzące w skład podsystemu pozamilitarnego systemu obronności państwa. W tym przypadku podmiot jednocześnie może stanowić podmiot kierowania i podmiot wykonawczy, gdyż z jednej strony kieruje działalnością swoich podległych elementów, z drugiej zaś realizuje zadania zgodnie z wytycznymi przełożonego. Adresatami są: parlamentarzyści, młodzież szkolna i akademicka, politycy a zwłaszcza liderzy partii i organizacji społecznych, dziennikarze, artyści i przedstawiciele świata nauki jako adresaci zewnętrzni a ponadto żołnierze i ich rodziny jako adresaci wewnętrzni.

W funkcjonowaniu systemu promocji bezpieczeństwa i obronności osiągane są cele systemowe. Celami systemowymi są: tworzenie pozytywnego wizerunku sił zbrojnych i potrzeby ciągłego doskonalenia zdolności obronnych państwa, kreowanie postaw patriotycznych i obywatelskich, tworzenie wspólnej dla wszystkich elementów polityki obronnej.

Forma to z jęz. łacińskiego[112] – *„zewnętrzny wygląd, kształt czegoś”*, w tym wypadku forma stanowi organizacyjną stronę procesu oddziaływania na odbiorcę. Do zasadniczych

[112] *Nowy słownik ...*, dz. cyt.

form promocji obronności w ramach funkcjonującego w resorcie obrony narodowej systemu należą: uroczystości okolicznościowe – święta narodowe i państwowe, rocznice; przedsięwzięcia promocyjne – targi, wystawy; wykorzystanie oficjalnych wizyt i spotkań międzypaństwowych i międzyresortowych; działania reaktywne i przedsięwzięcia zarządzania kryzysowego; działalność wydawnicza; lobbing; kontakty z mediami; oddziaływanie medialne inne niż w poprzednich formach, organizacja szkoleń, wsparcie działalności organizacji i stowarzyszeń społecznych, organizacja wystaw i konkursów skierowanych do adresata wewnętrznego – środowiska żołnierzy i ich rodzin.

Metody promocji bezpieczeństwa i obronności jak wskazywano w rozdziale trzecim nierozerwalnie są związane z podmiotem realizującym cele i zadania statutowe[113]. W kontekście systemu promocji obronności dokonano typologii metod promocji bezpieczeństwa i obronności przyjmując kryterium środka komunikacji, przekazu treści. Do zasadniczych metod zalicza się: metody bezpośrednie – spotkania nieformalne, rozmowy telefoniczne, seminaria, warsztaty, przemówienia, konferencje, współpraca ze szkołami, promocja klas o profilu obronnym, punkty informacyjno – doradcze, współpraca z grupami oddziaływania społecznego (stowarzyszenia, związki zawodowe, organizacje społeczne, religijne, federacje organizacji kombatanckich), dni otwarte koszar, udostępnianie obiektów sportowych i kulturalnych, wystawy i stałe ekspozycje, uroczystości i festyny, stoiska na targach i wystawach obronnych, metody pośrednie – środki masowego przekazu i własne środki przekazu, domeny internetowe, sponsoring, lobbing, świadczenia charytatywne, działania w sytuacjach kryzysowych.

Treści w systemie promocji bezpieczeństwa i promocji obronności występują w obszarach: organizacji i prowadzenia – zawodów sportowych, historycznych, festiwali muzycznych; organizacji i koordynacji przedsięwzięć o charakterze ceremoniałowym – świąt państwowych, uroczystości patriotyczno – wojskowych, oficjalnych wystąpień, ceremoniach wojskowych (przysięga, pożegnanie odchodzących do rezerwy, promocji); organizacji i prowadzeniu wystaw i seminariów, konferencji, warsztatów szkoleniowych; działalności wydawniczej. Treści promocji bezpieczeństwa i obronności rozpatrywane są wielowymiarowo poprzez wyszczególnienie:

- treść promocji jako materiał dydaktyczny w oświacie,
- realizowanego celu,

[113] W języku polskim metoda oznacza *„sekwencję świadomie, systematycznie i konsekwentnie podejmowanych działań prowadzących do osiągnięcia zamierzonego celu; zespół technik stosowanych w określonym celu”*, [w:] *Nowy słownik języka polskiego,* Warszawa 2003, s. 308.

– indywidualnego, społecznego i materiałowo – technicznego uwarunkowania wykonania operacji na treści,

– kompetencji podmiotów promocji,

– wymagań określających zakres oddziaływania.

Zasady w systemie promocji bezpieczeństwa i obronności pełnią rolę determinantów systemu tj. czynników warunkujących prawidłowe działanie systemu. Do zasad warunkujących działanie praktyczne w ujęciu T. Kotarbińskiego[114] zaliczyć należy: skuteczność działania, prostotę, dokładność, ścisłość, ekonomiczność i poprawność. Jakkolwiek w literaturze przedmiotu do zasad determinujących promocję obronności zalicza się obowiązujące dla marketingu, jako najbardziej zbliżone do potrzeb promocji: zasada celowego wyboru i kształtowania środowiska (rynku przedsiębiorstwa), zasada badania środowiska (rynku), zintegrowanego działania na środowisko (rynek), zasada planowania działań, zasada kontroli skuteczności działań (działań marketingowych)[115]. Idea ta wynika z przyjęcia, że promocja jako pojęcie uniwersalne jest elementem (instrumentem) marketingu. W aspekcie skutecznej komunikacji jako warunku efektywnego przebiegu informacji do zasad należy też zaliczyć: identyfikację, działanie, zaufanie, jasność[116]. Konkludując, w systemie promocji obronności uwzględnia się zasady: skuteczności i celowości działań, kompleksowości i integracji działań, ciągłości, prostoty i jasności. Są to zasady uniwersalne a ich stosowanie przypisane jest komunikacji.

Środki systemu promocji bezpieczeństwa i obronności zgrupowane są w cztery zasadnicze grupy:

– grupa I – środki masowego przekazu: środki prasowe, radio, telewizja;

– grupa II – własne środki przekazu: tablice ogłoszeń, widowiska historyczne w plenerze, wydawnictwa książkowe i multimedialne, wydawnictwa filmowe, broszury, foldery, ulotki, plakaty;

– grupa III – najnowsze techniki komunikowania (Internet): wortal internetowy, intranet, forum dyskusyjne;

– grupa IV – środki komunikacji bezpośredniej: stoiska informacyjne, wystawy i ekspozycje[117].

---

[114] T. Kotarbiński, *Traktat o dobrej robocie*, Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk 1973, s. 113-143.
[115] T. Sztucki, *Encyklopedia marketingu, definicje, zasady, metody*, Warszawa 1998.
[116] A. Piskorz, K. Sikora, *ABC public relations ...*, dz. cyt. s. 24.
[117] Tamże, s. 41.

Budowa systemu promocji bezpieczeństwa i obronności zakończyła się w ostatnim kwartale 2003 roku a jego wdrażanie rozpoczęło się na początku 2004 roku. W chwili obecnej jest to system sprawnie działający a jego funkcjonowanie jest ciągle doskonalone.

3.4. Promocja bezpieczeństwa i obronności w Wojskowym Centrum Edukacji Obywatelskiej

3.4.1. Istota, cel i treść promocji bezpieczeństwa oraz obronności

Etymologia słowa promocja pochodzi języka łacińskiego *promotio „poparcie; wywyższenie kogoś"* od *promovere „poruszać naprzód; wywyższać kogoś"*, lansowanie, popieranie kogoś lub czegoś[118]. Leksykon Biznesu potwierdza, że w znaczeniu szerszym pojęcie „promocji" używa się do *„określenia działań zmierzających do zwiększenia popularności czegoś lub kogoś, lansowania, protegowania, upowszechniania, popularyzowania, udzielania nominacji, przyznania stopnia naukowego, wojskowego itp."*[119] Pojęcie promocja jest zasadniczo utożsamiane z marketingiem, biznesem. Promocja jest w tym ujęciu *„oddziaływaniem na klientów i potencjalnych nabywców, polegającym na dostarczaniu informacji, argumentacji, obietnic i zachęty, skłaniających do kupowania oferowanych produktów i usług, a także sprzyjających wytwarzaniu przychylnej opinii o wytwarzających je i sprzedających podmiotach. Zadaniem promocji jest przezwyciężanie oporów, uprzedzeń i przyzwyczajeń, które zmniejszają lub hamują popyt na produkty i usługi, jak również kreowanie popytu na nowe produkty budzące i zaspokajające nowe potrzeby"*[120].

Promocja jest oddziaływaniem na odbiorców produktów firmy polegającym na przekazywaniu im informacji w celu zwiększenia ich wiedzy o produktach, a w rezultacie zwiększenia na niego popytu[121]. Analiza definicji promocji pozwala na wyodrębnienie cech promocji stanowiących o jej istocie. Po pierwsze promocja dotyczy dwóch podmiotów pomiędzy którymi dochodzi do interakcji (oddziaływania) – nadawcy i odbiorcy. Po drugie przedmiotem promocji jest informacja o produkcie, usłudze, realizowanych zadaniach. Produktem, usługą w aspekcie sił zbrojnych jest zdolność, gotowość do obrony interesów narodowych.

---

[118] W. Kopaliński, *Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych,* Warszawa 1989, s. 416.
[119] J. Penc, *Leksykon biznesu*, Warszawa 1997.
[120] T. Sztucki, *Encyklopedia marketingu*, Warszawa 1998.
[121] G. Rowiński, R. Pęksa, *Promocja obronności...*, dz. cyt.

Na potrzeby niniejszej pracy przyjęto następującą ogólną definicję pojęcia promocji: *„promocja jest informacyjnym oddziaływaniem na potencjalnego odbiorcę produktu, usługi lub gotowości do jej świadczenia na rzecz tworzenia pozytywnego wrażenia o jej wartości"*.

Tak interpretowane pojęcie promocji odnosi się nie tylko do sfery mikroekonomii (podaży, popytu), ale także stosunków społecznych pomiędzy uczestnikami życia społecznego – organów władzy państwowej a obywatelami i ich organami przedstawicielskimi – Sejmem i Senatem.

Promocja jest pojęciem odnoszącym się do kreowania wizerunku produktu, usługi a tym samym wyrabianiu u odbiorcy przeświadczenia, poczucia konieczności jego posiadania, udziału w jego realizacji.

Zasadnicze obszary promocji realizowane są poprzez formy do których zaliczyć można:

- reklamę,
- promocję uzupełniającą,
- marketing bezpośredni,
- sponsoring,
- public relations[122].

Reklama jest działaniem zmierzającym do nakłonienia odbiorcy do zakupu produktu, skorzystania z usługi poprzez podanie szeregu informacji wzbudzających potrzebę ich posiadania. Działanie reklamy jest w swym założeniu bezosobowe gdyż zasadniczym środkiem przekazu reklamy są media.

Promocja uzupełniająca stanowi działania pomocnicze wspierające sprzedaż produktu – pokazy, działania, wystawy itp.

Marketing bezpośredni jest promocją osobistą, tj. działaniem sprzedawcy na potencjalnego nabywcę na rzecz sprzedaży produktu, usługi.

Sponsoring jest wsparciem finansowym, instytucji, organizacji, osoby w zamian za działania, świadczenia, postawę, reprezentację na rzecz sponsora.

W literaturze problemu zasadniczą formą promocji jest public relations[123] „(...) *stanowią ją działania zmierzające do nawiązania, podtrzymania wzajemnych stosunków między instytucją a grupami społecznymi, od których zależy jej sukces lub klęska*"[124], a celem jej jest *„przede wszystkim ukształtowanie dobrych stosunków firmy, instytucji czy*

[122] Tamże, s. 7.
[123] A. Piskorz, K. Sikora, dz. cyt.
[124] T. Goban-Klass, A. Kadragic, P. Czarnowski, *Public relations, czyli promocja reputacji. Pojęcia, definicje, uwarunkowania*, Warszawa 1996, s. 18.

organizacji z otoczeniem, zbudowanie pozytywnego wyobrażenia o niej oraz neutralizowanie niepożądanych wiadomości na jej temat"[125].

Promocja bezpieczeństwa i obronności jest pojęciem utożsamianym przede wszystkim z Siłami Zbrojnymi Rzeczypospolitej Polskiej, ale jako taka dotyczy wszystkich podsystemów systemu obronności w tym także układu pozamilitarnego i podsystemu kierowania. Zasadniczo promocja bezpieczeństwa i obronności jest *„zespołem celowo zorganizowanych czynności i działań zapewniających kreowanie pozytywnego wizerunku Ministerstwa Obrony Narodowej, Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej w kraju i zagranicą*"[126]. Uzupełnieniem definicji promocji bezpieczeństwa i obronności jest jej rozszerzenie o aspekty informowania opinii publicznej o celach, niezbędnych środkach, sposobach i efektach realizacji polityki obronnej państwa.

Uogólnienia definicji promocji bezpieczeństwa i obronności dokonał dr Pęksa, dla którego promocja bezpieczeństwa i obronności to *„zespół celowo zorganizowanych czynności i działań, zapewniających siłom zbrojnym systematyczne komunikowanie się z otoczeniem społecznym, a Państwu zrozumienie i popieranie wszelkich spraw, mających istotne znaczenie dla jego bezpieczeństwa i obronności*"[127].

Na potrzeby pracy przyjęto następującą definicję promocji bezpieczeństwa i obronności: *„to celowa działalność komórek, jednostek organizacyjnych MON i innych resortów oraz stowarzyszeń i organizacji społecznych na rzecz kreowania wizerunku Ministerstwa Obrony Narodowej, sił zbrojnych i realizacji polityki obronnej i bezpieczeństwa państwa w kraju i zagranicą".*

Promocja obronności w swej istocie sprowadza się do skoordynowanego i celowego oddziaływania informacyjnego na opinię publiczną na rzecz wywołania oczekiwanych postaw i zachowań obywateli.

Celem promocji jest szeroko rozumiane promowanie wojska, spraw obronności i bezpieczeństwa w kraju i za granicą. Relacje informacyjne wojska ze społeczeństwem i instytucjami życia publicznego mają na celu kształtowanie postaw, zachowań i działań obywateli i instytucji zgodnych z interesem narodowym i tzw. racją stanu.

Uczestnikami promocji bezpieczeństwa i obronności są z jednej strony instytucje państwowe, organa samorządu terytorialnego, organizacje pozarządowe, z drugiej zaś społeczeństwo. Przy czym działania podmiotów niezorganizowanych, niezrzeszonych mogą

---

[125] G. Rowiński, R. Pęksa, *Promocja ...*, dz. cyt., s.10.
[126] Tamże, s. 12.
[127] R. Pęksa, *Koncepcja promocji obronności,* [w:] G. Rowiński (red.), *Zadania i rola stowarzyszeń młodzieżowych w promowaniu sił zbrojnych i obronności państwa*, Warszawa 2002, s. 44.

też dotyczyć obszaru promowania spraw obronnych. Szczególnymi podmiotami promocji bezpieczeństwa i obronności są tzw. liderzy opinii publicznej: dziennikarze, nauczyciele, przedstawiciele świata nauki i kultury, politycy i społeczni reprezentanci (posłowie i senatorowie), przedstawiciele środowisk wyznaniowych, władze organizacji pozarządowych i stowarzyszeń ale przede wszystkim młodzież szkół gimnazjalnych, ponadgimnazjalnych oraz studencka.

Treść promocji bezpieczeństwa i obronności jest rezultatem wyboru odbiorcy przekazu informacyjnego, podmiotu promocji. W zależności od odbiorcy treścią promocji jest aktualna polityka bezpieczeństwa państwa (zawarta w strategii bezpieczeństwa narodowego, długookresowych planach rozwoju i modernizacji sił zbrojnych)[128], tradycje oręża polskiego, obchody rocznic historycznych, świąt wojskowych i narodowych, działalność kulturalna i artystyczna wojska, tworzenie wspólnej, sojuszniczej struktury bezpieczeństwa międzynarodowego. Szczególnego znaczenia nabiera udział sił zbrojnych w operacjach poza granicami kraju. Informowanie opinii publicznej na temat celu udziału naszych wojsk w misjach ONZ, operacjach NATO i operacjach międzynarodowych jest kolejnym wyzwaniem i treścią promocji obronności realizowanej przez resort ON.

Przyszłość sił zbrojnych kreowana jest poprzez proces planowania obronnego – procesu długofalowego, którego celem jest wybór określonego modelu Sił Zbrojnych RP o odpowiednim potencjale bojowym i zdolnościach operacyjnych[129]. Proces planowania obronnego Sił Zbrojnych RP pozwala na kształtowanie obrazu przyszłości sił zbrojnych, poprzez generowanie jego przeszłych celów i zadań. Tym samym kształt przyszłych sił zbrojnych jest także treścią promocji obronności.

3.4.2. Zadania i struktura Wojskowego Centrum Edukacji Obywatelskiej

Od 1 stycznia 2010 roku w wyniku połączenia Wojskowego Biura Badań Historycznych oraz Wojskowego Biura Badań Społecznych z Domem Żołnierza Polskiego, rozpoczęło swoją działalność Wojskowe Centrum Edukacji Obywatelskiej (WCEO), które jako następca prawny swych wielkich poprzedników, kontynuuje ponadczasową misję pracy

---

[128] Proces planowania obronnego obejmuje :
- planowanie wieloletnie (perspektywiczne) – „*Studium przyszłości Sił Zbrojnych RP*" określające długoterminową strategię rozwoju sił zbrojnych na okres 24 - 25 lat;
- planowanie długoterminowe – „*Plan rozwoju Sił Zbrojnych RP*", określające min. strategię wojskową, ustalające misje i zadania sił zbrojnych, doktryny rodzaju wojsk, zmiany struktur organizacyjnych, obejmujące okres 12 lat;
- planowanie średniookresowe – „*Program rozwoju Sił Zbrojnych RP*" i plany dziedzinowe, funkcjonalne, specjalistyczne – opracowywane na szczeblu strategicznym i operacyjnym na okres 6 lat;

[129] *Metodyka planowania rozwoju Sił Zbrojnych RP na lata 2005-2010*, Warszawa 2003, Wewn.141/2003.

wychowawczej, kulturalnej i oświatowej w Wojsku Polskim, łącząc tradycję i historię oręża polskiego ze współczesnymi zadaniami profesjonalnych Sił Zbrojnych RP. Jako instytucja edukacyjna, kształcąca i doskonaląca kompetencje społeczne kadry korpusu wychowawczego dowódców do szczebla batalionu oraz pracowników wojskowych ośrodków kultury, Wojskowe Centrum Edukacji Obywatelskiej realizuje działalność edukacyjną w trzech obszarach.

Pierwszy obszar to kursy doskonalące prowadzone w ramach „Systemu doskonalenia zawodowego żołnierzy zawodowych SZ RP". Ich zakres tematyczny obejmuje: kształcenie obywatelskie, psychoprofilaktykę, programowanie i prowadzenie działalności wychowawczej w jednostce wojskowej, międzynarodowe prawo humanitarne konfliktów zbrojnych, ochronę dóbr kultury, dyscyplinę wojskową, przywództwo wojskowe i komunikację społeczną, historię i tradycje oręża polskiego.

Drugi obszar to przedsięwzięcia szkoleniowe dla kadry i pracowników wojska obejmujące problematykę z zakresu metodyki planowania i prowadzenia działalności kulturalno-oświatowej, upowszechniania historii i tradycji orężnych Wojska Polskiego przez organizację między innymi podróży wojskowo-historycznych, które wpisują się w obchody ważnych świąt państwowych, wojskowych i rocznic historycznych. Uczestnikami tych przedsięwzięć są, m.in. Kawalerowie Orderu Wojennego Virtuti Militari, których Minister Obrony Narodowej powierzył opiece Centrum.

Ponadto Centrum kształci kustoszy sal tradycji i kronikarzy w jednostkach wojskowych, operatorów urządzeń multimedialnych, operatorów filmowych i fotografów, którzy na co dzień dokumentują życie jednostek oraz trud żołnierskiej służby w kraju i poza jego granicami, a także żołnierzy i pracowników wojska prowadzących uroczystości wojskowe i państwowe zgodnie z Ceremoniałem Sił Zbrojnych RP.

Tradycje Wojskowego Biura Badań Historycznych sięgają 17 września 1919 r. Wówczas to w Oddziale III Naczelnego Dowództwa Wojska Polskiego utworzono Sekcję Historyczno-Operacyjną. Po zmianach organizacyjnych 14 listopada 1922 r. powołano Biuro Historyczne Sztabu Generalnego WP.

Głównymi zadaniami Biura było opracowanie monografii jednostek WP, historii grup operacyjnych, armii i frontów uczestniczących w walkach o niepodległość i granice odradzającej się Polski. Końcowym efektem miała być synteza wojen polskich w latach 1918–1921.

8 czerwca 1927 r. Biuro Historyczne Sztabu Generalnego WP zostało przemianowane na Wojskowe Biuro Historyczne (WBH) i podporządkowane bezpośrednio Generalnemu

Inspektoratowi Sił Zbrojnych. Zadania Biura poszerzono o studia nad historią Wielkiej Wojny 1914–1918 oraz formacji polskich działających w tym okresie. Do ważnych zadań należało wówczas opiniowanie i wykonywanie ekspertyz w zakresie doświadczeń wojennych. WBH podporządkowano także Archiwum Wojskowe, które przemianowano na Centralne Archiwum Wojskowe.

8 listopada 1927 r. do WBH został włączony referat historyczno-wojskowy Wojskowego Instytutu Naukowo-Wydawniczego, przekształcony w Samodzielny Referat Wojen Dawnych. Dwa lata później mjr Otton Laskowski, kierownik referatu, zainicjował wydawanie „Przeglądu Historyczno-Wojskowego" – fachowego czasopisma poświęconego historii wojskowości.

II wojna światowa nie przerwała działalności wojskowej służby historycznej. Wraz z formowaniem we Francji jednostek WP, w marcu 1940 r. odtworzono Wojskowe Biuro Historyczne, którego głównymi zadaniami było zbieranie, przechowywanie, opracowywanie oraz publikowanie dokumentów i materiałów historycznych dotyczących przede wszystkim walk w 1939 r. Po klęsce Francji, w czerwcu 1940 roku Biuro zostało ewakuowane na Wyspy Brytyjskie i zakończyło działalność.

Działalność wojskowo historyczna była kontynuowana w następnych latach wojny przez kilka wojskowych instytucji historyczno-archiwalnych: m.in. na Środkowym Wschodzie, a następnie w Rzymie utworzono Biuro Dokumentów gromadzące relacje i materiały dotyczące położenia uchodźców polskich w ZSRR i walk 2 Korpusu. W Szkocji zorganizowano Archiwum i Muzeum Sił Zbrojnych. Ponadto w Londynie znajdowały się Biura Historyczne Marynarki Wojennej i Lotnictwa. W okupowanym kraju przy Komendzie Głównej Armii Krajowej funkcjonowało zaś Wojskowe Biuro Historyczne.

3 maja 1945 r. w Londynie utworzono Instytut Historyczny im. gen. Sikorskiego. W tym samym miesiącu Ministerstwo Obrony Narodowej poleciło podległym strukturom PSZ zdać akta i archiwa do Instytutu. 27 czerwca tegoż roku prezydent RP Władysław Raczkiewicz upoważnił dowódców jednostek PSZ do złożenia tam pamiątek i eksponatów muzealnych.

Gromadzone materiały umożliwiły podjęcie prac przez Komisję Historyczną Sztabu Głównego, powołaną 12 października 1945 r. Jej głównym zadaniem było opracowanie historii działań we wrześniu 1939 r. i PSZ w czasie II wojny światowej. Powstała również Podkomisja Historyczna Armii Krajowej. Obie te Komisje zostały połączone 10 grudnia 1946 r., tworząc Samodzielną Sekcję Badań Wojskowo-Historycznych, przemianowaną później na Komisję Historyczną Sztabu Głównego.

Po demobilizacji Polskich Sił Zbrojnych Komisja kontynuowała swoją działalność jako instytucja naukowa, o statusie angielskiej instytucji charytatywnej. Po wojnie polskie ośrodki emigracyjne stopniowo zacieśniały współpracę, co doprowadziło do połączenia w 1964 r. Instytutu im. gen. Sikorskiego z Polskim Ośrodkiem Naukowym w Instytut Polski i Muzeum im. gen. Sikorskiego. W 1988 r. jego częścią stało się również Studium Polski Podziemnej, które jednak zachowało odrębność jako autonomiczny oddział Instytutu.

Po II wojnie światowej w odtworzonym w kraju Wojskowym Instytucie Naukowo-Wydawniczym zorganizowano Wojskowe Biuro Historyczne, które w 1945 r. przekształcono w Biuro Historyczne przy Głównym Zarządzie Polityczno-Wychowawczym WP. Jednocześnie od 1945 r. w Sztabie Generalnym WP działał Oddział VI Historyczny. 17 kwietnia 1947 r. obie instytucje przekształcone w Biuro Historyczne podporządkowane szefowi GZPW WP. 7 lipca 1950 r. Biuro Historyczne zostało rozformowane, a w jego miejsce sformowany Oddział XI Studiów i Doświadczeń Wojennych Sztabu Generalnego WP, przeformowany w listopadzie 1951 r. w Zarząd XI Studiów i Doświadczeń Wojennych SG WP, a w 1954 r. – w Zarząd XI Wojskowo-Historyczny SG WP. Od 1954 r. był on wydawcą „Studiów i Materiałów do Historii Wojskowości", a od 1956 r. – „Wojskowego Przeglądu Historycznego". 9 sierpnia 1957 r. Zarząd został przekształcony w Biuro Historyczne Wojska Polskiego.

W 1959 r. Biuro zostało przeformowane w Wojskowy Instytut Historyczny (WIH). Był on wyspecjalizowaną instytucją naukowo-badawczą prowadzącą badania nad dziejami oręża polskiego od czasów najdawniejszych do współczesności. W 1961 r. powołano Radę Naukową WIH. Jednym z głównych efektów jej działań było przyznanie Instytutowi w 1972 r. prawa do nadawania stopnia naukowego doktora nauk humanistycznych, a w 1986 r. uprawnień w zakresie nadawania stopnia doktora habilitowanego i tytułów naukowych. Przełom ustrojowy w 1989 r. przyniósł zasadniczą zmianę w funkcjonowaniu WIH. W tym okresie podjęto badania naukowe nad zaniedbanymi wcześniej aspektami najnowszej historii, m.in. nad wojną polsko-rosyjską, zbrodnią katyńską, agresją ZSRR na Polskę w 1939 r. i Polskim Państwem Podziemnym. Pracownicy WIH brali także udział w pracach Wojskowej Komisji Archiwalnej, której zadaniem było pozyskanie materiałów archiwalnych z placówek na terenie byłego ZSRR.

4 lutego 1997 r. WIH został włączony, na prawach wydziału, w struktury Akademii Obrony Narodowej (AON). Utracił także możliwość wydawania czasopism naukowych. Restrukturyzacja Instytutu zapoczątkowała jednak nową formę działalności WIH AON –

prowadzenie zaocznych studiów wyższych (licencjackich i magisterskich) oraz studiów podyplomowych w zakresie historii. W latach 1997–2001 ukończyło 190 osób.

Wojskowy Instytut Historyczny Akademii Obrony Narodowej został 31 grudnia 2001 rozwiązany. W jego miejsce z dniem 1 stycznia 2002 r. zostało utworzone Wojskowe Biuro Badań Historycznych. W wyniku przekształceń strukturalnych Wojskowe Biuro Badań Historycznych zostało rozformowane z dniem 31 grudnia 2009 r., jako samodzielna jednostka budżetowa i z dniem 1 stycznia 2010 r. zostało włączone w struktury nowo powołanego Wojskowego Centrum Edukacji Obywatelskiej.

Podstawowe zadania WBBH pozostały niezmienione. Obejmują one prowadzenie badań naukowych, opracowywanie materiałów źródłowych dotyczących historii wojskowości, przygotowywanie opracowań i analiz naukowych z tego zakresu, upowszechnianie tradycji oręża polskiego, a także współprace ze służbami historycznymi innych armii oraz cywilnymi placówkami naukowymi w kraju i za granicą. Biuro Pełni również ważną rolę jako wydawca najważniejszego w kraju periodyku naukowego zajmującego się problematyką historii wojskowości – „Przeglądu Historyczno-Wojskowego" (jest on wpisany na listę czasopism naukowych Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego z liczbą 6 punktów) oraz rocznika wojskowego – „Kronika Wojska Polskiego", rejestrującego bieżące, najważniejsze wydarzenia w Siłach Zbrojnych RP

Trzecim obszarem jest działalność edukacyjna i wychowawcza adresowana do społecznego otoczenia wojska. Dotyczy to w szczególności kształtowania świadomości historycznej i postaw patriotycznych młodego pokolenia przez upowszechniania wiedzy o tradycjach i współczesności oręża Polskiego. Tą problematyką w WCEO zajmują się pracownicy Wojskowego Biura Badań Społecznych.

Biuro to prowadzi badania socjologiczne dotyczące procesów i zjawisk społecznych zachodzących w siłach zbrojnych oraz ich otoczeniu. Kontynuuje tradycje i działalność Wojskowego Instytutu Badań Socjologicznych (lata 1990–1999), Wojskowego Biura Badań Socjologicznych (lata 1999–2006) oraz Wojskowego Biura Badań Społecznych (2006–2009).

Problematyka badań obejmuje zagadnienia związane z:

- rekrutacją do służby wojskowej,
- szkoleniem i przygotowaniem zawodowym kadry,
- sytuacją socjalno-bytową żołnierzy, pracowników wojska i ich rodzin,
- dyscypliną,
- społecznymi problemami służby,
- służbą wojskową kobiet,

- stosunkiem do nowowprowadzanych aktów prawnych,
- służbą poza granicami kraju oraz szereg innych zagadnień.

WBBS realizuje badania na losowych próbach respondentów, metodą ankiety audytoryjnej, za pomocą kwestionariuszy do samodzielnego wypełnienia. Przeprowadza również badania jakościowe (wywiady indywidualne i grupowe) oraz ankiety internetowe.

Badania społeczne w wojsku przeprowadzane są na podstawie Decyzji nr 68/MON Ministra Obrony Narodowej z dnia 6 marca 2014 r., w oparciu o upoważnienia (1) stałe, na każdy rok kalendarzowy, udzielane żołnierzom i pracownikom WBBS na wniosek Dyrektora Wojskowego Centrum Edukacji Obywatelskiej; (2) jednorazowe, udzielane innym osobom niż wymienione w p. 1, na ich pisemny wniosek o wyrażenie zgody na przeprowadzenie badań, złożony za pośrednictwem dyrektora (szefa) komórki organizacyjnej Ministerstwa Obrony Narodowej właściwej do spraw społecznych. Szczegółowe informacje w tej sprawie można uzyskać w Departamencie Wychowania i Promocji Obronności, al. Niepodległości 218, 00-911 Warszawa, tel. (22) 6 840 120.

Badania prowadzone są wśród kadry zawodowej, żołnierzy Narodowych Sił Rezerwowych, słuchaczy uczelni wojskowych, szkół i centrów szkolenia oraz pracowników wojska. Tematyka badań jest ustalana w ścisłej współpracy z kierownictwem komórek organizacyjnych Ministerstwa Obrony Narodowej, Sztabu Generalnego i Rodzajów Sił Zbrojnych. Kwestie poruszane w działalności badawczej WBBS są istotne z punktu widzenia obronności kraju, a wyniki badań prezentowane kierownictwu resortu obrony narodowej, przełożonym i wyższej kadrze dowódczej Sił Zbrojnych RP.

Pracownicy Biura uczestniczą w procesie kształcenia kadry i pracowników wojska w Wojskowym Centrum Edukacji Obywatelskiej, prowadząc zajęcia i realizując badania ewaluacyjne.

WCEO organizuje lub współorganizuje wiele konferencji naukowych dotyczących bezpieczeństwa i obronności. Ostatnimi przykładami konferencji naukowych dotyczących tej problematyki był m.in. udział przedstawiciela WBBS w 18. Światowym Kongresie Socjologicznym w Jokohamie. Kongres ten, jest największym i najbardziej prestiżowym spotkaniem socjologów ze wszystkich krajów świata. W jego ramach poczesne miejsce zajmują sesje organizowane przez RC 01 (Komitet badawczy 01) zajmujący się socjologią wojska oraz konfliktów międzynarodowych. Priorytetowymi tematami sesji była kwestia obecności mniejszości etnicznych w siłach zbrojnych, udział wojska w przeciwdziałaniu skutkom katastrof naturalnych, a także konfrontacja instytucji i opinii publicznej

nowoczesnych społeczeństw ze śmiercią żołnierzy i osób cywilnych w trakcie misji wojskowych w odległych lokalizacjach.

W ramach tej konferencji przedstawiciel Wojskowego Biura Badań Socjologicznych Wojskowego Centrum Edukacji Obywatelskiej wygłosił referat na forum grupy dyskusyjnej dotyczącej metodologii badań socjologicznych w wojsku. Dotyczył on doświadczeń WBBS WCEO związanych z prowadzeniem badań jakościowych przy wykorzystaniu metody zogniskowanych wywiadów grupowych. W referacie poruszono problematykę wymiarów kształtu, ustanawiania i trwania relacji między różnymi grupami w instytucji wojska. Wychodząc z założenia, iż techniki badań socjologicznych obejmujących problematykę tworzenia relacji społecznych i budowania tożsamości, jako procesu grupowego powinny być bliskie realiom, w jakich zachodzą te zjawiska, autor ukazał jak technika zogniskowanego wywiadu grupowego daje możliwość stwarzania i wykorzystania w procesie badawczym swoistej mikrostruktury społecznej. Jest ona szczególnie przydatna do badania miejsca w kulturze organizacyjnej grup mniejszościowych, stojących relatywnie nisko w hierarchii lub zagrożonych marginalizacją. Świadczą o tym przedstawione w artykule badania realizowane w środowisku wojskowym (badania kobiet – dowódców oraz szeregowych zawodowych). Sytuacja badania może wpisywać się w kontekst działania instytucji i być wykorzystana, jako forum wyrażania opinii, wymiany doświadczeń, co w konsekwencji może wpływać na realne procesy społeczne, a także na kulturę organizacyjną.

Udział w konferencji wykazał, że problemy funkcjonowania wojska identyfikowane i badane w WBBS (WCEO) nie są unikalne w stosunku do innych krajów i ich sił zbrojnych. Współpraca w dziedzinie badawczej ułatwia szybszą identyfikację problemów badawczych, a w konsekwencji bardziej dociekliwe i rzetelne analizy. Udział w konferencjach naukowych jak ta, organizowana przez ISA umożliwia poznanie współczesnych trendów badania środowisk wojskowych oraz problemów wojska i obronności.

W ostatnim czasie przy wydatnej pomocy pracowników WCEO zostały zorganizowane inne konferencje poświęcone bezpieczeństwu i obronności. Były to m.in.

1. XII Ogólnopolskie Forum Historyków Wojskowości na temat: „Granice, pogranicza i kresy w historii wojskowej".

2. Konferencja naukowa o artylerii polskiej na temat: „Artyleria polska. Historia, teraźniejszość i przyszłość (technika i uzbrojenie, organizacja, użyciu w walce)".

3. Ogólnopolska konferencja naukowa na temat: „Polityczno-wojskowe implikacje członkostwa Polski w NATO z perspektywy 15-lecia obecności w strukturach Sojuszu".

4. Konferencja Naukowa na temat: „Święty Jan Paweł II - syn oficera Wojska Polskiego".

5. Konferencja naukowa na temat: „Zarządzanie kompetencjami kobiet w Policji".

6. Konferencja na temat: „25 lat nadania pokojowej nagrody Nobla Siłom Zbrojnym ONZ".

W nurt tych działań wpisują się organizowane corocznie pod patronatem Ministra Obrony Narodowej i Kierownika Urzędu ds. Kombatantów i Osób Represjonowanych konkurs i olimpiada „Losy żołnierza i dzieje oręża polskiego" dla uczniów szkół podstawowych, gimnazjów i szkół ponad gimnazjalnych. W ramach programu „Edukacja dla bezpieczeństwa" i promocji służby wojskowej Centrum organizuje „Wojskowe zielone szkoły" dla uczniów z klas o profilu wojskowym oraz zawody sportowo-obronne „O srebrne muszkiety" i „Sprawni jak żołnierze". Wszystkie formy edukacyjne wspierają opracowywane i wydawane w Centrum materiały metodyczne oraz różnego rodzaju publikacje książkowe, albumowe i zestawy pomocy dydaktycznych – w ciągu ostatnich kilku lat opublikowano ponad 300 tytułów w nakładzie ok. 700 tysięcy egzemplarzy. Stałym wydawnictwem jest kwartalnik „Przegląd historyczno-wojskowy" prezentujący dokonania naukowe historyków wojskowości. Sztandarowym dziełem jest wydawana co roku „Kronika Wojska Polskiego", gromadząca najważniejsze fakty i wydarzenia z życia Sił Zbrojnych RP.

Ważnym elementem edukacji obywatelskiej są także wystawy związane tematycznie z obchodzonymi rocznicami, świętami państwowymi i wojskowymi, prezentowane w garnizonach, szkołach, placówkach kultury w kraju i poza jego granicami, m.in.: we Francji, Rosji, Danii, Izraelu, a także w Kanadzie i w Portugalii.

Zwieńczeniem wielu działań edukacyjnych są organizowane przez Centrum ogólnopolskie festiwale, przeglądy i konkursy artystyczne, takie jak: Przegląd Piosenki Wojska Polskiego, Konkurs Recytatorski WP, Przegląd Form Teatralnych WP, Ogólnopolski Przegląd Filmów Amatorskich WP, Konkurs Fotografii WP oraz Biennale i Przegląd Twórczości Plastycznej WP a także Festiwal Twórczości Dziecięcej WP.

W kalendarz letnich imprez stolicy na stałe wpisał się Festyn Żołnierski z okazji Święta Wojska Polskiego. Organizowane przez Wojskowe Centrum Edukacji Obywatelskiej koncerty, wystawy plastyczne i fotograficzne, projekcje filmów, promocje Kroniki Wojska Polskiego i innych wydawnictw cieszą się zawsze ogromnym zainteresowaniem zarówno warszawiaków, jak i turystów.

Warto również wspomnieć, iż Wojskowe Centrum Edukacji Obywatelskiej pełni rolę centralnego organu logistycznego i realizuje zadania gestorskie w zakresie sprzętu,

materiałów i wyposażenia kulturalno-oświatowego. Ponadto zaopatruje komórki i jednostki organizacyjne resortu ON w prasę krajową i zagraniczną oraz prowadzi kursy w zakresie zasad wykorzystania bojowego rozgłośni Perkun i Baryton. Jest także dysponentem środków finansowych trzeciego stopnia dla takich instytucji, jak: Centralna Biblioteka Wojskowa oraz Reprezentacyjny Zespół Artystycznych Wojska Polskiego.

Bogata oferta programowa WCEO skierowana do środowiska wojskowego i cywilnego jest wciąż poszerzana o nowe formy i obszary działalności z zakresu bezpieczeństwa i obronności zgodnie z wytycznymi kierownictwa resortu ON oraz potrzebami Sił Zbrojnych RP. Ponad stuosobowa załoga, składająca się zarówno z żołnierzy zawodowych, jak i pracowników cywilnych wojska dba o wysoki poziom merytoryczny i organizacyjny realizowanych zadań, czym zaskarbia sobie uznanie i szacunek wielu instytucji wojskowych i cywilnych.

Załoga WCEO realizuje zadania z zakresu bezpieczeństwa i obronności w następującej strukturze osobowej (rys.5).

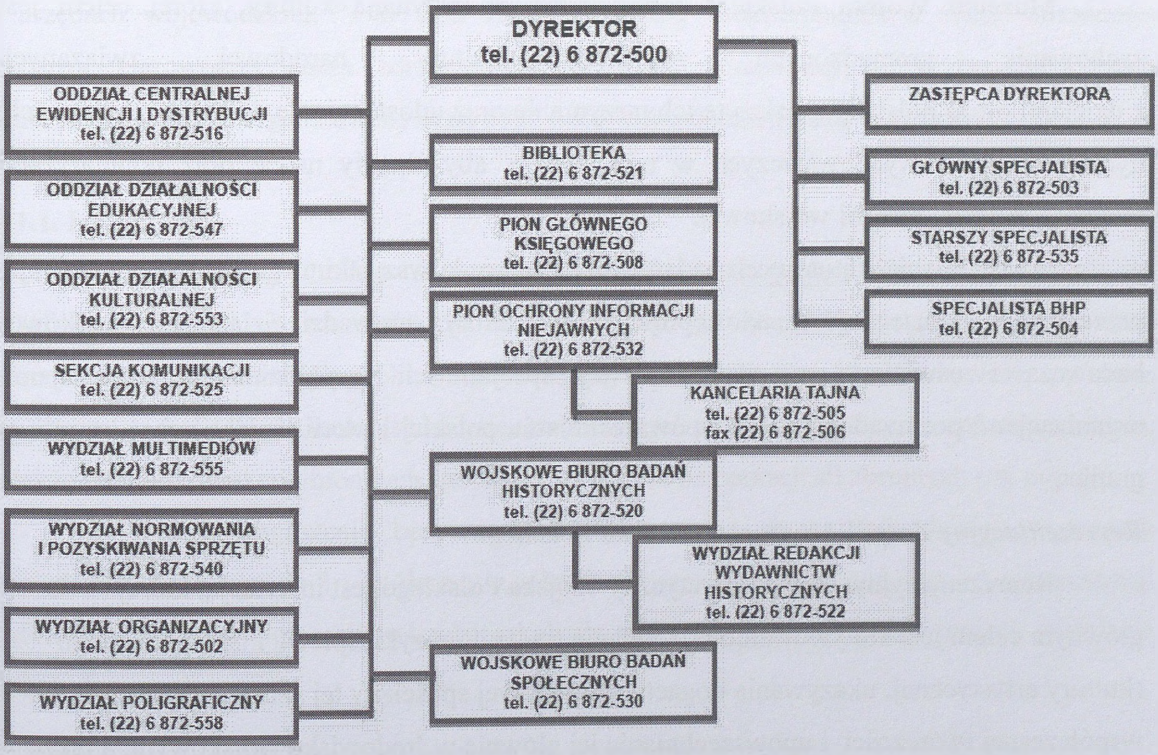

Rys. 5. Struktura WCEO

3.5. Zakres działania innych jednostek DWiPO

Do zasadniczy celów i zakresów działania jednostek organizacyjnych podległych DWiPO według *wytycznych* należą:

Centralna Biblioteka Wojskowa

Centralna Biblioteka Wojskowa jest główną książnicą Sił Zbrojnych RP o statusie biblioteki naukowej. Pełni funkcje biblioteki wiodącej w dziedzinie nauk wojskowych, techniki wojskowej i spraw obronnych oraz współtworzy narodowy zasób biblioteczny.

Biblioteka gromadzi, opracowuje, przechowuje i udostępnia dokumenty biblioteczne (publikowane, rękopiśmienne, ikonograficzne, kartograficzne, muzyczne, audiowizualne i na nośnikach elektronicznych. Zapewnia dziedzinową informację naukową. Prowadzi działalność naukowo-dokumentacyjną, wydawniczą, promocyjno-konferencyjną, wystawienniczą, dydaktyczną, a także w zakresie ochrony i konserwacji zbiorów.

Muzeum Wojska Polskiego

Muzeum Wojska Polskiego jest państwową instytucją kultury, której celem jest zachowanie gromadzonych zabytków kultury narodowej, związanych z dziejami oręża polskiego, należyte ich utrzymanie oraz udostępnianie do celów naukowych, dydaktycznych i wychowawczych w taki sposób, aby służyły nauce oraz popularyzacji wiedzy o polskiej historii wojskowej.

Do spełnienia statutowych zadań Muzeum przede wszystkim: gromadzi, opracowuje, przechowuje, konserwuje i udostępnia dobra kultury; prowadzi działalność naukowo-badawczą i oświatową w zakresie swej specjalności; współdziała z instytucjami, organizacjami pozarządowymi w upowszechnianiu polskiej historii wojskowej w kraju i za granicą.

Reprezentacyjny Zespół Artystyczny Wojska Polskiego

Reprezentacyjny Zespół Artystyczny Wojska Polskiego jest instytucją, której głównym celem jest kultywowanie i rozwijanie tradycji muzyki, śpiewu i tańca polskiego (kultury artystycznej, ukazywania bogactwa narodowej spuścizny tej sztuki, krzewienie współczesnej twórczości i upowszechnianie jej głównie w środowisku wojskowym, a także cywilnym w kraju i poza jego granicami.

Przedmiotem działalności Zespołu jest opracowywanie programów, organizowanie koncertów przy pomocy własnych grup, angażowanie wybitnych artystów, prowadzenie działalności promocyjnej i wydawniczej, upowszechnianie twórczości artystycznej zwłaszcza wśród młodzieży.

ROZDZIAŁ IV
WYŻSZE KURSY OBRONNE W SYSTEMIE EDUKACJI DLA BEZPIECZEŃSTWA

4.1. Organizacja Wyższych Kursów Obronnych

Szkolenie obronne administracji publicznej, stanowiąc element edukacji obronnej w państwie, jest szczególnej rangi przedsięwzięciem dydaktycznym, ale i wychowawczym. Dotychczasowe starania w tej materii przynoszą niekwestionowane rezultaty. Tysiące osób pełniących kluczowe i pomocnicze funkcje w administracji publicznej (do ich powinności należą również sprawy obronne) uczestniczą w przedsięwzięciach szkoleniowych przyjmujących różne formy organizacyjne. Cieszą się one niekwestionowaną popularnością wśród osób zatrudnionych na stanowiskach ds. obronnych w urzędach gmin, starostwach powiatowych (równorzędnych) i urzędach wojewódzkich[130]. W celu zdobycia wiedzy i umiejętności w sferze obronności państwa kierownicza kadra administracji publicznej uczestniczy w Wyższych Kursach Obronnych (WKO), organizowanych od 1995 roku w Akademii Obrony Narodowej.

4.1.1. Istota i cel

Wyższe Kursy Obronne są przede wszystkim instrumentem służącym podnoszeniu kwalifikacji obronnych nie tylko w wojsku i służbach mundurowych, ale także wśród pracowników administracji publicznej, niezbędnej do codziennego funkcjonowania państwa. W obecnych realiach nie wolno łudzić się, że obowiązek zapewnienia bezpieczeństwa państwa, a także pełnienie funkcji obronnych spoczywa wyłącznie na barkach sił zbrojnych czy policji.

W sytuacji zagrożenia bezpieczeństwa, płynność i skuteczność działań w ramach zarządzania kryzysowego i współpracy z siłami zbrojnymi, uzależniona jest od administracji publicznej. Stąd też bierze się potrzeba szkolenia kadry administracji publicznej do spełniania zadań obronnych.

---

[130] W. Kitler, *Zasadnicze problemy edukacji obronnej administracji publicznej*, [w:] Z. Piątek, B. Wiśniewski (red.), *Edukacja obronna kierowniczej kadry administracji publicznej*, Warszawa 2010, s. 36.

Co ważne Wyższe Kursy Obronne są swoistym forum do wymiany poglądów dotyczących dalszego rozwoju bezpieczeństwa, zagrożeń tego rozwoju i sposobów rozwiązywania sytuacji mu zagrażających. Jest to też okazja do omawiania dalszych trendów rozwojowych, wizji bezpieczeństwa, stojących przed nim wyzwań, szans i zagrożeń. Warto zauważyć, jak bardzo różnorodne funkcje pełnią uczestnicy, i jak szerokie spektrum oglądu sytuacji, oraz jak bogata w punkty widzenia jest taka dyskusja.

Dyskusje na forum kursów pozwalają na integrację i mobilizację różnych środowisk wokół problematyki bezpieczeństwa państwa, zrozumienie wzajemnych problemów i uprzedzeń.

Można stwierdzić, że uczestnictwo w Wyższych Kursach Obronnych jest też często impulsem do dalszego studiowania problematyki bezpieczeństwa i obronności. Warto zauważyć, że na dzień dzisiejszy osoby zajmujące najbardziej eksponowane urzędy w administracji rządowej i samorządowej mają ukończony Wyższy Kurs Obronny, a ponadto w kierownictwie Państwowej Straży Pożarnej i Policji nie ma funkcjonariuszy, którzy by tego kursu nie odbyli. Co więcej, kariera w administracji bez ukończonego WKO jest wręcz niemożliwa.[131]

Zasadnicze cele kształcenia obronnego na Wyższych Kursach Obronnych obejmują: przygotowanie osób, którym powierzono wykonywanie zadań obronnych, kształtowanie umiejętności współdziałania w wykonywaniu tych zadań, przygotowanie elementów systemu obronnego państwa do działania podczas podwyższania gotowości obronnej i w czasie wojny oraz kształtowanie świadomości obronnej osób podlegających kształceniu.

Cele szczegółowe Wyższych Kursów Obronnych dotyczą działalności na rzecz wykształcenia świadomości obejmującej bezpieczeństwo i obronność, oraz rozwinięcie u kursantów najszerszego spektrum kompetencji oraz wiedzy w tym zakresie. Konieczność prowadzenia kursów wynika również z potrzeby, którą nakreśliła praktyka państw demokratycznych. Konkretnie jest to potrzeba poprawiania elementu systematycznie ocenianego (zarówno przez media jak i społeczeństwo) o ewentualne niepowodzenia funkcjonowania, którym w pierwszej kolejności jest cały system administracyjny jako ogół, a następnie jego kadra kierownicza.[132] W dzisiejszych czasach decyzje powinny być podejmowane niezwłocznie i z minimalnym marginesem błędu, a jedyną metodą dążenia do takiego stanu rzeczy będzie kształcenie wykwalifikowanej kadry specjalistów, otwartych na naukę i nowości, podwyższanie

[131] http://aon.edu.pl/pl/wko/142-historia-i-podstawy-prawne, dostęp dnia 22.02.2012.

[132] J.S. Kardas, *Projekcja celów i zadań WKO - Funkcje i zadania Wyższego Kursu Obronnego (WKO)*, Edukacja kadr ydministracji publicznej na Wyższych Kursach Obronnych, Warszawa 2002, s. 32.

własnych umiejętności i kompetencji, a także nadążających za zmieniającą się sytuacją zarówno na arenie krajowej jak i w trendach światowych. Funkcję kształcenia takiej kadry specjalistów z dziedziny obronności pełnią właśnie Wyższe Kursy Obronne.

Ponadto, biorąc pod uwagę ilość podmiotów mających wpływ na obronność państwa na każdym jego szczeblu (gminnym, powiatowym, wojewódzkim czy centralnym) niezbędne okazuje się jednolite szkolenie na wszystkich tych szczeblach. Kiedy natomiast do czynnika ilościowego dodamy fakt, że wiele z tych podmiotów jest od siebie niezależnych, okaże się, że wzajemna współpraca w sytuacji zagrożenia jest niemożliwa bez wspólnego fundamentu wiedzy, jednolitego obszaru zasad, dzięki którym w sytuacji zagrożenia czas będzie wykorzystywany na działanie, a nie marnotrawiony ustalaniem kompetencji, zasad, organizacji i podległości. Takim fundamentem mogą natomiast być jedynie wspólne szkolenia, a także podejmowania wspólnych ćwiczeń.[133] Edukacja obronna pełni niezastąpioną rolę integrującą społeczeństwo i społeczności lokalne w obliczu zagrożenia wojennego i różnych zagrożeń występujących w okresie pokoju, ale taką samą funkcję pełni także wśród kadry administracyjnej – integrującą. Im dana grupa jest bardziej zintegrowana, tym lepiej współpracują między sobą jej poszczególne ogniwa, i tym bardziej ufają one sobie nawzajem, lepiej rozwiązują ewentualne konflikty.

Według ustawy celem organizowania Wyższych Kursów Obronnych w Akademii Obrony Narodowej jest kształtowanie świadomości obronnej kursantów, dostarczenie im niezbędnej wiedzy i umiejętności, a także podwyższanie ich kwalifikacji. Jest to także polepszanie znajomości procedur i zasad obowiązujących w kierowaniu działaniami obronnymi zarówno w czasie wojny, jak i w momencie podwyższenia gotowości obronnej państwa.[134] Cele te osiągane są poprzez realizację szczegółowych zadań, zarówno z zakresu teoretycznego jak i praktycznego.

Zadania te, realizowane poprzez proces szkolenia dydaktycznego to:

- poznanie nowych faktów, zjawisk i pojęć z zakresu bezpieczeństwa i obronności państwa, problematyki strategii bezpieczeństwa narodowego RP oraz poznawanie praw rządzących obronnością zarówno państwa jak i jego obywateli;

---

[133] B. Wiśniewski *Szkolenie obronne pracowników administracji publicznej (diagnoza i postulaty),* [w:] *XV lat Wyższych Kursów Obronnych –Edukacja obronna kierowniczej kadry administracji publiczne,* red. Z. Piątek, B. Wiśniewski, Warszawa 2010, s. 79.

[134] P. Makowski, Z. Piątek *Wyższe Kursy Obronne na przestrzeni piętnastu* lat, [w:] *XV lat Wyższych Kursów Obronnych, Edukacja obronna kierowniczej kadry administracji publicznej,* pod red. Z. Piątek, B. Wiśniewski, Warszawa 2010, s. 61.

- udoskonalanie i ułatwianie poruszania się w obszarze zadań i procedur obejmujących gotowość obronną państwa, przygotowanie gospodarcze-obronne, zaspokajanie potrzeb Sił Zbrojnych RP czy realizacja zadań Obrony Cywilnej;
- usystematyzowanie posiadanej wiedzy, niezbędne w każdym procesie nauki;
- kształtowanie umiejętności i nawyków pożądanych w dziedzinie bezpieczeństwa i obronności kierowniczej kadry administracji publicznej, a także rozwijanie umiejętności używania nabytej wiedzy i kwalifikacji w praktyce;
- kształtowanie umiejętności współpracy i współdziałania pomiędzy organów i jednostek organizacyjnych administracji rządowej i samorządowej z dowództwami i jednostkami organizacyjnymi sił zbrojnych podczas planowania i rozwiązywania sytuacji kryzysowych wynikających z zagrożeń czasu pokoju i wojny;
- wypracowywanie nawyków działania w zakresie ochrony ludności w sytuacjach nadzwyczajnych zagrożeń;
- przygotowanie kierowniczej kadry administracji publicznej do wykonywania zadań obronnych w czasie pokoju, podwyższonej gotowości obronnej państwa i w czasie wojny;
- doskonalenie wiedzy i umiejętności osób, na które nałożono zadania obronne wynikające z planów operacyjnych funkcjonowania oraz zapoznanie ich z procedurami systemu kierowania i realizacji zadań we wszystkich stanach gotowości obronnej (na szczeblu rządowym, wojewódzkim i powiatowym)[135].

Na podstawie wyżej wymienionych zadań, można stwierdzić, że Wyższe Kursy Obronne realizują każdy spośród sformułowanych przez Benjamina Samuela Bloom'a w 1956 roku zakres kształcenia kadr. Zakres ten podzielił on na 3 części: poznawczą, afektywną i psychometryczną. Zakres poznawczy obejmuje znajomość faktów, ich interpretację oraz sprawność operowania uogólnieniami. Zakres afektywny (emocjonalno-oceniający) to odpowiedzialność za decyzje i czyny zarówno własne jak i instytucji, którą kierują.

Ostatni zakres, psychometryczny, to umiejętność planowania i współdziałania, rozwiązywania i podejmowania decyzji oraz radzenia sobie w sytuacjach kryzysowych[136].

---

[135] *Program szkolenia Wyższych Kursów Obronnych na lata 2011-2016,* Ministerstwo Obrony Narodowej Departament Strategii i Planowania Obronnego, Warszawa, 2010, oraz R. Ratajczak, *Organizacja i przebieg szkolenia w ramach Wyższych Kursów XV lat Wyższych Kursów Obronnych - Edukacja obronna kierowniczej kadry administracji publicznej Obronnych,* [w:], pod red. Z.Piątek, B.Wiśniewski, Warszawa 2010, s. 52.

[136] J.S. Kardas *Projekcja celów...*, dz. cyt., s. 33-34.

Każdego roku metody do osiągnięcia zarówno wyżej opisanego celu, jak i realizacja zadań kursów, są weryfikowane i aktualizowane dzięki corocznej Konferencji Metodycznej Wyższych Kursów Obronnych, przeprowadzanej w Akademii Obrony Narodowej. Same cele kursów nie podlegają znacznym zmianom, jako że są długoterminowymi celami strategicznymi. Określają one niezbędne podstawy do funkcjonowania obronności państwa, jednak same sposoby ich osiągania, a przede wszystkim programy na kolejne lata zmieniane być muszą, co jest dowodem na aktualność problemów poruszanych na szkoleniach oraz na nieustającą potrzebę organizowania nowych.

4.1.2. Podstawy prawne

Wyższe Kursy Obronne funkcjonują na podstawie R*ozporządzenia Rady Ministrów z dnia 13 stycznia 2004 r. w sprawie szkolenia obronnego*[137]. Dokument ten został poddany nowelizacji 6 czerwca 2007 roku, szczególnie w zakresie brzmienia §5, ustanawiającego Prezesa Rady Ministrów organizatorem szkoleń, prowadzonych w formie ćwiczeń o zasięgu międzynarodowym i krajowym, które przeprowadza się nie rzadziej niż raz na pięć lat. Z kolei organizatorem ćwiczeń regionalnych, obejmujących obszar dwóch lub więcej województw, które przeprowadza się nie rzadziej niż raz na dwa lata oraz wyższych kursów obronnych jest Minister Obrony Narodowej.

We wcześniejszym brzmieniu punkt ten stanowił, iż Prezes Rady Ministrów jest organizatorem szkoleń o zasięgu zarówno międzynarodowym, krajowym jak i regionalnym (obejmujących obszar dwóch lub więcej województw) nie rzadziej niż raz na dwa lata oraz Wyższych Kursów Obronnych prowadzonych w Akademii Obrony Narodowej.

Zmiany te zostały wprowadzone z powodów praktycznych. W zakresie kompetencji Ministra Obrony Narodowej znajduje się również szeroko pojęta tematyka szkolenia obronnego. W związku z tym może on łatwiej i szybciej wprowadzać konieczne zmiany, niezbędne dla szkolenia pod kątem obronności.

Rozporządzenie, oprócz organizacji, określa bardzo szczegółowo podmioty podlegające szkoleniu, zadania w zakresie planowania i realizacji szkolenia, oraz właściwość organów organizujących szkolenie.

---

[137] Dz. U. 2004. Nr 16 poz. 150 z póź. zm.

Przedmiotowe rozporządzenie w sposób enumeratywny określa podmioty będące organizatorami szkolenia, wskazując w §5 na Prezesa Rady Ministrów, właściwego ministra, wojewodę i marszałka województwa. Jednocześnie w zakresie tych punktów rozporządzenie dokładnie określa zakres przedmiotowo – terytorialny realizowanych kursów.

W związku z poprzednim §5, pozostaje §6 stanowiący o obowiązkach organizatora. Należy jednocześnie zwrócić uwagę na Program Szkolenia Wyższych Kursów Obronnych na lata 2011 – 2016[138]. Rozporządzenie stanowi, iż organizator w zakresie swoich obowiązków, między innymi opracowuje plany szkolenia i programy szkolenia. Z kolei w Ministerialnym Planie obowiązek ten został nałożony na Komendanta Akademii Obrony Narodowej. Wobec tej nieścisłości, należy przyjąć za obowiązujące założenia i regulacje zawarte w rozporządzeniu, ze względu na wyższość rozporządzenia w hierarchii aktów normatywnych. Wobec tego, założenia określone w Planie, mówiące o obowiązku przygotowania harmonogramu zajęć i planu zajęć przez Komendanta Akademii Obrony Narodowej należy traktować jako de facto obowiązek wdrożenia ich w życie, a przygotowanych już wcześniej, w zgodności z regulacjami rozporządzenia.

Bardzo ważnym elementem zorganizowanego funkcjonowania szkoleń jest Program Wyższych Kursów Obronnych będący dokumentem zawierającym plan działania i strategię osiągnięcia określonych celów[139]. Program tworzony jest w zamyśle na pięć lat, jednak nie co pięć lat, a niemal co rok. Taka częstotliwość powstawania nowych programów, pomimo ich długoterminowości, spowodowana jest koniecznością ich aktualizowania, i dostosowywania do wymogów panujących i przewidywanych wyzwań, szans i zagrożeń bezpieczeństwa państwa.

Każdej jesieni, czyli na koniec każdego cyklu szkoleń trwających od stycznia do końca listopada, organizowana jest konferencja, której celem jest „wymiana doświadczeń i poglądów w zakresie merytorycznych, metodycznych i organizacyjnych założeń procesu szkolenia w ramach Wyższych Kursów Obronnych, a także ocena jego realizacji"[140], oraz ustalenie zmian programowych i organizacyjnych na kolejny rok. Warto również zauważyć, że dziedzina jakiej dotyczą szkolenia Wyższych Kursów Obronnych, jest dziedziną zmieniającą się tak dynamicznie, że stworzenie planu na pięć lat, który nie podlegałby weryfikacji, byłoby równoznaczne

---

[138] *Departament Strategii i Planowania Obronnego MON*, Warszawa 2010.

[139] A.C. Ornstein, F.P. Hunkins, *Program szkolny. Założenia, zasady, problematyka, Warszawa 1998, s.30,* [w:] J.S. Kardas, *Wyższe Kursy Obronne. Analiza-ocena-perspektywa,* Warszawa 2000, s. 32.

[140] Protokół z Konferencji Metodycznej Wyższych Kursów Obronnych przeprowadzonej w Akademii Obrony Narodowej w dniu 30.11.2011r.

z częstym przekazywaniem zdezaktualizowanych informacji i realizowaniem nieadekwatnych do bieżącej sytuacji tematów i zagadnień.

Podstawą do działania WKO jest umowa na przygotowanie i prowadzenie Wyższych Kursów Obronnych i Kalkulacja Kosztów – zatwierdzona przez dyrektora Departamentu Strategii i Planowania Obronnego Ministerstwa Obrony Narodowej, dyrektora i głównego księgowego Departamentu Administracyjnego MON, a ze strony Akademii Obrony Narodowej przez Rektora-Komendanta AON, Dziekana WBN i Kwestora AON.[141] Każdego roku powstaje nowa umowa. Dokument ten nie zawiera jednak treści programowych ani organizacyjnych, dlatego też nie zostanie poddany analizie.

Regulacja szkolenia w zakresie Wyższych Kursów Obronnych opiera się, jak już zostało wskazane, na akcie normatywnym o mocy rozporządzenia. Niemniej jednak pierwsze uregulowania posiadały znacznie mniejszą wagę mając na uwadze hierarchię aktów normatywnych. Pierwszy tego typu akt został wydany pod rządzami ustawy konstytucyjnej z 1992 roku, wobec tego jeszcze przed wejściem obecnej Konstytucji z 1997 roku. Zaznaczyć jednak należy, że zarówno w małej konstytucji, jak i ustawie zasadniczej obecnie obowiązującej, hierarchia aktów normatywnych była wskazana podobnie. W związku z powyższym podjęcie analizowania dotychczasowych regulacji i ich pozycji w systemie aktów normatywnych jest w pełni zasadne.

Szkolenia w zakresie przedmiotowych kursów doczekały się pierwszej regulacji w 1994 roku na mocy uchwały Rady Ministrów nr 72 z dnia 4 października tegoż roku, w sprawie szkolenia obronnego kadr kierowniczych administracji publicznej[142]. Rada Ministrów podjęła decyzję o uchwaleniu tego dokumentu mając na uwadze cel zapewnienia niezbędnego przygotowania obronnego kadr kierowniczych administracji rządowej i samorządowej. Na Ministra Obrony Narodowej nałożono specjalny obowiązek uruchomienia (począwszy od roku akademickiego 1994/95) Wyższych Kursów Obronnych realizowanych w Akademii Obrony Narodowej. Do uczestnictwa w WKO zobligowano ministrów, sekretarzy i podsekretarzy stanu, kierowników urzędów centralnych, dyrektorów generalnych i wyznaczonych dyrektorów departamentów ministerstw i urzędów centralnych. Ponadto w grupie adresatów znaleźli się wojewodowie, wicewojewodowie oraz wyznaczeni dyrektorzy wydziałów wchodzących w skład

[141] Na podstawie *Informacji o Wyższych Kursach Obronnych Kadr Kierowniczych Administracji Samorządowej*, Akademia Obrony Narodowej, Wydział Bezpieczeństwa Narodowego, Warszawa 2011.
[142] M.P.1994. Nr 56 poz.482.

urzędów wojewódzkich[143]. Dodatkowo, jak stanowił pkt 2 §2, do przedmiotowych kursów zapraszano prezydentów miast wojewódzkich. Kolejno: uchwała zakładała iż program kształcenia ustala Minister Obrony Narodowej w porozumieniu z Ministrem –Szefem Urzędu Rady Ministrów.[144] Ten z kolei był również odpowiedzialny za przyjmowanie zgłoszeń i kierowanie osób na szkolenia. Z kolei do kompetencji Ministra Obrony Narodowej należało przekazywanie środków na realizację szkolenia jak i sprawowanie nadzoru nad realizacją kursu.

Kolejnym aktem wykonawczym wobec wspomnianej uchwały było zarządzenie Ministra Obrony Narodowej w sprawie wprowadzenia w Akademii Obrony Narodowej Wyższych Kursów Obronnych[145]. Akt ten nakładał w §2 na Komendanta AON obowiązki opracowania, na podstawie programu stanowiącego załącznik do zarządzenia, szczegółowego planu szkolenia. Ponadto Komendant miał obowiązek przygotowania materiałów dydaktycznych, niezbędnych do realizacji szkolenia, jak również zakwaterowania i wyżywienia osób skierowanych na Wyższe Kursy Obronne. Obowiązki te Komendant miał przedstawić do zatwierdzenia Ministrowi Obrony Narodowej za pośrednictwem Sekretarza Stanu – I Zastępcę Ministra Obrony Narodowej. Z kolei ten ostatni miał obowiązek ustalania, na wniosek Komendanta AON, regulaminu Wyższych Kursów Obronnych. Ponadto nadzorował organizację i przebieg szkolenia, jak i przekazywanie sprawozdań Ministrowi Obrony Narodowej o realizacji szkolenia. Zarządzenie zakładało także możliwość dokonywania zmian w programie szkolenia przez Sekretarza Stanu w porozumieniu z zainteresowanymi organami i instytucjami. Szczegółowo również określono dyspozytora środków finansowych na realizacje kursów, wskazując tym samym osobę Dyrektora Departamentu Finansów Ministerstwa Obrony Narodowej.

Kolejnym aktem regulującym początek funkcjonowania Wyższych Kursów Obronnych była Decyzja Sekretarza Stanu w sprawie organizacji i zapewnienia warunków funkcjonowania w Akademii Obrony Narodowej Wyższych Kursów Obronnych kadr kierowniczych administracji publicznej.[146] Dokument ten miał w oczywisty sposób związek z wcześniejszym zarządzeniem z dnia 7 grudnia 1994 roku. Decyzja ta wprowadzała podział kompetencji pomiędzy Dyrektora

---

[143] Należy zwrócić uwagę że tamta lista była tworzona jeszcze przed reformą samorządową, która to wprowadziła trójpodział jednostek samorządu terytorialnego w naszym kraju.

[144] Urząd Rady Ministrów jest organem już nieistniejącym, wobec czego kierownik tej jednostki organizacyjnej już jako podmiot nie występuje.

[145] Zarządzenie nr 113/MON Ministra Obrony Narodowej z dnia 7 grudnia 1994 roku w sprawie wprowadzenia w Akademii Obrony Narodowej Wyższych Kursów Obronnych.

[146] Decyzja nr 50 Sekretarza Stanu – I Zastępcy Ministra Obrony Narodowej z dnia 20 grudnia 1994 roku w sprawie organizacji i zapewnienia warunków funkcjonowania w Akademii Obrony Narodowej Wyższych Kursów Obronnych kadr kierowniczych administracji publicznej.

Departamentu Systemu Obronnego, Komendanta Akademii Obrony Narodowej oraz Dyrektora Biura Organizacyjno – Administracyjnego. Zadania te były niejako powtórzeniem nałożonych na te podmioty obowiązków określonych przy uchwalaniu poprzednich aktów. Niemniej jednak decyzją tą dokonano uszczegółowienia poszczególnych funkcji i zakresu obowiązków w zakresie przygotowania i realizacji szkolenia oraz całego kursu.

Najważniejszym jednak, mając na uwadze hierarchiczność i moc obowiązywania aktów normatywnych, było rozporządzenie Rady Ministrów w sprawie szkolenia obronnego[147]. Ten akt normatywny został przeanalizowany we wcześniejszej części pracy, wobec tego charakterystyka jego w tym miejscu jest zbędna.

Wspomniane rozporządzenie dotyczące szkolenia obronnego[148] zostało uzupełnione i w pewnym zakresie zmienione dwoma rozporządzeniami. Pierwsze z nich z dnia 5 czerwca 2007 roku w sprawie stanowisk pracy związanych z obronnością kraju w administracji publicznej wprowadziło nowe zdefiniowanie stanowiska pracy związanego z obronnością kraju. Zaliczono do nich takie stanowiska na których zakres czynności pracownika obejmuje realizację zadań obronnych, w tym dotyczących planowania i realizacji pozamilitarnych przygotowań obronnych w państwie oraz zarządzania kryzysowego wynikających z właściwych aktów normatywnych. §1 pkt 2. zakładał, iż do wspomnianych stanowisk należy zaliczyć te rozpoczynające się od referenta do dyrektora departamentu lub innej równorzędnej komórki organizacyjnej, występującej w Kancelarii Prezesa Rady Ministrów, urzędów obsługujących członków Rady Ministrów i centralne organy administracji rządowej, urzędów wojewódzkich oraz urzędów obsługujących terenowe organy administracji rządowej. Kolejne punkty wskazują na komendy, inspektoraty i inne jednostki organizacyjne stanowiące aparat pomocniczy kierowników zespolonych służb, inspekcji i straży wojewódzkich oraz powiatowych. Kolejno wspomniane stanowiska uwzględniono w urzędach gmin, miast na prawach powiatu, starostwach powiatowych i urzędach marszałkowskich oraz jednostkach organizacyjnych podległych albo nadzorowanych przez Premiera, poszczególnych ministrów centralne organy administracji rządowej, a także organy zespolone i niezespolone. Również jednostki organizacyjne dla których organem założycielskim jest organ administracji rządowej lub organ samorządu terytorialnego włączono w zakres regulacji tegoż Rozporządzenia.

---

[147] Dz. U. 2004. Nr 16 poz. 150 z póź. zm.
[148] Tamże.

Kolejne rozporządzenie zostało wydane dzień później zatem 6 czerwca 2007 roku, które zmieniało rozporządzenie w sprawie szkolenia obronnego. Wprowadzono zmiany w §5, gdzie wskazano że Prezes Rady Ministrów jest organizatorem szkolenia w odniesieniu do szkolenia prowadzonego w formie ćwiczeń o zasięgu międzynarodowym i krajowym, które przeprowadza się nie rzadziej niż raz na pięć lat. Dodano również, że Minister Obrony Narodowej jest organizatorem w odniesieniu do szkolenia prowadzonego w formie ćwiczeń regionalnych, obejmujących obszar dwóch lub więcej województw, które przeprowadza się nie rzadziej niż raz na dwa lata. Do wskazanej formy zakwalifikowano również w pkt b Wyższe Kursy Obronne.

4.2. Realizacja Wyższych Kursów Obronnych w AON

Do końca 2011 roku WKO ukończyło 3435 absolwentów w 244 grupach[149]. W tym czasie kursy uległy znacznym zmianom zarówno pod względem regulacji prawnych, organizacji zajęć, sposobów ich prowadzenia, czy wreszcie ich tematyki.

Zajęcia w ramach WKO prowadzone są głównie w formie wykładów i konwersatoriów. Forma ta zajmuje ponad połowę czasu przeznaczonego na szkolenie. Podczas wyżej wymienionych kursów i konwersatoriów poruszane są kwestie kryteriów bezpieczeństwa państwa, problematyki funkcjonowania instytucji odpowiedzialnych za bezpieczeństwo, wizji i koncepcji bezpieczeństwa, a także poddawane analizie są dokumenty strategiczne. Wszystkie materiały dydaktyczne i opracowania, które wydawane są uczestnikom szkolenia, drukowane są przez Wydawnictwo AON. Ponadto kursanci mają cały czas dostęp do komputerowej sieci akademickiej.

Wyższe Kursy Obronne funkcjonują od 1994 roku i umiejscowione są w strukturze organizacyjnej Instytutu Bezpieczeństwa Państwa w Wydziale Bezpieczeństwa Narodowego Akademii Obrony Narodowej. Kierownikami WKO byli: płk. dr hab. inż. Marian Kowalewski (styczeń-wrzesień 1995r.), płk. dr Aleksander Komański (wrzesień 1995r. – wrzesień 1996r.), ppłk. dr Krzysztof Teresiak (październik 1996r. – maj 2006r.).[150]

Kształcenie odbywa się z zachowaniem ośmiogodzinnego dnia zajęć dydaktycznych (08:00 – 15:30) oraz czterech godzin zajęć popołudniowych (18:00 – 22:00). Rocznie

[149] Na podstawie Informacji o Wyższych Kursach Obronnych Kadr Kierowniczych Administracji Rządowej i Samorządowej, Warszawa 2011.
[150] P. Makowski, Z.Piątek *Wyższe Kursy Obronne*... dz. cyt., s. 62.

organizowane jest szkolenie średnio dla 13 – 15 grup w 16 – 18 zjazdach. W zależności od składu grupy szkoleniowej, zjazd trwa od 5 do 10 dni.[151]

Wyższe Kursy Obronne organizowane są według programów określanych na pięć lat. Są one regularnie weryfikowane i niemalże co rok powstaje nowy pięcioletni program. Każdy z programów jest dokumentem, planem działania i określeniem strategii w jaki ma zostać osiągnięty cel lub rezultat[152], lub wg definicji D.Pratta program jest „uporządkowanym zbiorem zamiarów formalnego edukowania lub/i szkolenia"[153].

Program WKO obejmuje: podstawę organizacji, cel szkolenia, kto uczestniczy w kursach obronnych, grupy w jakich organizowane będą kursy, tematykę szkoleń oraz kwestie dotyczące organizacji.

Na podstawie programu Wyższych Kursów Obronnych opracowywany jest harmonogram zajęć kursowych – uzgadniany z dyrektorem DSiPO MON, oraz plan zajęć Wyższych Kursów Obronnych – zatwierdzany przez rektora-komendanta Akademii Obrony Narodowej i dziekana Wydziału Bezpieczeństwa Narodowego

Obok programu najważniejsze w odpowiednim funkcjonowaniu każdego przedsięwzięcia, jest klarowne określenie odpowiedzialności, które nie pozostawia wątpliwości i niedomówień. Ogólne określenie organizacji szkolenia obronnego w państwie, zadania w zakresie jego realizacji i szkolenia oraz właściwości organów je realizujących znajdujemy w wyżej wspomnianym rozporządzeniu Rady Ministrów[154], jednak najdokładniej odpowiedzialność za konkretne etapy przygotowania i realizacji kursu znajdują się w *Programie Wyższych Kursów Obronnych na lata 2011-2016.* Określa on dokładnie trzy osoby odpowiedzialne osobiście za poszczególne elementy, konieczne do funkcjonowania kursów, a mianowicie:

1) Komendant Akademii Obrony Narodowej, jest odpowiedzialny za harmonogram i plan zajęć na Wyższych Kursach Obronnych, kalkulację ogółu kosztów organizacji i przeprowadzenia kursów oraz za realizację umowy zgodnie z jej zapisem.

2) Dyrektor Departamentu Strategii i Planowania Obronnego Ministerstwa Obrony Narodowej jest natomiast zobowiązany do monitowania i koordynacji procesu realizacji *Programu Wyższych Kursów Obronnych na lata 2011-2016*, a zarazem przygotowania nowego

---

[151] http://aon.edu.pl/pl/wko/287-o-wyzszych-kursach-obronnych, dostęp dnia 22.02.2012.
[152] A.C. Ornstein, F.P. Hunkins, *Program szkolny ...*, dz. cyt., s.30.
[153] J. Wiles, J.C. Bondi, *Curriculum development: a guide to practice,* wyd. 3, Columbus , Ohio-Merrill 1989, s.131, [w:] J.S. Kardas, *Wyższe Kursy Obronne. Analiza-ocena-perspektywa,* Warszawa 2000, s. 33.
[154] Dz. U. 2004. Nr 16 poz. 150 z póź. zmi.

Programu Wyższych Kursów Obronnych na lata 2013-2018. Jednocześnie jest on odpowiedzialny za kwalifikowanie osób podlegających szkoleniom na kursach, oraz w terminie do 20 października każdego roku ma obowiązek zorganizować przy współpracy z Akademią Obrony Narodowej, konferencji metodycznej Wyższych Kursów Obronnych. Na podstawie tej konferencji niemal corocznie tworzony jest nowy *Program (...)*, uzupełniany i weryfikowany na podstawie doświadczeń i wydarzeń roku minionego i na konferencji omawianego.

3) Dyrektor Departamentu Administracji Ministerstwa Obrony Narodowej. Musi on zapewnić środki finansowe do realizacji *Programu szkolenia na Wyższych Kursach Obronnych na lata 2011-2016* zgodnie z *Programem Pozamilitarnych Przygotowań Obronnych Rzeczypospolitej Polskiej w latach 2009-2018,* a także w jego kwestii leży przeprowadzenie postępowania o udzielenie zamówienia publicznego na przeprowadzenie Wyższych Kursów Obronnych przez Akademię Obrony Narodowej.

Ostatnim elementem ponoszącym odpowiedzialność za realizację *Programu (...)* są wykładowcy. Warto zauważyć, że dydaktycy ci, nie są wyłącznie nauczycielami Akademii Obrony Narodowej, ale są to także eksperci administracji rządowej.

Na dzień dzisiejszy w ramach WKO zajęcia prowadzone są przez przedstawicieli: Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji, Ministerstwa Kultury, Ministerstwa Zdrowia, Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Ministerstwa Obrony Narodowej – Departamentu Strategii i Planowania Obronnego oraz Sztabu Generalnego Wojska Polskiego – Zarządu Planowania Operacyjnego P3 oraz Zarządu Organizacji i Uzupełnień P1.[155] Można powiedzieć, że pełnione przez nich funkcje nie ograniczają się wyłącznie do przekazywania treści programowych, ale pełnią oni również rolę informacyjną, organizacyjną, rozwijającą, badawczą, techniczną i konstrukcyjną.[156]

Każdą z tych funkcji można określić w kilku słowach, dlatego funkcja informacyjna to po prostu przekazywanie wiedzy i informacji, treści programowych, funkcja organizacyjna czy też koordynująca polega na takiej organizacji zajęć, żeby uczący się byli jak najbardziej aktywni, a warunki jak najbardziej sprzyjające nauczaniu, rozwijająca polega na rozwijaniu w uczniach zdolności kierowniczych, chęci podejmowania współpracy w wykonywaniu czynności zawodowych, oraz rozwijanie w nich kreatywności i umiejętności podejmowania słusznych

[155] P. Makowski, Z. Piątek *Wyższe Kursy Obronne* ... dz. cyt., s. 60.
[156] J.S. Kardas, *Wyższe Kursy*..., dz. cyt., s. 36-37.

decyzji. Funkcja badawcza to umiejętność obserwowania i określania celów na podstawie obserwacji, a także umiejętność dostosowania metod działania do ciągle zmieniających się warunków, funkcja techniczna to systematyczne aktualizowanie własnej wiedzy i umiejętności z zakresu bezpieczeństwa i obronności, a także podwyższanie własnych umiejętności technicznych i komputerowych. Ostatnia funkcja, czyli funkcja konstrukcyjna, jest niczym innym niż udoskonalaniem cechy każdego dobrego nauczyciela, czyli sposobów najbardziej skutecznego porozumienia uczeń-nauczający. Jest to przekazywanie treści wynikających z treści tematu w sposób prosty, ciekawy i mądrze zaplanowany czasowo, oraz inicjowanie urozmaiconych form nauczania.

Na podstawie analizy funkcji pełnionych przez dydaktyków można stwierdzić, że w dzisiejszym świecie nauczyciel to przede wszystkim osoba niosąca pomoc w edukacji, będąca partnerem i doradcą, a co więcej stymulująca chęć do nauki i rozwoju.[157] Stąd bierze się forma w jakiej prowadzone są zajęcia na Wyższych Kursach Obronnych, czyli minimum wykładów przekazujących wiedzę w formie gotowej, a jak najwięcej konwersatoriów, zajęć eksperckich i gier decyzyjnych. Formy te wymuszają na kursantach aktywność, która jest o wiele efektywniejsza od biernego słuchania czy jakichkolwiek niedynamicznych form przyswajania wiedzy.

Co ważne jednak, żadna nauka, choćby najbardziej dynamiczna i urozmaicona nie przyniesie efektów, jeśli nie jest oparta na fundamencie własnego zaangażowania i zainteresowania tematyką, a co za tym idzie potrzebą kompletowania wiedzy we własnym zakresie. Prowadzi to bezpośrednio do samokształcenia, które jest elementem coraz bardziej potrzebnym, wręcz niezbędnym w dzisiejszym, toczącym się coraz szybciej świecie. Istotą samokształcenia jest dziś po pierwsze: umiejętność czerpania mądrości nie tylko z przeżyć i doświadczeń, zarówno własnych jak i cudzych, po drugie umiejętność korzystania z nich w różnych sytuacjach i adaptowania ich do nowych warunków, ale i po trzecie samodzielne studiowanie literatury specjalistycznej, opracowań czy czasopism fachowych.[158]

Podstawą organizacyjną kursów, oprócz podstaw, jakie dają akty prawne, jest Harmonogram Zajęć Wyższych Kursów Obronnych tworzony co rok dla nowych grup kadry

---

[157] Por. H. Błażejewski i Z. Wiatrowski, *Projektowanie charakterystyki kwalifikacji nauczyciela europejskiej szkoły zawodowej,* „Szkoła Zawodowa" 1994, oraz H. Kwiatkowska, A. Kotusiewicz (red.), *Nauczyciele nauczycieli,* Warszawa-Łódź 1992, [w:] J.S. Kardas, *Wyższe Kursy Obronne. Analiza-ocena-perspektywa,* Warszawa 2000, s. 30.

[158] J.S. Kardas, *„Wyższe Kursy*..., dz. cyt.., s. 38.

kierowniczej administracji rządowej i samorządowej. Uzgadniany z dyrektorem Departamentu Strategii i Planowania Obronnego Ministerstwa Obrony Narodowej, jest przejrzystym terminarzem, w którym określono, kiedy i która z czternastu grup kursantów odbywa zajęcia. Ponadto każda z grup w harmonogramie rozróżniona jest pod względem funkcji pełnionych przez osoby biorące udział w szkoleniu w danej grupie, mają swoje numery, oraz dokładnie określoną liczbę uczestników (przykładowo, grupa w której znajdują się kierownicy komórek do spraw obronnych obsługujących ministerstwa i urzędy centralne ma numer I/C/1, kurs odbędzie się od 26 do 29 marca, a weźmie w nim udział dokładnie 18 osób). Uzupełnieniem harmonogramu jest plan tworzony oddzielnie dla każdej grupy, dostosowywany pod kątem potrzeb zawodowych pełnionych przez kursantów.

4.2.1. Problematyka zajęć

Program zajęć Wyższych Kursów Obronnych skoncentrowany jest wokół problematyki szeroko pojętej obronności. Na stronie internetowej[159] Akademii Obrony Narodowej można odnaleźć opisy tematów Wyższych Kursów Obronnych sporządzone 28 października 2010 roku. Są to opisy tych tematów, które realizowane są w formie wykładów, czyli: *„Zewnętrzne uwarunkowania bezpieczeństwa narodowego RP; Przygotowanie systemu kierowania obroną państwa; Strategiczne aspekty bezpieczeństwa euroatlantyckiego; „Miejsce i rola administracji publicznej w narodowym modelu HNS; Zasady współpracy cywilno-wojskowej; Programowanie i zasady finansowania pozamilitarnych przygotowań obronnych. Przeglądy obronne.; Geostrategiczne uwarunkowania bezpieczeństwa Polski; Zagrożenia bezpieczeństwa RP; Organizacje pozarządowe w systemie obronnym państwa; Strategia Bezpieczeństwa Narodowego RP i Strategia Obronności RP; System zarządzania kryzysowego w NATO i UE"*[160]. Tematy te są jednak tylko częścią całego programu kursu, który składa się z 16 problemów określonych przez *§7 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 13 stycznia 2004 r. w sprawie szkolenia obronnego*. Każdy z tych problemów rozpatrywany jest pod kątem kilku tematów określonych przez *Program Szkolenia Wyższych Kursów Obronnych na lata 2011-2016*.

Pierwszym problemem podczas kursu są *Międzynarodowe i wewnętrzne uwarunkowania bezpieczeństwa państwa*. Rozpatrywane są one w czterech tematach, z których pierwszy dotyczy

[159] http://www.aon.edu.pl/pl/wko, [24.02.2012].
[160] http://www.aon.edu.pl/pl/wko/427-opisy-tematow-wko, [24.02.2012].

uwarunkowań międzynarodowych bezpieczeństwa RP, kolejne, dotyczące ogólnego środowiska bezpieczeństwa w XXI, są płynnym przejściem do bezpieczeństwa wewnętrznego, którego dotyczą dwa kolejne tematy, czyli potencjału obronnego jakim dysponuje RP, a także Narodowego Systemu Zarządzania Kryzysowego.

Drugim problemem jest problem integracji Polski z międzynarodowymi strukturami bezpieczeństwa rozpatrywany jest pod względem jej położenia geostrategicznego.

Trzecim problemem są zasady, na jakich funkcjonują Organizacja Traktatu Północnoatlantyckiego i inne międzynarodowe organizacje kluczowe dla bezpieczeństwa zarówno w regionie jak i na świecie, czyli NATO i UE.

Czwarty problem to polityka i strategia bezpieczeństwa. Jest on rozbity na cztery podtematy dotyczące wyłącznie Polski i skoncentrowane wokół zagrożeń jej bezpieczeństwa, Strategii Bezpieczeństwa i Strategii Obronności, edukacji dla bezpieczeństwa oraz kodyfikacji prawa wojskowego.

Zasady funkcjonowania państwa w czasie zewnętrznego zagrożenia jego bezpieczeństwa i w czasie wojny realizowane są na trzech zajęciach, z których pierwsze dotyczą tegoż funkcjonowania na poziomie ministerialnym, wojewódzkim i powiatowym, a także roli, jaką w tym funkcjonowaniu odgrywają ministrowie, wojewodowie i starostowie, kolejne natomiast dotyczą zasad działania struktur państwowych w stanach nadzwyczajnych, oraz prawnych regulacji działań zarówno w czasie wojny jak i zagrożenia nią.

Organizacja i funkcjonowanie systemu obronnego państwa i jego elementów to problem szósty. Z samego sformułowania tworzy on podział na tematy, z których każdy dotyczy organizacji i funkcjonowania poszczególnych elementów systemu obronnego państwa - najpierw organów władzy i administracji publicznej, a następnie organizacji pozarządowych (NGO) działających w systemie obronnym państwa. Problem ten szczególny nacisk kładzie jednak na istotę systemu obronnego RP, jego strukturę, zadania, i kierunki, w których system ten się rozwija. W ramach tego tematu nawiązuje się również do szkoleń obronnych w organach administracji publicznej.

Utrzymywanie i podwyższanie stałej gotowości obronnej państwa to jeden z najszerszych problemów, któremu poświęconych zostało aż sześć tematów. Pierwszy dotyczy Narodowego Systemu Zarządzania Kryzysowego, a dokładnie polityczno-militarnego reagowania kryzysowego w tym aspekcie. Drugi zasad użycia wojsk podczas minimalizacji

i likwidacji skutków klęsk żywiołowych, a także podczas akcji ratowniczych na szczeblu wojewódzkim. Trzeci to reagowanie kryzysowe w państwie na zagrożenia pozamilitarne, a konkretnie zadania, organizacja działań i współdziałanie służb takich jak Policja, Straż Graniczna i Państwowa Straż Pożarna. W ramach problemu omawiane jest również funkcjonowanie stałych dyżurów w razie potrzeby podwyższenia gotowości obronnej, a także przygotowanie systemu kierowania obronnością państwa, oraz rola, jaką pełni administracja publiczna w poszczególnych stanach gotowości obronnej państwa.

Problem planowania operacyjnego i programowania obronnego rozbity został na zasady programowania i finansowania pozamilitarnych przygotowań obronnych, przegląd obronny i zasady wytyczenia kierunków doskonalenia Standardowych Procedur Operacyjnych (Standard Operating Procedure - SOP), a także planowanie operacyjne w znaczeniu ogólnym oraz na szczeblu ministerialnym, wojewódzkim i powiatowym.

Przygotowanie gospodarczo-obronne to zagadnienie zrealizowane zarówno z zakresu mobilizacji gospodarki, zasad realizacji przez przedsiębiorców zadań w ramach tego przygotowania, analizy zadań na rzecz bezpieczeństwa i obronności w warunkach gospodarki rynkowej oraz aspekt logistyczny zarządzania kryzysowego.

Kolejny, już dziesiąty problem to realizacja zadań na rzecz Sił Zbrojnych RP i wojsk sojuszniczych, a przede wszystkim ich zadania, skład i struktura, a także analiza stanu obecnego i prognoza ich rozwoju, świadczenia osobiste, rzeczowe i szczególne na ich rzecz, a także analiza HNS[161], jego modelu narodowego, miejsca i roli administracji publicznej w tym modelu, a także zakresu wsparcia wojsk przez administrację publiczną (jej funkcje i zadania).

W problemie sformułowanym, jako współpraca cywilno-wojskowa opracowywana jest sama istota wsparcia udzielanego przez wojsko na rzecz władz cywilnych i społeczeństwa, a także zasady udzielania tego wsparcia i całej współpracy pomiędzy wojskiem a cywilami, oraz współdziałanie organów administracji publicznej stopni centralnych i wojewódzkich z organami wojskowymi.

Kolejnym aspektem kursu jest przygotowanie do militaryzacji pod względem formalnoprawnym w administracji rządowej i wojewódzkiej, połączone w temacie ze szczególną

[161] HNS (Host Nation Support) czyli pomoc zarówno cywilna jak i wojskowa świadczona przez państwo na którego terytorium przebywają siły NATO na rzecz tych sił, zarówno podczas konfliktu, sytuacji kryzysowej jak i pokoju.

ochroną obiektów ważnych dla bezpieczeństwa i obronności państwa, planowanie i realizacja tych zadań ochronnych.

Jednym z najszerzej omawianych na kursie problemów jest również ochrona ludności w warunkach prowadzonych działań obronnych. Wiąże się to z oceną aktualnego stanu i perspektyw na rozwiązania prawne i organizacyjne ochrony cywili zarówno w czasie pokoju, kryzysu jak i wojny, jak i spojrzenie na stronę praktyczną problemu, czyli na zadania, jakie mają organy administracji publicznej służby zdrowia w ramach ratowania życia i zdrowia ludzi w czasie kryzysu i wojny. W ramach problematyki ochrony ludności prowadzone są zajęcia dotyczące programów użytkowych i komputerowych nastawionych na wsparcia w procesie podejmowania decyzji w Centrum Symulacji Komputerowych Gier Wojennych. Przy tym realizowane jest zapoznawanie kursantów z zasadami i sposobami użycia sił i środków ratowniczych w zapobieganiu różnorodnym zagrożeniom i ewentualnej likwidacji skutków tych zagrożeń, analizowany jest stan przygotowania Państwowej Inspekcji Sanitarnej na wypadek ataku bioterrorystycznego, a także struktura, zadania i funkcjonowanie Centrum Reagowania Epidemiologicznego Sił Zbrojnych RP.

Podczas kursów analizowana jest jednak nie tylko ochrona ludności cywilnej czy obiektów szczególnie ważnych dla bezpieczeństwa, ale także podejmowana jest tematyka ochrony obiektów kultury i zabytków, które są wyjątkowo ważne dla dziedzictwa narodowego, a także ochrona informacji niejawnych w prowadzonych przygotowaniach obronnych.

Co ważne Wyższe Kursy Obronne to nie tylko teoria, ale także praktyka. Ostatnim punktem każdego szkolenia są gry i ćwiczenia, które składają się z trzech części: po pierwsze jest to udzielenie instruktażu do gry decyzyjnej, po drugie jest to sama gra decyzyjna, w której ćwiczone jest rzeczywiste reagowanie w sytuacjach kryzysu polityczno-militarnego, a na koniec realizowana jest praktyczna weryfikacja rozwiązań i dokonanych w grze obronnej decyzji ze stanowiska pracy zespołu zarządzania.[162]

Jak łatwo zauważyć, program Wyższych Kursów Obronnych funkcjonuje bezpośrednio wokół systemu obronnego RP, wg którego sfera zadaniowa podzielona jest pomiędzy układ militarny, pozamilitarny i system kierowania obronnością. Podział ten daje również możliwość podziału tematycznego wszystkich zawartych w programie kursów problemów. W ten sposób do

[162] Na podstawie programu szkolenia Wyższych Kursów Obronnych na lata 2011-2016, Departament Strategii i Planowania Obronnego, Warszawa 2010.

tematów militarnych będziemy mogli zaliczyć problemy z zakresu geostrategii, zagrożeń, konfliktów zbrojnych, Sił Zbrojnych RP – ich miejsca, roli, funkcji, zadań, porównania z siłami innych państw, czy z zakresu problemów obronności. Tematy dotyczące sfery pozamilitarnej będą dotyczyć gospodarki, edukacji obronnej, monitoringu zagrożeń, zasad postępowania, ochrony ludności, struktur państwowych, informacji niejawnych, czy współdziałania pomiędzy resortami, jednostkami i służbami, a także obroną cywilną, kwestiami prawnymi i organizacyjnymi. Tematyka ostatniej sfery będzie dotyczyć kierowania obronnością państwa, czyli polityki bezpieczeństwa, strategii obronnej RP oraz koncepcji i zadań organów administracji w zakresie bezpieczeństwa i obronności państwa[163].

Warto zauważyć, że forma kursów została urozmaicona, dzięki czemu nie ogranicza się wyłącznie do teorii, ale również oferuje możliwość ciekawego spędzenia czasu pomiędzy zajęciami teoretycznymi. Tak też, oprócz wcześniej wspomnianych kursów i konwersatoriów, zajęcia prowadzone są również w formie gier decyzyjnych i podróży studyjnych. Fakultatywnie kursanci mają możliwość korzystania z Akademickiego Ośrodka Sportowego. Do wyboru są basen, siłownia, hala sportowa oraz strzelnica Akademii. Co ważne, każda grupa słuchaczy bierze udział w pokazie uzbrojenia i strzelaniu z pistoletu VIST – 94 w Wojskowym Instytucie Technicznym Uzbrojenia w Zielonce.

4.2.2. Uczestnicy kursów

Wyższe Kursy Obronne jako forma zapewnienia kwalifikacji i wiedzy dotyczącej szeroko pojmowanej obronności kadrom administracji publicznej, spełnia główny wymóg wobec systemu obronnego państwa, jakim jest połączenie potrzeb obronnych, możliwości ekonomicznych, sprawności organizacyjnej i możliwości zapewnienia ciągłości funkcjonowania poszczególnych struktur państwa[164]. Fakt zamazującej się wizji jakiegokolwiek realnego konfliktu militarnego nie może jednocześnie pomniejszać roli systemu obronnego, którego sprawnego funkcjonowanie w sytuacji zagrożenia bezpieczeństwa jest warunkiem przetrwania państwa. Stąd też bierze się potrzeba rozszerzania funkcji na jakie rozciągnięte są kursy obronne. Bierze w nich udział kadra administracji publicznej, czyli osoby zajmujące stanowiska kierownicze, ale nie tylko.

---

[163] J.S. Kardas, *Wyższe Kursy...* ,dz. cyt , s. 33-35.
[164] P. Makowski, Z. Piątek, *Wyższe Kursy Obronne ...*, dz. cyt., s. 63.

Początkowo byli to tylko ministrowie, sekretarze stanu i podsekretarze stanu, kierownicy urzędów centralnych, dyrektorzy generalni i wyznaczeni dyrektorzy departamentów (komórek równorzędnych) ministerstw i urzędów centralnych, wojewodowie i wicewojewodowie, oraz wyznaczeni dyrektorzy (kierownicy) wydziałów (komórek organizacyjnych) wchodzących w skład urzędów wojewódzkich. Urzędy podlegające szkoleniu stanowiła wtedy uchwała Rady Ministrów z dnia 4 października 1994r. w sprawie szkolenia obronnego kadr kierowniczych administracji publicznej.

Urzędy te zostały jednak bardzo rozszerzone na mocy rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 13 stycznia 2004 r. w sprawie szkolenia obronnego. Rozporządzenie stanowiło o obligatoryjnym uczestnictwie w kursach: marszałków województw, starostów, wójtów, burmistrzów i prezydentów miast oraz ich zastępców, kierowników jednostek organizacyjnych podległych i nadzorowanych przez osoby zajmujące wszystkie wyżej wymienione stanowiska, dyrektorów departamentów i ich zastępców, kierowników biur i samodzielnych wydziałów w urzędach obsługujących ministrów, urzędach centralnych i innych państwowych jednostkach organizacyjnych wykonujących zadania obronne. Ponadto poza dyrektorami wydziałów w urzędach wojewódzkich i ich zastępcami także pracowników tych jednostek zatrudnionych na stanowiskach związanych z obronnością lub prowadzących sprawy związane z wykonywaniem zadań obronnych, przedsiębiorców wykonujący zadania obronne, a także wyznaczonych przez nich pracowników i osób, którym nadano przydziały organizacyjno-mobilizacyjne do jednostek organizacyjnych przewidzianych do militaryzacji. Jako fakultatywny został natomiast określony udział w szkoleniach: posłów i senatorów, osób którym odbycie takiego kursu zostało zlecone przez organy władzy publicznej, osób zgłoszonych przez władze związków zawodowych, samorządów zawodowych, organizacji przedsiębiorców i pracodawców, partii politycznych, stowarzyszeń i fundacji, a także przez redaktorów naczelnych dzienników i czasopism, nadawców programów radiowych i telewizyjnych oraz ośrodków opiniotwórczych i innych instytucji. Udział tych osób w szkoleniu jest dodatkowo warunkowany ich osobistą zgodą[165].

W ciągu piętnastu lat (1995–2010) prowadzenia kursów na Wydziale Bezpieczeństwa Narodowego (wcześniej Wydziale Strategiczno-Obronnym) ich absolwentami zostało 3128 osób,

[165] Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 13 stycznia 2004 r. w sprawie szkolenia obronnego. Dz. U. 2004 r. Nr 16, poz. 150.

które były szkolone w 224 grupach. Kursy te ukończyło: 151 ministrów, sekretarzy i podsekretarzy stanu, 192 wojewodów i wicewojewodów, 67 dyrektorów generalnych ministerstw i urzędów centralnych, 41 dyrektorów generalnych urzędów wojewódzkich, departamentów ministerstw i urzędów centralnych, 1164 dyrektorów (i ich zastępców) wydziałów urzędów wojewódzkich, departamentów urzędów marszałkowskich, w tym komendantów (i ich zastępców) wojewódzkich: Policji (54), Państwowej Straży Pożarnej (69), szkół PSP (5), oddziałów Straży Granicznej (38) oraz Centrum Szkolenia Straży Granicznej (2), a także 125 parlamentarzystów, 46 marszałków wojewódzkich oraz 501 starostów i prezydentów miast na prawach powiatu[166]. Przez te piętnaście lat Wyższe Kursy Obronne stanowiły istotny element w zakresie kształcenia wyższych kadr administracji publicznej w dziedzinie obronności. Trzeba pamiętać, że chociaż nie dostrzega się w bliskiej przyszłości zagrożenia militarnego, nie można odsuwać na dalszy plan jednego z istotnych systemów, zapewniających funkcjonowanie państwa w okresie zagrożenia – systemu obronnego.

W praktyce od 15 stycznia 1995 do 28 listopada 2011 roku Wyższe Kursy Obronne ukończyło 3435 absolwentów w 244 grupach, a dokładnie:

- 170 Ministrów, Sekretarzy i Podsekretarzy Stanu (1);
- 203 Wojewodów i Wicewojewodów (2);
- 67 Dyrektorów Generalnych Urzędów Centralnych (3);
- 41 Dyrektorów Generalnych Urzędów Wojewódzkich (4);
- 881 Dyrektorów Departamentów Ministerstw i Urzędów Centralnych (5);
- 37 osób zgłoszonych do Ministerstwa Obrony Narodowej (6);
- 1247 Dyrektorów Wydziałów Urzędów Wojewódzkich (7);
- 125 Parlamentarzystów (8);
- 59 Marszałków Województw (9);
- 605 Starostów i Prezydentów Miast (10).

Według powyższej kolejności wykres 1. przedstawia procentowy udział kadry administracji publicznej w Wyższych Kursach Obronnych.

---

[166] P. Makowski, Z. Piątek, *Wyższe Kursy Obronne na przestrzeni piętnastu lat*, [w:] Z. Piątek, B. Wiśniewski, *Edukacja obronna kierowniczej kadry*..., wyd. cyt., s. 62.

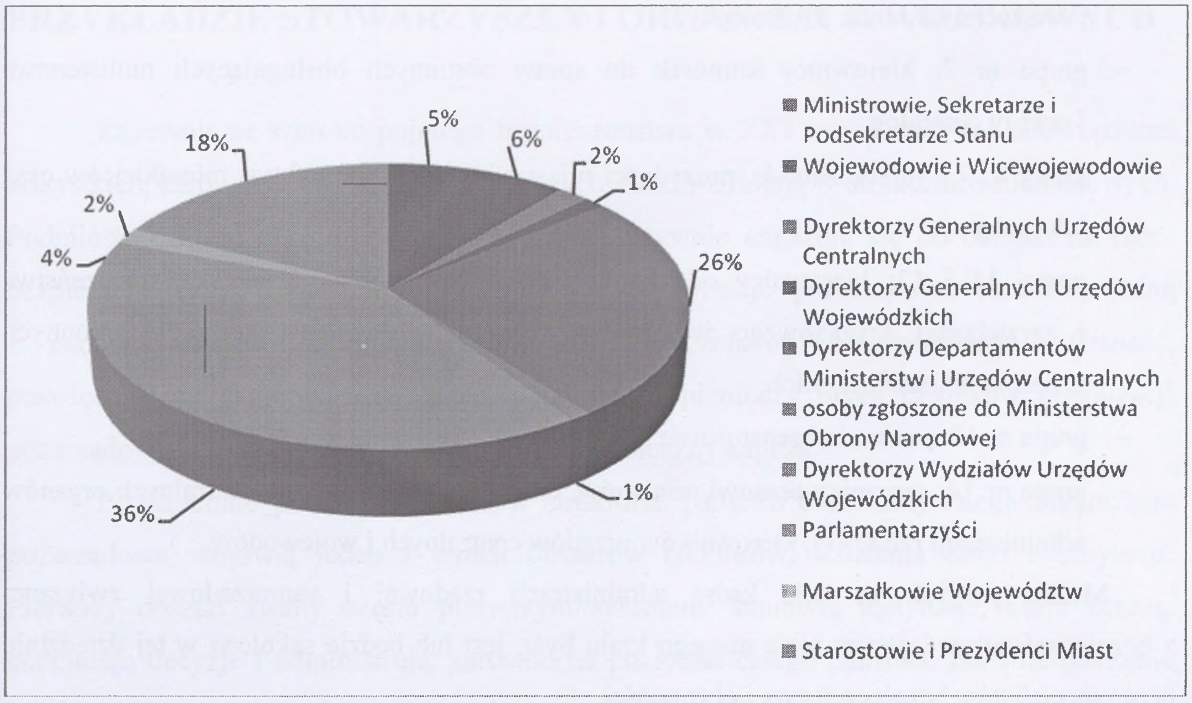

Wykres 1. Uczestnicy Wyższych Kursów Obronnych w latach 1995-2011

Źródło: opracowanie własne na podstawie analizy pozyskanych ankiet przeprowadzanych na Wyższych Kursach Obronnych

W okresie od 23 stycznia do 23 listopada 2012 roku, przeszkolono kolejnych 252 osób w 14 grupach na 18 zjazdach. Według harmonogramu zajęć WKO były to grupy:

- grupa nr 1: ministrowie, sekretarze i podsekretarze stanu, osoby pełniące funkcje centralnych organów administracji rządowej, kierownicy urzędów centralnych oraz ich zastępcy;
- grupa nr 2: dyrektorzy generalni ministerstw, a także urzędów centralnych i wojewódzkich;
- grupa nr 3: kierownicy komórek organizacyjnych urzędów wojewódzkich i marszałkowskich oraz ich zastępcy;
- grupa nr 4: wojewodowie i wicewojewodowie;
- grupa nr 5: szefowie i dyrektorzy departamentów urzędów centralnych, w tym nadzorowanych przez Prezesa Rady Ministrów oraz ich zastępcy;
- grupa nr 6: dyrektorzy departamentów, kierownicy biur i samodzielnych wydziałów w urzędach obsługujących ministrów, urzędach centralnych i innych państwowych

jednostkach organizacyjnych wykonujących zadania obronne (w tym prokuratur i sądów powszechnych) oraz ich zastępcy;

- grupa nr 7: kierownicy komórek do spraw obronnych obsługujących ministerstwa i urzędy centralne;
- grupy 8, 9 i 10 starostowie, prezydenci miast większych niż 100 tys. mieszkańców oraz ich zastępcy;
- grupy 11 i 12: kierownicy oddziałów spraw obronnych wydziałów bezpieczeństwa i zarządzania kryzysowego województw oraz przedstawiciele komórek obronnych urzędów marszałkowskich;
- grupa nr 13: posłowie i senatorowie RP;
- grupa nr 14: rzecznicy prasowi ministrów, osób pełniących funkcje centralnych organów administracji rządowej, kierowników urzędów centralnych i wojewodów.

Można przyjąć, że cała kadra administracji rządowej i samorządowej związanej z bezpieczeństwem i obronnością naszego kraju była, jest lub będzie szkolona w tej dziedzinie przez specjalistów bezpieczeństwa i obronności.

Wyższe Kursy Obronne stanowią swoiste forum dyskusji nad działaniami, jakie warto podejmować, aby optymalizować bezpieczeństwo państwa. Tutaj omawiane są związane z nim kryteria, problemy funkcjonowania odpowiedzialnych za nie instytucji, wizje, koncepcje oraz dokumenty strategiczne, które pozwalają na integrację i mobilizację różnych środowisk wokół problematyki bezpieczeństwa państwa. Tutaj wypracowywane są też mechanizmy koordynacyjne – zalążki współpracy w zakresie bezpieczeństwa narodowego.

Życie we współczesnym, pełnym dynamicznych przemian społeczeństwie wymaga stałego aktualizowania wiedzy i informacji w zakresie edukacji dla bezpieczeństwa. Szybkie tempo życia, zmiany w systemach kształcenia i na rynku pracy, a także różne modele życia i style pracy wpływają na konieczność stałego przystosowywania się jednostki do zmian zachodzących w środowisku. Edukacja dla bezpieczeństwa realizowana w ramach kształcenia na WKO jest jednym z najlepszych sposobów, by sprostać wyzwaniom wywołanym przez gwałtowny rozwój technologiczny, globalizację czy przeobrażenia społeczne i ekonomiczne. Jest warunkiem rozwoju jednostki i dobrobytu całego społeczeństwa. Jest też niezbędna do zapewnienia integracji społecznej, wyrównywania szans życiowych dla wielu ludzi, a także zmniejszania problemu marginalizacji.

ROZDZIAŁ V
FORMY I METODY PROMOCJI BEZPIECZEŃSTWA NA PRZYKŁADZIE STOWARZYSZEŃ I ORGANIZACJI WOJSKOWYCH

Zapewnienie szeroko pojętego bezpieczeństwa w XXI wieku stało się obowiązkiem wszystkich, zarówno tych rządzących jak i tych, którzy działają w strukturach nierządowych. Podmiotami, które obok instytucji rządowych aktywnie angażują się do działań na rzecz bezpieczeństwa są organizacje pozarządowe. Organizacje pozarządowe stanowią jedną z istotnych form samoorganizowania się społeczeństwa. Dobrowolność, ofiarność, poświęcanie swojego wolnego czasu, a nierzadko pieniędzy przez członków organizacji pozarządowych -wszystko, to tworzy ogromny społeczny kapitał.

Powszechnie przyjmuje się, iż w strukturze państwa demokratycznego organizacje pozarządowe stanowią jeden z trzech obszarów (sektorów) działania ludzi i instytucji. Pierwszy obszar, zwany często pierwszym sektorem, stanowią instytucje, które rządzą, podejmują decyzje i administrują, zarówno na poziomie całego państwa, jak i na poziomie lokalnym. Jest to tzw. obszar władz i administracji publicznej. Kolejny obszar, nazywany drugim sektorem, tworzą wszystkie podmioty zajmujące się produkcją, handlem i usługami. Sektor ten jest nastawiony na prowadzenie działalności przynoszącej zysk.

Można stwierdzić, że organizacja pozarządowa (NGO z angielskiego nongovernmental organisation), to stowarzyszenie, które jest samorządnym, dobrowolnym, trwałym zrzeszeniem o cechach niezarobkowych, pozwalającym na realizację indywidualnych zainteresowań. Bardzo często w literaturze określa się organizacje pozarządowe jako społeczne.

Organizacje pozarządowe nie są nastawione na osiąganie zysku (profit), ale na zaspokajanie jakichś potrzeb. To nie znaczy jednak, że organizacja nie może prowadzić działalności gospodarczej. Może, tyle tylko, że dochody nie są dzielone pomiędzy osoby pracujące czy ochotników, ale są przeznaczane na dalszą działalność.

Zgodnie z metodologią badań międzynarodowych, opracowaną w celu umożliwienia i ujednolicenia badań organizacji pozarządowych w poszczególnych państwach oraz porównywalności wyników, przyjęto, iż organizacja pozarządowa to taka, która posiada następujące cechy[167]:

[167] R. Jakubczak (red.), *Obrona narodowa w tworzeniu bezpieczeństwa II RP. Podręcznik dla studentek i studentów*, Warszawa 2004, s. 374–375.

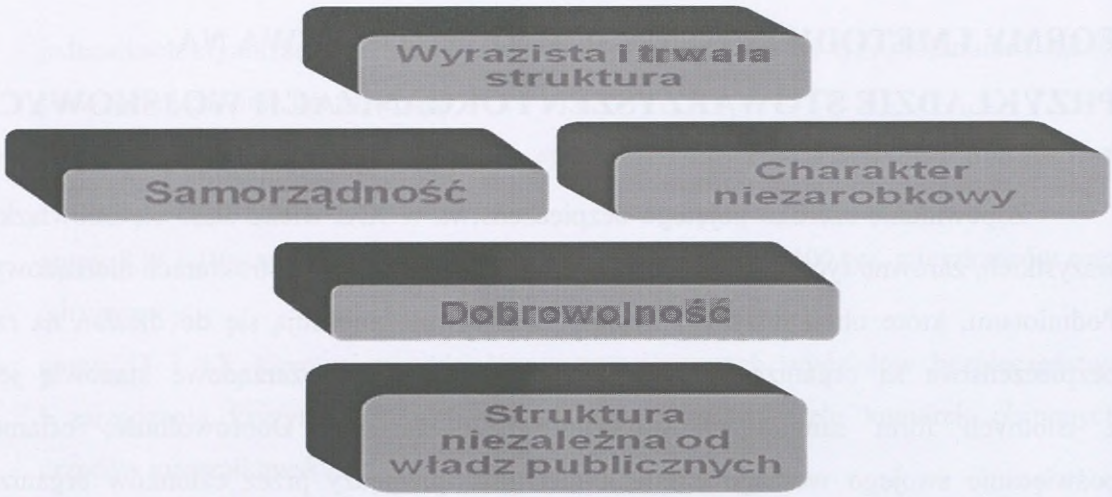

Rys. 6. Cechy organizacji pozarządowej

Źródło: opracowanie własne

Z reguły wymienia się następujące funkcje, jakie pełnią organizacje pozarządowe: 1) usługową, 2) innowacyjną, 3) rzeczniczą, 4) rozwijania umiejętności przywódczych, 5) mobilizacji społecznej i 6) demokratyzacji społeczeństwa. Jednak równocześnie sygnalizuje się, że ich działalność nie jest wolna od takich dysfunkcji, jak m.in.: 1) partykularyzm, 2) paternalizm, 3) amatorstwo lub wręcz przeciwnie przesadny profesjonalizm, 4) ograniczone zasoby i 5) ograniczona odpowiedzialność. W kontekście funkcji usługowej wskazuje się liczne przewagi jakie posiadają organizacje pozarządowe zarówno nad instytucjami publicznym, jak i biznesowymi. Do najważniejszych należą: 1) lepsza jakość, 2) większa dostępność i niższy koszt świadczonych usług oraz 3) większa zdolność do zaspokajania niszowych potrzeb[168].

Powiązane z resortem Obrony Narodowej stowarzyszenia i organizacje społeczne spełniają szczególną rolę w promowaniu obronności. Dlatego ich działalność statutowa wspierana jest przez DWiPO. Zakres pomocy wojska oraz formy i metody wsparcia organizacji pozarządowych jest corocznie określany w *„Planie przedsięwzięć na rzecz obronności państwa podejmowanych przez organizacje pozarządowe we współpracy z resortem Obrony Narodowej"*.

Analiza porozumień przedmiotowych zawieranych pomiędzy organami przedstawicielskimi stowarzyszeń i organizacji społecznych a DWiPO reprezentujący resort Obrony Narodowej wykazała, że w ramach realizacji zadań na rzecz obronności państwa wspierane są następujące formy przedsięwzięć:

[168] L. Salomon, *Partnerzy w służbie publicznej*, Warszawa 1993, s. 5-9.

- konferencje prasowe i naukowe;
- konkursy;
- sympozja;
- festyny;
- spotkania i podróże wojskowo-historyczne;
- uroczystości rocznicowe;
- imprezy i zawody sportowo-obronne;
- imprezy kulturalne;
- inne.

Zakres pomocy resortu Obrony Narodowej uzależniony jest od treści, formy przedsięwzięcia, wymiaru zaangażowania organizatora, przewidywanej ilości uczestników a także miejsca i terminu. DWiPO nie ogranicza się tylko do wspierania finansowego ale przede wszystkim do pomocy logistycznej i organizacyjnej form przedsięwzięć. Plan przedsięwzięć na rzecz obronności państwa podejmowanych przez organizacje pozarządowe we współpracy z resortem Obrony Narodowej uwzględnia tylko pomoc organizacyjną, merytoryczną i logistyczną. Wsparcie finansowe realizowane jest poprzez zadania publiczne na rzecz obronności zlecane przez Ministra Obrony Narodowej organizacjom pozarządowym. Przy czym pomoc finansowa jako najbardziej wymierna stanowi znaczny wydatek z budżetu MON. Zgodnie z Wytycznymi Podsekretarza Stanu ds. Społecznych zlecano w ostatnim czasie zadania publiczne w niżej wymienionych. kategoriach:

1) Działalność edukacyjna oraz szkoleniowo-wychowawcza i kulturalna skierowana do żołnierzy i pracowników wojska, ich rodzin, żołnierzy rezerwy oraz środowisk szkolnych i akademickich;

2) Upowszechnianie tradycji i historii oręża polskiego, promocja obronności oraz tworzenie pozytywnego wizerunku Sił Zbrojnych RP;

3) Ochotnicza działalność żołnierzy rezerwy w ramach Międzysojuszniczej Konfederacji Oficerów Rezerwy (CIOR) i Europejskiego Stowarzyszenia Podoficerów Rezerwy (AESOR);

4) Przygotowanie i udział reprezentacji WP w międzynarodowych zawodach sportowych w ramach Międzynarodowej Rady Sportu Wojskowego;

5) Kształtowanie i doskonalenie wiedzy oraz umiejętności w dziedzinie bezpieczeństwa i obronności, w tym szkolenia w specjalnościach przydatnych w Siłach Zbrojnych RP oraz szkolenia ogólnowojskowego przedpoborowych i żołnierzy rezerwy.

Reasumując, wsparcie działalności stowarzyszeń i organizacji pozarządowych na mocy zawieranych porozumień pomiędzy resortem Obrony Narodowej reprezentowanym przez DWiPO a tożsamymi stowarzyszeniami i organizacjami jest przede wszystkim natury organizacyjnej i logistycznej. Wsparcie finansowe realizowane jest w oparciu o projekty i realizację zadań publicznych zlecanych przez MON. Zarówno planowanie jak i rozliczanie z zadań odbywa się w cyklu rocznym, przy czym kontrolę nad realizacją zadań zlecanych sprawuje resort Obrony Narodowej przez komisje wyznaczaną przez DWiPO.

5.1. Podstawy prawne funkcjonowania stowarzyszeń i organizacji społecznych

Na poniższym schemacie zawarto podstawowe regulacje prawne dotyczące funkcjonowania organizacji pozarządowych w Polsce.

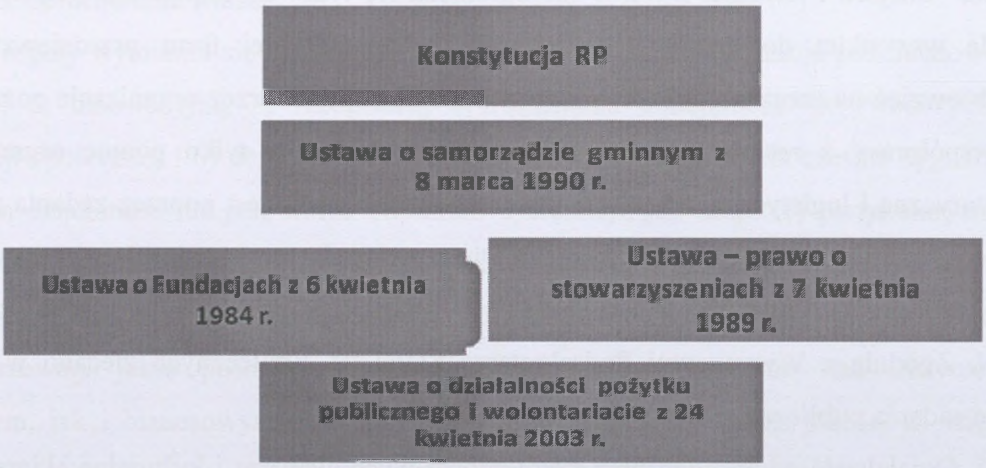

Rys. 7. Podstawowe regulacje prawne

Źródło: opracowanie własne

Podstawowym aktem prawnym regulującym problematykę stowarzyszeń jest Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. Konstytucja państwa demokratycznego jako akt prawny najwyższego rzędu przyznaje obywatelom możliwość nie tylko tworzenia rozmaitych zrzeszeń, lecz także uznaje ich funkcjonowanie jako jeden z elementów ustroju państwa[169]. W preambule czytamy, iż „(...) *ustanawiamy Konstytucję Rzeczypospolitej Polskiej jako prawa podstawowe dla państwa oparte na poszanowaniu wolności i sprawiedliwości, współdziałaniu władz, dialogu społecznym oraz na zasadzie pomocniczości umacniającej uprawnienia obywateli i ich wspólnot* (...)".

[169] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej*, ISBN 83-904347-1-7, s. 3.

Zawarty w pierwszym rozdziale „*Rzeczypospolita*" art. 12 Konstytucji stwierdza, iż „*Rzeczypospolita Polska zapewnia wolność tworzenia i działania związków zawodowych, organizacji społeczno-zawodowych rolników, stowarzyszeń, ruchów obywatelskich, innych dobrowolnych zrzeszeń oraz fundacji*".

W następnym rozdziale „*Wolności, prawa i obowiązki człowieka i obywatela*", art. 58 czytamy, iż „*każdemu zapewnia się wolność zrzeszania się*". Prawo to umożliwia obywatelom rozwijanie własnej aktywności w różnego rodzaju organizacjach politycznych, społecznych, kulturalnych, czy też gospodarczych. Konstytucja nie określa natomiast sposobu zawiązywania ani też reguł działania tych podmiotów, są one zawarte w odpowiednich ustawach.

Analizując konstytucyjną wolność zrzeszania się, należy zwrócić uwagę na pewne ograniczenia dotyczące tej wolności. W Konstytucji sformułowane są podstawowe ograniczenia wolności zrzeszania się. Zawarte one są w art.13: „*zakazane jest istnienie partii politycznych i innych organizacji odwołujących się w swoich programach do totalitarnych metod i praktyk działania nazizmu, faszyzmu i komunizmu, a także tych, których program lub działalność zakłada lub dopuszcza nienawiść rasową i narodowościową, stosowanie przemocy w celu zdobycia władzy lub wpływu na politykę państwa albo przewiduje utajnienie struktur lub członkostwa*", oraz art.58 ust.2 „*zakazane są zrzeszenia, których cel lub działalność są sprzeczne z Konstytucją lub ustawą. O odmowie rejestracji lub zakazie działania takiego zrzeszenia orzeka sąd*". Ograniczenia w wolności zrzeszania są wprowadzane również ze względu na: bezpieczeństwo państwa, porządek publiczny, ochronę środowiska, zdrowie publiczne, moralność publiczną, wolności i prawa innych osób (art. 31 ust.3).

Funkcjonowanie stowarzyszeń reguluje wiele ustaw. Wg P. Suskiego[170] podstawowe znaczenie mają:

- ustawa z dnia 7 kwietnia 1989 r.- *Prawo o stowarzyszeniach*[171],
- ustawa z dnia 18 stycznia 1996 r. *O kulturze fizycznej*[172],
- ustawa z dnia 20 sierpnia 1997 r. *O Krajowym Rejestrze Sądowym*[173] wraz z rozporządzeniami wykonawczymi i ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. *Kodeks postępowania cywilnego*[174].

---

[170] P. Suski, *Stowarzyszenia w prawie polskim,* Warszawa 2001, s. 33.
[171] Ustawa z dnia 7 kwietnia 1989 r. Prawo ..., dz. cyt.
[172] Ustawa z dnia 18 stycznia 1996 r. O kulturze fizycznej (Dz.U. z 2001 r. Nr 81, poz. 889).
[173] Ustawa z dnia 20 sierpnia 1997 r, O Krajowym Rejestrze Sądowym (Dz.U. z 2001 r. Nr 17, poz. 209).
[174] Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. Nr 43, poz. 296 ze zm.).

Wymieniona ustawa z dnia 7 kwietnia 1989 r. – *Prawo o stowarzyszeniach* ma zasadnicze znaczenie dla funkcjonowania stowarzyszeń. Jest to ustawa ustrojowa, swego rodzaju „konstytucja" dla tych podmiotów. Ustawa składa się z 57 artykułów zawartych w siedmiu rozdziałach. Przedstawiają one kolejno zagadnienia ogólne (pojęcie stowarzyszenia, ograniczenia wolności zrzeszania się), tworzenie stowarzyszeń, nadzór nad stowarzyszeniami, problematykę majątku, likwidację stowarzyszeń oraz przepisy dotyczące stowarzyszeń zwykłych.

Ustawodawca wyłączył jednak w drodze przepisu art. 7 z jej zakresu (podmiotowego) następujące podmioty:

1) organizacje społeczne działające na podstawie odrębnych ustaw lub umów międzynarodowych, których Rzeczpospolita jest stroną;

2) kościoły i inne związki wyznaniowe oraz ich osoby prawne;

3) organizacje religijne, których sytuacja prawna jest uregulowana ustawami o stosunku państwa do kościołów i innych związków wyznaniowych, działające w obrębie tych kościołów i związków;

4) komitety powstające w celu przygotowania wyborów do Sejmu i Senatu oraz organów samorządu, jeżeli są one przeprowadzane na podstawie ustaw lub zarządzeń władz – od dnia zarządzenia wyborów do ukończenia czynności wyborczych;

5) partie polityczne.

W stosunku do tych podmiotów ustawodawca wydaje odrębne regulacje, co podyktowane jest ich szczególnym charakterem oraz doniosłą rolą, jaką pełnią w demokratycznym państwie prawnym. Należą do nich, m.in. następujące organizacje:

– Polski Czerwony Krzyż działający na podstawie ustawy z 16 listopada 1964 r. *O Polskim Czerwonym Krzyżu*[175];

– Polski Związek Łowiecki działający na podstawie ustawy z dnia 13 października 1995 r. - *Prawo Łowieckie*[176];

– Polski Związek Działkowców działa na podstawie ustawy z 6 maja 1981 r. *O pracowniczych ogrodach działkowych*[177].

Funkcjonowanie Kościołów i innych związków wyznaniowych oraz ich osób prawnych regulują ustawy szczególne, np.:

---

[175] Ustawa z dnia 16 listopada 1964 r. O Polskim Czerwonym Krzyżu (Dz.U. Nr 41, poz. 276).

[176] Ustawa z dnia 13 października 1995 r.- Prawo łowieckie (Dz.U. z 2002 r. Nr 42, poz. 372 i Nr 113, poz. 984 oraz z 2004 r. Nr 92, poz. 880, Nr 172, poz. 1802 , Nr 173, poz. 1808).

[177] Ustawa z dnia 6 maja 1981 r. O pracowniczych ogrodach działkowych (Dz.U. z 1996 r. Nr 85, poz. 390 z późn. zm.).

– sytuację Kościoła Katolickiego reguluje Konkordat między Stolicą Apostolską i Rzeczypospolitą Polską, podpisany w Warszawie dnia 28 lipca 1993 r.[178] oraz ustawa z dnia 17 maja 1989 r. *O stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej*[179];

– sytuację kościoła prawosławnego – ustawa z dnia 4 lipca 1991 r. *O stosunku Państwa do Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego*[180].

Organizacje religijne do których odnosi się w/w art. 7 pkt.3, tworzone są na podstawie ustawy z dnia 17 maja 1989 r. *O gwarancjach wolności sumienia i wyznania*[181], zgodnie z którą – wypełniając funkcje religijne- kościoły i inne związki wyznaniowe mogą tworzyć organizacje mające na celu działalność na rzecz formacji religijnej, kultu publicznego oraz przeciwdziałania patologiom społecznym i ich skutkom.

Odrębna ustawa z 18 stycznia 1996 r. określa sytuację prawną stowarzyszeń dotyczących kultury fizycznej.

Do podstawowych ustaw należy dodać, wymienioną już, ustawę z dnia 24 kwietnia 2003 r. *O działalności pożytku publicznego i o wolontariacie*[182], która w sposób kompleksowy reguluje stosunki między państwem a organizacjami pozarządowymi, które nie działają dla zysku, ale dla dobra publicznego.

P. Suski[183] wymienia umowy międzynarodowe ratyfikowane przez Polskę, które regulują problematykę stowarzyszeń. Są to:

– Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych przyjęty przez Zgromadzenie Ogólne ONZ dnia 16 grudnia 1966 r.[184] oraz Protokół fakultatywny do Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych, uchwalony w dniu 16 grudnia 1966 r.[185],

– Konwencję o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności sporządzoną w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r.[186],

---

[178] Dz.U. z 1998 r. Nr 51, poz. 318.
[179] Ustawa z dnia 17 maja 1989 r. O stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w RP (Dz.U. Nr 66, poz. 287 z późn. zm.).
[180] Ustawa z dnia 4 lipca 1991 r. O stosunku Państwa do Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego (Dz.U. Nr 66, poz. 287 z późn. zm.).
[181] Ustawa z dnia 17 maja 1989 r. O gwarancjach wolności sumienia i wyznania (Dz.U. z 1990 r., Nr 29, poz. 155).
[182] Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. O działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz.U. Nr 96, poz. 873 z późn. zm.).
[183] P.Suski, dz. cyt., s. 32.
[184] Dz.U. z 1977 r. Nr 38, poz.167 i 168.
[185] Dz.U. z 1994 r. Nr 23, poz. 80 i 81.
[186] Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284 z późn. zm.

– Europejską Kartę Samorządu Terytorialnego sporządzoną w Strasburgu dnia 15 października 1958 r.[187]

Szczególnymi źródłami wewnętrznego prawa stowarzyszeń i organizacji społecznych jest statut i regulamin. Regulamin dotyczy wyłącznie stowarzyszeń zwykłych. Uchwalenie statutu jest bardzo ważną czynnością związaną z założeniem stowarzyszenia. Jedna ustawa może regulować sytuację prawną kilku stowarzyszeń lub organizacji, natomiast statut jest przypisany tylko do jednego podmiotu.

W wymienianej już ustawie *Prawo o stowarzyszeniach* z 1989 r. o statucie mówi art.10. Brzmi on następująco:

„Statut stowarzyszenia określa w szczególności:

1) nazwę stowarzyszenia, odróżniającą je od innych stowarzyszeń, organizacji i instytucji,

2) teren działania i siedzibę stowarzyszenia,

3) cele i sposoby ich realizacji,

4) sposób nabywania i utraty członkostwa, przyczyny utraty członkostwa oraz prawa i obowiązki członków,

5) władze stowarzyszenia, tryb dokonywania ich wyboru, uzupełniania składu oraz ich kompetencje,

6) sposób reprezentowania stowarzyszenia oraz zaciągania zobowiązań majątkowych, a także warunki ważności jego uchwał,

7) sposób uzyskiwania środków finansowych oraz ustanawiania składek członkowskich,

8) zasady dokonywania zmian statutu,

9) sposób rozwiązania się stowarzyszenia."

Statut lub regulamin stowarzyszenia są zbiorem przepisów regulujących strukturę, zadania i sposób działania organizacji społecznej jaką jest stowarzyszenie. Treść tych dokumentów decyduje o charakterze stowarzyszenia, jego celach, zakresie działania i zasadach funkcjonowania. Jest to podstawowy i najważniejszy akt wewnętrzny regulujący działanie stowarzyszenia.

[187] Dz.U. z 1994 r. Nr 124, poz. 607 i 608.

5.2. Zadania organizacji pozarządowych i stowarzyszeń w edukacji dla bezpieczeństwa

Powszechnie przyjmuje się, iż w strukturze państwa demokratycznego organizacje pozarządowe stanowią jeden z trzech obszarów (sektorów) działania ludzi i instytucji. Pierwszy obszar, zwany często pierwszym sektorem, stanowią instytucje, które rządzą, podejmują decyzje i administrują, zarówno na poziomie całego państwa, jak i na poziomie lokalnym. Jest to tzw. obszar władz i administracji publicznej. Kolejny obszar, nazywany drugim sektorem, tworzą wszystkie podmioty zajmujące się produkcją, handlem i usługami. Sektor ten jest nastawiony na prowadzenie działalności przynoszącej zysk.

Zgodnie z metodologią badań międzynarodowych, opracowaną w celu umożliwienia i ujednolicenia badań organizacji pozarządowych w poszczególnych państwach oraz porównywalności wyników, przyjęto, iż organizacja pozarządowa to taka, która posiada następujące cechy[188]:

- wyrazistą i trwałą strukturę,
- strukturę niezależną od władz publicznych,
- charakter niezarobkowy,
- samorządność,
- dobrowolność.

Aktywność organizacji pozarządowych na rzecz bezpieczeństwa wynika z co najmniej kilku istotnych przesłanek, takich jak[189]:

- przyjmowanie współodpowiedzialności za bezpieczeństwo przez środowiska cywilne, zarówno rządowe, jak i pozarządowe,
- zapobieganie współczesnym zagrożeniom niemilitarnym, godzącym przede wszystkim w społeczeństwo, jego środowisko oraz warunki życia i rozwoju,
- pobudzanie i angażowanie w sprawy obrony narodowej potencjału społecznego, drzemiącego w każdym państwie demokratycznym,
- powszechne, społeczne wsparcie struktur i działań rządowych i samorządowych podejmowanych w obszarze bezpieczeństwa, zważywszy na fakt, że sektor cywilny oraz siły zbrojne bez wzmocnienia ze strony społeczeństwa nie są w stanie same zapewnić bezpieczeństwa we wszystkich jego wymiarach,
- powszechne wypełnianie przez obywateli konstytucyjnego obowiązku obrony ojczyzny,

---

[188] R. Jakubczak (red.), *Obrona narodowa w tworzeniu bezpieczeństwa II RP...*, dz. cyt., s. 374–375.
[189] R. Jakubczak, J. Flis (red.), *Bezpieczeństwo narodowe Polski w XXI wieku*, Warszawa 2006, s. 375–376.

– pobudzanie świadomości i aktywności obronnej społeczeństwa dla sprostania współczesnym zagrożeniom i wyzwaniom bezpieczeństwa,

– współuczestniczenie w tworzeniu bezpieczeństwa europejskiego i międzynarodowego,

– ekonomiczność działań podejmowanych na rzecz bezpieczeństwa i obrony, których koszty, dzięki włączeniu do tego procesu organizacji pozarządowych, można znacznie obniżyć.

W kontekście powyższego rola organizacji pozarządowych w ochronie i obronie narodowej sprowadza się do[190]:

– samoorganizacji bezpieczeństwa, zwłaszcza na szczeblach lokalnym i regionalnym,

– wspierania sił zbrojnych, a także podmiotów rządowych i samorządowych w czasie pokoju, kryzysu i wojny,

– przygotowywania analiz i opracowań na temat systemu obronnego państwa,

– konsultowania projektów rozwiązań prawnych i organizacyjnych podejmowanych w dziedzinie bezpieczeństwa i obronności,

– prowadzenia działalności edukacyjnej i uświadamiającej rangę problematyki bezpieczeństwa wśród elit państwowych, w mediach i w społeczeństwie,

– kontrolowania podejmowanych przez organy wojskowe i cywilne przedsięwzięć i inicjatyw na rzecz bezpieczeństwa,

– nagłaśniania i blokowania działań niezgodnych z prawem i wolą społeczeństwa w obszarze bezpieczeństwa,

– koordynowania działań i wyznaczania kierunków dalszej aktywności w dziedzinie bezpieczeństwa oraz ochrony i obrony narodowej,

– angażowania wszystkich obywateli do realizacji powszechnego obowiązku obrony ojczyzny przez stosowanie różnych form realizacji tego obowiązku,

– monitorowania potrzeb społecznych w zakresie bezpieczeństwa oraz przekazywania informacji o nich odpowiednim organom wojskowym i cywilnym.

Przeprowadzone rozważania teoretyczne oraz analiza rozwiązań w innych państwach, a także polskich doświadczeń historycznych i współczesnych pozwalają na wyszczególnienie następujących dziedzin, w których istnieje największe zapotrzebowanie na potencjał organizacji pozarządowych[191]:

---

[190] Tamże, s. 376.

[191] A. Skrabacz, *Pozarządowe formy organizacji bezpieczeństwa narodowego*, [w:] M. Kubiak, M. Minkina (red.), *Współczesne bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe*, Siedlce 2011, s. 159–160.

– bezpieczeństwo społeczne, zwłaszcza w stosunku do osób i grup zagrożonych i marginalizowanych,

– ochrona ludności i ratownictwo,

– ochrona środowiska, szczególnie w obszarze edukacji ekologicznej,

– obrona powszechna przed agresją militarną i terroryzmem,

– kontrolowanie inicjatyw i działań podejmowanych na rzecz bezpieczeństwa,

– bezpieczeństwo i porządek publiczny,

– wsparcie naukowe w tworzeniu bezpieczeństwa,

– kształtowanie świadomości i odpowiedzialności za bezpieczeństwo.

Szczególnym wyzwaniem dla organizacji pozarządowych jest podjęcie działań na rzecz edukacji dla bezpieczeństwa. Wiedza o lokalnych zagrożeniach i sposobach ich przezwyciężania oraz umiejętność właściwego zachowania się w sytuacjach nadzwyczajnych decydują o wymiarze strat materialnych i niematerialnych poniesionych przez społeczeństwo. Jest to tym bardziej istotne, iż współcześnie zagrożenie może pojawić się w każdej chwili, a jego rodzaj i stopień różnią się w zależności od rozmiaru i lokalizacji społeczności lokalnej. Obecnie poziom edukacji dla bezpieczeństwa wśród społeczeństwa, zwłaszcza ludzi dorosłych, jest bardzo niski, tym bardziej iż władze rządowe i samorządowe znacznie ograniczyły działalność szkoleniową wśród ludności cywilnej[192].

Na szczeblu lokalnym szczególną możliwość działania mają organizacje pozarządowe o lokalnym zasięgu działania i nierozbudowanej strukturze organizacyjnej. Znajomość terenu działania jest atutem dla organizacji, ponieważ pozwala dobrze poznać lokalne potrzeby i oczekiwania, dotrzeć do najbardziej potrzebujących oraz dostosować formę działania do oczekiwań ludności. Organizacje powinny również współpracować ze sobą, np. poprzez łączenie działań lub podzielenie ich obszaru, aby nie utrudniać sobie pracy i nie powodować chaosu wśród odbiorców ich usług, a także sponsorów. Przyczyni się to do poprawy wiarygodności organizacji pozarządowych oraz wyspecjalizowania się w konkretnych usługach społecznych[193].

Analiza doświadczeń polskich i zagranicznych wskazuje, iż organizacje pozarządowe mają możliwość edukacyjnego współdziałania z siłami zbrojnymi na wielu płaszczyznach. Działania te mogą dotyczyć bezpośredniego wsparcia wojska w realizacji konkretnych zadań na rzecz lub wspólnie z siłami zbrojnymi, lub też pośrednio, np. poprzez tworzenie społecznej

[192] Tamże, s. 379.
[193] Tamże.

akceptacji dla wojska, a także oddziaływanie na społeczeństwo i jego stosunek do spraw obronnych.

Sfera działań bezpośrednich może obejmować takie przedsięwzięcia, jak:

- szkolenie w specjalnościach wojskowych młodzieży pragnącej pójść do wojska,
- przygotowywanie psychofizyczne do służby, szkolenie w sportach walki,
- podtrzymywanie nawyków i umiejętności u żołnierzy rezerwy,
- współpraca cywilno-wojskowa,
- kultywowanie tradycji oręża polskiego i miejsc pamięci.

W sferze działań pośrednich mogą to być działania związane z[194]:

- promocją sił zbrojnych w społeczeństwie,
- kształtowaniem postaw obronnych,
- edukacją dla bezpieczeństwa,
- kształtowaniem umiejętności i nawyków obronnych,
- organizowaniem uroczystości rocznicowych i świąt,
- wspieraniem lokalnych działań na rzecz bezpieczeństwa,
- skupianiem społeczeństwa niezorganizowanego wokół spraw obronnych,
- wspieraniem programów proobronnych w szkołach i uczelniach.

Ponadto organizacje pozarządowe udzielają wsparcia naukowego poprzez zgłaszanie własnych projektów rozwiązań prawno-organizacyjnych; opracowywanie niezależnych ekspertyz i opinii na temat bezpieczeństwa; przedstawianie innowacyjnych rozwiązań w obszarze bezpieczeństwa; konsultowanie projektów zgłaszanych przez administrację publiczną.

W czasie pokoju organizacje pozarządowe mają możliwość przygotowania społeczeństwa do realizacji powszechnego obowiązku obrony. Działalność edukacyjna może polegać na psychofizycznym przygotowywaniu młodzieży do służby zawodowej oraz wspomaganiu jej w nabywaniu określonych sprawności wojskowych, a także podtrzymywaniu nabytych umiejętności. Organizacje pozarządowe mają też szerokie możliwości w zakresie tworzenia społecznego consensusu na rzecz sił zbrojnych, potrzebnego szczególnie w czasie pokoju, kiedy wojsko realizuje misje nieorężne.

Warto zwrócić uwagę, że w okresie kryzysu istnieje szczególne zapotrzebowanie na potencjał i możliwości działania organizacji pozarządowych. Doświadczenia z powodzi z lat 1997 i 2009 wskazują, iż w okresie kryzysu może dojść nawet do sytuacji, w których właśnie

[194] Tamże, s. 381.

organizacje pozarządowe zastąpią lub w dużej mierze wyręczą instytucje rządowe w udzielaniu pomocy poszkodowanym (m.in. udzielanie pomocy psychologicznej i społecznej oraz doraźne wsparcie struktur rządowych w newralgicznych sytuacjach i okolicznościach).

W związku z przyjętym kryterium, do organizacji pozarządowych w Polsce można zaliczyć następujące typy organizacyjnoprawne[195]:

- stowarzyszenia, w tym:
  - społeczno-kulturalne,
  - kultury fizycznej (TOPR, GOPR, WOPR),
  - ochotnicze straże pożarne,
  - zakłady doskonalenia zawodowego mające statut stowarzyszenia;
- fundacje, związki zawodowe, organizacje pracodawców, partie polityczne;
- organizacje samorządu gospodarczego i zawodowego (z wyjątkiem tych, w których członkostwo jest obligatoryjne, np. izby lekarskie, rady adwokackie), w tym:
  - cechy,
  - izby gospodarcze i branżowe,
  - kółka rolnicze i kola gospodyń wiejskich,
  - zrzeszenia transportowców;
- inne zrzeszenia, działające na mocy odrębnych przepisów, w tym:
  - Polski Związek Łowiecki,
  - Polski Związek Działkowców,
  - Liga Obrony Kraju,
  - Polski Czerwony Krzyż,
  - komitety rodzicielskie i rady rodziców,
  - komitety społeczne, np. społeczny komitet budowy drogi, wodociągu itd.;
- jednostki kościołów i związków wyznaniowych prowadzące działalność świecką, w tym:
  - organizacje członkowskie, np. Akcja Katolicka, Bractwo Młodzieży Prawosławnej,
  - instytucje społeczne kościołów, np. szkoły, placówki opiekuńcze, Caritas, wydawnictwa itp.

Wśród organizacji pozarządowych działających na rzecz ludzi: bezdomnych, biednych, bezrobotnych, alkoholików, narkomanów oraz wielu innych osób dotkniętych

[195] Tamże, s. 375.

zagrożeniami społecznymi, najbardziej aktywne są: Caritas, Towarzystwo Pomocy im. Brata Alberta, Polski Czerwony Krzyż, Polska Akcja Humanitarna oraz Polski Komitet Pomocy Społecznej i Stowarzyszenie Monar-Markot.

W zakresie bezpieczeństwa ekologicznego szczególnie aktywne są pozarządowe organizacje ekologiczne, których przynajmniej jeden cel statutowy związany jest z działaniem na rzecz ochrony środowiska oraz ekologią. Pod względem organizacyjnym istnieje ogromna różnorodność form organizacji ekologicznych. Mogą to być stowarzyszenia zarejestrowane, stowarzyszenia zwykłe, fundacje lub nieformalne grupy obywateli, działające na rzecz ochrony środowiska bez struktur organizacyjnych. Są to przeważnie małe organizacje o zasięgu lokalnym i regionalnym. Wśród organizacji ekologicznych można wyróżnić takie, które zajmują się ochroną przyrody (Liga Ochrony Przyrody), organizacje edukacyjne (regionalne centra edukacji ekologicznej), organizacje specjalistyczne i eksperckie (Instytut na rzecz Ekorozwoju), organizacje nurtu „ekologii głębokiej" (Pracownia Architektury Żywej) oraz wiele innych[196].

Szczególną formą aktywności społecznej jest wolontariat, czyli bezpłatne świadome i dobrowolne działanie na rzecz innych, wykraczające poza więzi rodzinno-koleżeńsko-przyjacielskie. Wolontariat daje szansę wykorzystania własnych umiejętności i doświadczeń, rozwinięcia zainteresowań, zdobycia doświadczeń w nowych dziedzinach, zawarcia przyjaźni.

Analizując działalność organizacji pozarządowych pod względem pól (obszarów) działania, można stwierdzić, że do najczęstszych kategorii pozostających w sferze zainteresowania i działania trzeciego sektora należą: oświata (edukacja, wychowanie); sport, rekreacja i turystyka; ochrona zdrowia, rehabilitacja, pomoc niepełnosprawnym; sztuka, kultura, ochrona zabytków; rozwój lokalny i regionalny; pomoc społeczna, działalność charytatywna; współpraca międzynarodowa, integracja europejska; ekologia i ochrona środowiska. W niektórych dziedzinach życia społecznego, takich jak: pomoc społeczna, zwalczanie patologii, opieka nad chorymi i niesprawnymi, organizacje pozarządowe stały się liderami wśród podmiotów, które działają w tych obszarach[197].

Stowarzyszenia społeczne

---

[196] *Współpraca między Ministerstwem Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa a pozarządowymi organizacjami ekologicznymi.* Raport Towarzystwa Naukowego Prawa Ochrony Środowiska, Wrocław 1997.

[197] A. Skrabacz, *Bezpieczeństwo społeczne*, „Zeszyty Naukowe AON" 2002, nr 3/4, s. 266.

Stowarzyszenia społeczne związane z bezpieczeństwem państwa można usystematyzować, dzieląc je na kilka grup. Wyróżnikami są tu zarówno cele zawarte w statutach oraz prowadzona przez nie działalność, jak i wiek członków stowarzyszeń.

1. Stowarzyszenia młodzieżowe – charakterystycznym kryterium ich kwalifikacji jest nie tylko fakt zrzeszania młodzieży, ale i wychowawczy charakter organizacji jako całości. Są to przede wszystkim:

- Związek Harcerstwa Polskiego,
- Związek Harcerstwa Rzeczypospolitej,
- Związek Strzelecki „Strzelec" – Organizacja Społeczno-Wychowawcza,
- Związek Towarzystw Gimnastycznych „Sokół" w Polsce,
- stowarzyszenia i kluby survivalowe.

Prowadzą one intensywną pracę wychowawczą i szkoleniową, której celem jest kształtowanie postaw patriotycznych i obywatelskich; przygotowują młodzież do podjęcia obowiązków obronnych.

Jedną z bardziej znanych organizacji społeczno-wychowawczych jest Związek Strzelecki „Strzelec". Związek ten jest patriotycznym stowarzyszeniem młodzieży polskiej, kontynuatorem istniejącego w okresie międzywojennym Związku Strzeleckiego. Jego cele to: działanie na rzecz niepodległości Polski, wychowanie obywatelskie członków, przygotowanie młodzieży do służby wojskowej i obrony cywilnej, podnoszenie poziomu sprawności fizycznej i uczenie zdyscyplinowanego życia w zespole. Celem nadrzędnym jest wychowywanie członków związku w duchu patriotycznym, wokół takich wartości, jak Bóg, Honor, Ojczyzna.

2. Stowarzyszenia o charakterze paramilitarnym zrzeszające zarówno młodzież, jak i dorosłych, działające na rzecz utrzymania wysokiej sprawności rezerw osobowych wojska. Są to:

- Aeroklub Polski,
- Liga Obrony Kraju,
- Liga Morska,
- Polski Czerwony Krzyż,
- Związek Polskich Spadochroniarzy,
- Polski Związek Radioorientacji Sportowej,
- Polski Związek Krótkofalowców,
- Polski Związek Żeglarski,
- Polski Związek Motorowy,

– Polski Związek Biegu na Orientację,
– Polski Związek Łowiecki,
– Związek Ochotniczych Straży Pożarnych,
– Wodne Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe,
– Górskie Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe,
– kluby wysokogórskie i przewodnickie PTTK,
– Zjednoczenie Kurkowych Bractw Strzeleckich RP.

Stowarzyszenia te zrzeszają dorosłych i młodzież pragnącą rozwijać specjalistyczne zainteresowania o wysokim stopniu profesjonalizmu, albo też pełnić służbę społeczną w wybranych dziedzinach. Każde z nich, podobnie jak stowarzyszenia młodzieżowe, a nawet w większym niż one zakresie, realizuje lub może podjąć się realizacji szeroko rozumianego programu edukacji dla bezpieczeństwa, a szczególnie szkolenia specjalistycznego osób należących do NSR. Ich baza (kadry, sprzęt itd.) może i powinna być wykorzystana dla potrzeb Obrony Cywilnej i Obrony Narodowej.

3. Stowarzyszenia skupiające żołnierzy rezerwy i weteranów – podstawowym kryterium przynależności do nich jest stosunek do służby wojskowej (rezerwiści) lub pełnienie w przeszłości zawodowej służby wojskowej. Są to:
– Stowarzyszenie Seniorów Lotnictwa Wojskowego,
– Towarzystwo Wiedzy Obronnej,
– Związek Byłych Żołnierzy Zawodowych i Oficerów Rezerwy,
– Związek Kadetów II Rzeczypospolitej Polskiej,
– Związek Oficerów Rezerwy WP,
– Związek Oficerów Służby Stałej Wojska Polskiego II Rzeczypospolitej Polskiej,
– Związek Żołnierzy Ludowego Wojska Polskiego.

Stowarzyszenia te powołały do życia Federację Stowarzyszeń Rezerwistów i Weteranów Sił Zbrojnych RP, której zasadniczym celem statutowym jest reprezentowanie interesów tych środowisk wobec władz rządowych i samorządowych, jak też podejmowanie zadań szkoleniowych i integracyjnych dla rezerwistów. Federacja jest członkiem Konfederacji Oficerów Rezerwy działającej przy Kwaterze Głównej NATO.

4. Stowarzyszenia kombatanckie – kryterium członkostwa w nich warunkowane jest uczestnictwem w walce lub doznanymi represjami. Są to:
– Związek Kombatantów RP i Byłych Więźniów Politycznych,
– Światowy Związek Żołnierzy AK (oraz 18 środowiskowych organizacji żołnierzy AK),
– Związek Inwalidów Wojennych,

– Związek Ociemniałych Żołnierzy,

– ponad 100 mniejszych stowarzyszeń lokalnych, regionalnych i ogólnopolskich.

5. Stowarzyszenia środowiskowe, regionalne, twórcze itp. – rozpoznane w znacznie mniejszym stopniu ze względu na ich atomizację i ograniczony do ram lokalnych lub środowiskowych zasięg oddziaływania. Mogą one spełniać w swych środowiskach ważną rolę promocyjną w zakresie bezpieczeństwa i obronności.

Szerokie wyjście ze sprawami wojska i bezpieczeństwa do stowarzyszeń społecznych tworzy właściwy klimat, służący w perspektywie uzyskaniu zrozumienia i poparcia dla korzystnych z punktu widzenia obronności rozwiązań i decyzji (w tym także budżetowych). Nie bez znaczenia jest również nadzieja na przełamanie wielu stereotypów dotyczących form odbywania zawodowej służby wojskowej, jak też przeciwdziałania zjawiskom patologicznym towarzyszącym tej służbie.

Stowarzyszenia społeczne, które w swych programach działania i statutach uwzględniają problematykę wychowania obywatelskiego i patriotycznego, a także szeroko rozumianej edukacji dla bezpieczeństwa – aczkolwiek nie uczestniczą bezpośrednio w życiu politycznym – tworzą jednak szeroki społeczny konsens (swoiste lobby) w sprawach wojska i bezpieczeństwa. Jest to bardzo ważny społeczny wymiar edukacyjnej działalności tych stowarzyszeń.

Kolejnym ważnym elementem uczestnictwa stowarzyszeń w edukacji dla bezpieczeństwa jest wymiar indywidualny – zarówno wychowawczy, jak i szkoleniowy – odnoszący się do każdego członka stowarzyszenia. Mieszczą się w nim: kształtowanie świadomości obronnej, propaństwowych postaw i psychicznych predyspozycji (jako zespołu pożądanych zachowań), a także zdobywanie umiejętności przydatnych w sytuacjach zagrożenia w służbie wojskowej i służbie obrony cywilnej. Bardzo istotnym czynnikiem jest tu także rozwijanie tężyzny fizycznej, uprawianie sportów obronnych oraz tzw. życie polowe (biwakowanie, obozownictwo itp.). Innym niewątpliwym atutem jest spontaniczność w realizacji programu przez samych zainteresowanych, należących do danego stowarzyszenia i zdobywających wiedzę oraz umiejętności przede wszystkim z wewnętrznej potrzeby – ochotniczo. W programie tym mieści się zarówno zdobywanie wiedzy, kształtowanie predyspozycji i umiejętności ogólnych – można powiedzieć – charakterze unitarnym (ratownictwo, terenoznawstwo, współdziałanie w zespole, musztra, prawo jazdy, bytowanie, pływanie), jak i umiejętności specjalistycznych (np. taternictwo, spadochroniarstwo, płetwonurkowanie, nawigacja, łączność radiowa, strzelectwo, survival itd.), ukierunkowujących młodzież na określonego rodzaju służby. W wymiarze indywidualnym

bardzo ważne są również cechy przywódcze, ujawniane i kształtowane podczas pełnienia w stowarzyszeniach różnorodnych funkcji instruktorskich. Cechy te, połączone z wysokimi wymogami stawianymi członkom stowarzyszeń, mogą i powinny być spożytkowane również przy wyłanianiu kadr oficerskich i podoficerskich sił zbrojnych czy obrony cywilnej.

Szczególnego znaczenia nabiera problem uświadomienia społeczeństwu, że budowanie systemu bezpieczeństwa musi następować w dłuższej perspektywie – nie tworzy się go tylko na dziś, ale na miarę pokolenia czy dłuższą. Konieczne jest też włączenie w proces jego tworzenia wszystkich obywateli. Składające się nań aspekty społeczne są nie mniej ważne od zagadnień gospodarczych, technicznych, strukturalnych czy polityki zagranicznej. To również wyznacza odpowiednią rolę stowarzyszeniom społecznym.

5.3. Formy i metody promocji bezpieczeństwa i obronności na przykładzie wybranych stowarzyszeń i organizacji wojskowych

W promowaniu obronności szczególną rolę spełniają stowarzyszenia i organizacje społeczne powiązane z siłami zbrojnymi. Są to organizacje, które w swej nazwie odwołują się do obronności, pomocy jak też zrzeszają w swych szeregach ludzi związanych z wojskiem (byli żołnierze, członkowie rodzin wojskowych). Celem zawartych treści w podrozdziale 3.2. jest zaprezentowanie założeń i uwarunkowań statutowej działalności wybranych stowarzyszeń i organizacji społecznych, których funkcjonowanie jest związane z promowaniem obronności oraz przedstawienie form i metod ich działalności. Ilość charakteryzowanych elementów została ograniczona, a przyjętym kryterium był przede wszystkim zasięg działania organizacji i stowarzyszeń.

5.3.1. Liga Obrony Kraju

Nazwa stowarzyszenia brzmi : Liga Obrony Kraju, w skrócie „LOK".

Poprzedniczkami Ligi Obrony Kraju były: Towarzystwo Przyjaciół Żołnierza i Liga Przyjaciół Żołnierza.

Według statutu[198]: *Liga Obrony Kraju jest ogólnopolskim, patriotycznym stowarzyszeniem skupiającym w swoich szeregach obywateli dążących do umacniania obronności Rzeczypospolitej Polskiej oraz gotowych do jej obrony, kultywujących tradycje narodowe i tradycje oręża polskiego.*

[198] *Liga Obrony Kraju,* www.mazowszelok.nazwa.pl, [15.03.2013].

Liga Obrony Kraju współpracuje z organami administracji państwowej oraz samorządu terytorialnego, a w szczególności z: resortami Obrony Narodowej i Edukacji Narodowej, Urzędem Kultury Fizycznej i Sportu, jednostkami wojskowymi i kuratoriami oświaty, a także organizacjami społecznymi, działającymi na rzecz wychowania patriotycznego i przygotowania obronnego społeczeństwa.

Zgodnie ze statutem LOK jest stowarzyszeniem posiadającym osobowość prawną i jest wpisana do rejestru stowarzyszeń Krajowego Rejestru Sądowego w Sądzie Rejonowym dla miasta stołecznego Warszawy.

Terenem działalności LOK jest obszar Rzeczypospolitej Polskiej a siedzibą władz krajowych jest miasto stołeczne Warszawa. Stowarzyszenie to ma prawo powoływać terenowe jednostki organizacyjne (wojewódzkie, powiatowe, gminne oraz kluby i koła).

W rozdziale 2 statutu przedstawione są cele i działania stowarzyszenia. W paragrafie 19 tego rozdziału, czytamy: *Liga Obrony Kraju jest dobrowolnym i patriotycznym zrzeszeniem osób, które za cel działania stawiają sobie współuczestnictwo w:*

1) kształtowaniu i umacnianiu w społeczeństwie, zwłaszcza wśród młodzieży, obywatelskiej postawy wobec spraw obronności Rzeczypospolitej Polskiej,

2) prowadzeniu działalności oświatowo-wychowawczej,

3) wyrabianiu i utrwalaniu w społeczeństwie, szczególnie wśród młodzieży, pożądanych zainteresowań, nawyków i umiejętności ważnych z punktu widzenia zdolności obronnej Państwa oraz przydatnych w przygotowaniu społeczeństwa do zapobiegania i ewentualnego zwalczania zagrożeń okresu pokoju,

4) *krzewieniu kultury fizycznej i rozwoju dyscyplin sportu, w tym sportu wyczynowego, wchodzących w zakres zainteresowania stowarzyszenia.*

Swoje statutowe cele LOK osiąga poprzez [199]:

1) patriotyczno-obronne i sportowo-politechniczne oddziaływanie wychowawcze a swych członków i uczestników imprez, organizowanych przez stowarzyszenie,

2) kultywowanie i popularyzowanie tradycji narodowych i oręża polskiego oraz sprawowanie opieki nad miejscami pamięci narodowej,

3) upowszechnianie wiedzy na temat współczesnych problemów obronności Rzeczypospolitej Polskiej,

4) kształtowanie i popularyzowanie obywatelskiego stosunku do Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej oraz służby wojskowej,

---

[199] Tamże.

5) organizowanie oraz współorganizowanie okolicznościowych imprez masowych,

6) kształtowanie przez członków stowarzyszenia poczucia obywatelskiej odpowiedzialności za kraj,

7) tworzenie warunków sprzyjających wielokierunkowej działalności Klubów Żołnierzy Rezerwy LOK (KŻR LOK),

8) popularyzowanie, organizowanie oraz stwarzanie warunków do masowego uprawiania, przede wszystkim przez młodzież, sportów obronnych, sportów walki, strzelectwa kulowego i pneumatycznego, żeglarstwa śródlądowego i morskiego, sportów motorowodnych, płetwonurkowania oraz sportów politechnicznych, takich jak: modelarstwo kołowe, pływające i lotnicze, a także różnych odmian sportów łączności,

9) propagowanie obrony cywilnej oraz współudział w realizacji jej zadań,

10)popularyzowanie wiedzy ekologicznej i współuczestniczenie w działaniach mających na celu ochronę przyrody i środowiska naturalnego,

11) szkolenie osób ubiegających się o zdobycie lub podwyższenie kategorii prawa jazdy na pojazdy samochodowe, zdobycie karty rowerowej, motorowerowej i woźnicy, uzyskanie stopni żeglarskich, motorowodnych i w płetwonurkowaniu oraz sportowych kwalifikacji instruktorskich, a ponadto szkolenie w różnych dziedzinach technicznych, jak radiołączności, naprawy sprzętu radiowego i telewizyjnego, modelarstwa, łączności satelitarnej, komputerów itp. współczesnych środków łączności,

12) wykonywanie zadań zleconych przez organa władzy i administracji państwowej oraz samorządowej w ramach powszechnego obowiązku obrony,

13) świadczenie usług na rzecz Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej w dziedzinach obustronnie uzgodnionych,

14) powoływanie terenowych jednostek organizacyjnych i ich organów wykonawczych,

15) współdziałanie z organami władzy i administracji rządowej oraz samorządowej, z kierownictwami podmiotów gospodarczych, szkół i innych placówek oświatowo-wychowawczych oraz organizacji społecznych w celu zapewnienia jak najlepszych warunków do działania LOK,

16) współdziałanie z resortami: obrony narodowej, edukacji narodowej, spraw wewnętrznych i administracji, kultury fizycznej, jednostkami wojskowymi i kuratoriami oświaty oraz organami administracji rządowej i samorządowej, stowarzyszeniami, kierownictwami podmiotów gospodarczych, szkół i placówek oświatowych,

17) prowadzenie placówek oświatowych,

18) wydawanie i kolportowanie czasopism, książek, podręczników i skryptów o charakterze instruktażowym i szkoleniowym oraz materiałów popularyzujących cele i zadania stowarzyszenia,

19) prowadzenie działalności gospodarczej na ogólnie obowiązujących zasadach.

Proobronna misja LOK-u wyraża się m.in. w:

- patriotycznym oddziaływaniem na społeczeństwo, a głównie na młodzież zrzeszoną w jej szeregach, jak i poza nią;
- organizacją wielu imprez szczebla podstawowego, wojewódzkiego i centralnego o charakterze patriotycznym, historycznym, sportowo-obronnym i politechnicznym, adresowanych do tej części społeczeństwa, której bliskie są idee tej najzaszczytniejszej ze służb na rzecz obronności Ojczyzny;
- bezpośrednią działalnością na rzecz Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej w zakresie przeszkolenia i przygotowania wielu dziesiątek tysięcy specjalistów- kierowców, płetwonurków, radiotelegrafistów, łącznościowców, strzelców, kandydatów do szkolnictwa wojskowego oraz poborowych, którzy następnie z powodzeniem realizowali patriotyczny obowiązek służby w Wojsku Polskim, a obecnie aktywnie działają w Klubach Żołnierzy Rezerwy LOK[200].

Liga Obrony Kraju realizuje swoje statutowe zadania przez popularyzację sportów obronnych, modelarstwa, sportów wodnych i łączności, przysposabiając młodzież do obrony kraju. Przy wykonywaniu tych zadań działacze stowarzyszenia odwołują się do tradycji narodu, oręża polskiego oraz nawiązują do doświadczeń organizacji paramilitarnych II Rzeczypospolitej i bezpośrednich poprzedniczek – Towarzystwa Przyjaciół Żołnierza oraz Ligi Przyjaciół Żołnierza.

Szczególnie popularnymi wśród młodzieży sportami obronnymi są :

- strzelectwo kulowe i pneumatyczne,
- wielobój obronny,
- biathlon letni.

W LOK działa około 4 tys. sekcji i kół strzeleckich dysponujących 240 strzelnicami do broni małokalibrowej, 238 strzelnicami do broni pneumatycznej oraz 65 innymi obiektami strzeleckimi, z których korzysta każdego roku około 200 tys. młodzieży zrzeszonej w LOK[201].

---

[200] K. Borkowski, *Kluby Żołnierzy Rezerwy Ligi Obrony Kraju*, [w:] Wojsko w społeczeństwie nr 1, Informator DWiPO, Warszawa 2006, s. 88.

[201] W. Michalak, *Promocja obronności w Lidze Obrony Kraju*, [w:] G. Rowiński (pod red.), *Zadania i rola stowarzyszeń młodzieżowych w promowaniu sił zbrojnych i obronności państwa*, Warszawa 2002, s. 87.

Młodzież zrzeszona w Lidzie Obrony Kraju sprawdza swoje umiejętności w strzelaniu w różnego rodzaju imprezach, zawodach oraz mistrzostwach. Należą do nich m. in.:

– Ogólnopolskie Mistrzostwa LOK w Strzelectwie Sportowym Juniorów Młodszych i Młodzików,

– Ogólnopolskie Mistrzostwa LOK w Sportach Obronnych,

– Ogólnopolskie Zawody Sportowo-Obronne „Sprawni jak żołnierze",

– Ogólnopolskie Zawody Sportowo-Obronne Stowarzyszeń Młodzieżowych organizowane przez MON.

Doskonalenie i trenowanie umiejętności strzeleckich odbywa się podczas:

– Szkolnej Ligi Strzeleckiej,

– „Akcji Zima i Lato" realizowanej podczas ferii zimowych i wakacji,

– Obozów przysposobienia obronnego, w programie których znajdują się tematy szkoleń ogólnowojskowych (strzeleckie, terenoznawstwo, łączność, sanitarne i regulaminy) oraz specjalistyczne w zależności od profilu obozu, np. żeglarskiego, samochodowego[202].

W działalności Ligi, dużą rolę przywiązuje się do szkolenia w zakresie łączności, która obejmuje takie dziedziny, jak:

– krótkofalarstwo,

– telegrafię szybką,

– radiopelengację,

– informatykę.

Sporty łączności odgrywają znaczącą rolę w działalności proobronnej i politechnicznej Ligi Obrony Kraju, w której działa obecnie 144 klubów łączności skupiających blisko 2,5 tys. członków oraz ponad 30 klubów komputerowych.

Obecnie głównymi kierunkami działalności pionu łączności LOK-u są:

– krótkofalarstwo, głównie amatorskich radiostacji klubowych,

– sporty łączności w skład których wchodzą: wielobój łączności, radiopelengacja amatorska i zawody telegrafistów,

– zawody komputerowe.

Sporty łączności w sposób harmonijny łączą elementy wiedzy technicznej z elementami przysposobienia obronnego, a także kształtowania pozytywnych cech osobowości. Służą temu takie konkurencje jak: nawiązywanie łączności, odbiór i nadawanie znaków Morse'a,

[202] Tamże, s. 88.

umiejętność zlokalizowania pracującej radiostacji przy pomocy amatorskiego namiernika (radiopelengacja), marsz na azymut itp.[203]

Stowarzyszenie organizuje następujące zawody łączności:

– Wielobój Łączności- są to zawody dla dzieci i młodzieży szkolnej obejmujące odbiór i nadawanie radiogramów, pracę w sieci radiowej przy pomocy radiostacji, radioorientację (poszukiwanie ukrytych nadajników przy pomocy odbiorników z antenami kierunkowymi), strzelanie, rzut granatem oraz bieg na orientację,

– Ogólnopolskie Mistrzostwa Komputerowe Młodzieży Szkolnej- program obejmuje zagadnienia z zakresu: budowy komputera, oprogramowania, wykorzystania Internetu, wykonywania grafiki i arkuszy kalkulacyjnych itp.,

– Otwarte Mistrzostwa LOK w Szybkiej Telegrafii – odbiór i nadawanie kluczem w określonym czasie,

– Ogólnopolskie Zawody Krótkofalarskie „Polny Dzień"- celem zawodów jest doskonalenie umiejętności operatorów radiostacji, przygotowanie do społecznego świadczenia usług na wypadek klęsk żywiołowych oraz sprawdzenie sprawności radiostacji w warunkach polowych[204].

Ważną dziedziną, która jest prowadzona i rozwijana w Lidze Obrony Kraju jest modelarstwo. Znakomicie wpływa ono na rozwój wyobraźni, doskonalenie zdolności manualnych, jest także dobrą okazją do zapoznania się młodzieży z budową i danymi techniczno-operacyjnymi sprzętu wojskowego.

W LOK-u rocznie szkoli się ok. 2 tys. modelarzy, którzy działają w 186 modelarniach. Corocznie stowarzyszenie organizuje ok. 300 różnego rodzaju imprez modelarskich w których bierze udział blisko 10 tys. modelarzy. Członkowie tej organizacji biorą również udział w wielu imprezach modelarskich na świecie, np. Mistrzostwa Świata i Europy, w których zajmują czołowe miejsca.

Liga Obrony Kraju wydaje, znane w środowisku modelarskim w Polsce, czasopisma, takie jak: „Modelarz" i „Mały Modelarz", które są cenną pomocą dla modelarzy[205].

Dużą rolę w działalności LOK-u odgrywają żołnierze rezerwy zrzeszeni w 215 Klubach Żołnierzy Rezerwy. Działają one we współpracy z innymi ogniwami stowarzyszenia oraz z organizacjami skupionymi w Federacji Stowarzyszeń Rezerwistów i Weteranów Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej, której Liga jest członkiem założycielem. W związku z

---

[203] B. Rabiej, *Sporty łączności w Lidze Obrony Kraju*, [w:] Informator Oddziału Współpracy ze Społeczeństwem nr 10, Pruszków 1999, s. 51-52.
[204] Tamże, s. 52-53.
[205] Zob. W. Michalak, *Promocja obronności...*, dz. cyt., s. 90.

tym, organizuje ona i prezentuje osiągnięcia w integracji środowisk żołnierzy rezerwy, stwarza warunki do podtrzymania i rozwijania sprawności wojskowej rezerwistów, organizuje obozy, kursy szkoleniowe, zawody i treningi[206].

Do głównych kierunków działalności Klubów należy[207]:

– ciągłe pozyskiwanie nowych członków i sympatyków, głównie spośród byłych absolwentów Szkoły Oficerów Rezerwy i Szkoły Podchorążych Rezerwy, a także żołnierzy zawodowych,

– zapewnienie klubom odpowiednich warunków funkcjonowania, poszerzenie współpracy z instytucjami i jednostkami wojskowymi oraz organizacjami paramilitarnymi i kombatanckimi,

– tworzenie warunków współpracy i nawiązywania bezpośrednich kontaktów ze związkami oficerów rezerwy NATO, w tym Międzynarodową Konfederacją Oficerów Rezerwy (CIOR),

– realizacja zadań mających wpływ na umacnianie obronności RP- zaangażowanie oficerów, chorążych i podoficerów rezerwy zrzeszonych w Klubach Żołnierzy Rezerwy LOK, stanowiących kadrę instruktorską bogatą w wiedzę, doświadczenie i umiejętności dydaktyczno-wychowawcze.

Żołnierze rezerwy zrzeszeni w Klubach, biorą udział w zawodach sprawnościowo-obronnych organizowanych w kraju i w państwach NATO, godnie reprezentując polski mundur i ducha walki polskiego żołnierza. Uczestniczą również corocznie w międzynarodowych zawodach strzeleckich państw NATO:

– Puchar gen. Greipla – w Niemczech,

– Puchar Przechodni Konfederacji Oficerów Rezerwy CIOR – Czechy,

– Międzynarodowy Marsz „Trzy Kraje- w dwa dni" – Niemcy, Austria, Czechy,

– Ponadto zawody rozgrywane w Belgii, Holandii i Szwecji.

Członkowie Klubu Żołnierzy Rezerwy LOK biorą udział w organizowaniu przez jednostki wojskowe ćwiczeń i wystaw sprzętu obronnego.

Głównym celem wychowania patriotyczno-wychowawczego w Lidze Obrony Kraju jest zmiana świadomości młodego człowieka, przekonanie go o konieczności przygotowania obronnego społeczeństwa oraz ukształtowanie w czasie tego procesu odpowiednich cech i systemu wartości odnoszących się do spraw obronności[208].

---

[206] K. Borkowski, *Kluby Żołnierzy* ..., dz. cyt., s. 89.
[207] Tamże.
[208] Tamże, s. 90.

5.3.2. Związek Strzelecki „ Strzelec"

Związek Strzelecki „Strzelec'' Organizacja Społeczno-Wychowawcza jest patriotycznym stowarzyszeniem młodzieży polskiej, kontynuatorem Związku Strzeleckiego istniejącego w okresie międzywojennym w Polsce. Organizacja ta zrzesza młodych ludzi pragnących służyć dla niepodległej Rzeczypospolitej w szeregach Wojska Polskiego i innych służb państwowych[209].

Terenem działalności stowarzyszenia jest obszar Rzeczypospolitej Polskiej oraz środowiska Polaków za granicą. Siedzibą władz naczelnych jest miasto Warszawa.

Członkami Związku mogą być osoby które ukończyły 16 rok życia, posiadają odpowiednie kwalifikacje moralne i fizyczne, uznają statut i złożą przyrzeczenie.

Wg statutu[210], celem działalności stowarzyszenia jest:

1) działanie na rzecz niepodległości Rzeczypospolitej Polskiej i jej umacniania,

2) wychowanie obywatelskie członków, oparte na ideologii państwowotwórczej i dyscyplinie społecznej według wskazań Założyciela i Pierwszego Komendanta Głównego Związku Strzeleckiego Józefa Piłsudskiego, ujętych w Prawie i Przyrzeczeniu Strzeleckim,

3) przygotowanie młodzieży do służby wojskowej i obrony cywilnej,

4) wychowanie członków Związku w duchu patriotycznym wokół takich wartości jak: Bóg, Honor i Ojczyzna,

5) podnoszenie poziomu sprawności fizycznej,

6) uczenie zdyscyplinowanego życia w zespole.

Wg G. Rowińskiego[211] podstawowym celem stowarzyszenia jest wychowanie młodzieży na dobrych obywateli i prawych ludzi, w myśl słów marszałka Józefa Piłsudskiego *„Służcie tylko Polsce, miłując tylko Polskę"*.

Stowarzyszenie to kształtuje świadomość obronną i propaństwowe postawy, dając możliwość młodemu pokoleniu do zapoznania się z tradycją walk o niepodległość oraz uczenie się historii przez uczestnictwo w spotkaniach z kombatantami, a także poprzez czynny udział w uroczystościach patriotycznych. Wiele umiejętności praktycznych strzelcy nabywają podczas zajęć szkoleniowych o charakterze sportowo-wojskowym, wyrabiających psychiczne predyspozycje do pełnienia funkcji dowódczych, a także umiejętności i nawyki przydatne w sytuacjach zagrożenia[212].

---

[209] *Związek Strzelecki „Strzelec" Organizacja Społeczno-Wychowawcza*, www.strzelec.net.pl, [18.03.2013].
[210] Tamże.
[211] G. Rowiński, *Działania Związku Strzeleckiego „Strzelec" Organizacji Społeczno-Wychowawczej w promowaniu sił zbrojnych i obronności państwa*, [w:] G. Rowiński (pod red.), *Zadania i rola ...*, dz. cyt., s. 113.
[212] Tamże.

Związek Strzelecki „Strzelec" Organizacja Społeczno-Wychowawcza cele realizuje poprzez[213]:

1) zrzeszanie swoich członków w wewnętrznych jednostkach organizacyjnych i prowadzenie wśród nich całorocznej działalności oświatowo-wychowawczej oraz organizowanie wypoczynku, posługując się charakterystyczną metodą pracy strzeleckiej w formach wyjazdowych i w miejscu zamieszkania,

2) tworzenie warunków do zaspokajania zainteresowań członków przede wszystkim w zakresie kształcenia ogólnego i specjalistycznego,

3) udział w obchodach i uroczystościach narodowych,

4) organizowanie przedsięwzięć związanych z działalnością w zakresie kultury, wychowania fizycznego i sportu oraz higieny i oświaty zdrowotnej,

5) prowadzenie działalności wydawniczej i informacyjnej,

6) prowadzenie wykładów, ćwiczeń, kursów i obozów oraz szkolenia wojskowego,

7) prowadzenie w/w działalności także wśród nie zrzeszonych w Związku,

8) współdziałanie z władzami państwowymi i samorządowymi oraz instytucjami powołanymi przez władze państwowe do współpracy w zakresie obrony kraju,

9) współpracę z organami władz państwowych, administracji rządowej i samorządu terytorialnego, placówkami oświaty i wychowania, w zakresie realizacji programu wychowania ogólnego i obywatelskiego,

10)kształcenie kadry instruktorskiej,

11)reprezentowanie sportów obronnych wewnątrz i na zewnątrz kraju, organizowanie i przeprowadzanie zawodów obronnych na terenie Związku.

Stowarzyszenie swe proobronne cele realizuje prowadząc następujące formy działalności:

1) systematyczne szkolenia w zakresie wychowania patriotyczno-obronnego,

2) comiesięczne szkolenie wojskowe prowadzone w jednostkach strzeleckich z wykorzystaniem obiektów własnych, bazy jednostek wojskowych, szkół, klubów osiedlowych itp.,

3) centralne obozy szkoleniowo-wypoczynkowe organizowane w obiektach jednostek wojskowych, na poligonach, w aeroklubach – o charakterze szkolenia wojskowego i instruktorsko-metodycznym dla młodzieży i instruktorów,

4) centralne obozy spadochronowe,

[213] Związek Strzelecki „Strzelec", dz. cyt.

5) letnie i zimowe obozy szkoleniowo-wychowawcze organizowane przez jednostki strzeleckie,

6) szkoły przetrwania oraz nauka walki wręcz i działań antyterrorystycznych,

7) zajęcia teoretyczne i gry terenowe,

8) udział w uroczystościach patriotycznych oraz obchodach rocznicowych o charakterze państwowym i wojskowym,

9) marsze pamięci i rajdy poświęcone najważniejszym wydarzeniom z historii Polski,

10) spotkania z kombatantami i weteranami oraz wykłady z dziejów oręża polskiego[214].

W programie przysposobienia wojskowego (obronnego) realizowanego przez Związek znajdujemy: zdobywanie wiedzy, kształtowanie predyspozycji i umiejętności ogólnych (np. tężyzna fizyczna przydatna w służbie wojskowej) oraz umiejętności specjalistycznych (np. spadochroniarstwo, strzelectwo, ratownictwo).

Do podstawowych metod pracy wychowawczej prowadzonej w stowarzyszeniu należą:

- wzajemne oddziaływanie za pomocą przykładu osobistego każdego z członków, w duchu braterstwa, gotowości do obdarzania zaufaniem, słowność wobec siebie, woli dalszego rozwoju, przez przysposobienie wojskowe i szkolenie specjalistyczne,
- włączanie w życie strzeleckie możliwie najróżnorodniejszych form aktywności, tak by wszystko, co czynią strzelcy, wyrażało ich wolę zawartą w przysiędze strzeleckiej i kierującą się regulaminami.

Analizując powyższe formy i metody pracy w stowarzyszeniu, trafnym wydaje się stwierdzenie G. Rowińskiego: iż „ (..) *strzelcem nie jest się tylko w wolnej chwili - strzelcem jest się w każdej chwili życia, strzelcem jest się zawsze albo wcale*"[215].

5.3.3. Stowarzyszenie Szwadron Jazdy Rzeczypospolitej Polskiej

Stowarzyszenie Szwadron Jazdy Rzeczypospolitej Polskiej jest apolitycznym zrzeszeniem powstałym w lipcu 1996 r. w Warszawie i działającym na terenie Rzeczypospolitej Polskiej. Siedzibą władz jest Warszawa. Stowarzyszenie działa na podstawie ustawy z dnia 7 kwietnia 1989 r. *Prawo o stowarzyszeniach* i statutu, posiada też osobowość prawną.

Celem Stowarzyszenia jest:

- wskrzeszanie i kultywowanie chlubnych tradycji Jazdy Polskiej,

---

[214] G. Rowiński, dz. cyt., s. 114.
[215] Tamże, s. 115.

– tworzenie warunków zapewniających prawidłowe funkcjonowanie Szwadronu Jazdy Rzeczypospolitej Polskiej,

– promowanie sportu jeździeckiego.

Stowarzyszenie realizuje swoje zadania poprzez:

1) aktywizowanie społeczeństwa wokół utworzenia i funkcjonowania Szwadronu poprzez pozyskiwanie środków finansowych i rzeczowych na ten cel,

2) popularyzowanie i upowszechnianie tradycji Jazdy Polskiej poprzez organizowanie zawodów konnych, wystaw, odczytów, seminariów itp. imprez,

3) gromadzenie, utrwalanie i upowszechnianie dokumentów, przedmiotów i pamiątek związanych z Jazdą Polską,

4) organizowanie uroczystości i obchodów,

5) współpraca z pokrewnymi organizacjami krajowymi i zagranicznymi,

6) współpraca z organami administracji wszystkich szczebli,

7) promowanie hodowli koni,

8) przygotowanie kadry instruktorskiej[216].

Obecnie działalność Stowarzyszenia realizowana jest poprzez:

– udział w zgrupowaniach szkoleniowych i Rewiach Kawalerii,

– zgłębianie wiedzy z zakresu wojskowości, historii Broni i Barwy Wojska Polskiego, regulaminów służby i instrukcji walki,

– udzielania się jako statyści i aktorzy w filmach historycznych,

– organizacji rajdów historycznych szlakami walk WP,

– udziału w centralnych uroczystościach:

- świąt 3 Maja, 15 Sierpnia, 11 Listopada,
- 10 grudnia- Święta 1 Pułku Szwoleżerów,
- rocznicy wybuchu II wojny światowej,
- rocznicy śmierci Marszałka Józefa Piłsudskiego w Sulejówku,
- obchody Święta 25 Brygady jako Wielkiej Rewii Kawalerii w Gliniku,
- rocznica Wiktorii Wiedeńskiej: Parada kawalerii w Wilanowie,
- rocznica wybuchu Powstania Warszawskiego w Mokotowie,

– udziału w zawodach kawaleryjskich w Poznaniu, Ossowie, Kalwarii Zebrzydowskiej, Bolęcinie, Białymstoku, Chełmnie, Ostrołęce czy Starej Miłosnej,

---

[216] M. Rayzacher, *Stowarzyszenie Szwadron Jazdy Rzeczypospolitej Polskiej*, [w:] Informator Oddziału Współpracy ze Społeczeństwem nr 5, Warszawa 1997, s. 37.

–udziału w zawodach Wszechstronnego Konkursu Konia Wierzchowego,

–rekonstrukcji historycznych bitew nad Bzurą i Brochowem,

–udziału w uroczystości upamiętniającej Wiosnę Ludów na Węgrzech[217].

5.3.4. Stowarzyszenie „Rodzina Wojskowa"

Stowarzyszenie „Rodzina Wojskowa" jest organizacją kobiecą, zrzeszającą w swych szeregach panie zawodowo i rodzinnie związane z wojskiem:

- żony obecnych i byłych żołnierzy zawodowych,
- kobiety pełniące zawodową służbę wojskową,
- wdowy po żołnierzach zawodowych i kombatantach,
- pracownice wojska oraz żony pracowników wojska,
- matki, pełnoletnie córki i niezamężne siostry żołnierzy zawodowych, byłych żołnierzy i kombatantów.

Stowarzyszenie obejmuje obszar Rzeczypospolitej Polskiej, a siedzibą władz naczelnych jest miasto stołeczne Warszawa.

Ofertą Stowarzyszenia „Rodzina Wojskowa" jest edukacja, zabawa oraz pomoc.

Celem organizacji wg statutu[218] jest:

1) upowszechnianie w środowisku wojskowym tradycyjnych wartości wychowania w rodzinie,

2) udzielanie pomocy oraz działanie na rzecz poprawy warunków socjalno-bytowych, zdrowotnych i społecznych życia rodzin żołnierzy zawodowych, byłych żołnierzy zawodowych, pracowników wojska i wdów po żołnierzach zawodowych,

3) upowszechnianie kultury i umacnianie w środowisku rodzin wojskowych postaw patriotycznych i obywatelskich; stymulowanie procesu aktywacji społecznej i kulturalnej oraz integracji rodzin wojskowych ze środowiskiem cywilnym,

4) przedstawianie władzom wojskowym oraz organom administracji państwowej i samorządowej problemów środowiska rodzin wojskowych i propozycji ich rozwiązania,

5) działalność społecznie użyteczna w sferze zadań publicznych na rzecz ogółu społeczności oraz członkiń Stowarzyszenia i ich rodzin.

Cele swoje Stowarzyszenie „Rodzina Wojskowa" realizuje poprzez:

1) propagowanie i rozwijanie działalności kulturalnej w garnizonach, organizowanie imprez kulturalnych, oświatowych, rozrywkowych i rekreacyjnych,

---

[217] *Szwadron Jazdy Polskiej,* www.szwadron.pl, [10.04.2013].

[218] *Statut Stowarzyszenia „Rodzina Wojskowa",* www.rodzinawojskowa.mw.mil.pl, [18.03.2013].

2) współdziałanie w pracach wojskowych ośrodków kultury i organizacji społecznych, działających w środowisku wojskowym,

3) kształtowanie postaw obywatelskich i patriotycznych kobiet, dzieci i młodzieży poprzez upowszechnianie tradycji narodowych,

4) inspirowanie, upowszechnianie i organizowanie racjonalnego wypoczynku rodzin kadry zawodowej i pracowników wojska, w szczególności dzieci i młodzieży, propagowanie uczestnictwa rodzin wojskowych w ruch turystyczno-krajoznawczym, kulturalnym, oświatowym i sportowym,

5) współpracę z instytucjami i organizacjami funkcjonującymi w wojsku, działającymi na rzecz poprawy warunków życia środowiska rodzin wojskowych,

6) prowadzenie różnorodnych form działalności edukacyjnej, poradnictwa prawno-społecznego i doradztwa zawodowego dla rodzin ze środowiska wojskowego,

7) organizowanie i udzielanie pomocy koleżeńskiej, prowadzenie działalności charytatywnej na rzecz potrzebujących wsparcia rodzin wojskowych i cywilnych,

8) inspirowanie i popieranie inicjatyw gospodarczych kobiet środowiska wojskowego, mogących przyczynić się do realizacji celów statutowych Stowarzyszenia, na zasadach określonych w obowiązujących przepisach prawnych,

9) upowszechnianie profilaktyki zdrowotnej i ekologicznej oraz podejmowanie prób przeciwdziałania zjawiskom patologii społecznej w środowisku rodzin wojskowych, w tym popularyzowanie wydawnictw pomocnych w organizowaniu poradnictwa,

10)popularyzowanie dorobku Stowarzyszenia poprzez prowadzenie działalności publicystycznej, wydawniczej i innej,

11)stymulowanie członkiń Stowarzyszenia do uczestnictwa w pracach samorządów lokalnych,

12)inspirowanie i organizowanie przedsięwzięć służących integracji wojskowych i cywilnych środowisk lokalnych,

13)współdziałanie z innymi stowarzyszeniami, związkami, organizacjami i instytucjami w kraju i za granicą,

14)informowanie władz wojskowych i organów administracji państwowej o potrzebach, problemach i trudnościach środowiska rodzin wojskowych, wymagających zaspokojenia lub rozwiązania,

15)działania na rzecz osób niepełnosprawnych,

16)upowszechniania i ochrony praw kobiet oraz działalność na rzecz równych praw kobiet i mężczyzn,

17)nauki, edukacji, oświaty i wychowania,

18)pomocy ofiarom katastrof, klęsk żywiołowych, konfliktów zbrojnych i wojen w kraju i za granicą,

19)działań na rzecz integracji europejskiej oraz rozwijania kontaktów i współpracy między społeczeństwami,

20) upowszechniania wiedzy i umiejętności na rzecz obronności państwa.

Przykłady promocji obronności realizowane przez Stowarzyszenie „Rodzina Wojskowa" w ostatnim czasie:

1) Stowarzyszenie zorganizowało w Warszawie w dn. 29-30.11.2007 r. konferencję na temat: „Kobieta a obronność, historia i współczesność. Oddziaływanie autorytetu, przykładu i wzoru na kształtowanie postaw młodzieży". W spotkaniu uczestniczyła zaproszona młodzież warszawskich szkół , kobiety-weteranki oraz przedstawicielki pełniące służbę wojskową kobiet. Kobiety mówiły o młodości podczas wojny oraz przedstawiły własne doświadczenia na jej tle. Przedstawiono również sytuację i organizację służby wojskowej kobiet w państwach NATO.

Na zakończenie konferencji złożono kwiaty przed Grobem Nieznanego Żołnierza oraz pod pomnikiem Pani gen. bryg. Marii Wittek [219].

2) W listopadzie 2007r. w Lesznie odbył się I Ogólnopolski Przegląd Piosenki Żołnierskiej- Leszno 2007 pt. „Ocalić od zapomnienia".

Organizatorem przeglądu był Zarząd Okręgowy Stowarzyszenia „Rodzina Wojskowa" przy Dowództwie Wojsk Lądowych w Warszawie.

Celem przedsięwzięcia było przypomnienie, promocja i pielęgnacja piosenki żołnierskiej. Stowarzyszenie organizując przegląd piosenki żołnierskiej stworzyło okazję do konfrontacji bogatego repertuaru przez dzieci, młodzież i nauczycieli propagujących takie formy muzyczne oraz stworzyło okazję do zagłębienia się w genezę powstania utworów[220].

3) Stowarzyszenie „Rodzina Wojskowa" w kwietniu 2008 r. przy DWL w Warszawie z siedzibą w Lesznie zorganizowała seminarium pt. „Słaba płeć-kobiety w mundurze". Organizacja podejmując działania promocyjne zachęca kobiety do wstępowania do zawodowej służby wojskowej. W sympozjum wzięły udział dziewczęta szkół ponadgimnazjalnych, studentki leszczyńskich wyższych uczelni oraz kilkanaście kobiet w mundurach z 11 Lubuskiej Dywizji Kawalerii Pancernej. Kobiety- „żołnierki" opowiadały o wrażeniach z codziennej pracy oraz przekazały osobiste wspomnienia i realia służby

[219] *Wojsko w społeczeństwie*, www.wojsko-polskie.pl, [05.04.2013].
[220] Tamże.

w wojsku. Przekonywały, iż kariera żołnierza zawodowego to dobry sposób na życie z możliwością samorealizacji zawodowej połączonej z realizacją własnych ambicji.

W seminarium wzięła również udział Pełnomocnik MON ds. służby kobiet, przedstawiając warunki i kryteria pracy w wojsku, wskazała zalety stabilnego pracodawcy, godne zarobki, możliwość dokształcania się, status społeczny oraz zachęcała do pracy w wojsku.

Podczas spotkania młodzież wypełniła ankietę: „Słaba płeć-kobiety w mundurze" co sądzisz o kobietach w wojsku? W odpowiedziach aż 75% ankietowanych odpowiedziało: dlaczego nie, jeśli się sprawdzają w tym zawodzie a tylko 3,3% uważało, że są to męskie zawody[221].

4) W grudniu 2007 r. Panie ze Stowarzyszenia „Rodzina Wojskowa" przy Dowództwie Śląskiego Okręgu Wojskowego zorganizowały akcję zbierania świątecznych upominków dla dzieci z Domu Małego Dziecka z Oleśnicy. Podczas przekazania paczek panie ze Stowarzyszenia zapoznały się z codziennym życiem podopiecznych, radościami i troskami pracowników placówki, jak też udzieliły odpowiedzi na szereg dziecięcych pytań dotyczących wojska. Interesowało je, co robią żołnierze- wiele z nich twierdziło, że bardzo chciałoby zostać żołnierzami. Dzieci zostaną również zaproszone do jednej z wrocławskich jednostek wojskowych[222].

Natomiast Stowarzyszenie „Rodzina Wojskowa" w Łasku swe proobronne zadania realizuje poprzez:

a) współpracę ze Związkiem Byłych Żołnierzy Zawodowych i Oficerów Rezerwy Wojska Polskiego;
b) udział w uroczystościach:
- wojskowych: Dzień Wojska Polskiego, rocznica powstania Jednostki Wojskowej, pożegnania dowódców, Święto Lotnictwa;
- kościelnych: poświęcenie kościoła garnizonowego, poświęcenie sztandarów,
- państwowych: 1 Maja, 17 września, 11 listopada;

c) organizowanie spotkań z przedstawicielami dowództwa jednostek wojskowych i przedstawienie im problemów środowiska wojskowego;
d) udział członkiń w Wielobojach Terenowych Stowarzyszeń „Rodzina Wojskowa";

---

[221] Tamże.
[222] J. Kumala, *„Rodzina Wojskowa'' w Domu Małego Dziecka*, Gazeta Internetowa Redakcji Wojskowej, www.redakcjawojskowa.pl, [10.04.2013].

e) współpraca z fundacją „Porozumienie bez barier" Jolanty Kwaśniewskiej- dzieci z garnizonu- półsieroty po żołnierzach zawodowych uczestniczyły w wycieczkach, były m.in. w Maroku, Tunezji, Austrii, Cyprze;

f) uczestniczenie w imprezach kulturalnych, tj. oglądanie występów zespołów Wojska Polskiego[223].

5.3.5. Stowarzyszenie Tradycji Polskiego Oręża im. Marszałka Józefa Piłsudskiego

Stowarzyszenie Tradycji Polskiego Oręża im. Marszałka Józefa Piłsudskiego zrzesza osoby, którym drogie są tradycje orężnych zmagań narodu polskiego o wolność, niepodległość i suwerenność oraz odczuwają potrzebę upowszechniania i utrwalenia tych tradycji w świadomości polskiego społeczeństwa oraz społeczności międzynarodowej.

Stowarzyszenie działa na podstawie ustawy z dnia 7 kwietnia 1989 r. *Prawo o stowarzyszeniach*, statutu i praw wynikających z Konstytucji RP.

Terenem działania jest obszar Państwa Polskiego a siedzibą władz jest Warszawa.

Stowarzyszenie posiada własną pieczęć i może ustanawiać własne odznaki. Posiada również własny sztandar, który jest symbolem tradycji, wierności i honoru.

Członkami Stowarzyszenia mogą być obywatele polscy i cudzoziemcy, mający pełne prawa publiczne i którzy zgłosili pisemny akces.

Celem Stowarzyszenia Tradycji Polskiego Oręża im. Marszałka Józefa Piłsudskiego, wg statutu[224], jest:

1) kultywowanie tradycji orężnych narodu polskiego w walce o niepodległość, suwerenność i wolność,

2) upowszechnianie i utrwalanie tej tradycji w świadomości społecznej, kultywowanie dorobku wszystkich organizacji kombatanckich w kraju i a granicą,

3) prowadzenie badań nad polską historią wojskową,

4) współdziałanie z Muzeum Wojska Polskiego na rzecz wzbogacania zbiorów muzealnych, zwłaszcza uzbrojenia, oporządzenia i ubioru Wojska Polskiego od czasów najdawniejszych do najnowszych,

5) działalność na rzecz budowy nowej siedziby Narodowego Muzeum Oręża Polskiego,

6) ochrona pamiątek narodowych związanych z historią oręża polskiego przed zaginięciem lub uszkodzeniem,

---

[223] *Stowarzyszenie „Rodzina Wojskowa"*, http://srw.ntx.pl, [10.04.2013].

[224] *Statut Stowarzyszenia Tradycji Polskiego Oręża im. Marszałka Józefa Piłsudskiego*, Warszawa 1999, s. 5.

7) podtrzymywanie dla nich pietyzmu i dumy narodowej,

8) tworzenie izb pamięci tradycji oręża polskiego,

9) współpraca z młodym pokoleniem Polaków na niwie tradycji patriotycznej,

10) tworzenie patronatów nad mogiłami i miejscami pamięci,

11) utworzenie Fundacji Stowarzyszenia.

Stowarzyszenie swe cele realizuje poprzez następujące środki działania[225]:

1) inspirowanie, wydawanie publikacji naukowych i popularnonaukowych oraz ich rozpowszechnianie,

2) organizowanie poszukiwań historycznego sprzętu i uzbrojenia, wydobywanie go i przywracanie do stanu umożliwiającego wystawienie na terenie Muzeum Wojska Polskiego lub wymienienie z innymi placówkami muzealnymi w kraju i na świecie,

3) zbieranie i rozpowszechnianie wśród innych muzeów informacji o pozyskanych w ramach wycofywania z Sił Zbrojnych RP sprzęcie, uzbrojeniu, umundurowaniu i ekwipunku, w celu umożliwienia wymiany z innymi placówkami krajowymi i zagranicznymi,

4) współdziałanie ze stowarzyszeniami i organizacjami o podobnym charakterze,

5) budowa miejsc pamięci narodowej.

Podczas przeprowadzonego wywiadu z Prezesem Zarządu Panem Kazimierzem Celińskim i Członkiem Zarządu Panią Janiną Wróbel uzyskano informacje dotyczące proobronnej działalności organizacji. Stowarzyszenie to między innymi:

1) Posiada Izbę Pamięci Oręża Polskiego ze zbiorami własnymi Pana Kazimierza Celińskiego, w której znajdują się m. in.: historyczne mundury wojskowe, hełmy, czapki wojskowe, odznaczenia i medale, zegarki, telefony z lat trzydziestych, sprzęt medyczny z okresu I wojny światowej, maszyny do pisania, dawny sprzęt rolniczy; w Izbie Pamięci znajduje się również kącik poświęcony Marszałkowi Józefowi Piłsudskiemu z oryginalnymi jego zdjęciami.

Izba Pamięci Oręża Polskiego udostępniana jest dla dzieci i młodzieży szklonej.

2) Organizuje lub współorganizuje:

- sesje popularno-naukowe w środowiskach akademickich i szkolnych poświęcone czynom niepodległościowym i tradycji oręża polskiego,
- „Marsze szlakiem walk Powstania Styczniowego" na trasie Suchedniów-Bodzentyn- Wąchock oraz podróże historyczno-turystyczne i biwaki śladami

[225] Tamże, s. 6.

walk i tradycji oręża polskiego, połączone z konkursami wiedzy historycznej i sportami obronnymi,

- obchody rocznicy sowieckiej agresji na Polskę,
- Ogólnopolski Maraton Kolarski szlakiem „Akcji Burza" odbywający się w rocznicę wybuchu powstania warszawskiego.

3) Sprawuje opiekę nad:

- grobami znajdującymi się w lasach w miejscowościach: Głowaczów i Wąchock,
- obeliskiem im. Piłsudskiego znajdującego się na ul. Idzikowskiego w Warszawie,
- Pomnikiem Hallerczyków przy Al. Wojska Polskiego w Warszawie,
- Kamieniem Hallera w Radzyminie.

4) Współpracuje:

- z placówkami i środowiskami naukowymi (UW, AON),
- ze szkołami, szczególnie noszącymi imię patrona, jak też i innymi,
- z Muzeum Niepodległości i Muzeum Wojska Polskiego,
- z Centralną Biblioteką Wojskową,
- z Wytwórnią Filmową „Czołówka".

W 2006 r. Stowarzyszenie ufundowało rzeźbę portretową patrona Witolda Pileckiego Gimnazjum nr 31 w Warszawie. Szkoła ta jest pierwszą szkołą na Pradze z przedwojenną tradycją, która kontynuuje tradycje Szkoły Podstawowej założonej w 1906 r. W 2005 r. Gimnazjum otrzymało imię Rotmistrza Witolda Pileckiego.

5) Jest producentem filmu dokumentalnego „Podwodny dywizjon" w reżyserii Teodora Ratkowskiego i Krzysztofa Pomesa. Film jest monografią polskiej broni podwodnej i przedstawia historię dywizjonu okrętów podwodnych od momentu ich powstania do dnia dzisiejszego. „Podwodny dywizjon" w 2007 r. na XVIII Międzynarodowym Festiwalu Filmów Wojskowych we Włoszech zdobył nagrodę specjalną w kategorii dokument. Film ten został również wyprodukowany w wersji anglojęzycznej.

6) Obecnie pracuje nad realizacją kolejnego filmu pt. „90 lat Marynarki Wojennej", poświęconego, jak podaje tytuł: historii marynarki wojennej. Rok 2008 jest rokiem szczególnym dla polskich sił morskich, bowiem mija 90 lat od daty, kiedy Józef Piłsudski swoim dekretem z 28 listopada 1918 r. rozkazał utworzyć Marynarkę Wojenną w odrodzonej Polsce.

7) Bierze czynny udział:

- w uroczystościach państwowych przed Grobem Nieznanego Żołnierza,
- w konferencjach, dotyczących działalności organizacji społecznych, czego przykładem była konferencja na temat: „Współpracy resortu Obrony Narodowej z organizacjami pozarządowymi".

8) Prowadzi działalność poszukiwawczo-wydobywczą połączoną z giełda militariów oraz gromadzi pamiątki po Polskich Siłach Zbrojnych.

5.3.6. Towarzystwo Wiedzy Obronnej

Towarzystwo Wiedzy Obronnej (TWO) jest stowarzyszeniem posiadającym osobowość prawną i zrzeszającym obywateli polskich związanych z obronnością Rzeczypospolitej Polskiej. Rodowód organizacji sięga początków formowania się II Rzeczypospolitej, a patronowali jej najwybitniejsi dowódcy Wojska Polskiego z marszałkiem Józefem Piłsudskim na czele. Stowarzyszenie obecnie zrzesza żołnierzy zawodowych różnych stopni i specjalności, w stanie czynnym i rezerwy, przedstawicieli świata nauki, administracji publicznej każdego szczebla a także młodzież studencką[226]. Terenem działalności jest obszar naszego kraju a siedzibą władz naczelnych- miasto stołeczne Warszawa.

Celem Towarzystwa, wg statutu[227] jest kształtowanie w społeczeństwie świadomości i wiedzy obronnej, wobec przewidywanych zagrożeń w okresie pokoju i wojny, a w szczególności:

1) upowszechnianie w społeczeństwie podstawowej wiedzy wojskowej oraz obowiązujących zasad obronności kraju w tym zapoznawanie z obowiązkami obywateli w tym zakresie,

2) popularyzowanie dziejów i tradycji oręża polskiego oraz doświadczeń z minionych wojen,

3) upowszechnianie osiągnięć naukowych i technicznych, krajowych i zagranicznych związanych z obronnością,

4) zapoznawanie z dokumentami prawnymi w dziedzinie obronności.

Towarzystwo Wiedzy obronnej swe statutowe cele realizuje poprzez[228]:

1) wydawanie własnych opracowań popularnonaukowych,

2) organizowanie odczytów naukowych i prelekcji,

3) organizowanie seminariów i konferencji naukowych,

---

[226] *Towarzystwo Wiedzy Obronnej*, www.two.republika.pl, [22.04.2013].
[227] *Statut Towarzystwa Wiedzy Obronnej*, Warszawa 2006, s. 5.
[228] Tamże.

4) wykorzystywanie środków masowego przekazu dla upowszechniania wiedzy obronnej,

5) współpracę z instytucjami wojskowymi, a w szczególności ze Sztabem Generalnym WP, dowództwami Rodzajów Sił Zbrojnych i uczelniami wojskowymi, oraz z organizacjami administracji państwowej i samorządowej a także z organizacjami społecznymi i instytucjami związanymi z obronnością kraju,

6) utrzymywanie kontaktów oraz wymianę doświadczeń z pokrewnymi stowarzyszeniami w kraju i za granicą.

Do głównych przedsięwzięć realizowanych w 2008 roku należą:

- organizacja sympozjów i konferencji na temat, np.: „Wychowanie wojskowe- tradycje i współczesność', „ Normy i wzorce patriotyzmu jutra- młodzieży XXI wieku",
- organizowanie konserwatoriów, np.: „Doświadczenia i tradycje oraz tożsamość narodowa Polaków w wychowaniu obronnym" czy „Współczesne zagrożenia ekologiczne i cywilizacyjne",
- prowadzenie warsztatów edukacyjnych, np. „Fortyfikacje na ziemiach polskich",
- podróże wojskowo-historyczne:
  - szlakiem polskich twierdz obronnych: Toruń-Ogrodzieniec,
  - szlakiem 2 Warszawskiej Brygady Saperów, Chełm-Włodawa;
- działalność wydawnicza:
  - „Zeszyty problemowe" pod tytułem: „ Niezawodowa służba wojskowa (przewodnik po przepisach prawa)", „Ochrona dóbr kultury w stanach nadzwyczajnych „(poradnik),
  - „Wiedza Obronna",
  - „Biuletyn Informacyjny",
  - Wydawnictwa książkowe;
- udział w targach: Bałtyckie Targi Militarne, XVI Międzynarodowy Salon Przemysłu Obronnego EXPO- 2008.

Podsumowując charakterystykę wybranych sześciu organizacji społecznych i stowarzyszeń należy stwierdzić, że najczęstszymi formami i metodami promocji obronności w zakresie ich działalności są:

1) organizowanie i udział w uroczystościach i obchodach świąt państwowych, kościelnych i wojskowych;

2) organizowanie i udział w zawodach sportowych, wystawach, konferencjach i seminariach poświęconych problematyce obronności i wojska;

3) organizowanie spotkań z byłymi i aktualnie pełniącymi służbę żołnierzami zawodowymi;

4) gromadzenie, utrwalanie i upowszechnianie dokumentów, przedmiotów i pamiątek związanych z Orężem Wojska Polskiego;

5) prowadzenie różnych form szkolenia młodzieży i dorosłych w zakresie wychowania patriotyczno-obronnego kraju;

6) prowadzenie działalności oświatowo-wychowawczej oraz organizacja wypoczynku dzieci i młodzieży;

7) sprawowanie opieki nad miejscami pamięci narodowej;

8) kształtowanie i popularyzowanie stosunku młodych obywateli do służby wojskowej, jak też i pracy w wojsku;

9) współpraca z władzami państwowymi i samorządowymi w zakresie obrony kraju;

10) prowadzenie działalności wydawniczej.

Należy podkreślić, że stowarzyszenia i organizacje społeczne działają na podstawie Konstytucji RP, wszelkiego rodzaju ustaw oraz statutów i regulaminów jako końcowych aktów prawnych regulujących zasady ich funkcjonowania.

Warto zwrócić uwagę, iż działalność organizacji pozarządowych i stowarzyszeń społecznych na rzecz bezpieczeństwa narodowego i międzynarodowego zyskuje coraz więcej uznania, a podmioty międzynarodowe, rządowe i samorządowe traktują je jako solidnych partnerów w tworzeniu bezpieczeństwa na różnych poziomach i w różnych obszarach.

Reasumując, warto zwrócić uwagę, iż działalność organizacji pozarządowych i (stowarzyszeń społecznych) na rzecz bezpieczeństwa narodowego i międzynarodowego zyskuje coraz więcej uznania. Zwracając uwagę na słabe strony organizacji pozarządowych w bezpieczeństwie personalnym należy wskazać na:

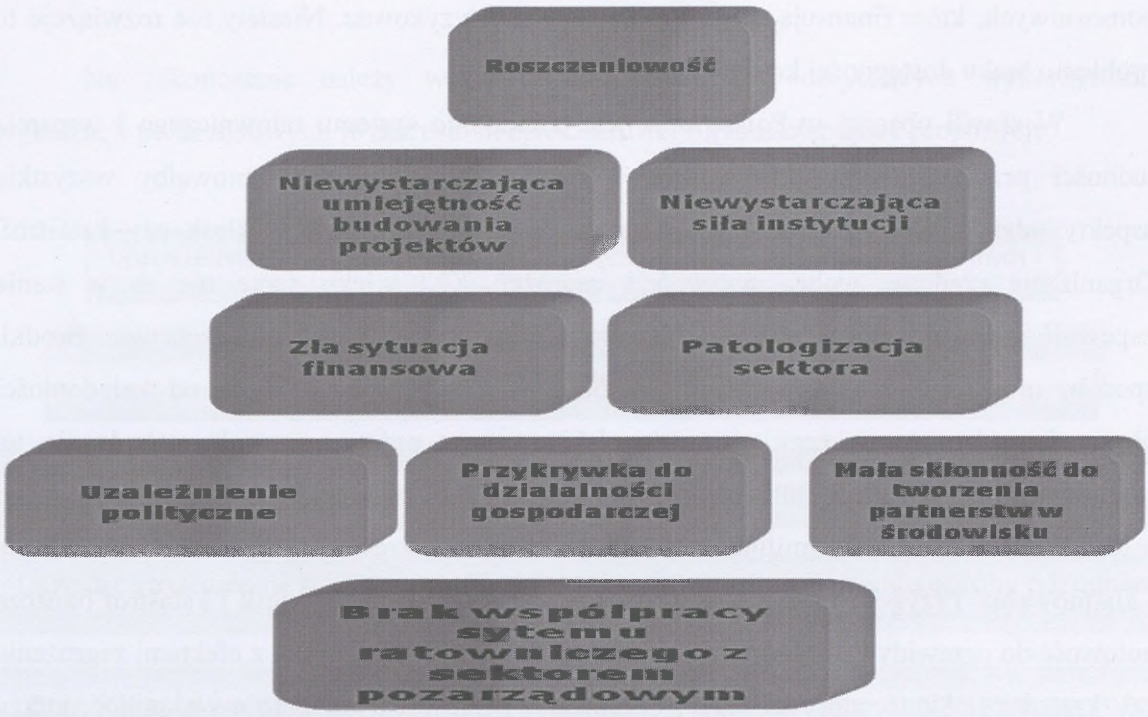

Rys. 8. Zarzuty wobec organizacji pozarządowych

Źródło: opracowanie własne

Poważnym ograniczeniem rozwoju organizacji pozarządowych w Polsce, jak się wydaje, jest niezrozumienie jej idei przez różnego typu instytucje kontroli. Doświadczenia w tej dziedzinie wskazują na taki sposób postępowania, który dopuszcza tylko takie działania, które są wyraźnie zapisane. Oznacza to najczęściej brak niezbędnych zabezpieczeń i gwarancji i postrzeganie proponowanych przedsięwzięć, jako bardzo ryzykownych. Jednocześnie ich skala jest często zbyt mała, aby zainteresować nimi banki. W konsekwencji organizacje te bardzo rzadko korzystają z kredytów, gwarancji i poręczeń. Problem pogłębia fakt, że w ramach funduszy unijnych na lata 2007-2013, środki na rozwój tzw. infrastruktury społecznej zostały zarezerwowane na ogół wyłącznie dla administracji publicznej, co może wpłynąć na ograniczenie roli organizacji, działających w sektorze ekonomii społecznej, do podejmowania działań o charakterze nietrwałym, takich jak szkolenia czy organizacja imprez. Mogą one w całości zastąpić działalność, polegającą na budowie solidnych podstaw instytucjonalnych i materialnych tego sektora. Tym niemniej - co należałoby podkreślić - w najbliższej przyszłości może ulec zmianie sytuacja przede wszystkim na rynku kredytów na działalność statutową. Jest to następstwo coraz częściej obserwowanego zjawiska, że organizacje pozarządowe są coraz częściej są beneficjentami środków UE i środków administracji publicznej co powoduje, że stają się atrakcyjnym klientem dla kredytów

pomostowych, które finansują przedsięwzięcia mniej ryzykowne. Niestety nie rozwiązuje to problemu braku dostępności kredytów inwestycyjnych[229].

W chwili obecnej w Polsce brak jest jednolitego systemu ratowniczego i wsparcia ludności przy współpracy z sektorem pozarządowym, który obejmowałby wszystkie aspekty udzielania pomocy poszkodowanym w wyniku zagrożenia, klęsk czy katastrof. Organizacje rządowe wobec wyzwań i zagrożeń XXI wieku same nie są w stanie zapewnić odpowiedniego poziomu bezpieczeństwa państwa i społeczeństwa. Środki, sposoby oraz formy samoorganizacji (samoobrony) społeczeństwa zależą od świadomości obronnej społeczeństwa oraz warunków jakie tworzy państwo w celu pobudzenia tej samoorganizacji. Organizacje pozarządowe posiadają szczególne możliwości społecznego monitoringu zagrożeń niemilitarnych, zwłaszcza w zakresie wykrywania, ostrzegania i alarmowania. Przygotowanie sektora pozarządowego na wypadek klęsk i katastrof oznacza gotowość do przewidywania, zapobiegania, łagodzenia i radzenia sobie z efektami zagrożenia czy katastrofy. Skuteczność działania organizacji rządowych (sił zbrojnych, policji, straży pożarnej) w dużej mierze zależy od właściwego specjalistycznego wsparcia ze strony organizacji pozarządowych, które mogą na równi z podmiotami rządowymi nieść pomoc w różnych dziedzinach bezpieczeństwa narodowego. Niektóre dziedziny bezpieczeństwa narodowego (np. bezpieczeństwo społeczne, powszechne, publiczne) oraz poziomy bezpieczeństwa narodowego (bezpieczeństwo indywidualne, lokalne, regionalne) wymagają zaangażowania organizacji pozarządowych, ponieważ bez ich udziału państwo nie będzie w stanie tylko przy udziale podmiotów rządowych zapewnić bezpieczeństwa wszystkim obywatelom. Organizacje pozarządowe działające w sferze bezpieczeństwa narodowego (obecnie w większości prowadzą działania edukacyjne) to perspektywicznie podstawowa forma organizacyjna realizacji powszechnego obowiązku obrony. Obecne polskie ustawodawstwo nie w pełni wykorzystuje potencjał sektora pozarządowego w rozwiązywaniu zagadnień związanych z bezpieczeństwem i zarządzaniem kryzysowym, tak jak to jest ustawowo rozwiązane w innych państwach. Wprowadzane obecne zmiany w ustawodawstwie zmierzają w kierunku większego zaangażowania sektora pozarządowego na rzecz rozwiązywania i partycypacji we wzajemnej współpracy w ich rozwiązywaniu.

[229] Warto w tym miejscu wspomnieć o istnieniu jedynego funduszu pożyczkowego, wyspecjalizowanego w obsłudze organizacji (PAFPIO), który udzielił dotychczas około 1000 pożyczek. PAFPIO jest instytucją o bardzo dużej elastyczności, tym niemniej wysokość oferowanego oprocentowania jest dla podmiotów ekonomii społecznej poważnym ograniczeniem z punktu widzenia dostępności tego rozwiązania.

Wnioski i rekomendacje

Na zakończenie należy wysunąć kilka postulatów dotyczących wykorzystania organizacji pozarządowych w zakresie bezpieczeństwa. Są to następujące propozycje:

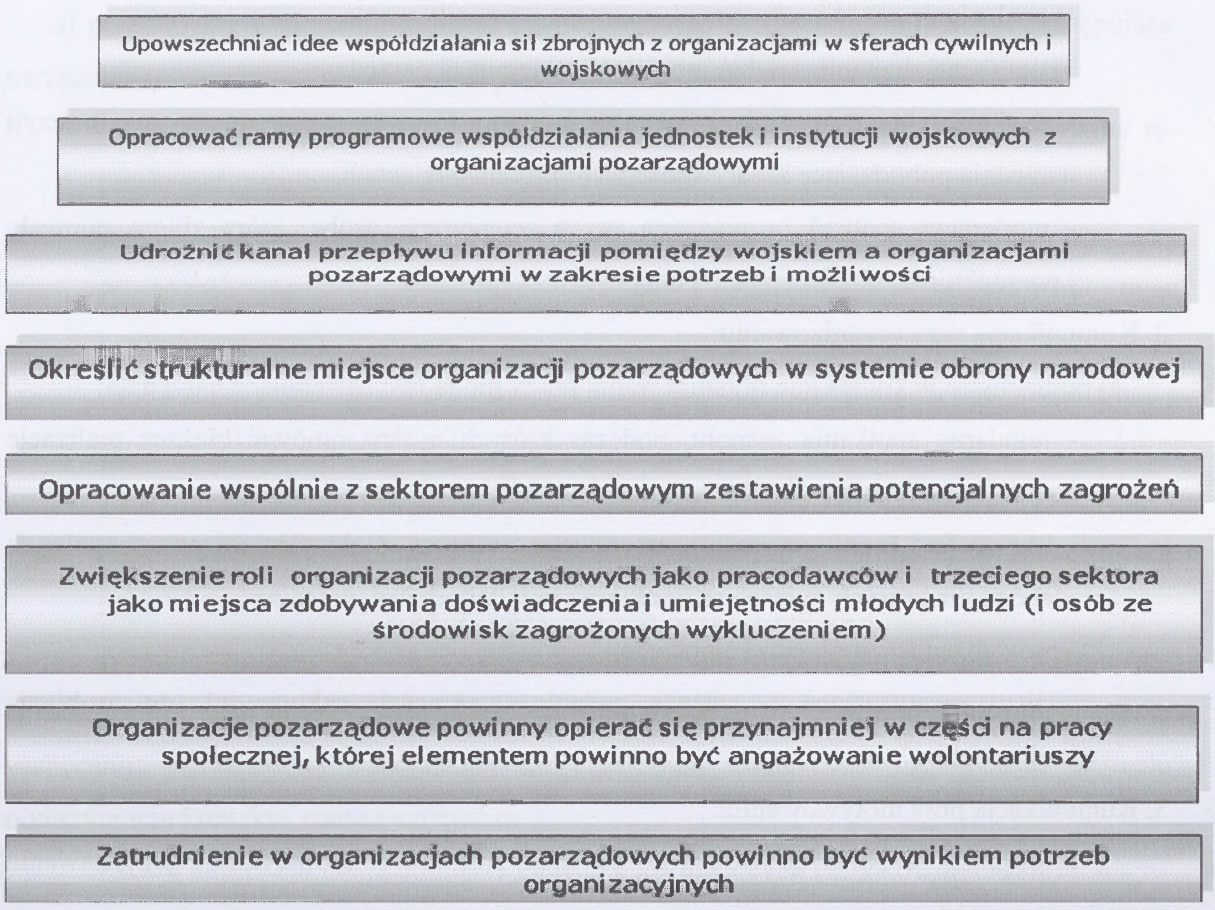

Rys. 9. Postulaty dotyczące wykorzystania organizacji pozarządowych w wojsku

Źródło: opracowanie własne

Niezwykle istotną rolę w działalności organizacji pozarządowych odgrywa komunikacja wewnętrzna i zewnętrzna. W organizacjach pracuje się z ludźmi o różnych potrzebach, zasobach, umiejętnościach i wiedzy. Zatem dobra komunikacja w organizacji pozarządowej powinna uwzględniać chęć poznania swojego rozmówcy – jego nawyków, potrzeb, zwyczajów komunikacyjnych. Stąd też powinna być różnorodna, wychodzącą naprzeciw różnorodnym potrzebom, uwzględniająca narzędzia najbardziej adekwatne do potrzeb i predyspozycji danej osoby/grup.

Szczególnym etapem wykorzystania komunikacji przez członków organizacji pozarządowych jest etap planowania, organizowania, motywowania i kontrolowania wielu różnych przedsięwzięć społecznych.

1. Komunikacja przy planowaniu:

a) znalezienie czasu i przestrzeni na proces komunikowania,

b) pomocne na etapie działań mogą być następujące narzędzia:

- dyskusje, burze mózgów, konsultacje pomysłów, tworzenie mapy myśli, czyli narzędzia pobudzające kreatywność wśród rozmawiających,
- moderacja spotkań prowadzona przez zewnętrzną osobę, która zbiera pomysły i porządkuje dyskusję, spisuje pomysły.

2. Komunikacja przy organizowaniu:

a) pomocnymi w kontekście organizowania pracy mogą być następujące narzędzia:

- regularne spotkania zespołu, podczas których można omówić bieżącą realizację zadań i ewentualne trudności z tym związane,
- tworzenie i monitorowanie harmonogramów pracy z określeniem poszczególnych etapów, dla których opisane są konkretne rezultaty do osiągnięcia,
- prowadzenie wspólnego kalendarza,
- listy sprawdzające – spisane zadania, czynności, zakupy itd. do zrobienia i odhaczenia.

3. Komunikacja przy motywowaniu:

a) organizacje pozarządowe często nie mają środków finansowych do przyznawania premii, czy nagród,

b) tym bardziej ogromną rolę w motywowaniu odgrywa komunikacja, dzięki której można budować dobrą atmosferę i dobre relacje w organizacji, których nie zastąpi nawet największa premia finansowa. Warto pamiętać o:

- docenianiu, nagradzaniu, świętowaniu sukcesów poprzez głośne dziękowanie za wspólną pracę,
- podkreślaniu roli całego zespołu w osiąganiu sukcesu,
- tworzeniu przestrzeni do rozwiązywania konfliktów poprzez reagowanie na napięcia w zespole, omawianiu ich, próbie rozwiązywania zamiast ukrywania konfliktów, dawaniu poczucia bezpieczeństwa członkom zespołu,
- tworzeniu przestrzeni do integrowania poprzez organizowanie spotkań i wyjazdów służących lepszemu poznawaniu się, budowania więzi,

- tworzeniu przestrzeni do rozwoju poprzez ustalanie indywidualnych planów rozwoju poszczególnych pracowników/wolontariuszy, uwzględniających szkolenia, wyjazdy, kursy podnoszące kwalifikacje osób.

4. Komunikacja przy kontrolowaniu:

a) pomocnymi w procesie kontroli i wewnętrznego monitoringu mogą być następujące narzędzia:

- konstruktywna informacja zwrotna, która pozwala na wyciągnięcie wniosków na przyszłość, zamiast wytykania błędów i potknięć,
- komunikat „ja" umożliwia mówienie o swoich uczuciach, emocjach i przekonaniach, w sposób nieobrażający, nieobciążający i nieoceniający odbiorcy/ów tego komunikatu,
- mówienie o sytuacji a nie o osobie pozwala rozwiązywać trudności związane z daną sytuacją, a jednocześnie nie jest oceną drugiego człowieka,
- wspólne określenie jasnych sposobów mierzenia osiąganych rezultatów,
- okresowa analiza pracy danej osoby, uwzględniająca jej mocne strony, sukcesy, ale także obszary do zmiany i poprawy.

Wymienione narzędzia na poszczególnych etapach zarządzania mogą być wskazówką w ulepszaniu wewnętrznej komunikacji w organizacji pozarządowej. Warto pamiętać o zachęcaniu członków stowarzyszenia do częstszego kontaktu z organizacją. W celu podtrzymania kontaktu warto pamiętać o:

- stworzeniu i uaktualnianiu bazy danych teleadresowych członków/ iń organizacji,
- wysyłce informacji i/lub zaproszeń do członków/ iń i przyjaciół organizacji o planowanych wydarzeniach tj. festyny, szkolenia, akcje, imprezy, zbiórki itp.,
- stworzeniu grupy dyskusyjnej w formie forum internetowego dla członków/ iń i przyjaciół organizacji,
- organizowaniu stałych spotkań integracyjnych np. przy okazji świąt lub rocznicy powstania organizacji,
- zachęcaniu członków/ iń i przyjaciół organizacji do kontaktu,
- prowadzeniu kroniki wydarzeń i życia organizacji, udostępnianej członkom i przyjaciołom organizacji.

Organizacje powinny więc angażować się w dialog obywatelski, w tym w konsultacje społeczne. Ważną kwestią w tym obszarze jest profesjonalizm organizacji pozarządowych i ich współpraca z administracją publiczną.

We współpracy z administracją publiczną kluczowa jest dbałość o wzajemne zrozumienie, tak aby obie strony znały swoje możliwości, ale i ograniczenia. Strony powinny realizować następujące postulaty:

1. organizacje pozarządowe winny aktywniej kontaktować się z administracją samorządową, dbać o aktualność danych kontaktowych, jak też korzystać na bieżąco ze szkoleń, baz danych i innych narzędzi udostępnianych przez samorząd.
2. Jedną z form wsparcia organizacji mogą stać się pożyczki udzielane przez samorząd na działalność NGO.
3. Konieczne jest ujednolicenie procedur konkursów i rozliczeń dotacji, jak i stałe podnoszenia kompetencji pracowników administracji współpracujących z NGO.

Aby organizacje mogły stać się poważnymi instytucjami kultury, konieczne jest nie tylko bieżące finansowanie, ale także, a może przede wszystkim, kapitał początkowy, majątek, np. w formie nieruchomości, ruchomości (choćby dzieł sztuki). Dlatego konieczne są:

- świadoma działalność państwa w celu wzmocnienia, usamodzielnienia finansowego organizacji pozarządowych jako potencjalnego partnera rządu,

- specjalne ulgi podatkowe dla osób i firm przekazujących środki na kapitał żelazny społecznych instytucji kultury i nauki,

- zmiana podejścia administracji do organizacji realizujących zadania zlecone; finansowane powinny być nie tylko „koszty pośrednie" organizacji, jednym z celów wsparcia powinno być również wzmacnianie (a nie osłabianie, np. poprzez konieczny wkład własny) organizacji współpracujących z administracją.

Organizacje pozarządowe są także obecne w środowisku szkolnym, pomagając szkołom w prowadzeniu działalności programowej, także proponując poszerzenie szkolnego programu nauczania i wychowania. Analizując dotychczasową współpracę organizacji pozarządowych w środowisku szkół można stwierdzić, że:

1. Brak jest klarownej, długookresowej polityki państwa w stosunku do rozwoju organizacji pozarządowych w środowisku szkół.
2. Polityka ta powinna uwzględniać i jasno określić rolę organizacji pozarządowych jako partnera samorządów i szkół w ich pracy z dziećmi, młodzieżą oraz jako partnera szkół w doskonaleniu ich pracy.

Można stwierdzić, że organizacje pozarządowe powinny bardziej angażować się w rozwój organizacyjny szkół, w prowadzenie działalności programowej (programy

ekologiczne, nauczanie udzielania pierwszej pomocy, edukacja historyczna i regionalna) oraz doskonaleniu metod nauczania i oceniania.

Na podstawie dotychczasowych doświadczeń można wnioskować, że organizacje pozarządowe wymagają zarówno wsparcia materialnego jak i merytorycznego, którego podstawą jest ukierunkowane zapotrzebowanie szkół i młodzieżowych organizacji proobronnych. Ponadto organizacje te funkcjonują w środowiskach miejskich, co oznacza, że inne środowiska w tym wiejskie, mają ograniczony dostęp do wiedzy proobronnej i związanej z bezpieczeństwem. W związku z powyższym jawi się kolejny wniosek związany z koniecznością bezpośredniego współdziałania nauczycieli, policjantów, strażaków i innych formacji w tych środowiskach.

Podsumowując należy stwierdzić, że organizacje pozarządowe (NGO) nie tylko mają wpływ na bezpieczeństwo człowieka, ale także stanowią niezbędny element w kształtowaniu społeczeństwa obywatelskiego. Pełnią także ważną rolę w życiu społecznym i gospodarczym. Współdziałają z Policją, Strażą Miejską, sądami i prokuraturą w zakresie utrzymania ładu i porządku publicznego oraz przeciwdziałania patologiom społecznym. Ponadto powinny częściej interweniować we władzach miasta (gminy) w przypadkach niewłaściwego załatwiania skarg i wniosków mieszkańców przez urzędy i instytucje miejskie. Istnieje też konieczność aktualnego opracowywania planu zadań priorytetowych, wynikających z zakresu działania poszczególnych organizacji oraz przekazywania jednostkom miejskim wniosków i postulatów dotyczących modernizacji rozwiązań dotyczących bezpieczeństwa.

Środowisko funkcjonowania organizacji nie ogranicza się do terytorium działania. Najważniejszym wyróżnikiem skutecznego podejścia do współpracy jest stopień profesjonalizacji i doświadczenie organizacji. Poniższy rysunek (nr 10) przedstawia proponowaną strukturę organizacyjną funkcjonowania i współpracy organizacji w ramach różnych instytucji. Do najważniejszych determinantów można zaliczyć: kapitał ludzki, kapitał materialny i środowisko.

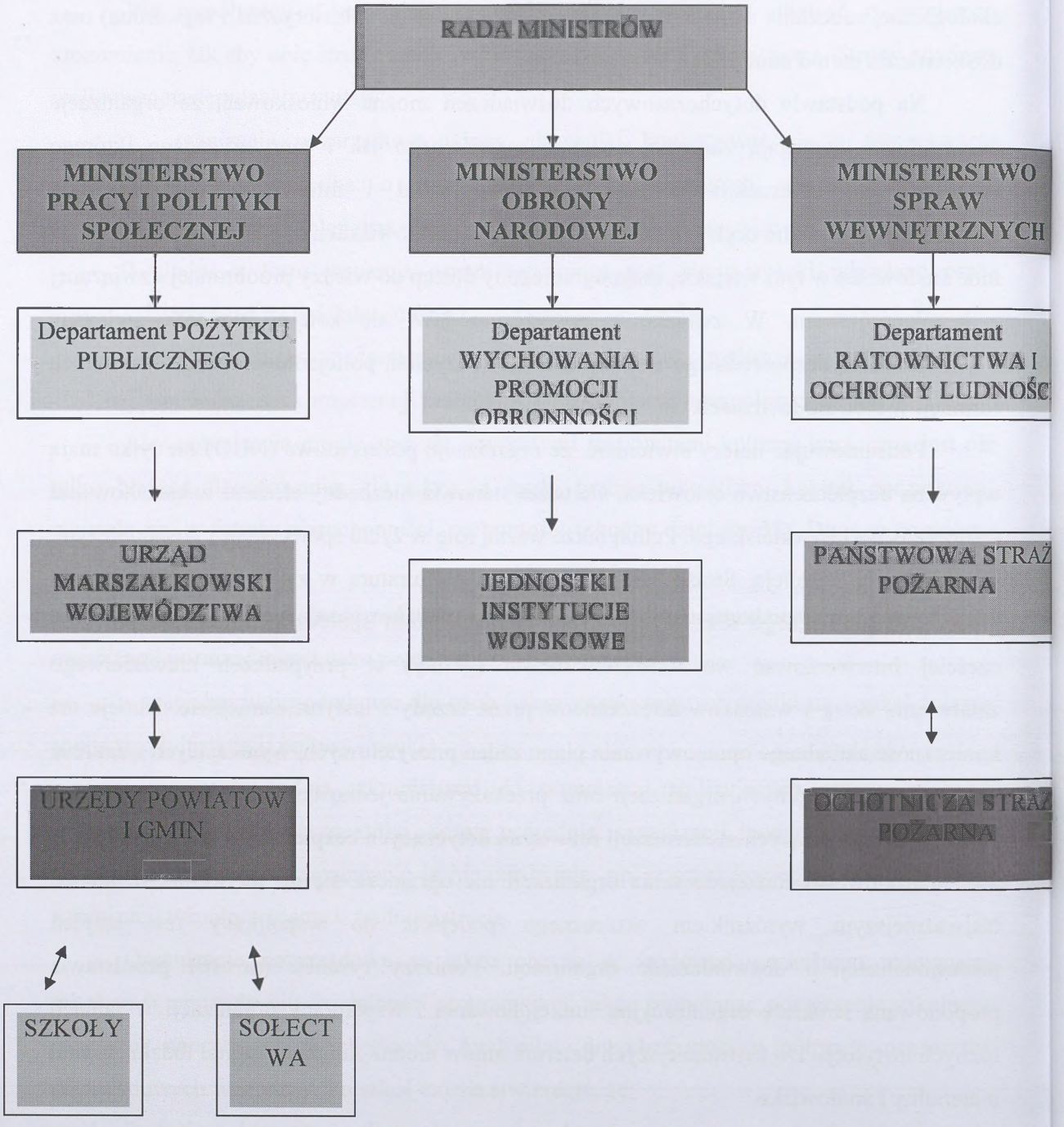

Rys. 10. Proponowana instytucjonalna struktura funkcjonowania organizacji pozarządowych

Źródło: opracowanie własne

ZAKOŃCZENIE

Szczególne znaczenie w kreowaniu właściwych postaw i wartości, zdobywaniu wiadomości i umiejętności w obszarze przeciwdziałania różnym zagrożeniom odgrywa edukacja dla bezpieczeństwa. Jest ona jedną z podstawowych dróg kształtowania bezpieczeństwa, radzenia sobie w sytuacjach trudnych i konfliktowych. Edukacja dla bezpieczeństwa jest istotną częścią procesu dydaktyczno-wychowawczego i działań profilaktycznych, ukierunkowanych głównie na wychowanie obywatelskie, komunikacyjne oraz na edukację prozdrowotną i ekologiczną. Uznaje się ją również za niezbędny element wychowania oraz przygotowania do pracy i życia we współczesnych warunkach.

Cel pracy, określony we wstępie został zrealizowany, a sformułowane problemy badawcze rozwiązane.

W dyskursie nad edukacją dla bezpieczeństwa szczególne miejsce zajmuje ona w instytucjach i organizacjach skupionych w środowisku wojska. Zdobywanie wiedzy oraz poszukiwanie metod i środków optymalizujących jakość edukacji dla bezpieczeństwa to zadanie, które ożywia wszystkie dziedziny życia żołnierzy (kursantów, studentów), nadając im szczególne znaczenie wychowawcze i kształcące.

Zajęcia tego typu są realizowane w wymiarze instytucjonalnego wsparcia przez szereg instytucji wojskowych, Szczególnie ta problematyka jest widoczna w działalności Departamentu Wychowania i Promocji Obronności, w Wojskowym Centrum Edukacji Obywatelskiej, uczelniach wojskowych (kursy, studia) oraz na przykładzie wielu organizacji i stowarzyszeń. Dość istotny jest tu wpływ działalności wychowawczej na kształtowanie bezpieczeństwa personalnego żołnierzy.

Należy podkreślić, że istnieje duże zapotrzebowanie na wielostronny rozwój osobowości żołnierzy (kursantów, studentów). Człowiek żyjący w świecie ustawicznych przewartościowań i zagrożeń, chaosu w dziedzinie kryteriów piękna, nasilających się gwałtownie chorób cywilizacji przełomu musi mieć jasną wizję, ku czemu ma zmierzać, na jakich wartościach ma oprzeć swoją egzystencję, jak ma żyć jako istota wolna, rozumna i odpowiedzialna. Dlatego przed edukacją dla bezpieczeństwa stają zadania podjęcia na szeroką skalę nauczania wychowującego, kształtowania wśród żołnierzy umiejętności zawartych w poszukiwaniu odpowiedzi na pytania: jakie wartości cenić i dlaczego? Jak efektywnie przeciwdziałać wszelkim zagrożeniom? Jak żyć bezpiecznie i godnie?

W pracy wskazano na wiele form i metody promocji bezpieczeństwa i obronności, które najczęściej wykorzystywane są w trakcie zajęć dydaktycznych, spotkań, pokazów,

zawodów realizowanych przez DWiPO, WCEO, Wyższe Kursy Obronne (WKO) oraz stowarzyszenia i organizacje wojskowe.

Zajęcia prowadzone przez te instytucje z tego zakresu pełnią wyjątkową rolę w kształceniu świadomości, podnoszeniu kwalifikacji i udoskonalaniu umiejętności kadry wojskowej, studentów oraz pracowników administracji rządowej i samorządowej. Kładąc nacisk na opinie samych uczestników kursów, badanych żołnierzy można stwierdzić, że były one wyjątkowo ważnym elementem w procesie doskonalenia wiedzy, umiejętności i kwalifikacji z zakresu bezpieczeństwa i obronności państwa.

Doskonalenie wiedzy i umiejętności, systematyzacja wiedzy, kształtowanie umiejętności współpracy oraz wypracowywanie u żołnierzy wspólnych nawyków podejmowania działań i decyzji niezbędnych w sytuacji zagrożenia, to najogólniejsze zadania związane z edukacją dla bezpieczeństwa. Szczególną wartością jest jednak możliwość spotkania z autorytetami w dziedzinie bezpieczeństwa i obronności oraz możliwość dyskusji i wymiany poglądów.

W kwestii opinii uczestników zajęć z edukacji dla bezpieczeństwa zacząć należy, że opinie te są szczególnie pozytywne. Większość badań wskazuje, że respondenci (żołnierze, pracownicy administracji publicznej) wyrażają troskę o bezpieczeństwo kraju. Choć nie wszyscy interesują się na bieżąco tą problematyką. Posiadają jednak ukształtowane poglądy wobec zagadnień bezpieczeństwa i obronności. Są wrażliwi na potrzeby kraju w tym zakresie. Mimo, iż posiadają zróżnicowane ogólne oceny bezpieczeństwa militarnego Polski, to jednak w większości widzą podobne rozwiązania mające na celu umacnianie bezpieczeństwa i obronności naszego państwa.

Otrzymane wyniki badań znacznie wzbogacają teorię doboru treści nauczania z zakresu wychowania, kształtowania postaw proobronnych i obywatelskich, edukacji dla bezpieczeństwa nie tylko w środowisku instytucji wojska.

Praca zawiera także szereg informacji dotyczących form i metod promocji bezpieczeństwa na przykładzie wybranych stowarzyszeń i organizacji wojskowych.

Z analizy danych statystycznych wynika, że najwięcej organizacji działa w obszarze „sportu, turystyki, rekreacji i hobby", czyli głównie, w obszarze spędzania wolnego czasu. Stowarzyszenia i organizacje przy realizacji swych działań mogą korzystać z dotacji państwowych. Duże znaczenie w tym zakresie odgrywa Departament Wychowania i Promocji Obronności MON, który działa w imieniu Ministerstwa Obrony Narodowej. Większość przedsięwzięć tych organizacji nie mogłaby być zrealizowana bez jego finansowego wsparcia w ramach zadań zleconych.

Do zasadniczych form promocji obronności w ramach funkcjonującego w resorcie obrony narodowej systemu należą: uroczystości okolicznościowe – święta narodowe i państwowe, rocznice; przedsięwzięcia promocyjne – targi, wystawy; wykorzystanie oficjalnych wizyt i spotkań międzypaństwowych i międzyresortowych; działania reaktywne i przedsięwzięcia zarządzania kryzysowego; działalność wydawnicza; lobbing; kontakty z mediami; oddziaływanie medialne inne niż w poprzednich formach, organizacja szkoleń, wsparcie działalności organizacji i stowarzyszeń społecznych, organizacja wystaw i konkursów skierowanych do adresata wewnętrznego – środowiska żołnierzy i ich rodzin

Do zasadniczych metod zalicza się: metody bezpośrednie – spotkania nieformalne, rozmowy telefoniczne, seminaria, warsztaty, przemówienia, konferencje, współpraca ze szkołami, promocja klas o profilu obronnym, punkty informacyjno – doradcze, współpraca z grupami oddziaływania społecznego (stowarzyszenia, związki zawodowe, organizacje społeczne, religijne, federacje organizacji kombatanckich), dni otwarte koszar, udostępnianie obiektów sportowych i kulturalnych, wystawy i stałe ekspozycje, uroczystości i festyny, stoiska na targach i wystawach obronnych, metody pośrednie – środki masowego przekazu i własne środki przekazu, domeny internetowe, sponsoring, lobbing, świadczenia charytatywne, działania w sytuacjach kryzysowych.

BIBLIOGRAFIA

Źródła publikowane

- Decyzja nr 50 Sekretarza Stanu – I Zastępcy Ministra Obrony Narodowej z dnia 20 grudnia 1994 roku w sprawie organizacji i zapewnienia warunków funkcjonowania w Akademii Obrony Narodowej Wyższych Kursów Obronnych kadr kierowniczych administracji publicznej.
- *Doktryna szkolenia Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2006.
- *Edukacja – jest w niej ukryty skarb* Raport Jacquesa Dolorsa dla UNESCO Międzynarodowej Komisji do Spraw Edukacji dla XXI wieku, Warszawa 1998.
- *Informacja o Wyższych Kursach Obronnych Kadr Kierowniczych Administracji Samorządowej,* Akademia Obrony Narodowej, Wydział Bezpieczeństwa Narodowego, Warszawa 2011.
- *Koncepcja promocji obronności*, materiał przedstawiony na posiedzeniu kierownictwa Ministerstwa Obrony Narodowej w dniu 30 października 2002 r., [w:] G. Rowiński, R. Pęksa, *Promocja obronności. Podstawy kreowania wizerunku wojska*, Warszawa 2004.
- *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej*, ISBN 83-904347-1-7.
- *Metodyka planowania rozwoju Sił Zbrojnych RP na lata 2005-2010*, Warszawa 2003, Wewn.141/2003.
- *Program Szkolenia Wyższych Kursów Obronnych na lata 2011 – 2016*, Departament Strategii i Planowania Obronnego MON, Warszawa 2010.
- *Program szkolenia Wyższych Kursów Obronnych na lata 2011-2016,* Ministerstwo Obrony Narodowej Departament Strategii i Planowania Obronnego, Warszawa, 2010.
- „*Program rozwoju Sił Zbrojnych RP*".
- „*Studium przyszłości Sił Zbrojnych RP*".
- *Protokół z Konferencji Metodycznej Wyższych Kursów Obronnych* przeprowadzonej w Akademii Obrony Narodowej w dniu 30.11.2011r.
- Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 13 stycznia 2004 r. w sprawie szkolenia obronnego, Dz. U. 2004. Nr 16 poz. 150 z póź. zm.

- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 13 stycznia 2004 r. w sprawie szkolenia obronnego, Dz. U. 2004 r. Nr 16, poz. 150.
- Statut Stowarzyszenia Tradycji Polskiego Oręża im. Marszałka Józefa Piłsudskiego, Warszawa 1999.
- Statut Towarzystwa Wiedzy Obronnej, Warszawa 2006.
- *Strategia obronności Rzeczypospolitej Polskiej. Strategia sektorowa do strategii bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2009.
- Uchwała Rady Ministrów nr 72 z dnia 4 października 1994 r. w sprawie szkolenia obronnego kadr kierowniczych administracji publicznej, M.P.1994. Nr 56 poz.482.
- *Ustawa z 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej,* DzU 2002, nr 21, poz. 205.
- *Ustawa z dnia 16 listopada 1964 r. O Polskim Czerwonym Krzyżu (Dz.U. Nr 41, poz. 276).*
- *Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. Nr 43, poz. 296 ze zm.).*
- *Ustawa z dnia 17 maja 1989 r. O gwarancjach wolności sumienia i wyznania, (Dz.U. z 1990 r., Nr 29, poz. 155).*
- *Ustawa z dnia 17 maja 1989 r. O stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w RP (Dz.U. Nr 66, poz. 287 z późn. zm.).*
- *Ustawa z dnia 18 stycznia 1996 r. O kulturze fizycznej (Dz.U. z 2001 r. Nr 81, poz. 889).*
- *Ustawa z dnia 20 sierpnia 1997 r, O Krajowym Rejestrze Sądowym (Dz.U. z 2001 r. Nr 17, poz. 209).*
- *Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. O działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, (Dz.U. Nr 96, poz. 873 z późn. zm.).*
- *Ustawa z dnia 4 lipca 1991 r. O stosunku Państwa do Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego, (Dz.U. Nr 66, poz. 287 z późn. zm.).*
- *Ustawa z dnia 6 maja 1981 r. O pracowniczych ogrodach działkowych (Dz.U. z 1996 r. Nr 85, poz. 390 z późn. zm.).*
- *Ustawa z dnia 7 kwietnia 1989 r. Prawo o stowarzyszeniach.*
- „*Wizja Sił Zbrojnych RP – 2030. Projekt* ", Departament Transformacji MON, Lipiec 2007.

- *Współpraca między Ministerstwem Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa a pozarządowymi organizacjami ekologicznymi.* Raport Towarzystwa Naukowego Prawa Ochrony Środowiska, Wrocław 1997.
- Wytyczne Sekretarza Stanu do spraw Społecznych i Profesjonalizacji w Ministerstwie Obrony Narodowej z dnia 27.08. 2008 r. do działalności wychowawczej i promocyjnej w resorcie obrony narodowej na 2009 rok.
- Zarządzenie nr 113/MON Ministra Obrony Narodowej z dnia 7 grudnia 1994 roku w sprawie wprowadzenia w Akademii Obrony Narodowej Wyższych Kursów Obronnych.
- Zarządzenie Nr 5/MON Ministra Obrony Narodowej z dnia 20 lutego 2002 r. w sprawie regulaminu organizacyjnego (Dz. Urz. MON z dnia 6 marca 2002 r., z późn. zm.).

Opracowania

- Amsterdamski S., *Między historią a metodą, spory o racjonalność nauki*, Warszawa 1983.
- Chmaj M., Żmigrodzki M., *Wprowadzenie do teorii polityki*, Lublin 1998.
- Cichoń W., *Wartości – człowiek – wychowanie*, Kraków 1996.
- Darwin K., *O pochodzeniu człowieka*, Warszawa 2009.
- Dobroczyński M., *Międzynarodowe związki gospodarki z polityką*, Toruń 1994.
- Dobrowolski P., Wróbel S., *Wprowadzenie do nauki o polityce*, Katowice 1987.
- Dubas E., *Wokół paradygmatu uniwersalności w edukacji dorosłych*, [w:] E. Dubas, *Uniwersalne problemy andragogiki i gerontologii*, Łódź 2007.
- Fleck L., *Powstanie i rozwój faktu naukowego. Wprowadzenie do nauki o stylu myślowym i kolektywie myślowym*, Lublin 1986.
- Gick A., Tarczyńska M., *Motywowanie pracowników*, Warszawa 1999.
- Goban-Klass T., Kadragic A., Czarnowski P., *Public relations, czyli promocja reputacji. Pojęcia, definicje, uwarunkowania*, Warszawa 1996.
- Grajewski P., *Organizacja procesowa*, Warszawa 2007.
- Hołówka T., *Myślenie potoczne. Heterogeniczność zdrowego rozsądku*, Warszawa 1986.

- Jakubczak R. (red.), *Obrona narodowa w tworzeniu bezpieczeństwa II RP. Podręcznik dla studentek i studentów*, Warszawa 2004.
- Jakubczak R. (red.), *Obrona narodowa w tworzeniu bezpieczeństwa III RP. Podręcznik dla studentek i studentów*, Warszawa 2004.
- Jakubczak R., Flis J. (red.), *Bezpieczeństwo narodowe Polski w XXI wieku*, Warszawa 2006.
- Jakubczak R., Flis J., *Bezpieczeństwo narodowe Polski w XXI wieku*, Warszawa 2006.
- Jemioło T., Dawidczyk A., *Wprowadzenie do metodologii badań bezpieczeństwa*, Warszawa 2007.
- Jezierski E., Magoń W. (red.), *Edukacja obronna w systemie bezpieczeństwa Polski*, Bydgoszcz 1997.
- Kardas J., *Edukacja obronna w Polsce*, Warszawa 1999.
- Kardas J.S., *Projekcja celów i zadań WKO - Funkcje i zadania Wyższego Kursu Obronnego (WKO)*, Edukacja kadr administracji publicznej na Wyższych Kursach Obronnych, Warszawa 2002.
- Kardas J.S., *Wyższe Kursy Obronne. Analiza-ocena-perspektywa,* Warszawa 2000.
- Kardas J.S., *Wyższe Kursy Obronne. Analiza-ocena-perspektywa,* Warszawa 2000.
- Kiciński K., *Uwagi o społeczno-wychowawczych problemach sił zbrojnych*, (w:) *Dylematy wychowania wojskowego. Materiały z narady na temat: „Społeczno-wychowawcze problemy sił zbrojnych i możliwości ich skutecznego rozwiązywania,* praca zbiorowa pod red. T. Jemioły, R. Stępnia, Warszawa 1997.
- Kitler W., *Bezpieczeństwo narodowe. Podstawowe kategorie, dylematy pojęciowe i próba systematyzacji*, Warszawa 2010.
- Kitler W., *Istota bezpieczeństwa narodowego*, [w:] B. Wiśniewski, W. Fehler (red.), *Edukacja obronna społeczeństwa*, Białystok 2006.
- Kitler W., *Zasadnicze problemy edukacji obronnej administracji publicznej*, [w:] Z. Piątek, B. Wiśniewski (red.), *Edukacja obronna kierowniczej kadry administracji publicznej*, Warszawa 2010.
- Kopaliński W., *Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych,* Warszawa 1989.
- Kotarbiński T., *Traktat o dobrej robocie*, Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk 1973.
- Koziej S., *System bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej*, t. 2 – *Polityka i strategia bezpieczeństwa państwa XXI wieku*, Warszawa 2004.

- Krawczyński R., *Samoobrona powszechna, obrona cywilna i zarządzanie kryzysowe a edukacja społeczeństwa w zakresie ochrony ludności*, [w:] *Katastrofy naturalne i cywilizacyjne. Zagrożenia i reagowanie kryzysowe*, red. M. Żuber, Wrocław 2006.
- Krzyżanowski L., *Podstawy nauk o organizacji i zarządzaniu*, Warszawa 1994.
- Kukułka J., *Zaspokajanie potrzeb i rozwiązywanie konfliktów w stosunkach międzynarodowych*, [w:] *Stosunki międzynarodowe – geneza, struktura, dynamika*, red. nauk. E. Haliżak, R. Kuźniar, Warszawa 2000.
- Kwiatkowska H., Kotusiewicz A. (red.), *Nauczyciele nauczycieli,* Warszawa-Łódź 1992.
- Lamentowicz W., *Państwo współczesne*, Warszawa 1993.
- Leśniak K., *Arystoteles*, Warszawa 1989.
- Loranty K., Pieczywok A., *Działalność wychowawcza w Siłach Zbrojnych RP. Stan obecny, przesłanki zmian oraz kierunki doskonalenia*, Warszawa 2008
- Łepkowski W., Mucha L., *Bezpieczeństwo narodowe a walki niezbrojne (studium)*, Warszawa 1991.
- Madejski A., *Wystarczalność obronna – kontrowersje i realia*, [w:] *Wystarczalność obronna*, red. P. Sienkiewicz, Warszawa 1996.
- Makowski P., Piątek Z., *Wyższe Kursy Obronne na przestrzeni piętnastu* lat, [w:] *XV lat Wyższych Kursów Obronnych, Edukacja obronna kierowniczej kadry administracji publicznej,* pod red. Z. Piątek, B. Wiśniewski, Warszawa 2010.
- Marczak J., Pawłowski J., *O obronie militarnej Polski przełomu XX i XXI wieku*, Warszawa 1995.
- Marczak J., *Potrzeby i udział społeczeństwa w tworzeniu bezpieczeństwa narodowego*, [w:] *Wojskowe wsparcie władz cywilnych i społeczeństwa – założenia przygotowania i użycia*, cz. 2 (opracowanie końcowe), kier. nauk. W. Kitler, Warszawa 2004.
- Marczak J., *Społeczeństwo w tworzeniu bezpieczeństwa narodowego*, [w:] R. Jakubczak, J. Marczak, K. Gąsiorek, W. Jakubczak, *Podstawy bezpieczeństwa narodowego Polski w erze globalizacji*, Warszawa 2008.
- Mariański J., *Młodzież między tradycją i ponowoczesnością*, Lublin 1995.
- Michalak W., *Promocja obronności w Lidze Obrony Kraju*, [w:] G. Rowiński (pod red.), *Zadania i rola stowarzyszeń młodzieżowych w promowaniu sił zbrojnych i obronności państwa*, Warszawa 2002.
- *Nowy słownik języka polskiego,* Warszawa 2003.

- Ornstein A.C., Hunkins F.P., *Program szkolny. Założenia, zasady, problematyka,* Warszawa *1998.*
- Pawłowski J., *System kierowania bezpieczeństwem narodowym – teoria i praktyka*, [w:] J. Pawłowski (red.), *Współczesny wymiar bezpieczeństwa. Między teorią a praktyką*, Warszawa 2011.
- Penc J., *Leksykon biznesu*, Warszawa 1997.
- Penc J., *Motywowanie w zarządzaniu*, Kraków 1996.
- Pieter J., *Poznawanie środowiska wychowawczego,* Wrocław–Kraków 1960.
- Piskorz A., Sikora K., *ABC public relations w promocji obronności*, Warszawa 2006.
- *Podręczny słownik języka polskiego*, przedruk na podst. wydania M. Arcta z 1939 r., Warszawa 1957.
- *Polskie prawo konstytucyjne*, red. W. Skrzydło, Lublin 1998.
- Popiuk-Rysińska I., *Uczestnicy stosunków międzynarodowych, ich interesy i oddziaływania*, [w:] *Stosunki międzynarodowe – geneza, struktura, dynamika*, red. nauk. E. Haliżak, R. Kuźniar, Warszawa 2000.
- Ratajczak R., *Organizacja i przebieg szkolenia w ramach Wyższych Kursów, [w:] XV lat Wyższych Kursów Obronnych - Edukacja obronna kierowniczej kadry administracji publicznej Obronnych*, pod red. Z.Piątek, B.Wiśniewski, Warszawa 2010.
- Rowiński G., *Działania Związku Strzeleckiego „Strzelec" Organizacji Społeczno-Wychowawczej w promowaniu sił zbrojnych i obronności państwa*, [w:] *Zadania i rola stowarzyszeń młodzieżowych w promowaniu sił zbrojnych i obronności państwa*, Warszawa 2002.
- Rudnicki B., *Edukacja dla bezpieczeństwa i jej interpretacja*, [w:] R. Stępień (red.), *Edukacja dla bezpieczeństwa*, materiały z konferencji naukowej 23–24 maja 1994 r, Warszawa 1994.
- Salomon L., *Partnerzy w służbie publicznej*, Warszawa 1993.
- Saran J., *Niektóre metodologiczne implikacje współczesnych przeobrażeń w edukacji dorosłych*, [w:] *Teraźniejszość i przyszłość edukacji dorosłych*, Toruń 1997.
- Sawisz A., *Socjologiczna krytyka edukacji i jej społeczne implikacje wokół tzw. „nowej socjologii oświaty"* (materiały powielone).
- Siuda T., Zaczek-Zaczyński K., *Edukacja obronna*, [w:] R. Stępień (red), *Współczesne zagadnienia edukacji dla bezpieczeństwa*, Warszawa 1999.

- Skrabacz A., *Pozarządowe formy organizacji bezpieczeństwa narodowego*, [w:] M. Kubiak, M. Minkina (red.), *Współczesne bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe*, Siedlce 2011.
- *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, Warszawa 2002.
- Stabryła A., (red. nauk.), *Doskonalenie struktur organizacyjnych przedsiębiorstw w gospodarce opartej na wiedzy*, Warszawa 2009.
- Stępień R. (red), *Edukacja dla bezpieczeństwa*, materiały z konferencji naukowej 23–24 maja 1994 r, Warszawa 1994.
- Suski P., *Stowarzyszenia w prawie polskim,* Warszawa 2001.
- Szmatka J., *Jednostka i społeczeństwo. O zależności zjawisk indywidualnych od społecznych,* Warszawa 1980.
- Sztucki T., *Encyklopedia marketingu, definicje, zasady, metody*, Warszawa 1998.
- Sztucki T., *Encyklopedia marketingu*, Warszawa 1998.
- Walicki A., *Słowo wstępne*, [w:] S. Hessen, *Studia z filozofii kultury*, Warszawa 1968.
- Wiatr J.J., *Socjologia wojska,* Warszawa 1964.
- Wiles J., Bondi J.C., *Curriculum development: a guide to practice,* wyd. 3, Columbus , Ohio-Merrill 1989.
- Wiśniewski B., *Szkolenie obronne pracowników administracji publicznej (diagnoza i postulaty),* [w:] *XV lat Wyższych Kursów Obronnych –Edukacja obronna kierowniczej kadry administracji publiczne,* red. Z. Piątek, B. Wiśniewski, Warszawa 2010.
- Wróblewski R., *Podstawowe pojęcia z dziedziny polityki bezpieczeństwa, strategii i sztuki wojennej*, Warszawa 1993.
- Wróblewski R., *Przedmiot i metoda nauki o bezpieczeństwie narodowym*, [w:] P. Sienkiewicz, M. Marszałek, H. Świeboda (red.), *Metodologia badań bezpieczeństwa narodowego. Bezpieczeństwo 2010*, t. II, Warszawa 2011.
- Zajdzik J., Sińczuch M., Dziedzic J., *Funkcjonowanie korpusu wychowawczego Sił Zbrojnych RP*, Warszawa 2008.
- Zalewski S., *Polityka bezpieczeństwa państwa a edukacja obronna*, Warszawa 2001.
- Zieliński E., *Nauka o państwie i polityce*, Warszawa 1999.
- Zięba R., *Główne kierunki polityki zagranicznej Polski po zimnej wojnie*, Warszawa 2010.

- Zięba R., *Kategoria bezpieczeństwa w nauce o stosunkach międzynarodowych*, [w:] *Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe u schyłku XX wieku*, red. nauk. D.B. Bobrow, E. Haliżak, R. Zięba , Warszawa 1997.
- Znaniecki F., *Kult państwa*, [w:] *Polska myśl demokratyczna w ciągu wieków. Antologia*, Warszawa 1986.

Artykuły

- Błażejewski H., Wiatrowski Z., *Projektowanie charakterystyki kwalifikacji nauczyciela europejskiej szkoły zawodowej,* „Szkoła Zawodowa" 1994.
- Borkowski K., *Kluby Żołnierzy Rezerwy Ligi Obrony Kraju*, [w:] Wojsko w społeczeństwie nr 1, Informator DWiPO, Warszawa 2006.
- Glen A., *Podstawy poznawcze bezpieczeństwa narodowego*, „Zeszyty Naukowe AON" 2011, nr 2.
- Gołębiewski J., *Edukacja dla bezpieczeństwa*, „Edukacja dla bezpieczeństwa. Czasopismo dla dyrektorów nauczycieli", styczeń–luty 2001, nr 1(2).
- Karaska M., *System działalności wychowawczej w profesjonalnej armii – obszary, priorytety i uwarunkowania.* „Wojsko w Społeczeństwie" 2008/2009.
- Kozakiewicz M., *„Monistyczna" szkoła w pluralistycznym społeczeństwie*, „Kwartalnik Pedagogiczny" 1983, nr 2.
- Puślecki W., *Kształcenie upodmiotowiające ucznia*, „Toruńskie Studia Dydaktyczne" 1997, nr 11.
- Rabiej B., *Sporty łączności w Lidze Obrony Kraju*, [w:] Informator Oddziału Współpracy ze Społeczeństwem nr 10, Pruszków 1999.
- Rayzacher M., *Stowarzyszenie Szwadron Jazdy Rzeczypospolitej Polskiej*, [w:] Informator Oddziału Współpracy ze Społeczeństwem nr 5, Warszawa 1997.
- Skrabacz A., *Bezpieczeństwo społeczne*, „Zeszyty Naukowe AON" 2002, nr 3/4.
- Skubiszewski K., *Racja stanu z perspektywy polskiej*, „Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej", Warszawa 1994.
- Szkudlarek T., *Pojęcie prawdy a postulat nauczania prawdziwego*, „Kwartalnik Pedagogiczny" 1989, nr 2.
- Szpyra R., *Problemy wyłaniania się elementów nauki o bezpieczeństwie z nauk wojskowych*, „Zeszyty Naukowe AON" 2011, nr 2.

- Żaczek-Zaczyński K.M., *O skuteczności wdrażania i zarządzania szkolną edukacją dla bezpieczeństwa*, [w:] „Edukacja dla Bezpieczeństwa", maj–czerwiec 2006, nr 3(29).

Źródła internetowe

- http://aon.edu.pl/pl/wko/142-historia-i-podstawy-prawne
- http://aon.edu.pl/pl/wko/287-o-wyzszych-kursach-obronnych
- http://srw.ntx.pl
- http://www.aon.edu.pl/pl/wko
- http://www.aon.edu.pl/pl/wko/427-opisy-tematow-wko
- http://www.mazowszelok.nazwa.p
- http://www.redakcjawojskowa.pl
- http://www.rodzinawojskowa.mw.mil.pl
- http://www.strzelec.net.pl
- http://www.szwadron.pl
- http://www.two.republika.pl
- http://www.wojsko-polskie.pl